

Schaatsenrijden

<https://hdl.handle.net/1874/192598>

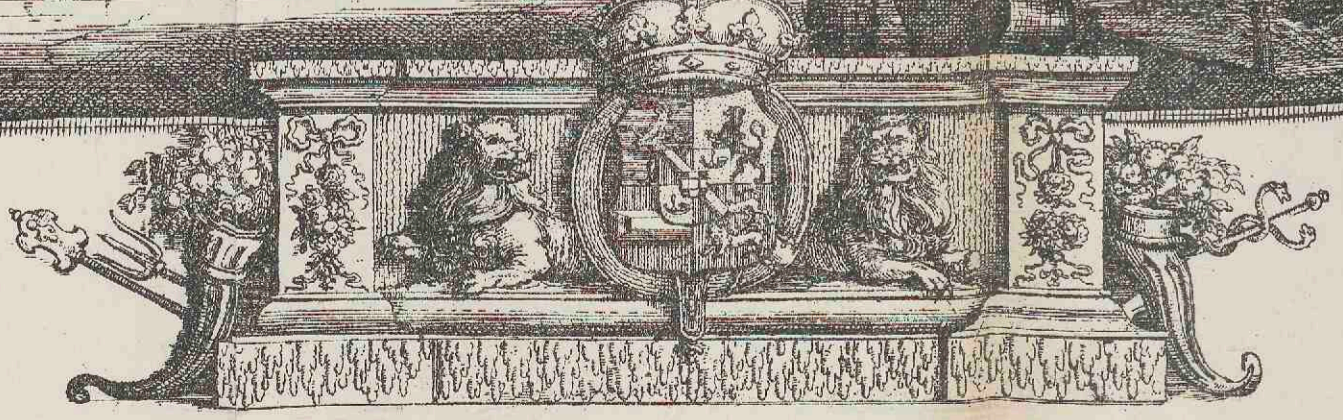
SCHAATSËNRIJDEN.

LEIDEN: BOEKDRUKKERIJ VAN L. VAN NIFTERIK HZ.

P. C. de Jonghe, del. 1763, 24 Januarij 1763, de teekening
 Oostelyk gezicht der Stad ROTTERDAM, en der MAASE,
 met het Ijsvermaak op deze Rivier A°. 1763:
 Eerlicdyk opgedragen aan zyne Doort: Hoogheid,
 den Heer-Prinsg Erfstadhouder,
 Door zyne Doort: Hoogh. Ordevoogden en
 Geleerden Dinsten

P. C. de Jonghe, Kunst-Schilder.

P. J. van B. en, in s' Hage excuut.
 Vue orientale de la Ville de ROTTERDAM & de la MEUSE,
 avec le Divertissement sur la Glace de cette Riviere l'An 1763:
 Dedicé respectueusement à son Altesse Sérénissime,
 Monseigneur le Prince Stadhouder-Héréditaire,
 Par son très humble & très Soumis
 Serviteur

ju

SCHAATSENRIJDEN

DOOR

1

Mr. J. VAN BUTTINGHA WICHERS,

1ste Secretaris van den Nederlandschen Schaatsenrijdersbond.

Noem het een weelde, bij 't suizen der blären —
's Zomers de koelte te drinken in 't woud,
's Avonds te mijmren aan d'oever der baren
Onder een hemel, besprenkeld met goud: —
't Luwtje nogtans der belommerde dreven,
't Starrengelim op het golvend verschiet,
Moest ik er 't ijs en de schaatsen voor geven,
(Lach, wien het lust!) ik begeerde ze niet.

Mr. A. BOGAERS, *de Schaatsenrijder.*

—♦—

'S-GRAVENHAGE. — W. CREMER.

1888.

I N H O U D.

	Bladz.
Inleiding	1—50.
Geschiedkundig Overzicht	51—249.
Sneeuwschoenen	51—69.
Beenen schaatsen	69—78.
Ijzeren schaatsen	79—229.
Koude winters	230—249.
Handleiding	250—331.
Schaatsen	250—265.
Het rijden	266—296.
Grondfiguren	271—275.
Figuurrijden	276—296.
Banen en reglementen voor hardrijderijen	297—307.
Vooroefeningen	307—311.
Tijdsopgaven	312—325.
Kunstmatige ijsbanen	325—327.
IJsongelukken	327—331.

VERKLARING DER PLATEN.

De plaat tegenover het titelblad is een reproductie van de prent door la Fargue vervaardigd. A° 1763. (Wagenaar XXIII. 267; Muller, Nederlandsche historieplaten).

Idem tegenover blz. 32 van de prent door F. Huys, waarschijnlijk naar P. Breughel den oude, vervaardigd. A° ± 1550.

Idem tegenover blz. 64 van een van de zeldzame prenten door den Vlaamschen kunstenaar P. van der Borch omstreeks 1560 vervaardigd, bij welke voorstellingen van het menschelijk leven en bedrijf de rollen van menschen door apen worden vervuld.

Op de plaat tegenover blz. 76 ziet men afbeeldingen van een beenschaats, welke in 1868 bij een uitvoering van gemeentewerken te Haarlem is opgegraven.

Het plaatje, gedrukt in den tekst, op blz. 81 is een reproductie van de houtsnede, welke voorkomt op bl. 25 van de Latijnsche uitgave van de Lydwine door Brugman. Uitgegeven te Schiedam, A° 1498.

De plaat tegenover blz. 96 is een reproductie van de prent door Petrus van der Heyden, naar Hans Bol, vervaardigd. A° 1570.

Idem tegenover blz. 99 van de prent door C. van Sichem vervaardigd. A° ± 1600. (Muller, Nederlandsche historieplaten. S. 1159 B.).

Idem tegenover blz. 128 van de prent door N. de Bruyn, naar Marten de Vos, vervaardigd. A° ± 1580.

Idem tegenover blz. 160 van de prent door Jan Saenredam, naar Hendrik Goltzius, vervaardigd. A° ± 1600.

De plaat tegenover blz. 173 is een reproductie van de afbeelding van een Zwitser, die in zijn nationale kleeding tusschen 's-Gravenhage en Scheveningen op rolschaatsen heeft gereden; onderaan zijn de schaatsen afgebeeld. A° 1790.

Idem tegenover blz. 176 van de prent door J. E. Marcus, naar A. van der Poort, vervaardigd. Zij is een voorstelling van de ijsbaan op de Stadsgracht (Verlaatsbaan). A° 1805.

Idem tegenover blz. 192 van een prent door een graveur uit de school van Jacob Matham, waarschijnlijk naar een teekening van A. van der Venne, vervaardigd. A° ± 1625.

Idem tegenover blz. 224 van de prent door Mr. Romeyn de Hooghe vervaardigd. A° ± 1625. Zij stelt voor een kolver op het ijs.

De platen tegenover blz. 256 zijn reproductiën van zwartekunstprenten door J. Goole, naar C. Dusart, vervaardigd. A° ± 1680.

De plaat tegenover blz. 288 is een reproductie van de prent, door Jan Luyken vervaardigd, welke voorkomt in het werk getiteld: »Spiegel van het menselijk bedrijf,» onder de kunstliefhebbers bekend als het boek van de honderd ambachten. Uitgegeven A° 1694.

Idem tegenover blz. 320 van de prent door Caspar Luyken vervaardigd. A° ± 1700.

Idem tegenover blz. 328 van de prent welke voorkomt in »Het schouwtooneel des Doods» van Salomon van Rusting. Uitgegeven A° ± 1707.

*Inleiding. — Schaatsenrijden beschouwd als vermaak. —
Amor op het ijs. — Oude rijders. — Napret in
Friesland. — Schaatsenrijden in het buitenland. —
IJsvermaak in de letterkunde en de schilderkunst. —
Spreekwoorden. — De winter in de heraldiek.*

»'t Morgengaapte'', zooals de boeren in Rijnland zeggen, voordat de zon den 16^{den} Maart 1886 boven de kimmen verrees. Rozenroode strepen vertoonden zich aan den horizon bij het aanbreken van den dageraad, volgens dezelfde zegslui een onfeilbaar teeken van dooi. Door de mollen waren nieuwe aardhoopen opgeworpen, de eenden lieten veel luidruchtiger dan anders hun eentonig gekwaak hooren en uit de schoorsteenen, die op dit vroege morgenuur nog slechts schaars hun damp verspreidden, sloeg de rook met kracht naar omlaag. Geen twijfel mogelijk, verandering van weêr was ophanden.

De winter is voorbij, met al zijn zaligheden,
Zijn vrolijk hoogtijdfest op spiegelpas en vloed,
Toen alles draaide en vloog, met vluggewiekten voet,
Op 't schelle rinkelspel der snelle tooversleden ¹⁾.

1) Almanak voor het Schoone en Goede voor 1827. Afscheid van den winter in eenen letterkundigen kring door Mr. A. Boxman, bl. 114 vv.

Evenzeer overtuigd van de juistheid dier gevolgtrekking uit mijne waarnemingen, als het Meteorologisch Instituut van de juistheid der zijne, trad ik tijdens het ontbijt voor mijne verkleumde familie als weêrprofeet op, in de stellige verwachting dat men mij, bij mijne aankondiging van de wederkomst der lente, een gunstig oor zoude leenen en ten hoogste dankbaar voor de mededeeling zoude zijn.

Terwijl een profeet toch al weinig in zijn eigen land wordt geëerd, kan hij in den kring zijner verwanten gewoonlijk nog minder op waardeering van zijn talent aanspraak maken; slechts een goedigen glimlach had men voor mijn opmerking over, terwijl een mijner broërs de vroolijke stemming te mijnen koste nog verhoogde door de eerste dichtregels van Borger's »Aan den Rijn'' met pathos aan te halen.

Toen echter eenige oogenblikken later mij een convocatiebillet van de IJclub werd gebracht, en met de post mij een brief, met een adres, mijn kwaliteit als commissaris vermeldende, werd gezonden, openbaarde zich aanstonds een andere geest en begon men te gelooven dat voor dezen keer mijne voorspelling wel eens bewaarheid kon worden. Wanneer toch gemelde vereeniging eene vergadering uitschrijft, is, volgens het zeggen van mijne huisgenooten, de zomer in het land, of ten minste in aantocht.

In genoemden brief werd mij het voorstel in overweging gegeven om een historisch en statistisch overzicht van het schaatssenrijden en eene theoretische handleiding ervoor te schrijven. Historisch!, statistisch!, de schrik sloeg mij om het hart bij het lezen van deze woorden; een gevoel van machteloosheid bekleemde mij. Historisch! Zou ik wellicht bij de dichters van den ouden tijd stof

hiervoor kunnen vinden? Al mogen dezen nimmer bronnen van geschiedenis zijn, ze kunnen althans ophelderen. Doch het snuffelen in oude papieren, zoo dacht ik, was eene tijdverspilling en de hoop dat de moeite beloond zoude worden, zou blijken ijdel te zijn. Mogelijk heeft een bard zijne krachten gewijd aan het bezingen van den oorsprong en het eerste tijdperk der geschiedenis van het schaatsenrijden, maar tot een gewenscht einde bracht hij het niet, althans dit kwam niet tot ons. Helaas! Het schijnt dat:

De Zangberg was te glad, de Hengstebron bevroren 1).

Bij de beeldhouwers, die mede de geschiedenis helpen verklaren, behoefde ik niet te rade te gaan. Geen volgeling van Praxiteles heeft zich ooit gewaagd aan het weergeven van een zwevend beeld, en bovendien, als de vorst de wateren deed stollen, greep niemand dezer bent naar den beitel om het marmer met leven te bezielen en kunstvolle vormen te scheppen, maar allen bonden hun werktuig onder den voet en snelden daarop voort over den marmeren vloer van rivieren en meren.

Gelukkig, dat de vingers van schrijver en schilder ten minste door koude nog niet te verkleumd waren om veder of palet te hanteeren.

Veel heb ik gezocht, weinig gevonden. Uit den aard der zaak is het geschiedkundig overzicht zeer onvolledig; eene langdurige studie, liefst van verschillende personen, zou vereischt worden om dit te maken zooals het behoort. Wanneer dus een lezer meer

1) IJsnommer van Eigen Haard 1880. Bijdrage van Nicolaas Beets.

bijzonderheden over dit onderwerp weet, hoop ik dat hij ze mij welwillend zal mededeelen, opdat het geschiedkundig gedeelte later kan aangevuld worden.

Toont, braven, dat dale ook het kwik tot de nul,
Hier nooit toch de doernis bevriest ¹⁾.

Hoewel beschroomd, heb ik met ingenomenheid de op mij genomen taak aanvaard. Terwijl Engeland, Duitschland en Frankrijk reeds sedert jaren in het bezit zijn van handleidingen voor het schaatsenrijden ²⁾, was Nederland, het lustoord van de beoefenaars dezer kunst, mirabile dictu, nog steeds ervan verstoken ³⁾.

Met liefde heb ik aan mijn boekske gewerkt. Wie toch zou niet gaarne den lof des winters verkondigen?

Hij maakt de viese maagen graagh ⁴⁾
En lokt en leidt weer man, en maagh,

1) Mr. A. Bogaers, de Kermis op de Maas.

2) Eene opgave van de buitenlandsche werkjes, uitsluitend aan het schaatsenrijden gewijd, benevens van alle boeken waarin over dit vermaak, al is het zelfs maar met een enkel woord, wordt gesproken, treft men aan in de, met uitzondering van Nederlandsche schrijvers, tamelijk volledige bibliographie van het schaatsenrijden, bewerkt door Fred. W. Foster (zie The Bibliographer, vol. III, bl. 106 vv. en Afl. April 1884 bl. 138 vv. London, Elliot Stock, New-York, Bouton). Van deze bibliographie heb ik echter bijna geen gebruik gemaakt, omdat én haar bestaan mij te laat ter oore kwam én de meeste werken, daar genoemd, deels van weinig belang waren, deels door mij niet ter inzage konden worden bekomen.

3) Toen ik deze woorden neerschreef was het Nederlandsch Handboek voor IJs-Sport door S. H. Hylkema nog niet verschenen.

4) Evenzoo zingt Klopstock, Oden, B. I, der Eislauf:

Winterluft reizt die Begier nach dem Mahl;
Flügel am Fusz reizen sie mehr.

Op weg, die als een spiegel blinkt
 En waater, dat als yser klinkt,
 Waar in de vaart, als in een net,
 Dicht van metaalen is beset ¹⁾.

Kan men één vermaak noemen dat zulk een innig genot verschafft als het schaatsenrijden? Aan welke lichaams oefening kunnen, zooals bij deze, rijk en arm, jong en oud, zoo man als vrouw, deelnemen? »Het schaatsenrijden heeft ook gewis dit boven alle andere lichaamsbewegingen vóór, dat de inspanning niet verhit en zelfs geruimen tijd volgehouden, niet vermoeit. Elk gewricht schijnt leniger te worden en iedere krachtaanwending nieuwe krachten te verwekken, zoodat ten laatste, onder de beweging zelve, een zalig gevoel van rust over ons komt, waaraan wij bij voortdoring geneigd zijn ons, als op en neêr wiegend, over te geven" ²⁾.

Wanneer is men zich ooit zoo heerlijk zijn sterkte bewust?

Lekkere frische! hoe spannen de spieren!
 'k Voel me zoo frisch en zoo vrolijk gemoed.
 Kan men nog wenschen om Juli-zefieren,
 Giet ons December die kracht in het bloed ³⁾?

De bloes der gezondheid verft de wangen nooit zoo schoon, als in den winter. Welk eene opgewektheid staat op alle gezichten

1) J. Six van Chandelier, Poësy. 's Amsterdammers Winter, bl. 61. Amsterdam 1667.

2) Goethe, Wilhelm Meisters Wanderjahre. B. II, Cap. V. Der Mann von fünfzig Jahren.

3) Mr. A. Bogaers, de Schaatsenrijder.

te lezen! Er bestaat geen beter geneesmiddel tegen menschenhaat en zwartgalligheid dan het schaatsenrijden.

Wat levenslust straalt uit het flikkerend oog!
 Wat rijzen die boezems omlaag en omhoog!
 Wat blozen die gloeiende wangen! 1)

Steeds zweefden mij bij mijn arbeid de wintermaanden door het brein en tooverde de verbeelding mij allerlei ijstooneeltjes voor het oog. Licht en schaduw vertoonden zich in bonte men-
 geling voor mijn geest. 't Was als bevond ik mij op de kermis in een kijkspel. Nauwelijks was ik het eene oogenblik somber gestemd bij de voorstelling van de gevaren die aan ons echt vaderlandsch vermaak onafscheidelijk zijn verbonden, of er verscheen een nieuw tafereel en ontrolde mij het vroolijke beeld van een rijder die in sierlijke wendingen cirkels om mij beschreef.

Welk een genot, op die ijzers te drijven!
 't Ruim te doorkruisen in gonzende vlugt!
 Bogen op 't galmend kristal te beschrijven,
 Zacht gedodeind, als gewiegd op de lucht!
 Reiger, hoe vaak, bij uw zwaai door de wolken,
 Wenschte ik, benijdend, uw wieken voor mij;
 Maar nu ik zweef langs de blaauwende kolken,
 Houd uw gevleugelt, ik vlieg er als gij 2).

»Hoe een duimbreed ijzer iemand veranderen kan!»

1) Friesche Volks Almanak 1850. IJs. A. R. Weys.

2) Mr. A. Bogaers, De Schaatsenrijder.

» Geen volk ter wereld is ongevoeliger voor den zedelijken invloed van het schoeisel op den geheelen mensch, dan de Nederlander. Trek den Nederlander dansschoenen aan; gesp hem sporen aan de hielen; rust hem uit met jagtstevels; schoei hem met de treurspellaars of den blijspelmuil; gij verandert daarmede den man niet. Hij wordt daarom nog geen ware danser, ruiter, jager of komediant. Hij blijft een Nederlander die danst, rijdt, jaagt of komedie speelt. Maar geef den Nederlander een paar schaatsen onder de voeten — en hij is geen Nederlander meer. Hij is schaatsenrijder, zoo geheel schaatsenrijder, als ooit een Spanjaard danser, een Engelschman ruiter, of een Franschman komediant was. Hij is een man-schaats — un homme patin, zouden de Franschen zeggen — geworden. De laarzen van zeven mijlen, die van klein Duimpje een Gerrit Langbeen maakten, veranderden den houthakkersknaap niet meer, dan de schaats den Nederlander, die haar aandoet. Het schijnt eene betoovering, eene spokerij, eene gedaanteverwisseling, als uit de metamorphen van Ovidius" 1).

» Naauwelijks raakt de geheele natuur in rust, naauwelijks trekt de aarde zich het wollen sneeuwdek over neus en ooren, naauwelijks legt zich de stroom in zijn bed te slapen, of de Nederlander

1) Evenzoo schrijft Henry Havard: „ Une véritable transformation s'opère en effet, dans le Frison, dès qu'il chausse le patin. Généralement calme, froid, impassible en apparence, il repudie dans ces instants son habituelle insensibilité. Il devient tout d'un coup vif, ardent, emporté; et lui qui, en temps ordinaire, semble lourd et massif, insolent et réfléchi, le voilà tout d'un coup glissant à la surface de l'onde, avec la rapidité de l'éclair et la légèreté d'un oiseau. (La Hollande à vol d'oiseau. Chap. XXI, la Frise).

wordt wakker, de Nederlander ontdooit, de Nederlander verandert in de omgekeerde orde van temperament. Hij brandt en kookt, als de Hekla onder de sneeuw. Eindelijk is het tijd! Het is waar, het ijs is nog zwak en naauwelijks twee drieguldens dik: men spreekt zelfs van gevaar. Maar daar vraagt de Nederlander niet naar. Anders is de Nederlander de voorzigtigste der menschen: hij zal zich tienmaal bedenken eer hij op een schommel, vijftigmaal eer hij in een bootje, honderdmaal eer hij op een stoomrijtuig stapt. Maar op het ijs is hij een waaghals. Daar ontwikkelt hij een moed en vermetelheid, die een gemzenjager zouden doen beven. Daar lijkt hij »de logge eend'' een meeuw, die met haar vleugelen langs het water scheert."

»Mij dunkt, men kan het een schaatsenrijder aanzien, waar hij heengaat. Niet alleen aan zijne uitrusting, aan den toegeknoopten duffel, aan de roode bouffante om den hals, aan het groen geschilderde haakje op den schouder, aan de glad gewreven schaatsen in de hand: maar in zijn geheele voorkomen, aan den bos op zijn gezicht, aan den glans van zijne oogen, aan zijn luchtigen gang, aan de drift en het ongeduld, die uit zijne geheele houding spreken. Zoo komt hij aan de baan. Met van koude en ijver bevende vingers worden de schaatsen aangebonden. Hij is klaar. Een-twee! drie-vier! vijf-zes! Daar drijft hij heen als een vogel op zijn wieken. Even vlug, even ligt, even vrolijk. Hij heeft al het gemakkelijke van gedragen te worden, met al het aangename van zich zelf te dragen. Zijn gevoel is eene benijdenswaardige mengeling van bewustheid van kracht en genot van beweging. Zoo lang hij de schaatsen onder de voeten heeft, is een schaatsenrijder de gelukkigste der menschen."

»Maar het is den mensch niet genoeg, gelukkig te wezen. Ook op het ijs niet. De schaatsenrijder haakt ook naar bewondering. Vandaar dat hij al spoedig niet meer alleen rijdt om te rijden. Hij wil ook kunstig rijden. Hij moet leeren beentje-over te slaan. Hij moet ten minste, als een arend, aan beide zijden drie ellen vlugt hebben. Hij moet zijn meisjes naam in 't ijs kunnen snijden. Na eenigen tijd in die school geoeffend te zijn, en niet zonder van tijd tot tijd duur leergeld betaald te hebben, is hij eindelijk de bol van de baan. Welk een weelde! Niemand die hem kan bijhouden. Niemand vooral die in zwierigheid met hem kan wedijveren. Hij beschrijft met zijne schaatsen de golvende lijn der schoonheid. Evenals eene danseres in het cirque, geeft hij zich beurtelings schilderachtig aan beide zijden over, en beweegt zich met de bevallige krommingen der zwaan. Ieder bewondert hem. De heeren benijden hem. De dames zien hem met welgevallen na. Overal waar hij komt, gaat er een gemompel van toejuiching rondom hem op" 1).

Ja zeker, en men is daardoor zoo verzot op het ijs dat, als het nauwelijks een vinger dik in de gracht ligt, de oppervlakte reeds wordt onderzocht en de sterkte der draagkracht beproefd.

Het schoolkind dat van koude kromp,
Siet dikwijls toe, met klomp, op klomp,
Van aarde of steen, hoe vast of los
Het ijs was, lijk de loose vos

1) De Nederlanden, uitgegeven door de Nederlandsche Maatschappij van schoone kunsten. De Schaatsenrijder door J. P. H. bl. 85. 's Gravenhage 1844.

Wantrouwich eerst daar 't oor op leit
En aan den stroom vraagt wis bescheid ¹⁾).

De schaatsen worden onderwijl van den zolder gehaald en van vet en roest gezuiverd, terwijl hak- en toonleeren ter dege worden nagezien. En als »de lichte sluier een vloer van glanzend graniet» is geworden, neemt men de ijzers onder den arm en snelt er vreugdevol mede naar buiten.

.... Wecket dich der silberne Reif
Des Decembers, o du Zärtling! nicht auf?
Noch die Gestirne des krystallinen Sees?

Auf denn, erwache! Der December hat noch nie so schön,
Nie so sanft, wie heut, über dem Gefilde gestrahlt!
Und die Blume von dem nächtlichem Frost
Blühte noch niemals, wenn es tagte, so!

Neide mich! schon, von dem Gefühle der Gesundheit froh,
Hab' ich, weit hinab, weisz an dem Gestade gemacht
Den bedeckenden Krystall, und geschwebt
Eilend, als sänge der Bardiet den Tanz ²⁾).

1) J. Six van Chandelier, 's Amsterdammers Winter, bl. 61.
Eveneens zingt Van der Hoop Jz.: (Nieuwe Daguerréotypen. IJsvermaak
bl. 35 vv. Schiedam 1853).

De schooljeugd heeft met kluit of steen
De kracht van 't ijs beproefd:
De dikste ging er niet door heen,
Nu langer niet getoefd.

2) Klopstock, Oden, B. I, Braga.

Wanneer de Nederlander op het ijs komt, trekt hij zevenmijls-
laarzen aan; zijne baan is dan het koninkrijk der Nederlanden ¹⁾.
't Is er overal even vol. »Boven de tentjes wapperen de nationale
vlaggen, die passen bij het nationaal vermaak. Ginds hoort ge het
geschreeuw der verkoopers van anijsmelk en brandewijn, (althans
vóór 1881), die hunne waar op waggelende tafeltjes hebben uit-
gestald, en als om strijd roepen: »Rijen maar, rijen maar!»
en daarop niet zelden terstond laten volgen: »Leg er reis an,
leg er reis an! Verversch je 'r is, verversch je 'r is!»
En langs die tenten en kramen, en door die tafeltjes, banken en
kruiwagens heen, schieten de rijders naar de vlakte.»

»Op het ijs worden de menschen verbroederd; men spreekt
elkander onderling toe, waarschuwt elkander voor gevaarlijke
plaatsen; men helpt iemand, dien men nooit te voren gezien heeft,
aan een mes, een touwtje of een stuk band; men schaamt zich
niet naast een boerenknaap te gaan zitten en, evenals hij, een
kleine verversching te gebruiken; men wijkt voor elk een, en
heeft achting voor ieder, die een goed rijder is» ²⁾.

't Land en de stad — het is alles aan 't zwieren,
Rijm om den hoed als een glimmende krans;
Etlijken weven, bij 't hellen en gieren,
(Hollandsche kunst) een bevalligen dans;
Andren gekromd in het spannende pogen,
Snelte bejagend voor konstigen zwier,

1) Die Gartenlaube, 1872, bl. 75. Aus dem Paradies der Schlittschuh-
fahrer. Ferd. Worthman.

2) Vergeet mij niet. Muzen Almanak. Op het ijs, door A. Ising.

IJlen, als pijlen, den bogen ontvlogen,
Regt naar het doel op de Friesche manier.

't Jasjen van 't lijf en het staal aan de beenen,
Slingre ik me dwars door den kijkenden drom:
»Duivels! die kan het!» dus hoor 'k om mij henen,
Daar ik me rep naar de ruimere kom.
Heerelijk blinken er de ijzige wellen
Onder het weemlende schaatsengeroei,
Alsof er duizenden bonte kapellen
Aasden op boekweit in zilveren bloei ¹⁾.

Voorraan op de baan krioelt het van knapen die voor het aller-
eerst beginnen te scharrelen. » Daar stijgt de vroolijkheid ten top
en het kleine grut glijdt, en scharrelt, en zwiert, en draait door
elkander, en valt op een hoop, en poeiert elkaar met sneeuw; en
de jongens zitten de meisjes op hunne schaatsen na, en kapen ze
de losse hoedjes van 't hoofd, zonder dat ze daarom nog verkou-
den worden, en rijden er in triomf mee rond op de punt van
hun ijshaakjes; en de slee gaat heen en weder met een heele
vracht kleine meisjes er in en met een heele bende kleine jongens
er achter, en zwiert bij het omdraaien » zoo verschrikkelijk!» dat
zij het allemaal uitgillen. En dan zult gij lust hebben om den
zoetelaar te spelen, en de vroolijke jeugd te verkwikken met koek
en een schijntje van brandewijn met suiker; en dan gaat er een
vreugdekreet op; en de boerenkinderen hebben nog nooit zoo iets
lekkers geproefd, en de arbeider, die de baan geveegd heeft, wordt

1) Mr. A. Bogaers, De Schaatsenrijder.

ook niet vergeten, en glist af en aan, met zijn bezem over den schouder, en maakt gekheid met de kleine deugnieten, en krijgt onverziens een sneeuwbal aan zijn ooren dat ze tintelen; en dan raakt de deugniet, die den sneeuwbal gegooid heeft, van de been, en schuift een heel end ver over 't ijs voort; en daardoor heeft een andere deugniet, die al tweemaal op zijn neus gelegen heeft, onuitsprekelijk veel genoegen. En dan komt er een scheur in 't ijs »van de sterkte!» zoodat het kleine ventje, dat voor 't eerst op een paar verroeste ijzertjes staat en, met zijne dikke armen in een nauw buisje in de lucht roeiende, zich de illusie maakt vooruit te komen, stilletjes afbindt; maar de mannen van een twee- of driejarige ondervinding spreken van balken die er onder komen; en het is alles drukte en gejoegjag en geluk; en al de jongens en meisjes weten niets prettigers dan dat het hard vriest en er morgen weer een duim dik ijs ligt in het gat dat heden gehakt is, waarvan zij u des morgens de bewijzen komen vertoonen op uw bed. De donkerheid alleen maakt een einde aan de vreugd" 1).

Maar 't grauwt op de banen: terug nu gespoed!
 Ducht, schaatsjes, het wak en de scheur!
 Voort, knaapje! 't is avond! Met angst in het bloed,
 Kijkt moeder gestaâg uit de deur:
 Gauw! kus haar de vochtige wangen weer droog,
 Vertel van het ijs en de vreugd
 En toover aan grootvaâr een lach in het oog
 Bij 't beeld van zijn eigene jeugd! 2)

1) Camera Obscura van Hildebrand, 's Winters buiten, bl. 221. Haarlem 1886.

2) Mr. A. Bogaers, De Kermis op de Maas.

Meer achteraf op de baan vindt men de verliefde paartjes. Gewis »de Mingodes is hier op 't ijs geboren'' 1).

»Op de vleugelen der liefde'' zingt reeds Hugo de Groot 2) »zullen wij ons zalig verheffen en hemelwaarts steigen, wanneer mijn meisje met mij het ijs betreedt en over de door de nachtvorst bedekte diepten heenglijdt. Wie zou het denken? Op het ijs hebben wij het ware vuur gevonden, en warmte heerscht op de bevroren wateren. Wie is de jonge man die het eerst het ijzeren schoeisel aanbond en sneller ging dan het vlugge paard? Wie leidde het eerst de tedere meisjes op deze ijsbaan en schikte

1) E. J. Potgieter, Winter.

2) Tunc etiam noster sese felicibus alis
Tollet, et ad coeli sidera surget amor,
Cum mea lux glaciem mecum calcabit, et ibit
Per vada nocturno contabulata gelu.
Quis putet? in glacie veros invenimus ignes.
Fervor in astrictis frigore regnat aquis.
Quis juvenum primus ferrati vincla cothurni.
Nexuit, et rapidis ocior ivit equis?
Quis docuit teneras iter hoc glaciale puellas,
Composuitque manus, composuitque pedes?
Lubrica sulcatur ferro via, lubrica certe
Est via ab insidiis parve Cupido tuis.
Illo Mercurius posuit talaria viso,
Plus Batavos ipsis fassus habere Diis:
Ipsa quoque ad sollers stupuit Cytherea repertum,
Scilicet et dotes jussit adesse suas;
Dos Veneris, taeda est et acutum missile, turba
Spargere per glaciem quae puerilis amat.
His aliquis tactus sero sua vulnera sensit,
Vulnera nec soleis effugienda suis.

(Hug. Grotii Poemata omnia. Eligiarum Lib. I. Hyemis Commoda ad Potteium. Lugd. Bat. 1645).

handen en schikte voeten? Glibberig is de weg die door de schaats wordt doorsneden, maar erg gevaarlijk is hij, kleine minnegod, door uwe lagen. Op het gezicht van die kunst stond Mercurius stil, bekennde dat de Bataven vóór hebben boven de goden zelve. Ook Cytheréa (Venus) stond verbaasd over de vernuftige uitvinding en wilde dat hare gaven niet zouden ontbreken. De gaven van Venus, het zijn de fakkel en de scherpe pijl, welke de troep jongens en meisjes over het ijs pleegt te strooien. Hierdoor getroffen gevoelt men te laat zijne wonde, eene wonde ook door de vlugste schaats niet te ontloopen."

Amor op het ijs is een liedje van Brouwer¹⁾, maar het is tevens een Hollandsch spreekwoord. Nergens ziet men bij ons meer vrijerij dan op 't ijs. Wat wonder? Nergens elders geeft de gelegenheid meer recht tot onschuldige vrijheden. De minnaar en het meisje vormen een paar: zij rijden hand aan hand en draaien hier of daar een eenzame vliet in en bevinden zich alleen. Als zij even rusten zullen, moet hij haar met zijn arm tegenhouden: als zij valt, vangt hij haar aan zijn borst op: hij moet de schaatsen aan het kleine voetje aan- en afbinden en de schaatsen zitten nooit langer dan vijf minuten goed. Op het ijs is alles zonder erg. De luchtigheid der beweging schijnt zich aan de harten mede te deelen. Men neemt en geeft, wat men op het land niet zou durven vragen of toestaan. Wat elders de jeugd op het dansperk, onder de groene boomen vindt, vindt zij hier op het ijs. Bij ons is het ijs, als Hooft zou zeggen, de sullebaan der liefde²⁾.

1) Holland 1864 bl. 53 vv.

2) De Nederlanden, t. a. p.

Dan schakelt en reit ¹⁾ zich de landlijke jeugd:
 »Houdt slag!» is de dartele roep:
 De Min (die schavuit!) in zijn zieltje verheugd,
 Vliegt stilletjes meê met den troep.
 Een lonkje bij 't zwenken, een drukje ter hand —
 't Geeft al van zijn toovren bewijs:
 Mooi Machteldje! zwoert gij ook neen! op het land,
 Straks zucht ge toch ja! op het ijs ²⁾.

Terwijl de vertrouwelijke omgang tusschen jongelieden in ons land over 't algemeen streng door de oudelui wordt geweerd, brengt het ijs hun verhard gemoed in zachtere stemming en doet

1) Tot een rei vormen.

2) Mr. A. Bogaers, de Kermis op de Maas.

Niet onaardig is het gedichtje van A. P. Covilbeaux :

Amis, parcourons la surface
 De ce miroir de volupté.
 Chacun s'élance, et sur la glace
 Règnent l'Amour et la Beauté.

O vous que ce bonheur excite
 A patiner d'un pied léger,
 Du petit Dieu qui fuit si vite
 Imitiez le vol passager.

Sur ton cristal, onde immobile
 Cupidon a fixé sa cour.
 Fuyons les plaisirs de la ville,
 Sur la glace suivons l'Amour.

(Encyclopédie-Roret. Patinage et Récréations sur la glace par A. O. P. Desormeaux. Paris 1853 bl. 39).

al moge de beeldspraak valsch schijnen, de kille korst smelten die hun hart omgeeft.

Dan kunnen minnaars zonder schroomen,
 Hun oog doen tuigen van hunn' brand,
 En, vliegende over 't vlak der stroomen,
 Op de ijzers drijven hand in hand.
 Dan leiden Thomas vlugge schaatsen
 Zijn hartewensch door burenpaatsen:
 Hij drukt de vingers, die hij houdt;
 En, als een zoentjen, bij 't verpoozen,
 Des meisjes bleeke kaak doet blozen,
 Dan zijn geen Noordewinden koud ¹⁾.

En wien komt niet in de gedachte Potgieter's Wijs Klaertjen op 't ijs?

Het meisje was met hare zuster naar het ijs gegaan en moest oppassen dat deze met haar vrijer niet te lang uitbleef, noch te ver van honk ging. Doch de minnenden maakten aanstonds gebruik van één oogenblik van onoplettendheid van Klaertjen's kant en vlogen haar schielijk uit het gezicht. Nog geen tien tellens is zij echter alleen of haar buurman schiet reeds op haar toe.

»Schalk zoetje!

»Nu moet je

»Met mij op de baan:

»Wij kunnen niet jonger een flikkertjen slaan!»

1) Jhr. Onne Zwier van Haren, De Geusen. Zang III Ophelderingen bl. 49.
 Uitgave van Mr. W. Bilderdijk.

Met greep hij,
 Met kneep hij,
 Haar worst'lende hand.

O Joosjen,
 Mijn Troosjen,
 Wat reden ze snel!
 Wat beende,
 Wat leende,
 Zij weelderig wol.

Nadat ook zij een weinig van de drukte zijn afgedwaald, vraagt hij haar een kusje.

»Voor kunstjens
 »Uw gunstjens,
 »Dat weigert ge niet!"

En een oogenblik later staat reeds Klaertjen's naam met sierlijke krulletters in het ijs gegrift. Opgetogen roept het meisje uit:

»'k Heb fraaijer
 »Geen draaijer
 »Gezien op de baan,
 »Dan jij, die tot zesmaal beentje over kunt slaan."

De vrijheid
 Is blijheid
 Is 't huis op het ijs.

Elk kiest zich een liefjen: Zoo wil het 's lands wijs 1).

1) E. J. Potgieter, Liedekens van Bontekoe.

Een minder bekend gedichtje is »de Proefrid” van Steinmetz.

Blond Tjetske was de schoonste van het dorp. Nauwelijks ver-
toonde zij zich op de baan of reeds draaiden vijf knapen om haar
heen, die allen haar wilden geleiden. Doch Tjetske zeide: »Neen,
met vijf jongens tegelijk rijd ik niet, — dat getuigt niet van
fatsoen, — ik heb aan één genoeg.” »Welnu,” zoo sprak het
knapental, »kies dan een enklen vriend uit ons vijven.” »Neen,”
hernam daarop het blonde wicht, »zoo overijld kies ik niet; ik
wil u alle vijf zien rijden en bij hem, die ’t beste rijdt, zal ik
vandaag ’ opleggen”.”

Ruwt Tjakkes deed het eerst zijn gang:

Hij vloog voorbij het kind

Op ’t spiegkend ijs, met grooter drang

Dan snel gedreven wind.

.

Hij was een gaauwert op de baan —

Geen gaauwerts minde zij.

De tweede, die zijn kunst vertoonde, was de jonge Sjoerd:

De schalk viel dra zich blaauw en blond —

Zij zag geen struiklaars aan.

En Take was de derde die voortvloog over ’t ijs:

Hij zwierde en zwaaide en zwenkte in ’t rond;

Baantje over links en regts;

Maar Tjetske, schoon ze ’t aardig vond,

Schonk hem een glimlach slechts.

En Seerp de vierde :

Hij danste op schaatsen in de maat,
 Wel twintigmaal in 't rond:
 Doch koel bleef Tjetske's schoon gelaat —
 Geen lachjen schonk haar mond.

Toen kwam de vijfde, Wynko, aan; hij deed geen enkle kunst,

Doch reed bedaard, tot vóór haar voet
 Op Friesland's vrije wijz',
 En trok in eens, uit gul gemoed,
 Een groote T in 't ijs. —
 Toen bleef hij staan, en sprak geen woord:
 Die T besloot zijn vraag:
 En wachtte hoe zij werd verhoord —
 Zijn wangen bloosden staêg.

.
 Het schoone Tjetske sloeg hem ga;
 Heur wangen bloosden meê:
 En fluks reed zij den jongling na —
 En trok in 't ijs een W 1).

En op welke ijsbaan men ook komt, overal ziet men hetzelfde tafereel. Indien gij het geminnekoos op den Rijn nabij 's Mole-naarsbrug hadt beschouwd,

Of 't lief tooneel van vrijerij,
 Dat blanke Maas of gulden IJ

1) Almanak voor Hollandsche Blijgeestigen. 1858. bl. 75 vv.

Op 't marmer van zijn vloed zag spelen
 Een warmte hem mogt mededeelen
 Als reed hij schaats, als vrijde hij ¹⁾,

te vergeefs zoudt gij beproefd hebben een verschil te ontdekken.

Een van de aardigste gedichtjes in dien trant is de Liefde op het ijs van Tollens, te vinden in zijn Verstrooide gedichten.

De wintervorst vierde zijn lusten den toom,
 En vloerde met schotsen het meir en den stroom;
 De veldvreugde ruimde voor de ijsvreugd haar plaats,
 En vlieten en beken weërkaatsten de schaats.

Schoon Elsje, een boerinetje poezel en malsch,
 Verloor in het zwenken de boot van haar hals,
 En Koenraad, de flinkste gezelschap van het oord
 Ontdekt die, en raapt die, en rijdt er meê voort.

»Wat deert u, schoon Elsje!» zoo vraagt hij alras,
 Terwijl zij al schreiende zoekt langs den plas,
 »Mijn bootje (zoo snikt zij) helaas, ben ik kwijt;
 »Het viel in de sneeuw of, misschien, in een bijt.»

»'t Was wis van een vrijer, tot meerder verdriet?»
 »Neen, 't was van mijn moeder: ik kreet anders niet.»
 »Kom, wisch maar uw traantjes: wij vinden 't wel weêr;
 »Leg op maar, en zoek maar de baan op en neêr.»

1) E. J. Potgieter, Liedekens van Bontekoe. Papegaaijen-Deuntjen.

Zij rijden en glijden en snijden door 't ijs,
 En ijlen en zeilen het spiegelpad grijs;
 Hij snort haar vooruit met een zwierenden zwaai,
 En vangt haar weêr op met een krassenden draai.

Zij wiegen en vliegen het baantje ten end',
 En drijven naar binnen in de opene tent,
 En klinken en drinken en leggen reis aan
 En waaijen en zwaaijen opnieuw langs de baan.

Maar 't schaatsje van 't meisje glipt los van haar been;
 Zij struikelt, en stuift als een sneeuwvlokje heen;
 De knaap ijlt haar na, en heft ze op met een til,
 En zoent, waar het zeer doet, de pijn wel weêr stil.

Nu slingert en zweeft zij opnieuw achter hem,
 De handjes in handen, al vaster van klem;
 De kou maakt haar boutjes en kaakjes wel stijf,
 Maar innig toch voelt zij geen kou in het lijf.

Zij poozen en kozen: hij vleit haar een blos,
 Terwijl glipt er nogmaals een schaatsje weer los;
 Hij bindt en herbindt het, en weifelt en fleemt,
 En vraagt en verkrijgt, en begeert nog, en neemt.

De landjeugd reed af en het maanlichtje klom,
 En Koenraad gaf Elsje haar bootje weerom,
 En gaf haar een ring en een kusje zoo teer!....
 Maar ging met haar hartjen, en nooit gaf hij 't weer¹⁾.

1) Dit gedichtje is van verre nagevolgd door Eeltje Halbertsma in zijn :

Zelfs de ouden van dagen ontbreken niet op het algemeen
appèl van den winter.

Of waant ge hen, als de strenge vorst
Den grond verstaalt, de vloeden schorst,
In kerkers op te sluiten?
Zij schieten de ijzren vleugels aan;
En zelfs uw spiegelgladde baan
Lokt oud en grijs' naar buiten ¹⁾.

Zoo kon men vroeger buiten de Woudpoort van Dokkum in de
herberg van E. Klaver aan een der huisbalken de volgende merk-
waardigheid lezen die hij daar met gele verf had laten opteeke-
nen: Vrouw Ws. Postma van Wouterswoude, geboren in 1727 en
overleden den 18^{den} Juli 1823, reed 22 December 1812, van
Wouterswoude naar Dockum en dus op een ouderdom van 85 jaar.
Zij volbracht de reis heen en terug zonder te vallen ²⁾.]

Ruim veertig jaren geleden zag men een man van 100 jaren,
met name Cardol, te Zalt-Bommel woonachtig, op de Waal voor
die stad gedurende een geruimen tijd op schaatsen heen en weer
rijden ³⁾; en te Zevenhuizen bij Gouda reed schipper Jongeneel
in zijn negen-en-negentigste jaar met zijn zoon, kleinzoon en
achterkleinzoon ⁴⁾.

Ybel en Jelke, ef it boask op it iis, geplaatst in het Friesch Ier-
boekjen van 1833.

1) A. G. Schenk, Bij 't naderen van den winter.

2) Prov. Friesche Courant. Jan. 1848.

3) Rotterd. Courant. Jan. 1848.

4) J. ter Gouw, de Volksvermaken bl. 594.

Omstreeks dienzelfden tijd leefde de heer B. te Leeuwarden. Tot zijn vijf-en-zeventigste jaar reed hij steeds schaatsen als de gelegenheid zich aanbood. Op gemelden ouderdom liet hij zich door zijne kinderen overreden, die liefhebberij aan jongere lieden over te laten, en de oude heer beloofde plechtig het schaatsenrijden voor altijd vaarwel te zeggen.

Also musz ich auf immer, Kristall der Ströme dich meiden?
 Darf nie wieder am Fusz schwingen die Flügel des Stahls?
 Wassercothurn, du warest der Heilenden einer; ich hätte,
 Unbeseelet von dir weniger Sonnen gesehen!
 Manche Rose hat mich erquickt; sie verwelkten! und du liegst
 Auch des Schimmers beraubt, liegest verrostet nun da¹⁾!

Tot zijn drie-en-tachtigste jaar hield hij getrouw zijn woord, maar toen was het hem niet mogelijk zijn lust tot rijden langer te bedwingen, — stilletjes nam hij een paar schaatsen en reed op de Harlingervaart; de kinderen spoedig door iemand gewaarschuwd, dat hun vader bij Ritzumazijl op schaatsen gezien was, haalden den ouden liefhebber weldra terug en namen voor het vervolg goede maatregelen dat hij niet weder zijn woord konde verbreken²⁾.

De oudste der hedendaagsche schaatsenrijders uit het Noorden van Nederland was tot voor korten tijd de heer Menno Alberts Buiskool, 1 Februari 1787 te Beerta geboren³⁾. Op drie-en-negentigjarigen leeftijd kon deze nog zingen:

1) Klopstock, Oden, Bd. II, Winterfreuden.

2) Prov. Friesche Courant. Jan. 1848.

3) Eigen Haard. IJsnommer 1880. bl. 9.

Ik gierde als knaap op 't ijs mijn blijdschap uit,
En smaak nog weelde in dart'le schaatsgenuchten ¹⁾.

Niet alleen gedurende de dagen der week rijdt men schaatsen, ook de zevende dag, de rustdag, wordt aan het geliefd vermaak gewijd. De dominees spreken dan voor stoelen en banken.

Des Zondags in de kerken? De banken waren leeg;
De straten? Gansch verlaten en stilte in iedere steeg;
Ter catechisatie?.... ook, (niet om verschil of strijd),
Maar door 't lieve ijsvermaak was men den leerling kwijt.
't Was alles in beweging, geen dagblad-Redacteur
Behoefde om 't blad te vullen, een lang courantgezeur;
Het regende advertenties van IJclub, premie, prijs,
En Redacteuren juichten: »Hoerah, lang dure 't ijs'' ²⁾.

En als de zon is ondergegaan, begint de pret in de herberg; daar lokt dan de vedel iederen avond vele jongelieden te zamen. »Kom dan maar eens op de Dille, tusschen Leeuwarden en Sneek, op 't Abbegaster ketting, tusschen Sneek en Bolsward, bij Steenhuizen te Birdaard, aan de Dokkumer Ee, of op vijftig, ja, op honderden andere plaatsen aan de vaarwaters. Vindt ge het hier misschien te vol, rijd den afstand van een half uur gaans verder, daar is weêr gelegenheid. Maar gij zult het overal vol vinden, zoo vol, dat ge nauwelijks de gelagkamer kunt binnendringen. Roep dan om een kop koffie of wat ge anders moogt verkiezen, gij zult een half uur moeten wachten voor ge iets

1) E. J. Potgieter, Winter.

2) Hardrijderij op schaatsen te Joure 1870.

hebt. Die bezige mannen, die in de hemdsmouwen zich door het volk werken, om de menschen te bedienen, hooren u niet, of wanneer ze u wel hooren, laten ze u toch wachten, omdat gij nog niet aan de beurt zijt. De kastelein en zijn vrouw staan achter de toonbank bij de tapkast, onvermoeid tappende, koffie schenkende en geld ontvangende. Dan is men toch voor zijn plezier uit. Maar wie nabij de deur staat is er veel beter aan toe, dan wie in een achterhoek der kamer zit ingemetseld. Heeft de herberg eene bovenzaal, dan klotst het jongvolk met de schaatsen onder de voeten de trap op. Des avonds, als het licht opkomt, wordt daar gedanst dat de deuren in de hengsels rammelen en de hanglampen aan de zolder onophoudelijk in trillende beweging zijn. De brooddronkenste knapen dansen zelfs op schaatsen" 1).

De speelman gezeten te bank of te stoel,
Bestuurt van een tafel het dansend gewoel,
En stampst er de maat met een stentorsgenie
Bij 't spelen der Schotsche drie 2).

Ook uit de stad komen de vroolijke Fransjes wel eens een kijkje nemen.

Dan strijkt er zoo menig steedsch heertje vol zin,
Om boerinetjes wangen en kin 3).

1) IJsnommer van Eigen Haard 1880. IJsvermaak in Friesland door Waling Dijkstra.

2) Een Friesche boerendans.

3) Friesche Volks Almanak 1843. Friesch Schaatsenrijdersliedje. M. H. de Graaff.

En als eindelijk de herberg gesloten wordt en mannen en vrouwen, verhit van den drank en den dans, in het donker naar huis rijden, zou menigeen de waarheid kunnen beamen van het sneldicht van Huygens:

't Schaets-ijzer is soo smal, 't en schijnt geen' ganghbaer waer:
 Nochtans, als 't reden stiert, siet hoe 't in onse macht is;
 Maer neemt de reden wegh, soo 't bij dranck of bij nacht is,
 Men soud' er niet op staen als 't sesmael breeder waer¹⁾.

Bij ons te lande bestaan de feestelijkheden op het ijs voornamelijk nog uit hardrijderijen. Voor ons zijn de hardrijderijen wat de wedrennen voor de Engelschen en de stierengevechten voor de Spanjaarden zijn. Een enkele maal werden in de laatste jaren, in navolging van het buitenland, ook avondfeesten gegeven.

Te Weenen en in Rusland zijn deze feesten aan de orde van den dag of liever van den nacht. De prachtig geillumineerde en keurig versierde ijspaleizen²⁾ der Newa lokken door Bengaalsch vuur en muziek honderde ridders; quadrilles worden gedanst en de dames, gedoscht in korte japonnen, geschoeid met hooge sierlijke rijglaarsjes en gehuld in bonten jacquet terwijl op het hoofd een schelmsch pelsmutsje wiegt, worden op die »soirées pati-

1) Constantijn Huygens. Sneldicht. Boek VI, n°. 149. Schaets.

2) Het maken van groote beelden en gebouwen van sneeuw en ijsschotsen was ook hier te lande in de vorige eeuw een bekend vermaak (le Francq van Berkhey bl. 1385). Nog voor een tiental jaren herinner ik mij op den Rijn nabij Koudekerk op het ijs een twintigtal dieren van sneeuw gezien te hebben. Men vond er ijsbeeren, giraffen, leeuwen, kortom 't was een geheele menagerie.

nantes" menigmaal tot een wals genoodigd. Gekleurde lampions zijn aan muts en gordel gehecht, zoodat men waant een menigte dwaallichten te zien. Anderen vermaken zich met de slede en begeven zich daarmede op de kunstmatige ijshoufels¹⁾ van wier steilte zij met ijzingwekkende vaart op hun voertuig naar beneden glijden²⁾.

Opmerkelijk mag het genoemd worden dat men in Rusland eerst sedert het begin dezer eeuw, en nog maar alleen te St. Petersburg en in de onmiddellijke nabijheid dezer stad, het schaatsenrijden beoefent.

In Noorwegen, Zweden en langs de kusten der Baltische Zee vervolgt, volgens Anderson, de stoutmoedige jager op schaatsen het wild; zijn snelheid en de gemakkelijkerheid waarmede hij wendt, stellen hem in staat, den vraatzuchtigen wolf zonder gevaar te genaken; nu eens ontwijkt hij hem, dan weder valt hij aan totdat het gevreesde dier, met wonden overdekt, dood ter neder zijgt.

Ook in Noorwegen is het schaatsenrijden volstrekt geen algemeen vermaak; vooral onder de aanzienlijke standen is in de laatste twintig jaren, deze lichaams oefening door het sneeuw-schoenloopen bijna geheel op zijde gedrongen.

De massa sneeuw welke in die streken valt, is oorzaak dat slechts gedurende korten tijd het schaatsenrijden kan beoefend

1) Op het Instituut te Katwijk vermaken de leerlingen zich 's winters op een dergelijke wijze.

2) Georg Anderson. The Art of Skating, bl. 6. London 1880.

Diamantidi, Spuren auf dem Eise, bl. 80. Wien 1881.

Die Gartenlaube 1868 bl. 806 vv. Der Eislauf von Max Wirth.

worden. Daar er betrekkelijk zoo weinig liefhebberij voor dit vermaak bestaat, ruimt men de sneeuw niet weg, wegens de hooge kosten aan een dergelijk werk verbonden, en worden er evenmin overdekte ijsbanen, zooals in Canada bestaan, opgericht.

In Engeland, het rijk der lichaamsoefeningen bij uitnemendheid, is het schaatsenrijden, vooral het kunstrijden, zeer geliefd. Reeds in het begin dezer eeuw waren de Edinburgers door geheel Groot-Brittannië bekend wegens hun sierlijke bewegingen op het ijs. Men beschouwde het schaatsenrijden als een zaak, onafscheidelijk met beschaving verbonden; toen de handel met Brazilië werd opengesteld, bestond een der eerste scheepsladingen die naar Rio de Janeiro, een plaats waar nooit ijs is gezien, werden verzonden, voor 30 ton uit schaatsen ¹⁾.

Het ijs in de Londensche Parken is 's winters altijd vol, hetzij men komt op de Serpentine in Hyde-Park of in Richmond- of Battersea-Park, in Wimbledon of den tuin van Crystal Palace. De Londensche IJclub heeft een baan in Regent's Park, waar de beste rijders elkaar de loef trachten af te steken ²⁾.

De hardrijders komen uit het Fendistrict, de streek ten noorden van Cambridge, tusschen deze stad en den zeeboezem »de Wash» gelegen. Door de Engelsche schaatsenrijders worden Welney en omliggende plaatsen, evenals Friesland door de onze, beschouwd als de bakermat der hardrijders. De geijkte term voor hardrijden

1) The Quarterly Review, vol. 7, bl. 356.

2) Vandervell and Witham, A System of Figure Skating, Ch. I, London 1880

is daarom niet »fast skating” maar »fen skating”. De hardrijders op korten afstand treft men aan in Lancashire ¹⁾.

Van de XVIII^{de} eeuw af maakt het schaatsenrijden deel uit van de genoegens der Fransche »beau monde”. Onder de regering van Lodewijk XVI behoorde het tot den goeden toon dat men zich 's winters op het ijs vermaakte ²⁾.

Toen het hof nog te Versailles verblijf hield, waren de vijvers daar bedekt met schaatsenrijders. Als »illustres lames” uit dien tijd noemt men Saint-Georges, Isabey de vader en anderen ³⁾.

Lamartine was zulk een hartstochtelijk liefhebber dat hij wenschte dat het altijd winter ware om altijd te kunnen schaatsenrijden ⁴⁾.

De Zwitsers vinden op menigvuldige plaatsen gelegenheid hun lust op het »ijzig spiegelglas” te boeten; de inwoners van Genève te Sionnet en Rouelbeau, die van Constanz op de Untersee. Een vereeniging van Engelsche schaatsenrijders heeft zelfs haar zetel opgeslagen op een der bergmeren, waar men tot in het voorjaar zijn hartstocht voor het rijden kan botvieren. Ja, in April, wanneer reeds allerwege de vogels hun lentelied laten weerklinken, gaan nog enkele onverzadigbare liefhebbers naar de rivier de Doups, die Neuchâtel van Frankrijk scheidt, om met onverflauwd ijver het ijs met de schaatsen te schaven ⁵⁾.

Van oudsher houdt men zich in Duitschland met schaatsen-

1) Goodman, Fen Skating bl. 2. London 1882.

2) Manuel du patineur par Eugène Sordet bl. 6. Genève 1873.

3) Encyclopédie Roret, Patinage. Préface bl. 6.

4) Kunstkronyk 1860 bl. 13. Winter-photographiën door A. Ising.

5) Manuel du patineur par Sordet, bl. 7—10.

rijden bezig. De kunstbanen van Hamburg, München en Berlijn zijn allerwege gunstig bekend.

In Amerika bouwt men, evenals op de Newa, groote ijspaleizen. Zoo stond er een in den afgelopen winter te St. Paul, in Minnesota, dat een oppervlakte had van 42000 vierk. voeten en 217 voeten lang en 144 breed was. Het hoofdgebouw was een achthoekige toren, met een middellijn van 50 voeten en ruim 100 voeten hoog. Het daarvoor gebruikte ijs had een dikte van 12—18 duitsche duimen en de stukken waren 2—6 voeten lang. Het benedenstuk der torenmuren was 5 voet dik. De hoofdingang was versierd met een standbeeld van koning Borealis, aan wiens linker- en rechter hand een ijsbeer lag die 's avonds electrisch licht uitstraalde 1).

In Canada zijn de winters buitengewoon streng. De sneeuw die in December valt, verdwijnt gewoonlijk eerst in April; in de daartusschen liggende maanden heerscht een strenge vorst, nu en dan afgewisseld door sneeuwstormen en dooi. De thermometer wijst gewoonlijk tusschen de 25° en 30° onder nul, dus omstreeks 60° vorst (Fahrenheit). Een tiental jaren geleden is men daar op de gedachte gekomen om overdekte en ingeslotene ijsvlakten te maken, opdat de rijders tegen sneeuw en wind beveiligd zouden zijn; deze zoogenaamde »ice rinks" 2) worden iederen nacht met

1) Deutsche Illustrierte Zeitung. Dritter Jahrgang n°. 25 bl. 556.

2) Het woord „rink" is tot ons overgewaaid van Canada. De uitdrukking is echter van Schotschen oorsprong en werd gebruikt bij het curlingspel om de ruimte aan te duiden waarover de curlingsteenen werden voortgedreven; waarschijnlijk hebben Schotsche officieren, in Canada in garnizoen, hun geliefd tijdverdrijf, aldaar, vele jaren geleden, uitgeoefend en

een nieuwe ijslaag overdekt. Gemaskerde bals, sledevaarten en hardrijderijen wisselen elkaar af, zoowel over dag als des avonds, wanneer het geheel electrisch verlicht wordt ¹⁾.

In Chicago vindt men niet minder dan drie ijsparken en twee ijscircussen, die te zamen in den winter bijna iederen avond door ten minste tienduizend personen bezocht worden.

Als een bijzonderheid kan ik nog mededeelen dat op den 14^{den} Maart 1886 te Philadelphia een rijlokaal, uitsluitend voor negers, werd geopend; op het feest, bij die gelegenheid gegeven, waren vierhonderd zwarte dames en heeren aanwezig; blanken werden niet toegelaten.

Toen Canada, ten gevolge van de onverschilligheid der regering en de bemoeiingen van madame de Pompadour, voor Lodewijk XV verloren was, dreef Voltaire den spot met dit verlies en wenschte zijn vorst geluk dat hij van die »1500 mijlen sneeuw af was". Zoo de groote satyricus ooit een winter daar had bijgewoond, zou hij dit niet gezegd hebben. De Canadaasche winter, zooals men hem beleeft in Minnesota, Manitoba en Quebec, is niet, als die van New-York en Illinois, vol grillen en vlagen, doch, enkele dagen uitgezonderd, steeds even helder en droog.

Het is merkwaardig hoezeer de sneeuw die te Manitoba neervalt, verschilt van die van Quebec. In laatstgenoemde plaats dwarrelen groote dikke vlokken langzaam naar beneden; in Mani-

aan de afgesloten ruimte, waarin het spel werd gespeeld, den naam „rink" gegeven, welk woord later werd gebruikt om ingeslotene ijsvlakten, voor schaatsenrijders bestemd, aan te duiden. Vandervell, bl. 100.

1) Captain Crawley's handbook of Swimming, Skating, etc. bl. 125 vv.

toba en ook in Minnesota is de sneeuw harder, kristalachtiger, en pakt zich samen, zoodra zij op den grond valt, zoodat een hoopje van deze sneeuw tweemaal zooveel weegt als een even groote hoeveelheid uit Quebec; dit is ook de oorzaak, dat, al ligt zij slechts een paar duim hoog, het zoo bijzonder lang duurt, eer zij wegdooit. Men kan onmiddellijk zonder sneeuwschoenen over de sneeuwvlakte loopen, zonder daarin diep weg te zinken.

In Toronto kan men genotvolle dagen en weken doorbrengen; de ijsschuiten ¹⁾ zijn nergens zoo goed ingericht als hier; op de baai krioelt het van schaatsenrijders. Men kan zich aansluiten bij de schaatsenrijdersclub of bij de »sneeuwschoenloopersvereniging van New-York», die dikwijls in het Guns- en Queenspark samenkomt, om een tocht te maken naar Carleton.

In Halifax maken de Engelsche troepen, die daar in garnizoen liggen, den winter tot een groot vroolijk feest.

Er wordt in Canada lang zooveel niet gedaan aan schaatsenrijden als aan sneeuwschoenloopen. Schaatsenrijden beoefent men meer te New-York welker inwoners prachtige gelegenheid tot tochten maken, vinden op de Hackensack- en de Hudsonrivier ²⁾.

1) L'Illustration n°. 2242. 13 Febr. 1886.

2) De Amerikaan Gill zegt van het schaatsenrijden: „Skating is a positive luxury of diversion, a carnival of fun and frolic, a jubilee of enjoyment. The skater in circling about on one foot, with the body inclined far from the centre of gravity, experiences a peculiarly agreeable sensation, a wonderful and indescribable fascination, which nothing but skating can produce. How the eye brightens and dances, and the faces of the gentle sex bloom with roses, fresh and genuine out of nature's own flower garden; how the nimble exercise causes the cheek to glow and the blood to thrill and every nerve in the frame to tingle. What life! what elasticity! what gliding

De voornaamste sneeuwschoenloopersvereniging van Canada is de St. George Club, zoo genoemd naar den Canadeeschen heilige.

Van Maine tot Californië is thans het locrosspel zeer in zwang.

In Kingston heeft men de prachtigste sledevaarten op de Tobogganheuvels bij Fort Henry, spiegelgevechten op de ruime ijsbanen en lange tochten op sneeuwschoenen¹⁾.

De »toboggan» is een lichte Italiaansche slede, van zeer dun hout vervaardigd. Men glijdt er mede van de bergen af²⁾, voorop het meisje, op de achterbank haar metgezel die met zijn hand de goede richting moet bewaren; de minste onoplettendheid, te weinige bedrevenheid van de zijde des stuurmans, doet aanstonds beiden in de sneeuw tuimelen, aan welke buiteling dikwijls de behulpzame hand wordt gereikt; de tijd van de »toboggan» is daar tevens de tijd der engagementen³⁾.

Niet het minst merkwaardige van Quebec is de Tobogganheuvel van Montmorenci, die door de natuur ieder jaar op nieuw gevormd wordt, door de watervallen die over de klippen bruisen.

In het begin gebruikte men alleen de natuurlijke heuvels voor

energy! what swift and airy motion, what gay and free and blithesome activity does it embody. A swift skater makes the nearest approach to flying that we denizens of this mundane sphere can achieve with our own organs.

1) Vreemd en Eigen. Afl. 1, bl. 45 vv. Haarlem 1887.

2) Het afglijden van hellingen op sleden is ook bij ons van oudsher een vermaak voor de jeugd geweest. Zoo leest men in Apollo's Nieuwe Jaars Gift, Winterzang, Dl. II, bl. 1. Rotterdam 1753:

Daer bruid een paar van gindschen heuvel

Het onderst' boven uit de slee,

Hier de fontange, daar de keuvel

Gewenteld in de blanke snee.

3) Captain Crawley's Handbook, t. a. p.

sledevaarten, later kwam men op het denkbeeld de »Russische bergen» ook in Canada in te voeren. Gedurende de laatste jaren zijn er een aantal sledevereenigingen opgericht. Mannen, vrouwen en kinderen, allen stellen het grootste belang erin. De heuvels zijn door toortsen verlicht, die aan beide zijden der baan in den grond zijn gestoken, en van afstand tot afstand legt men groote vuren aan, die het geheel tooverachtig verlichten. Sommige banen zijn zeer steil, en als men op een dun plankje pijlsnel naar beneden glijdt, ondervindt men een buitengewoon angstig gevoel ¹⁾.

»Hoe vindt ge dat nu wel?» vroeg een meisje aan een vreemden bezoeker, met wien zij een der steilste banen was komen afglijden.

»Voor geen honderd dollars zou ik dien tocht hebben willen missen.»

»Zullen we het dan nog eens doen?»

»Voor geen honderd dollars toe.»

Wanneer men echter eenige keeren achter elkander afgegleden is, zou men een ganschen dag in de slede wenschen te zitten. Bijna overal zijn ze dan ook ingevoerd: in Boston, in Staten-Island en zelfs in Detroit.

Montreal is het middelpunt van alle wintervermaken. Zij die daar eens een carnaval hebben bijgewoond, komen allen elk jaar tegen dien tijd terug.

Zoodra de eerste sneeuw gevallen is, schijnt iedereen voor alle andere dingen ooren noch oogen meer te hebben. De jeugd is

1) De snelheid der toboggan is zoo groot dat een afstand van een Eng. mijl, volgens berekening, in omstreeks $1\frac{1}{2}$ minuut wordt afgegleden.

»sneeuwdol», zou men haast kunnen zeggen. Geheel Montreal verkeert in een soort van tijdelijken waanzin. De straten zijn vol leven en gejuich. Ieder schijnt maar één levensdoel te hebben: het carnaval zoo vroolijk mogelijk te doen zijn. Een heirleger toeristen en ingezetenen beweegt zich over de bevroren sneeuw, en daar tusschen door vliegen de sloden, getrokken door fraai opgetuigde paardjes met rinkelende bellen.

De inwoners van Montreal begeven zich gewoonlijk in den avond op sneeuwschoenen naar het nabijgelegen Lachine en wekken de bewoners uit den omtrek met hunne vroolijke liederen.

Van hun kleeding is het purper een der hoofdkleuren. Hunne kousen en wanten zijn purper, het mutsje met de lange kwast, dat zij op het hoofd dragen, is wit met purper. Het witte wollen overkleed, dat zij aan hebben, is opgemaakt met purper of scharlakenrood, en vooral de tot op de voeten afhangende roode sjerp geeft iets eigenaardigs aan de geheele kleeding. Op de linkerborst is een vuurrood kruis gehecht. Één stelt zich altijd aan het hoofd der bende. Hij gaat voorop en wijst den weg, over slooten en greppels, langs onbegaanbare wegen en gebaande paden, totdat de top van de een of andere hoogte bereikt is. Dan worden de riemen wat vaster aangetrokken en voort gaat het achter elkaar bergaf. De zoogenaamde drijver blijft op zijde, om den nieuweling of den luitard van tijd tot tijd wat aan te zetten. Nu eens springen zij over een diepe greppel, dan weder over een heg. »Hei, hoo, vooruit!» schreeuwen ze, en hoe meer geweld ze maken, des te meer pret heerscht onder de tochtgenooten. Aan een pleisterplaats wordt halt gemaakt en duchtig gegeten en na afloop van het maal een dutje gepakt. Wanneer men uitgeslapen is, wordt

het laatst aangenomen lid »ontgroend". Het ontgroenen bij de St. George Club bestaat hierin, dat alle leden den nieuweling met duwen en stompen overladen. Allen scharen zich in twee tegenover elkander staande reien. Aan het begin van dezen doorgang wordt de nieuweling door eenige mannen vastgehouden en op kommando van: een, twee, drie, met kracht tusschen de reien door gestooten. Aan het einde wordt hij weder opgevangen en teruggedreven. Dan eerst is hij erkend lid. Ook gasten moeten zich aan dit gebruik onderwerpen. Daarna wordt er gezongen en gedanst dat het een aard heeft.

Gedurende de maand Februari worden de jaarlijksche wedstrijden gehouden. Meestal heeft er eerst een wedloop tusschen twee inboorlingen plaats. De afstand is dan twee Eng. mijlen. De kortste tijd, waarin deze ooit afgelegd werden, was elf minuten en zeven seconden. De sneeuwschoenen der Canadeezen zijn anders dan die der Noren en komen in vorm eenigszins overeen met raketten ¹⁾.

Het balspel is een ander vermaak. In 1870 werd de eerste Vereeniging van dien aard te Montreal opgericht ²⁾.

Een enkele maal heeft aan gene zijde van den Oceaan een rijder zelfs zijn leven aan de snelheid zijner schaatsen te danken gehad. Er bestaat een welbekend verhaal van een kolonist in het Far

1) Deze soort sneeuwschoenen worden in Noorwegen Truvier genoemd en worden daar voor de paarden gebruikt om het inzakken in de sneeuw te verhinderen. Bij Olaus Magnus treft men een teekening aan van een paard, voorzien van deze voorwerpen. Ook in Tartarije komt deze vorm voor. In Chardin's Voyage en Perse, dl. I, bl. 62, Amsterdam 1735, ziet men een boer uit Mingrelien met zulke schoenen afgebeeld. (Cf. Reise in Norwegen von S. Laing, nach dem Englischen bearbeitet von Lindau, bl. 107).

2) Vreemd en Eigen, t. a. p.

West, die gevangen genomen werd door de Indianen. Na eenige dagen in boeien en marteling doorgebracht te hebben, werd hem een paar schaatsen vertoond, dat bij de plundering van zijn dorp was buitgemaakt. Zijne vijanden, onbekend met het gebruik ervan, vroegen hem dit te toonen: een straal van hoop doorflikkerde zijn borst. Met bevende handen bond hij de ijzers onder en begaf zich op het ijs; met voordacht viel en buitelde hij herhaaldelijk, evenwel steeds zorg dragende zich langzamerhand van den oever meer en meer te verwijderen. De geen achterdocht koesterende Indianen lachten om zijn onbeholpenheid dat de tranen over hun wangen rolden.

Hij bevond zich op de afgelegen kust van een der uitgestrekte meren van het noordelijk vasteland; de ijsvlakte die zich voor zijn blikken uitstreckte, eindigde slechts aan den horizont.

Toen hij meende ver genoeg verwijderd te zijn, viel hij voor den laatsten keer, trok de banden stevig aan en daarna zich oprichtende, vloog hij in volle vaart eensklaps weg. De Indianen bekwamen nauwelijks genoeg van hunne verwondering om hem in het wilde nog eenige kogels na te zenden die, zonder hem te raken, over het ijs ketsten en rinkelden.

Hoewel vrij, was hij toch niet zonder gevaar, hij moest nog een uitgestrekte woestijn oversteken, zonder voedsel en zonder schuilplaats om zijne moede leden eenige oogenblikken rust te gunnen, elk oogenblik blootgesteld aan een aanval van wolven of van wreedaardige Indianen; herhaaldelijk werd hij door een brede scheur genoodzaakt mijlen uit den koers te houden, totdat hij een plek kon vinden waar de geul smal genoeg was om den sprong te wagen. Na twee etmalen gezworven te hebben, ont-

moette hij, geheel uitgeput en wanhopig, bij geluk een jager die hem naar een volkplanting geleidde ¹⁾).

Uit den winter van 1844 dagteekent een voorval, overkomen aan een kolonist in het noordelijk deel van Maine, in Noord-Amerika. Door het schoone weêr werd hij 's avonds tot een tochtje op den Kennebeck verlokt. De maan scheen met ongewonen glans en verzwakte het geflonker der myriaden sterren, die in de heldere atmosfeer schitterden als diamanten punten, diep gezet in het onpeilbaar blauw. Het steeds wisselend noorderlicht schoot van tijd tot tijd uit den horizont op en vormde kolommen en koepels van veelkleurig licht, zoodat het geheele zenith in vlammen gehuld en alles als met een vuurgloed overtoegen werd.

Het ijs was hard en helder en weerkaatste in zijn gepolijsten spiegel den glans der maan en de diepe schaduwen van het oerwoud, dat zich als een donkere lijn aan elke zijde der rivier uitstreckte. Verleid door den heerlijken nacht, was hij eenigszins ver van huis gedwaald en terecht gekomen in een van de vele kleine kreen der rivier. De baan werd gaandeweg donkerder dewijl, door de mindere breedte van den stroom, de takken der eeuwenoude boomen zich boven zijn hoofd aaneensloten.

Op eens klonk een toon, die van onder het ijs voor zijn voeten scheen te komen, eerst luid en vreeselijk, daarna in een enkel lang gerekt gehuil eindigende. Kort daarop hoorde hij de takken langs den oever kraken, als onder den tred van eenig wild dier. De maan scheen door de opening, waardoor hij in dit labrynth was doorgedrongen, en daar hem dit de beste uitweg scheen,

1) Georg Anderson bl. 6.

schoot hij er als een pijl op los. De afstand bedroeg nauwelijks zeshonderd voet, en bezwaarlijk zou een zwaluw hem op zijne wanhopige vlucht in snelheid overtroffen hebben; doch toen hij zijne oogen naar den oever wendde, kon hij twee donkere voorwerpen onderscheiden, die zich door het lage hout voortbewogen met eene vaart, die de zijne schier nog wel de helft overtrof. Uit deze snelheid en uit het kort geblaf, dat zij nu en dan uitstieten, begreep hij dat het twee van de veel gevreesde grauwe wolven waren.

De struiken, die de oeverkanten omzoomden, schoten op zijne dolle vlucht met bliksemsnelheid langs hem voorbij. Bijna had hij den uitgang van het boomgewelf bereikt; nog ééne seconde en hij ware betrekkelijk in zekerheid geweest, toen zijne vervolgers eensklaps boven hem verschenen, waar de oever zich tot ongeveer tien voet hoogte verhief. Er was geen tijd tot beraad, hij boog zijn hoofd neder en joeg voorwaarts. De wolven namen een sprong, doch zij hadden zich in zijne snelheid misrekend en ploften achter hem op het ijs neer, terwijl hij zelf op de breede vlakke der rivier uitkwam.

De lichte ijssplinters stoven op voor het ijzer zijner schaatsen, en hij geraakte zijn vervolgers thans een weinigje vooruit, tot hun wild gehuil hem verried, dat zij reeds weder achter hem waren. Zij kwamen nader en nader; hij hoorde 't getrappel hunner pooten op het ijs en meende reeds hunne diepe ademhaling te vernemen.

De drijfjacht werd ondragelijk, toen een onwillekeurige beweging hem uit zijn richting bracht. De wolven, dicht achter hem, buiten staat om stil te houden of te wenden — want hunne pooten

zijn zoo gevormd dat zij op 't ijs niet anders dan in rechte lijn kunnen loopen — gleden uit, vielen en slieden nog een eind verder. Nu kwam de gedachte bij hem op van deze toevallige ontmoeting stelselmatig partij te trekken, ten einde hun te ontkomen, namelijk, bestendig voor hen uit te wijken, zoodra zij hem te nabij kwamen.

De wolven, zoodra zij weder recht op de pooten konden komen, vervolgden hunne jacht. Reeds waren zij hem weder dicht op het lijf, toen hij een boog beschreef, en hen zoo voorbij liet schieten. Een wild gehuil begroette zijne beweging, en de dieren slieden andermaal op hun achterdeel voort, een beeld van hulpeloosheid en machteloze woede. Zoo won hij wel bij de driehonderd voet bij iedere uitwijking. Verscheidene malen herhaalde hij deze zwenking, en telkens werden de wolven woedender, maar tevens ook matter. Hij was gered. Hij bevond zich thans tegenover zijn huis, en een koppel bullebijters, door 't gerucht gewekt, kwam woedend aanstormen. De wolven staakten hunnen dollen loop en besloten na kort beraad tot de vlucht ¹⁾.

Ons land is ontegenzeggelijk het lustoord der schaatsenrijders. »Niets», zegt de Duitscher Vieth, »niets kan er levendiger, vroolijker, onderhoudender, verrassender worden uitgedacht dan eene sterk bezochte hollandsche ijsbaan. Men ziet er oud en jong, man en vrouw, jongeling en meisje pijlsnel door elkander vliegen. Men ziet er, die, zich op net en sierlijk rijden willende toeleggen, van den algemeenen hoop zich afzonderen, om ongestoord hunne spiraallijnen, die een Archimedes stof tot onderzoek zouden opleveren,

1) De Huisvriend 1853. Een wedloop op schaatsen.

te kunnen beschrijven; doch zie, een vlugge hoop komt ijlings aangesnord, en najverig om de een den ander voorbij te vliegen, verstoren zij de schoone kringen van den kunstenaar, evenals de ruwe krijgsknechten die van den Syrakuser, zonder op zijn: »noli turbare circulos" (wil mijne cirkels niet uitwisschen) eenig acht te slaan! Ginds schuiven moedige jongelingen met mannelijke kracht hunne geliefden of vriendinnen in fraaie sleden voor zich uit. Elders zweeft een lange rij in slingerlijnen over het ijskristal met kracht en vaart daarhenen. Hier ontmoet men er die, arm aan arm, paar aan paar in het breede, vertrouwelijk voortrijden, gelijk en geregeld uitslaande en slag houdende, als werden zij door den wind gedreven en opgehouden. Nog elders oefenen zich koene jongelingen in gevaarvolle wendingen, draaien, sprongen, en wat er van dien aard meer is. Alles is beweging en leven, niemand gevoelt er koude, terwijl de zuiverheid van den dampkring alle spiervezelen veerkracht en vlugheid bijzet" ¹⁾.

»Geen buitenlander," zei Grabner voor ruim negentig jaren, »kan zich een begrip vormen van 't vermaak op een Nederlandsche ijsbaan" ²⁾; en zóóveel malen vóór en na hem vreemdelingen ons ijsvermaak hebben gezien, zoo dikwijls ook is 't zelfde gezegd. En zoo de winters slechts een weinig wilden medewerken, zouden die vreemdelingen nog 't zelfde kunnen zeggen. Maar de winters schijnen al sedert vele jaren een afspraak gemaakt te hebben, om dat niet meer te doen, of, zoo ze al eens ijs geven,

1) Th. 1 bl. 353, 354.

2) J. G. Grabner, Briefe über die vereinigten Niederlande, bl. 352. Gotha 1792.

dit toch, zoodra 't ijsvermaak beginnen zal, gauw weer weg te nemen ¹⁾).

Van onze liefde tot het ijsvermaak getuigen zelfs onze kunst en onze letterkunde, — beiden rijk aan ijsstukjes. En 't zij ze geschilderd zijn of gedreven, geteekend of geschreven, gerijmd of onberijmd, gij vindt overal dezelfde beelden terug. Hard, spiegellad ijs met krassen en scheuren, — besneeuwde wilgen aan den weg, — bijthakkers met kromme knieën, en verkleumde wijfjes met een takkebos op den rug, — vlugge rijders op lang gelepelde of driemaal gekrulde Hollandsche, of platte Friesche schaatsen, — lange turfsleden met een zeil overdekt, en narren met tijgervellen, — saletjonkers met een mof en schippers met bonte muts en pijjakker en 't haakje over schouder, — jongens op prikjes, en vrouwen met schoudermantels en torenhooge hoeden in ijssleden, — lange troepen die een slinger maken, ijs-schuitjes en baanvegers met den bezem over schouder, en koeken-zoopjes, die 't Zwaantje en den Krans uithangen.

Ostade's schaatsenrijders — onder dien naam toch is een zijner meesterstukken bekend, door Corn. Visscher in plaat gebracht — bieden ons een zoodanig tafereel aan, en wij staan gaarne bij den boer, die zijne schaatsen afbindt, terwijl ons oog waart over de overige boeren met vrouwen en kinderen om den schoorsteen en bekoord wordt door het ware van het penseel en het heldere der kleuren. Kolvers op het ijs ziet men afgebeeld op de doeken van Aert van der Neer en Beerstraaten en op de winterlandschappen van Nicolaas Berchem. J. Molenaar geeft ons een toe-

1) J. ter Gouw, de Volksvermaken, bl. 583.

gevroren stadssingel te zien, Bisschop verplaatst ons in een Frieschen schaatsenslijperswinkel, Schelfhout aan den Maaskant en elders in Holland. En,

Waar Schelfhout's hand het doek beroert,
Daar slaan we op eens aan 't klappertanden,
Daar dort het loover der waranden,
En 't water ligt met ijs bevloerd ¹⁾.

Andries Vermeulen laat een kleinen jongen rijden, bij Adam van Breen verkeert men op den Vijverberg onder de ridders en de edele joffers, en de Noter stelt het ijsvermaak bij de poort van Sas van Gent aanschouwelijk voor.

Onder de ijssleden van vroeger tijd vond men er die beschilderd waren door Jan Steen, van Goyen en Ezajas van de Velde; daar brak men de paneelen uit om ze tot kabinetstukjes te schikken ²⁾. Ijsstukken vindt men zoowel van van Avercamp en Wouwerman, als van Breughel, Vinckenboons, van Everdingen en den Cleefschien Koekkoek. En wie, om ook een tijdgenoot te noemen, kent niet de wintertjes van Apol? Prenten die het onderwerp behandelen zijn er bij menigte. De hand van Petrus van der Heyden en Hans Bol, van Claes Visscher en Simon Frisius, van Johann van de Velde en Dusart, van Fokker, Zeeman, Luyken, Picart, Nolpe en van tal van anderen, tovert ons met burin of etsnaald

1) Vergeet mij niet. Muzen Almanak 1853 bl. 180.

2) Le Francq van Berkhey, Natuurlijke Historie van Holland, bl. 374. Amsterdam 1773.

schaatsenrijders voor het oog. J. Cats vereeuwigde het ijsvermaak met zijn teekenstift. Ook van Rembrandt bestaat een ets waarop een schaatsenrijder is afgebeeld.

Bladert ge onze dichtbundels door, hier ontmoet gij »Ijsvreugd''¹⁾, daar »Dichtlief en Gloorroos''²⁾, die gij eer bij zomer-maneschijn in een rozenprieeltje dan op een ijsbaan zoudt gezocht hebben; ginds een ouden vrijer die de vrouwen al evenmin als »de korst van pseudo glas'' vertrouwt en toch de eerste maal dat hij op het ijs komt, verliefd wordt op een jonge schaat-senrijdster³⁾. Nu eens vliegt een preutsch Aafke met Wouter-buur voorbij⁴⁾, dan weder vraagt een aardig weeuwte wier schaats is losgegaan, om een touwtje dat later de huwelijks-snoer blijkt te zijn die den dorpschoolmeester kluistert⁵⁾. De Zaanlandsche Jaarboekjes vertellen u dat ge om op schaatsen te zijn voldaan naar de aloude Zaan moet komen⁶⁾, de Friesche dat de mooiste banen slechts in het vrije Friesland zijn te vinden.

In de liederboekjes van vroeger tijd kan men bij tientallen winter- en ijsliedjes vinden, die eensdeels den schalkschen minne-

1) Van Zeggelen.

2) Le Francq van Berkhey, Eerbare proefkusjes van vaderlandsch naïf, enz.

3) Holland. Almanak 1850. De Wetering. Ijsstukje door J. Brester Az., bl. 129 vv.

4) Aurora 1843. Winter-liedjen door S. J. van den Bergh, bl. 136 vv.

5) Aurora 1845. De gebroken Schaats door J. Brester Az., bl. 168 vv.

6) Zaanlandsch Jaarboekje 1847. Op het ijs, aan de Zaan door J. Bakker, bl. 149 vv.

Zaanlandsch Jaarboekje 1850. Op het ijs. Fred. Wysman, bl. 169 vv.

god verheerlijken ¹⁾, anderdeels het sledevermaak ²⁾ of het ijsgevaar ³⁾ bezingen.

1) De vermakelijke Cupido of de verliefde Minnares. Winterlied. Stem: Doornik schoon, bl. 22.

Floraa's Bloemkorfje. Winterzang. Stem: Rozemond verlaat uw stal.

Het Hollands Klein Goud-Vinkje. De Winter. Stem: Schoon dat ik onder 't groen, bl. 39 vv.

De vrolijke Schoorsteenveger. Lof des Winters. Stem: o zielverrukte Avondstond, bl. 58.

De Nieuwe Domburgsche Speelwagen. Op de IJsvreugd. Stem: Wanneer men wil comedie spelen, bl. 15.

Den Bloem Hof van de Nederlantsche Jeught, enz. Windeken daer het Bos af drilt, Amstelredam 1610.

Venus Minne-gifjens. Versje van Ronsaeus. Op de Stemme: Phoebus is lang over de zee, bl. 47, Amst. 1622.

Strijd of kamp tusschen kuyschheid en geylheid. Geestige liedekens, bl. 117, 't Amsterdam 1625.

Amsterdamsche Pegasus. Veld-Deuntjens van M. Campanus. Liedt. Stem o Heer de Prince d'Orange. Of, Jo Canto, jo Sonno, jo Ballo, bl. 21, Amstelredam 1627.

Stootkant of Nieuwe Jaers Gift aan de Amstelsche Jonkheydt. Cupidoos wintervreugde door J. van Breen. Toon: Cupido onlangs geleen, etc. bl. 251 Amst. 1655.

Cupido's Mengel-sangen. Winter-liedeken. Voys: Wel wat vreemder, etc. Utrecht 1707.

Apollo's Nieuwe Jaers Gift, dl. I, bl. 167. Kloris Minneklacht. Rotterdam 1753.

De Nieuwe Walchersche Ploeg. Een nieuw lied van een jongman die zijn fortuin met voeten schopte, en hoe het hem hiernamaals berouwde. Stem: Hoe werkje dus Leeüwerkje, bl. 31, Amsteldam 1802.

2) Uitgezogte Tafelliederen om vrolijk den avond te slijten. De Winter. Wijs: Feest van Flora.

Apollo's Nieuwe Jaers Gift, dl. II, bl. 1. Winter-zang. Vois: De winter is voorbijgestreken, Rotterdam 1753.

Het Hernhutsche Nachtegaaltje, dl. I, bl. 128. Winterzang. Amsteldam 1764.

De nieuwe Schiedamze Geneverstoker. Een zeer aangenaam winterlied. Voys: Jonkmans trek uyt der Muijten, bl. 66, Amsterdam 1770.

3) Amsterdamsche Spin-Huys ofte Lust-Hof der Adelycke Jufferen. Winterlied. Amsterdam 1680.

In de oude kluchtspellitteratuur ¹⁾ ontbreekt het ijsvermaak evenmin, als in de hofsteê- en heldendichten van vroeger en in de prachtalmanakken ²⁾ en tijdschriften van onzen tijd. Geen Hofwijck en geen IJstroom, geen Trouringh en geen Geuzen, geen Castalia ³⁾, noch Schoolmeester ⁴⁾, noch Nederlandsche Spectator ⁵⁾ zonder ijs en schaatsenrijders, en de laatste geeft er 't »saliestalletje» bij, 't geen de moderne Haagsche benaming van 't

1) B. Mourik, De Wintersche Vermaakkelijkheden, in de kunstige Schaatserijders. Het IJ, Vermaak op 't ijs in de Arren-Sleden. Het Buiten-Amstels vermaak op 't ijs.

2) Almanach der musen en gratiën, aan Vriendschap, Liefde en Kunst gewijd, door H. K. bl. 41, Amsterdam 1817.

Almanak van Vernuft en Smaak 1822. Een Winter-tooneel in Holland door V. W. bl. 102.

Almanak voor het Schoone en Goede voor 1828. De Winter aan Elize door G. ten Bruggencate, Hz. bl. 119 vv. Id. voor 1850. Schaatsenrijden door 't B. bl. 32.

Almanak voor Hollandsche blijgeestigen 1838. De IJsbahn door E. bl. 132 v. Id. voor 1837. Aan den Winter door Leönhard Sterk, bl. 96 vv. Id. voor 1846. IJslid bl. 190.

Almanak tot gezellig onderhoud 1839. In February 1838 door Richard Wycke, bl. 128 vv.

Utrechtsche Volks-Almanak 1839. De Schaetsrijder. (In den trant van Jacob Cats) door J. B. Christemeyer, bl. 83 vv.

Zaanlandsch Jaarboekje 1841. J. Honig Js. Jr. Het Ystogtje bl. 174 vv.

Dorcas. Jaarboekje voor 1850. De zegepraal der liefde op den winter, bl. 170 vv.

Vergeet mij niet. Muzen Almanak 1853 bl. 180, 1855 bl. 229, 1857 bl. 209, 1860 bl. 165.

3) Castalia 1867. Overpeinzing bij een wintertje van Hoppenbrouwer door Gerard J. Spoor, bl. 124 vv.

4) De Gedichten van den Schoolmeester. Baanvegerslied. Het ijs, bl. 274 en 285, Amsterdam 1875.

5) Nederlandsche Spectator 1870 n°. 8.

oude Hollandsche Koek en Zoopje is. De Gids zelfs bemoeit zich met schaatsenrijders, en als Gorter een beeld nodig heeft om Bilderdijs »onovertroffen meesterschap over zijn dichtwoord'' eens recht aanschouwelijk te maken, laat hij Meester Willem »geschoeid met den rhytmus van gedachten en woorden, zich zelve meester, met nimmer missende streek en onberispelijken zwaai over de blinkende vlakke vliegen''¹⁾. En nog in een der laatste afleveringen van dit deftig maandblad valt de baan der Amsterdamsche Sportelub het voorrecht te beurt beschreven te worden²⁾.

Verscheidene Hollandsche spreekwoorden en spreekwoordelijke uitdrukkingen zijn aan de wintervermaken ontleend. Jantje Sekuur bv. »gaat niet over ijs van één nacht'' en »timmert niet op broos ijs'' maar »komt goed beslagen ten ijs''. Een speculant »staat op glad ijs'' en als het hem niet voor den wind gaat, als hij niet meer »op mooi ijs staat'', dan kunnen zijne crediteuren naar hun geld fluiten; zij krijgen betaling »te Sint Jutmis als de kalveren op het ijs dansen''. Met iemand die zich met speculeeren inlaat, zonder eenigszins in de fijnheden van den handel te zijn ingewijd, heeft men, wanneer hij over den kop gaat, gewoonlijk weinig medelijden want »wat deed hij ook met zijn klompen op het ijs''. Van een meisje dat naar den zin der heeren wat al te koel tegen hen is, zeggen zij »ze is zoo koud als ijs''. De eerste aardigheid die aan een diner wordt opgedischt, maakt de conversatie dadelijk levendiger, »het ijs is dan gebroken''. Hij die bij

1) Gids 1869, IV, bl. 47.

2) Febr. 1887 bl. 337. Op den Familiedag door M. van Oudenaerde.

een feest te veel drinkt, »slaat een dubbele schaats" en den volgenden dag moet hij, als hij zijn natje gebruikt, ook niet vaak den bodem van de kan willen bezien, want »op oud ijs vriest het licht". Wanneer belangrijke zaken juist andersom worden uitgevoerd, als het behoort, zegt men »de wereld gaat op schaatsen". Zoo spreekt men van: »het scheelt niet aan de schaatsen maar aan den man", »zonder schaatsen op het ijs komen", »een rare schaats rijden", enz., enz. 1).

Wel natuurlijk, dat onder de menigte ijsgedichtjes er twee naar aanleiding van deze spreekwijzen zijn geschreven 2).

Ja zelfs aan de heraldiek is het koude jaargetijde niet vreemd. Dat de families de Winter, Patijn 3) en Clotterbooke Patijn een paar schaatsen in hun wapens voeren, mag geen verwondering baren, maar dat ditzelfde heraldieke figuur voorkomt in de wapens der geslachten de Raet, van Cats de Raet en Bidloo zoudt ge niet gemakkelijk raden als ge het niet weet 4).

De naam Nederland voor ons laag gelegen vaderland is gewis goed gekozen, doch nog beter zou het zijn indien het Schaatsenland luidde.

Laat Amerika ook al bogen op de prachtigste ijsfeesten der

1) P. J. Harrebomee, Spreekwoorden.

2) Nederlandsche Muzen Almanak 1823 bl. 147. J. van Walré. Hij komt onbeslagen ten ijs.

Nederlandsche Muzen Almanak 1824 bl. 196. H. Meyer Jr. Men moet welbeslagen ten ijs komen.

3) Patijn, patin.

4) IJsnommer van Eigen Haard. 1880. De Winter in de Heraldiek door A. A. Vorsterman van Oyen.

wereld; — laat het Bois de Boulogne roemen, dat het op zijn vijver Napoleon III met de Keizerin en de voornaamste diplomaten aan een stok heeft zien rijden; — laat de Londenaars op hun vijvers gentlemen zien kolven en elkaar de schenen blauw schoppen; — nergens ter wereld ziet men onze schaatsenrijders en ons ijsvermaak ¹⁾.

1) J. ter Gouw, de Volksvermaken.

GESCHIEDKUNDIG OVERZICHT.

Sneeuwschoenen.

Herfst is verreisd. Met zijn Noordsche trawanten
Nadert de Winter, als Vorst van 't Getij:
't Glanst om zijn schedel van ijsdiamanten,
Sneeuwhermelijn is zijn koningskleedij;
Blanke festons en omperelde vanen
Groeten zijn komst en bewijzen hem eer;
Zelfs om te gladder het pad hem te banen,
Schoof zich een marmeren vloer op het meer ¹⁾.

Waren alle stroomen en fiorden stijf bevroren, en dekte »droogh water, koele wol, wit roet, gehackte veeren" ²⁾ de bergen en vlakten, dan bond de Noordsche jeugd de sneeuwschoenen onder en liep en schoof, glijdende in vogelvlugge vaart, met wissel sprong over het matzilveren kleed van den bodem.

1) Mr. A. Bogaers, de Schaatsenrijder.

2) Constantijn Huygens, Sneldicht. B. I, n°. 36. Aan de sneeuw.

Helaas! de ondoordringbare sluier die den naam omgeeft van hem die het eerst den voeten vleugels verschaft, zal wel nimmer worden opgelicht.

Vergraben ist in ewige Nacht
 Der Erfinder groszer Name zu oft!
 Was ihr Geist grübelnd entdeckt, nutzen wir;
 Aber belohnt Ehre sie auch?

Wer nannte dir den kühneren Mann,
 Der zuerst am Maste Segel erhob?
 Ach, verging selber den Ruhm dessen nicht,
 Welcher den Fusz Flügel erfand!

Und sollte der unsterblich nicht seyn,
 Der Gesundheit uns und Freuden erfand,
 Die das Rosz muthig im Lauf niemals gab,
 Welcher der Reihn selber nicht hat? 1)

Volgens de oude Noordsche Mythologie zou de kunst zelfs afstammen van Braga, den beroemden God der Dichtkunst. Walhall's Sängers — zoo laat Klopstock hem zingen —

. des Walhall's
 Sängers, umdränget von Enherion 2),
 Ich, der Begeisterer des Barden und des Skalden, ich
 Tön es, Telyn, laut! hör' es du am Hebrus! erfand,

1) Klopstock, Oden. Band I. Der Eislauf.

2) De helden in Walhalla.

Vor der Lanze, und dem Sturme vorbey
Singend zu schweben! ¹⁾.

Als zijne leerlingen noemt hij Ullr, den schoonen zoon van Siphia, Harold, den dappersten der koningen van het hooge Noorden, en Tialf, den metgezel van Thor.

In het land van den langdurigen winter, in de streken van eeuwige sneeuw waren voeten en schoenen alleen niet voldoende in het barre jaargetijde. In het sneeuwschoenloopen (skîdfara, andra) oefenden zich daarom de knapen en mannen, in navolging van de beide goddelijke loopers Ullr en Skadi, die, als goden van de jacht, IJs- en Sneeuwloopers waren, en eenvoudig sneeuwschoengoden (öndurgud) worden genoemd. Vele Noormannen behaalden in dit loopen een zoo grooten roem dat de Saga's hunne namen vermeld en voor ons bewaard hebben, o. a. van de koningen Harald blâtönn (\pm a^o. 975) en Harald hardrâdi (1047—1066), voorts van de twee boodschappers van Harald hârfagr (863—930): Sigtrygg en Halvard, en onder Olaf Tryggvason (gest. a. 1000) van den Einar Þambarskelfi ²⁾.

Veelvuldige toespelingen komen er voor in de oude Noordsche dichtkunde, waaruit blijkt dat de bekwaamheid in het sneeuwschoenloopen en het schaatsenrijden werd gehouden voor een der hoogst gewaardeerde lichaams oefeningen der Noordsche helden.

In Harold's weeklacht beklagt deze held zich bitter, dat hoewel hij moedig kan strijden, vast in den zadel zit, behendig het water

1) Klopstock, Oden. Band I. Braga. In de maat van dit gedicht heeft Klopstock de bewegingen van den schaatsenrijder trachten weer te geven.

2) Dr. Karl Weinhold, Altnordisches Leben. bl. 63 en 306.

doorklieft, op schaatsen over het ijs glijdt, uitmunt in het speerwerpen, en in het roeien te vergeefs zijn meester zoekt, een Russische maagd hem toch afwijst¹⁾.

In het vier-en-twintigste tafereel van de »Edda» wordt deze bekwaamheid bijzonder geprezen. »Daarop vroeg de koning wat de jongeling, die Thor begeleidde, zool kende. Tialf antwoordde, dat hij iedereen uit die streken den prijs in het schaatsenrijden wilde betwisten. De koning hernam hierop, dat de lichaamsoefening, waarvan hij gesproken had, buitengewoon schoon was»²⁾.

Een andere held, met name Kolson, beroemt zich dat hij in 't bezit is van negen vereischten voor een volmaakte opvoeding, en daartoe behoort ook het sneeuwschoenloopen³⁾.

Nossa, de schoonste der godinnen, die door de Barden en Scalden genoemd wordt, zoo vaak zij schoonheid en bevalligheid willen uitdrukken, werd voor een groote vriendin en schutsengel van het schaatsenrijden gehouden⁴⁾.

Leermeesters in het sneeuwschoenloopen voor de Noordsche volken zijn de Finnen geweest, welke hierin zeer groote vaardig-

1) Naar aanleiding hiervan laat Klopstock Braga zeggen:

Lehrt' es den tapfersten der Könige des hohen Nord
Dennoch floh vor ihm Russiens Elissif.

(Oden. Band I, Braga).

2) Het schaatsenrijden wordt door Klopstock daarom wel eens „die kunst Tialfs” genoemd. (Oden. Band I, Die kunst Tialfs). Verscheidene IJclubs in ons land, o. a. die te Heerenveen, voeren, als een hulde aan Tialf, zijn naam.

3) Archaeologia or Miscellaneous tracts relating to antiquity. Dl. XXIX, bl. 397.

4) v. Archenholz, Neue Litteratur und Völkerkunde, Leipzig 1789. Band I, bl. 104.

heid aan den dag legden; een deel van dit volk werd wegens dit voortschrijden Skrithifinni (Scricfinni, Srictofinni) genoemd, het door hen bewoonde land Scricfinnia. Bij de wedloopen werden de prijzen steeds door hen behaald ¹⁾.

In de vredestractaten komt de zinsnede, voor dat hij die het verbond verbreekt, Niding (oorspronkelijk een scheldnaam voor iemand die bij een tweegevecht niet opkomt) zal heeten zoover als het schip zeilt, de schilden blinken, de zon schijnt, de sneeuw valt, de Fin glijdt ²⁾.

Waarschijnlijk waren deze houten glijborden den ouden Friezen niet vreemd. Het is toch zeker dat deze volksstam den overgang van de Germaansche volken tot de Scandinaviërs vormt. Ook bij de bewoners van Friesland stond God Ullr in hoog aanzien. Dat hij hun bekend was, blijkt o. a. uit de Latijnsche charters die de stad Utrecht bestendig vermelden onder den naam van Ultrajectum, de overvaart van Ullr. De oorkonden der geschiedenis leeren ons dat deze voorde, nog vóór de prediking des Christendoms door Willebrord, in de macht der Friezen was, en het is meer dan waarschijnlijk dat dit volk, nog verkeerende in de geloofsbegrippen van den heidenschen godsdienst, aan die plaats den naam gegeven heeft ³⁾.

Onder de jachtbenoedigheden der Nooren bekleedden de sneeuw-

1) *Historia Olai Magni Gothi Archiepiscopi Upsalensis, de gentium septentrionalium variis conditionibus statibusve, etc.* Basileae 1567. Lib. I, Cap. IV, de Scricfinnia. Dr. Karl Weinhold, bl. 12.

2) Dr. Karl Weinhold, *Altnordisches Leben*, bl. 306.

3) *Overijsselsche Almanak, 1841*. Avoort, Een grenspunt tusschen de Marken Notter en Noetzele door J. H. Halbertsma, bl. 23 & 24.

schoenen een voorname plaats. Kunstig springende op boogvormige houten (*ligna incurva ad arcus similitudinem*), zegt Paul Warnefried, achterhalen zij het wild ¹⁾.

Ook in de verschillende oorlogen bewezen zij onschatbare diensten. Toen in Januari 1719 de Zweden, die Trondhjem in het nauw brachten, zich, na den dood van Karel XII voor Frederikshald, hals over kop door het gebergte terugtrokken, werden zij onophoudelijk door 200 sneeuwschoenloopers achtervolgd en aangevallen; toen deze op een morgen, nadat het 's nachts buitengewoon hard had gevroren, weder naderden, bemerkten zij dat de meeste vijanden door de koude den dood hadden gevonden; slechts weinigen ontkwamen naar Zweden.

Vroeger had men in Noorwegen twee regimenten sneeuwschoenloopers, waarvan het eene in Trondhjem en het andere in Agershuus lag; later gebruikte men alleen de twee jagercompagnieën van Trondhjem en Oesterdalen daarvoor ²⁾. Nog heden ten dage treft men in het Noorsche leger een compagnie skieloopers aan, die georganiseerd, zich 's winters onder hun kapitein en officieren in de bergstreken oefenen ³⁾.

Voor hen die gewend zijn met dit gereedschap om te gaan,

1) Paulus Warnefridus, de gestis Langobardorum. Leiden 1595. Cap. V, de Scrictofinnis.

Cf. tevens: Alexander Guagninus, Veronensis, Sarmatiae Europaeae descriptio. Moschoviae descriptio. Permia regio, bl. 85. Spirae 1581.

Olaus Magnus Lib. I, Cap. XXV, de cursu glaciali hominum pro bravio en Lib. IV, Cap. XII, de venatione Lapponum.

2) Reise in Norwegen von Samuel Laing. Nach dem Englischen bearbeitet von Wilhelm Adolf Lindau. Noot bl. 108. Dresden und Leipzig 1843

3) De Militaire Spectator. Dl. VI, (1838) bl. 35.

schrijft Olaus Magnus, is er geen berg zoo hoog, geen steenrots zoo steil, geen dal zoo diep, voornamelijk 's winters, of zij geraken daar gemakkelijk boven op en weer af en loopen waar zij wenschen. Maar in den zomer valt het hun eenigszins zwaarder, doordat de sneeuw van de warmte der zon week geworden, aanstonds wijkt bij het aandrukken der houten, die onder aan de voeten zijn vastgemaakt. Niettemin is er geen berg zoo hoog, noch steenrots zoo steil, of zij geraken daar met list, door het aanwenden van omwegen en kromme omloopen, boven op. Want bij 't verlaten der valleien, loopen zij niet terstond opwaarts, om den top van den berg te bereiken, maar loopen draaiende rondom den voet, hierin volhardende totdat zij zijn op de plek van den berg of steenrots of waar zij begeeren te komen¹⁾.

Om het evenwicht te bewaren en de juiste richting te houden, nemen zij een stok mede. Ook bij de jacht verricht deze dienst; met dit soort van herderstaf, aan welks vooreind een schopje is aangebracht, werpen zij de sneeuw naar de reeën, als deze in 't gezicht komen; met de sneeuwklompjes jagen zij de dieren, wanneer de afstand te groot is om te schieten, naar den kant waar de strikken gezet zijn.

Aan 't ander eind van den stok is een rond hoepeltje van omtrent vier duim diameter, van binnen met touwtjes ruitsgewijze

1) Olaus Magnus. Lib. I, Cap. IV, de Scricfinnia.

Eenzoo zingt Klopstock van een Noordschen sneeuwschoenlooper:

Gebogen steht er darauf, und schieszt, mit des Blitzes Eil,

Die Gebirg' herab!

Arbeitet dann sich langsam wieder herauf am Schneefelsen.

(Oden, die Kunst Tialfs).

bevlochten; dit hoepeltje dient om zich bij wijlen te stutten en op te houden. Want de punt van den stok, die een weinig door 't hoepeltje komt, steekt in de sneeuw en het hoepeltje stuit dan daar op ¹⁾:

Over de gedaante dezer sneeuwschoenen zijn de verschillende schrijvers het oneens.

Olaus Magnus beschrijft ze als lange effen houten, aan het vooreinde krom, evenals een boog. Het eene hout moet een voet langer wezen dan het andere, en zulks evenredig met de lengtemaat van man of vrouw, te weten is een man of vrouw acht voeten lang, zoo moet het ééne hout even lang zijn en het andere negen voet. Voorts bekleeden zij deze houten van onderen met een dun vel van een rendierkalf. Dit bekleeden geschiedt om onderscheidene redenen. Vooreerst, om te gemakkelijker en gladder zich over de hooge sneeuwbergen te begeven; vervolgens, opdat zij zich, wanneer zij aan overhangende bergen en sneeuwrotsen komen, lichter en beter kunnen keeren en wenden; ten derde, opdat zij niet in het opwaarts loopen der bergen van boven afvallen of terug achterwaarts afschieten zouden, want de haren die nog aan de vellen zijn, richten zich op gelijk de borstels van een egel, en steken in de sneeuw evenals of het houten priemen waren en door een wonderlijke kracht der natuur, houden zij tegen, zoodat men niet achterovervalt ²⁾.

Guagninus, die ze Nartae noemt, zegt dat het een soort van

1) Cornelis de Bruin, Reizen over Moscovie. Hoofdst. II. Samojuden, bl. 9. Amsteldam 1714.

2) Olaus Magnus, Lib. I, Cap. IV, de Scricfinnia.

langwerpige houten sandalen zijn (*lignae soleae*), ter lengte van 3 el, aan den voorkant als een slede omhooglopend; sommigen echter maken dit voorwerp zoolang als zij zelve zijn ¹⁾.

Saxo noemt de sneeuwschoenen in Boek V van zijn Deensche geschiedenis »kromme houten» (*pandae trabes*) en in Boek XIX »gladde blokken» (*lubrici stipites*) ²⁾.

Het paar dat Wormius bezat, was zes voet lang, van eikenhout vervaardigd, drie duim breed, doch wat smaller in het midden, waar van twijgen gemaakte lissen waren, welke dienden om de voeten in te steken. Aan den voorkant gebogen, gelijk de voorsteven van een schip, liepen zij in een punt uit; zij werden daar voorzien van een soort van houten bijtje, dat in schuinsche richting was aangebracht. Punt en bijtje strekten om de sneeuw gemakkelijker op zijde te schuiven. Aan den achterkant waren zij breder, niet krom maar recht. Waar zij de sneeuw of den grond raakten, waren zij zeer glad en met harig rendierenvel overtrokken. Opwaarts hadden ze in het midden een soort van rib, die naar boven en beneden in lijntjes (strepen) uitliep ³⁾.

Volgens Balduinus bestonden degene die in zijn tijd in het Anatomisch Kabinet te Leiden bewaard werden, uit niets anders dan een langwerpig stuk hout, aan zijn voorkant gebogen, en in het midden voorzien van een lederen lis om den voet in te steken, terwijl aan den achterkant eene lis van gevlochten teen was vastgemaakt waarmede de hak van den voet werd bevestigd. Zij

1) Guagninus, *Sarmatiae Europaeae descriptio*. Ceremissi populi, bl. 87.

2) *Historia Danica*.

3) *Museum Wormianum*. Lugd. Bat. 1655, bl. 373.

waren ter lengte van 7 voet, ter breedte van 4 duim en iets meer. Dit paar schoenen was, zonder eenig merkbaar verschil wat de lengte betreft, van boven met hars of pek bekleed ¹⁾.

Magnus Olavi van IJsland, een uitlegger van de Edda, beschrijft ze aldus: »De skydi of ondrur zijn langwerpige en binnenwaarts lichter gemaakte (verhevene) stukken hout, ter lengte van vijf of hoogstens zes el, doch in breedte die van de voetzool niet overschrijdende ²⁾.

Cornelis de Bruin vermeldt ze als »houten schaatsen, die wel vijf voet lang zijn en eenen halven breed. In het midden is een riempje, dat over 't voorste van den voet sluit, en van daar strekt een ander, dat den hiel van achter vasthoudt'' ³⁾.

Een zeer uitvoerige beschrijving van een Noorweger afkomstig, vindt men in het werk van Dr. van Geuns. Volgens dien Noor worden de sneeuwschoenen gemaakt van essen-, dennen-, vuuren-, greenen- of berkenhout. Op de laatstgenoemde soort loopt men het snelst. De langste van deze schoenen is, voor een volwassen persoon, 7 à 8 voet, dus aanmerkelijk langer dan de persoon zelf; de andere is doorgaans een paar voet korter, doch dit is geen noodzakelijk vereischte ⁴⁾. Fig. 1 vertoont de grondvlakte van zulk een Noorweegschen schie, van boven gezien; Fig. 2 dezelve op

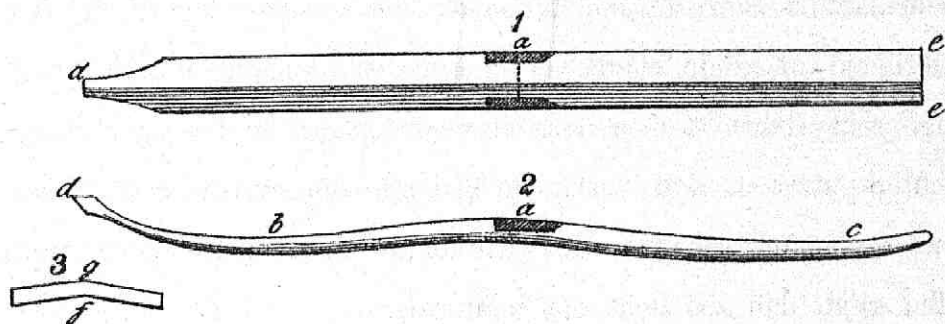
1) Balduinus, de Calceo antiquo, bl. 39 & 40. A°. 1667.

2) Stephani Johannis Stephanii Notae in Historiam Danicam Saxonis. Sorae 1645.

3) Cornelis de Bruin, Reizen over Moscovie, bl. 9.

4) Deze beschrijving komt overeen met degene die voorkomt in „Reise in Norwegen'' van Samuel Laing. Nach dem Englischen bearbeitet von Wilhelm Adolf Lindau, Dresden und Leipzig 1843, bl. 107.

zij, en Fig. 3 dezelve in doorsnede. Men gebruikt er frisch hout voor, en draagt daarbij zorg den draad in de lengte te nemen; men schaaft het hout af ter breedte van een goede hand, voor aan de punt bij (*d*) Fig. 1 wat breeder, achter bij (*e*) wat smaller,

in het midden het smalst. De onderste oppervlakte is in de dwarste (*f*) Fig. 3 een weinig uitgehold, de bovenste (*g*) naar evenredigheid bol, behalve op dat gedeelte waar de voet staat. Deze plaats is bij (*a*) Fig. 1 en 2 niet volkomen in het midden maar een weinig meer naar achteren. Daar is de plank of de schie dwars, niet van boven naar beneden, maar waterpas doorboord om een band of touw, of, zooals de Noormannen gebruiken, een te zamen gedraaide lus van berkenbast, waarin men den voet steekt en waarmede deze op den schie wordt vastgemaakt, door te laten. Opdat de band of riem van berkenbast door de scherpe sneeuw niet spoedig afslijt, moet de plank op die plaats een weinig uitgestoken zijn, zoodat het touw niet op zijde uitsteekt. Wanneer de schie op die wijze geheel gereed is, moet hij behoorlijk gebogen worden; daarvoor legt men ze vlak bij elkander, bij (*b*) en (*c*) Fig. 2 en steekt er, in het midden voor en achter, een dwarshout tusschen van een zoodanige dikte, dat de sneeuwschoenen krom trekken, zooals bij deze laatste figuur staat afgebeeld. Men legt ze zoo in het water en laat ze vervolgens droogen.

Het doel hiervan is gemakkelijk te begrijpen. De sneeuwlooper staat bij (a) op eene plaats die veerkrachtig is en medegeeft. Drukt hij deze door zijne zwaarte ter neder, dan moeten de einden, vooral het voorste, natuurlijk opwippen, waardoor hij gemakkelijk over de ongelijkheden der sneeuw heenglijdt. Het uitglijden op zijde wordt verhinderd door de holte bij (f) Fig. 3 afgebeeld. Gebruikt men deze sneeuwschoenen in berg- of heuvelachtige streken, dan wordt de onderste oppervlakte overtrokken met robbe- of zeehondenvel, waarvan de haren naar achter staan. Men glijdt dan zoo licht niet achteruit.

Het aandoen en vastmaken der schieën is zeer gemakkelijk. De Noorman draait, gelijk wij gelezen hebben, eenvoudig berkenbast te zamen, steekt het door het dwarsgat, en laat het zoo, over de wreef van den voet, en tevens van achter den hiel, omgaan. Zij die eerst beginnen, moeten dit bindsel alleen over de wreef laten gaan en niet achter om den hiel, ten einde des te gemakkelijker, als zij eens het evenwicht verliezen, van den sneeuwschoen te kunnen afstappen. De kortere schie trekt men aan dien voet waarin men de meeste kracht heeft.

Om het te leeren, is het raadzaam het eerst op eene vlakke te beproeven, en wel bij vriezend weer, als de sneeuw hard is, want als de sneeuw los en week is, gaat het in 't geheel niet. Men schuift vervolgens voet voor voet voorwaarts en tracht op deze wijze met het lichaam voorover gebogen voort te glijden. Om den loop behoorlijk te sturen en tegen alle hinderpalen op zijne hoede te zijn, het evenwicht te bewaren en de vaart te stuiten, moet men een tamelijk langen stok in de hand hebben, van onder voorzien van een punt en van een ijzeren plaatje dat

het inzakken in de sneeuw verhindert. Op eene effene baan is de snelheid, die men gewoonlijk bereikt, niet grooter dan die van drie schreden tegen één te voet. Maar Fin- en Laplanders kunnen er zoo spoedig mee weggkomen als een gewoon schaatsenrijder.

Heeft men op de vlakke eenige vaardigheid verkregen, zoo tracht men het op een oneffenen heuvelachtigen bodem te doen. Hier komt de stok, zoo bij het opklimmen als bij het nederdalen, noodzakelijk te pas. Dit laatste dient eenigszins in de schuinte te geschieden, met den stok vooruit, ten einde de vaart oogenblikkelijk te kunnen matigen of stremmen. Men houdt hem te dien einde meestal onder de oksels. Tot dit een en ander wordt natuurlijk oefening en vlugheid vereischt" 1).

De sneeuwschoenen die op 't laatst der achttiende eeuw in het Noorsche leger gebruikt werden, waren van dun buigbaar hout, een kleine hand breed en ruim acht voeten lang; doch bij de krijgslieden was die van den rechtervoet wel een vierde korter dan de andere; het doel van dit verschil in lengte was: vlugger te kunnen draaien en zwenken.

Een Hollander, Cornelius de Jong, die op een morgen in Noorwegen manoeuvres dezer schieloozers bijwoonde, geeft een verhaal van een dergelijke oefening.

Toen de manschappen, ten getale van 63, bijeen en gekleed waren, hoorde men muziek van twee blazers op kromme koperen horens. Ieder trok thans de schieën aan en wierp zijn geweer,

1) Volledig leerstelsel van kunstmatige Lichaamsoefeningen, naar het hoogduitsch van J. C. F. Gutschmuths, door Dr. Jan van Geuns, bl. 267—272, Leyden, 1812.

een kort getrokken bus, over den schouder, en nam zijn stok in de hand. Dus toegerust begaf men zich achter het erf, op de plaats tot de exercitie bestemd, hetwelk een groot vlak koorland was, tusschen de bergen gelegen. Thans schikten zij zich in gelederen, ieder man op zes schreden afstands van den anderen, ten einde voor den langen schie van zijn buurman plaats tot zwenking over te laten.

Op het eerste kommando werden de stokken dwars ter rechterhand uitgestoken, zoo ver de arm reiken kon; op het tweede nam men het geweer, en de exercitie begon. Bij het presenteeren van het geweer, werd de rechtervoet achteruit gezet en de kleinere schie, dan dwars achter den langen neervallende, veroorzaakte een slag die, tegelijk gegeven, vrij sterk was. Onder het marcheeren dat op de muziek der horens geschiedde, hing het geweer over den schouder en de stok, in de beide handen genomen, diende thans zoowel ter balanshouding, als ter voortzetting en voortduwing van het lichaam, hetwelk, voorover gebukt, met gebogen knieën, zonder oplichting der voeten, terwijl men de schieën schuivend voortzette, als over de sneeuw henen gleeed. Het rechts en links omdraaien geschiedde met drie tempo's en met het zwenken moest het tweede gelid wachten, totdat het voorste klaar was en weder marcheerde om voor de wending plaats te maken. Het zwenken geschiedde door den rechtervoet, die den korten schie droeg, door een bijzonderen zwaai geheel om te draaien, waarna de andere voet gemakkelijk volgde.

Op het commando van eenen nieuwen aanval, zag men hen weder zeer gezwind avanceeren en in korten tijd verscheidene schoten lossen. Toen zij opnieuw opnieuw afgeslagen werden,

hoorde men het commando van Rechtsom, Keert U, en Marsch! Marsch! Thans was de vaart ongelooflijk; in een oogenblik waren zij uit het bereik van den kogel; alles vloog voorbij, stortte van eene hoogte neder, vloog over eene tweede vlakke, stortte ook van hier neder in eene derde, en maakte daar halt, front, en vuurde op den vervolger; dit alles was het werk van weinige oogenblikken. Om er eenig meerder denkbeeld van te geven, deelt de verteller mede, dat de plaats waar hij stond, naar gissing, 160 schreden aflag van den rand der eerste steilte; de schieloopers waren er nog 20 schreden verder van verwijderd. Op het woord van marsch! marsch! van welk commando hij vooraf gewaarschuwd was, keerde hij oogenblikkelijk om, en liep zoo hard mogelijk; doch voordat twee derde van den weg was afgelegd, bevond hij zich met zijn klein gezelschap, hetwelk, evenals hij, zonder schieën was, geheel alleen op de vlakke; geen schielooper was meer te zien; de geheele kompagnie was verdwenen; en toen hij op den rand der eerste steilte kwam, zag hij hen ten minste 400 schreden beneden zich in het vuur staan.

Deze buitengewone snelheid was tevens oorzaak dat hij de nederstortingen niet gezien had; daarom verzocht hij den kapitein deze manoeuvre te herhalen; deze deed zulks en hij, thans op den rand der steilte blijvende staan, bewonderde met aandacht hun verbazende gezwindheid. Bij dit nederstorten en afglijden van de bergen werden de knieën meer gebogen, het lichaam boog zich insgelijks, en verkreeg eene bijna zittende houding; de stok, in beide de handen geklemd, werd sterk achteruit, met de punt in de sneeuw, gehouden, ten einde door krassen de vliegende vaart eenigszins te stuiten, en tevens als roer te dienen, daar een

goede schielooper in het nederglijden, door de draaiing van den stok, aan zijnen gang eene andere richting kan geven.

Het gevaarlijkste van alles is, wanneer men in het dalen, onverwachts een afgrond, een sterker vijand, of andere verhindering voor zich ziet, waardoor men in de noodzakelijkheid gebracht wordt in een oogenblik halt te maken; dit geschiedt dan door den stok snel en behendig van voren weg te nemen, tusschen de beenen door te steken, en met beide handen naar boven te rukken, terwijl het lichaam tegelijk achterover wordt gebogen. Hierdoor wordt de loop eensklaps gestuit; doch het is duidelijk dat het lichaam een geweldigen schok ondergaat.

Het beklimmen van de hoogten kost meer moeite; dit geschiedt dwars, meesttijds met den rechtervoet vooruit, terwijl de stok, die dan aan de linkerzijde gehouden wordt, tot steunsel dient. Het klimmen met schieën gaat natuurlijk gezwinder dan zonder schieën; maar het komt in geen vergelijking bij de vaart op een vlakken grond, en nog minder bij die op een afhellenden.

Later lieten de schieloozers nog eenige bewegingen zien. Dicht achter het huis was een steile heuvel die volgens afmeting 50 ellen hoog was; dezen klommen zij op, liepen een afstand van 50 schreden gelijkgronds met dezelfde snelheid voort, en toen eene schuinsche hoogte op, die van planken gemaakt en half met sneeuw overdekt was, en kwamen ten slotte in een schuur waarin hooi en stroo gelegd was om de vaart te stuiten. Daarna legde men op den weg, dien zij gelijkgronds aflegden, een hoop hout en sneeuw van redelijke hoogte, dien zij, tijdens het afkomen van den berg, moesten overspringen; dit geschiedde met een sterk geschreeuw en, op den grond neerkomende, gaven de

schieën een slag, dien men vrij ver hooren kon; de sprong verminderde de vaart niet.

Een van hen deed nog een ander sterk stukje. Tegen de schuimte van den heuvel was een stal gebouwd, en hij, van boven nederdalende, richtte zijnen gang op het dak van den stal, en sprong daarvan af, waarna hij, een anderen koers nemende, ook over den hoop hout heen, den weg vervolgde, om eveneens zijn loop in den stal met hooi te eindigen. De sprong van de schuur was, met de helling der schuimte daarbij genomen, omstreeks 12 ellen hoog. Slechts zes waren er in de kompagnie die dit konden nadoen, de anderen hadden het in deze kunst nog niet zoo ver gebracht. Zelfs de kapitein, een man van zekere jaren, deed meest alles mede, terwijl de verteller en anderen oogenblikkelijk vielen, zoodra zij de schieën onder de voeten hadden ¹⁾.

Dat de beschrijvingen der oude auteurs zoo vaak van elkander afwijken, evenals dat de afbeeldingen die men van deze voorwerpen ziet, zelden overeenstemmen, wordt door Johannes Schefferus al op een zeer eigenaardige wijze verklaard. Elke beschrijving die niet overeenstemt met het paar sneeuwschoenen dat genoemde schrijver bezat, wordt eenvoudig voor onwaar uitgemaakt. Van het paar dat vroeger te Leiden bewaard werd, heet het, omdat beide houten even lang zijn, dat deze niet bij elkander hooren maar van twee verschillende paren zijn genomen.

1) Reizen naar de Kaap de Goede Hoop, Ierland en Noorwegen, door Cornelius de Jong, met het onder zijn bevel staande 'slands fregat van oorlog, Scipio, II, pag. 287 vv. Haarlem 1802. Zie v. Geuns bl. 273 vv. Een andere dergelijke beschrijving vindt men in het werk van Arthur de Capell Brooke, A winter in Lapland and Sweden, (Londen 1827) bl. 328 vv.

We hebben evenwel gezien dat het volstrekt geen noodzakelijk vereischte is dat de eene sneeuwschoen langer dan den anderen is. De prenten die in het werk van Olaus Magnus voorkomen, worden bestempeld als voortgesproten uit het vruchtbare brein van een niet zeer nauwgezeten Italiaanschen kunstenaar; alsof Olaus Magnus, de aartsbisschop van Upsala, zulk een hals zoude geweest zijn om, toen zijn werk door een buitenlander geïllustreerd werd, de teekeningen niet eens na te zien. Bovendien vindt men een soortgelijke afbeelding van sneeuwschoenen bij Balduinus en bij Petrus Bertellius (*Diversar. nationum habitus*, plaat 63. *Finmarchorum gens. Patavii 1592*). Aan Olaus Magnus zelf wordt ook maar zelden geloof geslagen; me dunkt evenwel dat een inwoner van Upsala wel in de gelegenheid moet geweest zijn dit sneeuwvermaak van nabij te zien, en het juist beschreven zal hebben ¹⁾.

De tegenstrijdige berichten kunnen m. i. slechts verklaard worden door de veronderstelling, dat in de verschillende streken van Scandinavië onderscheidene soorten van sneeuwschoenen gebruikt werden. In overeenstemming hiermede is de mededeeling van Olaus Magnus, dat de schoenen der Finnen veel korter zijn dan die van de andere volken ²⁾.

Wellicht ook dat in den loop der tijden, de vorm zich eenig-

1) Zie Johannes Schefferus, *Lapland*, Cap. XX, bl. 279—285. A^o. 1673.

2) Olaus Magnus, *Lib. I*, Cap. XXV.

Evenzoo deelt Julius Zähler in zijn boekje „*das Schlittschuhlaufen*”, (bl. 32) mede dat hij de Dalekarliërs in Noorwegen, in tegenstelling met die van andere volksstammen, de vorm der sneeuwschoenen met een kleine boot overeenkomt. Ook de teekening die bij Wormius voorkomt, vertoont zeer veel overeenkomst met eene cano.

zins heeft gewijzigd. Niet onwaarschijnlijk komt mij ook de veronderstelling voor dat men twee verschillende soorten gebruikte, t. w. het eene voor de sneeuw en het andere voor het ijs.

»Vertelt Titianus in zijn boek »de antiquorum habitu» de waarheid, dan moeten bij de Scricfinni één soort van Nartae in gebruik geweest zijn, waarmede men over hooge sneeuw en over bergtoppen, en een andere waarmede men over de opene vlakte en glad ijs liep. En aan deze laatste soort van Nartae,» zegt Balduinus, »zou ik denken dat die houten schoenen ontleend zijn, waarmede de Hollanders, als het water met ijs bedekt is, zich zoo snel mogelijk spelenderwijs naar alle kanten bewegen. Het volk noemt ze schaatsen, een uitmuntend voertuig, maar dat een geoefend man vereischt»¹⁾.

Beenen Schaatsen.

Maar ginds op het water, op 't uitgebreid vlak,
 Gestold tot een stevig, een zilveren dak,
 Daar kloppen toch gloeiende harten;
 De koude van 't ijs is een vuur voor de jeugd,
 Het ijs is een afgod, waarvoor zij met vreugd
 Een duchtige hoestpartij tarten.

(Friesche Volks-Almanak 1850. IJs, A. R. Weys)

De sneeuwschoenen echter voldeden op het gladde ijs slechts in geringe mate, en toen men op de kristallijnen korst beter t'huis geraakte, verlangde men een harder zelfstandigheid dan

1) B. Balduinus, de Calceo antiquo, bl. 40, A^o. 1667.

hout. Het ligt voor de hand dat men tot het been zijn toe- vlucht nam.

Een aardige beschrijving van dit rijden op beenen schaatsen treft men bij Fitzstephen aan. Deze secretaris van den Aarts- bisschop Thomas Beket verhaalt ons in zijne, in het Latijn ge- schrevene, beschrijving van »de zeer aanzienlijke stad London» dat »de jonge burgers aldaar in zijne dagen (\pm a^o 1180) zich in groote gezelschappen op het ijs gaan vermaken, wanneer het groote moeras, dat Moorfields bedekt, ten noorden van de stad, bevroren is. Sommigen die met groote stappen en de beenen zoo wijd mogelijk uitzettende, gaan, glijdend snel voorwaarts; anderen, beter geoefend op het ijs, bevestigen aan hunne schoenen been- deren van de pooten van sommige dieren, en houden stokken in de hand, beslagen met een ijzeren punt, waarmede zij nu en dan tegen het ijs stooten; deze lieden gaan even snel als een vogel in de lucht of als een pijl uit een kruisboog.» Hij vertelt verder, dat, bij wijze van steekspel, »twee personen, na zich op een aan- zienlijken afstand tegenover elkander opgesteld te hebben, in volle vaart op elkander aanrennen, gewapend met stokken; zij ont- moeten elkander, heffen hunne stokken op, vallen aan en slaan toe, totdat één of beiden komen te vallen, en worden een eind weegs van elkander geslingerd door de snelheid der be- weging”¹⁾.

1) Joseph Strutt, *The Sports and pastimes of the people of England*, from, etc. bl. 153.

Vita Sancti Thomae Cantuariensis Archiepiscopi a Willielmo Stephanide, Johanne Sarisberiensi, Episcopo carnotensi, et aliis auctoribus coetaneis conscripta. Londini. Typis Willielmi Bowyer, 1723, bl. 8.

Ook Olaus Magnus maakt van deze soort schaatsen melding. »Er zijn echter anderen (nl. dan zij die op sneeuwschoenen loopen) die een effen en glad gemaakt ijzer, of ook wel effen beenderen van herten of runderen, welke beenderen om het vet dat zij bevatten een natuurlijke gladheid hebben, ter lengte van den voet onder de zolen vastmaken, en daarmee, alleen op glad ijs, zeer snel vooruitgaan en in onafgebroken rit lange banen afleggen. Onder deze lieden treft men er aan die voor hun genoeg op het ijs rijden om den prijs, die uitgelooft is, te winnen, zijnde de lengte van de rijbaan van beide zijden gesteld, op de vast toegevroren wateren, blinkende zoo klaar als een spiegel, omstreeks acht of twaalf Italiaansche mijlen, of somtijds ook wat minder. De prijzen met dit hardrijden te winnen, zijn zilveren lepels, koperen vaten, zwaarden, nieuwe kleederen en jonge paarden. Gewoonlijk winnen diegenen den prijs die onder aan de voeten vastgemaakt hebben hertenschinkels, breed en gelijk geschaafd en gesmeerd met varkensreuzel, want de beenen die op deze wijze gesmeerd zijn, kunnen tijdens het rijden niet belemmerd worden door de bevrozen druppels, die door de gaten en spleten, van wege de groote koude en vorst oprijzen en doordringen boven op het ijs, terwijl dit wel bij het ijzer kan gebeuren, hoe goed dit ook geslepen of gesmeerd zij" 1).

Het is waarschijnlijk dat men ook in Friesland eertijds gebruik maakte van koeribben; althans de zwetsers op het ijs, om hunne minachting voor het rijden van een mededinger uit te drukken,

1) Olaus Magnus. Lib. I, cap. XXV.

nemen aan op koueribben (koeribben) tegen hem op ijzeren schaatsen op het snelst te rijden ¹⁾.

In een gedichtje, geplaatst in den Frieschen Volks-Almanak van 1841, laat men een Fries tot de Groningers zeggen:

»Ik rijd om lijf en leven
En zal op koeije ribben zelfs
Den beste een les nog geven" ²⁾.

Zoo zegt men in Gelderland tot kinderen die dreinen om op het ijs te gaan, en wien dit vermaak om de een of andere reden is verboden: »ja, op kalfsbouten, en op den zolder met zeep besmeerd" ³⁾.

Ook het woord schenkel, waarmede men het ijzeren gedeelte der tegenwoordig in zwang zijnde schaats aanduidt, zal aan deze ossenschinkels wel ontleend zijn.

Nog in de vorige eeuw was hier te lande het rijden op ossenribben een zeer bekende zaak; de boerenkinderen leerden de eerste beginselen der kunst op ossenribben, waarmee zij over de sneeuw of op bevroren plassen reden, alvorens zij de ijzers onderkregen en op glad ijs kwamen ⁴⁾.

1) Nieuwe Friesche Volks-Almanak 1863. W. Eekhof, Oude beenen Schaatsen.

Overijsseische Aimanak 1841, bl. 24. Avoort, door J. Halbertsma.

2) Friesche Volks-Almanak 1841, bl. 81 vv. De Winter van 1620 in het Waterland door v. L. In navolging van Dr. E. H. Halbertsma.

3) Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Academie van Wetenschappen. Afd. Letterkunde, Dl. V, Jaarg. 1852, bl. 117 vv. Over eenige in den laatsten tijd in Nederland ontdekte oudheden door C. Leemans.

4) De Volksvermaken door J. ter Gouw. Haarlem 1871. Boek VII, Hoofdst. III. IJs- en Sneeuwvermaken, bl. 583.

Ook de geleerde Finn Magnusen deelde op eene vergadering van het Koninklijke Kopenhaagsche Genootschap mede »dat hij die wijze van schaatsenrijden in algemeen gebruik had gezien, bijzonder bij de armen onder 't volk, in zijn geboorteland Island" 1).

Evenzoo schrijft Vieth dat in zijn vaderland (Westfalen) de jongens, eer zij gewone schaatsen onderbinden, of ook wanneer zij deze niet betalen kunnen, ribben van dieren nemen, die zij op de eene of andere wijze onder hunne schoenen weten vast te maken, om er mee op het ijs te rijden. Het ging vrij snel, doch men moest zich zeer voor het zijwaarts uitglijden in acht nemen 2).

Nog heden ten dage zijn een soort van uit been vervaardigde schaatsen in gebruik bij eenen volksstam in Siberië. Men kan een paar dergelijke schaatsen, die, volgens den geschreven Inventaris, uit de beenderen van het rivierpaard (waarschijnlijk echter uit de tanden van den walrus) vervaardigd zijn, te Leiden in het Rijks Japansch Museum von Siebold bezichtigen. Deze schaatsen zijn vrij wat beter dan de andere beenen schaatsen voor het doel geschikt, daar zij, in vergelijking van hare hoogte tamelijk smal, naar de punten als de snebbe van een vaartuig oplopende, van dwars doorgeboorde openingen voorzien zijn voor het doorlaten der koorden 3).

In de Illustrated London News van 1861 komt eene plaat voor waarop Chineezzen met dergelijke schaatsen worden afgebeeld.

1) Nieuwe Friesche Volks-Almanak 1861. Dierenbeenderen, eertijds als schaatsen gebruikt. T. R. D(ijkstra).

2) Th. I, bl. 379.

3) Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen. Jaarg. 1860, bl. 117.

Ook in het Salzkammergut en op sommige meren van Beieren worden nog beenschaatsen gebruikt ¹⁾.

In de 16de eeuw gebruikte men hier te lande onder de priksleden nog been, in stee van ijzer. Op eene prent toch naar eene schilderij van Breughel ziet men een jongen op de onderkaken van een paard zich voortstuwen over het ijs.

In onzen tijd komen nog beensleden voor in Duitschland. De beroemde Virchow deelde in de zitting van 5 Nov. 1870 van »die Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte» mede dat hij als knaap in Achter-Pommern een zoo-genaamde »piekslede» gehad heeft; deze bestond uit een kort plankje waaronder twee beenderen waren vastgespijkerd. Hij zat er op met horizontaal uitgestrekte beenen; het voortbewegen geschiedde op dezelfde wijze, als waarop bij ons te lande de gewone prikslede wordt voortgestuwd, nl. door twee houten »pieken» met ijzeren punten.

In de zitting van 17 Oct. 1874 van hetzelfde genootschap ver-
toonde Jeitteles een dergelijke beenslede, welke thans nog in het Salzkammergut aan het Trum- of Mattmeer en op vele Boven-Oostenrijksche meren gevonden wordt. Deze was echter van drie beenderen voorzien en men ging er op zitten als een ruiter te paard. De »pieken» worden door Jeitteles »Schiebstelzen» genoemd ²⁾.

1) Verhandlungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte. 1873, Berlin.

2) Zeitschrift für Ethnologie. 1874, Berlin.

Verhandlungen der Berliner Gesellschaft, etc. 1873, Berlin.

Opmerkelijk mag het genoemd worden dat hoewel men nog in de vorige eeuw op been reed, en hiervan ook, zooals gebleken is, door meerdere schrijvers gewag is gemaakt, dat toen in December 1834 Jhr. C. A. Rethaan Macaré te Middelburg in eene vergadering van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen mededeelde dat hij de beenderen, tusschen de jaren 1810 en 1813 en later in 1834 in een vliedberg of terp bij Serooskerke op Walcheren gevonden, voor schaatsen hield, de meeste oudheidkundigen den ongeloovigen Thomas speelden, niettegenstaande de heer Macaré zich op het vroeger medegedeelde bericht van Fitzstephen beriep¹⁾. Eerst later vond zijne meening ingang.

»In het jaar 1846 deelde Jhr. Mr. F. J. J. van Eysinga aan het Friesch Genootschap mede een beenen voorwerp, hetwelk een bot van een koe- of paardepoot scheen te zijn en gevonden was in een terp van den Assessor Ate Dirks Klaver bij Irnsum in Rauwerderhem²⁾.

»In het Museum van Oudheden te Leiden zijn onderscheidene dier beenderen voorhanden: een tweetal uit een terp onder Oostereind in Friesland afkomstig; één uit eene terp onder Hartwert insgelijks in Friesland; een paar gevonden in de Linge onder Indoornik in de Betuwe, en een aantal, die bij de opdelvingen van Wijk bij Duurstede zijn te voorschijn gekomen. Verreweg het fraaiste en het best bewaard is het tot schaats bewerkte voet-

1) Jhr. Rethaan Macaré: Eene heidensche offerplaats op Walcheren, in het Archief, uitgegeven door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, IV, bl. 82—96.

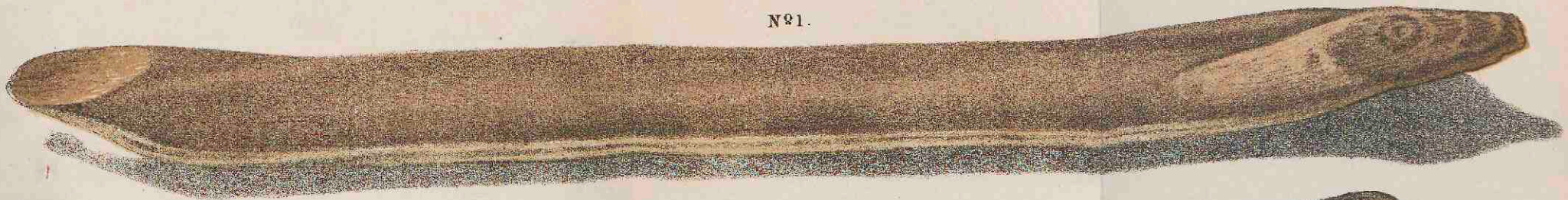
2) Nieuwe Friesche Volks-Almanak 1863. W. Eekhof. Oude Beenen Schaatsen.

wortelbeen van een paard uit de Oosterendsche terp. Het eene uiteinde heeft, door het wegsnijden of weghakken van de uitstekende zijden, eenige gelijkonis met de snebbe van een vaartuig erlangd; twee, rechtstandig aan dat zich eenigszins verheffende uiteinde, doorgeboorde openingen, en eene horizontale opening aan het andere uiteinde, (het bovineinde van het been) boden de gelegenheid tot het bevestigen der koorden; het andere, van een rund, uit dezelfde terp, kan niet zoo gemakkelijk, het runderbeen uit de Hartwerder terp nog veel minder tot hetzelfde gebruik gediend hebben. Geen van beide toch toont den geheel vlakken, gladden onderkant, die de zoogenaamde schaatsbeenderen kenmerkt¹⁾.

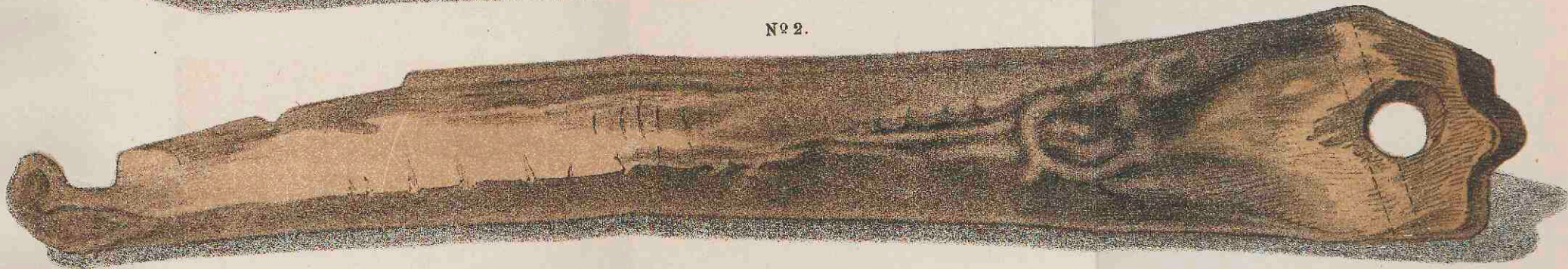
Bij gelegenheid van een uitvoering van gemeentewerken te Haarlem werd eene, aan het eene uiteinde eenigszins beschadigde schaats, vervaardigd van het voetwortelbeen van een paard gevonden. De schaats komt in gedaante en bewerking overeen met degenen, die, uit een vliedberg op Walcheren, uit eene terp onder Oosterend in Friesland en uit de zanderijen van den heer Westerbaan te Katwijk afkomstig, in het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden bewaard worden. Toch bestaat er eenig verschil in de wijze, waarop de openingen, bestemd tot het bevestigen der koorden of riemen, zijn aangebracht. In het voorste einde van de schaats, het benedenste van het voetwortelbeen, is eene rechtstandige opening van de eene tot de andere breedere oppervlakte doorboord, terwijl eene tweede opening van de eene smalle zijde

1) Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen. Jaarg. 1860, p. 117 vv.

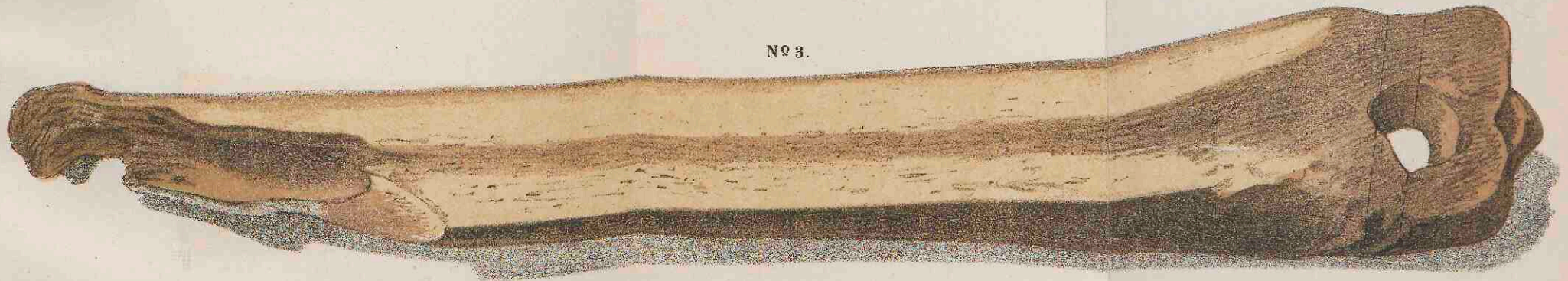
N° 1.

N° 2.

N° 3.

Lith vP. J. Mulder Leiden.

N° 1. Beenen schaats op zijde gezien.

N° 2. " " van boven gezien.

N° 3. " " van onderen gezien.

naar de andere is uitgewerkt, die even vóór die opening loopt, zonder daarmede in vereeniging te komen. Het andere uiteinde schijnt, voor zoover dit uit het nog onbeschadigd gebleven gedeelte kan worden opgemerkt, twee openingen gehad te hebben, die naast elkander van de eene breede zijde naar de andere liepen ¹⁾).

Ook in andere landen zijn dergelijke schaatsen gevonden. Zoo wordt in de Stadsbibliotheek te Bern een paardebeen bewaard, dat in de nabijheid dier stad aan de Moosseedorfsee is opgegraven. Het is omstreeks elf duim (duitsch) lang, van onderen en aan de zijden glad geslepen, zoodat een glad zoowat negen streep breed en tien duim lang grondvlak het ijs raakt. Naar boven loopt het breeder uit, waardoor de voetzool op een omstreeks $1\frac{1}{2}$ duim breed en 11 duim lang vlak rust. Vooraan bevindt zich een gat, van achteren een keep waar de riemen konden aangebracht worden ²⁾).

In Scandinavië en vooral in het zuiden van Zweden zijn er verscheidene voor den dag gekomen.

Engeland bleef niet achterwege hierin zijn aandeel te leveren. Zoo zegt Charles Roach Smith, van eene in het jaar 1839 in Moorfields nabij Finsbury Circus gevonden schaats, dat »zij is vervaardigd van het been van het een of ander dier, glad en effen gemaakt aan de eene zijde, aan het eene einde voorzien van een gat, waardoor een touw werd gestoken om ze aan den schoen te

1) Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen. Dl. XI, Jaarg. 1868, bl. 360 vv. Over een tot schaats bewerkt paardebeen te Haarlem opgegraven. C. Leemans.

2) Die Gartenlaube 1868, bl. 806. Der Eislauf von Max Wirth in Bern.

bevestigen. Aan het andere einde is eveneens een horizontaal gat geboord ter diepte van 3 duimen (Eng.), hetwelk zeker diende voor eene pen, verbonden met een tweede touw, om ze steviger vast te maken" 1).

Te Newcastle waar in het Antiquarisch Kabinet een koeschenkel wordt bewaard, bestaat er de overlevering bij, dat een Hollandsch matroos, voor een paar eeuwen, daarop het eerst op de Tine zou gereden en het gebruik dier schenkels tot schaatsen aldaar zou ingevoerd hebben 2).

De beenen die men gevonden heeft, zijn bijzonder hard. Waarschijnlijk hebben onze voorouders de botten in de lucht, bij het vuur of onder heete asch zoo sterk gedroogd, dat zij die gewenschte meerdere hardheid bekwamen 3).

Waarschijnlijker komt mij de veronderstelling voor, dat deze hardheid te wijten is aan het vet waarmede deze beenen werden ingesmeerd 4).

1) Archaeologia or Miscellaneous tracts relating to antiquity, Dl. XXIX, bl. 397.

2) Overijsselsche Almanak, 1853, bl. 292.

3) Nieuwe Friesche Volks-Almanak, 1863. W. Eekhof, Oude beenen schaatsen.

4) Zie over deze beenen schaatsen »Friesche Oudheden", uitgegeven door het Friesch Genootschap, Leeuwarden, 1875, bl. 31, waar verschillende werken worden vermeld die dit onderwerp behandelen.

IJzeren Schaatsen.

En als 't water in de bronnen,
 Door de koude en felle vorst
 Is verstijfd en t'zaamgeronnen,
 Tot een kristallijnen korst,
 Hecht hij om de lust te boeten,
 Op de glazen spiegelbrug,
 Kromme schaatsen aan zijn voeten,
 IJzren wieken die hem vlug
 Als een vogel voort doen snellen;
 Daar hij vrolijk wordt verzeld
 Van de kleppers met hun bellen,
 En de knapen van het veld.

(Hendrik Schim. Bijbel- en Zededichten.

Op het zalige landleven, bl. 75, 1726).

Hoe goed deze beenen schaatsen ook mogen geweest zijn, bespeurde men echter spoedig dat ze op het harde ijs nergens anders toe konden dienen dan om sullebaantje te spelen. Dat zich voortstuwen met prikstokken vond de forsche en fiere Nederlander spoedig in strijd met zijn mannelijke achtbaarheid; »sullen" was voor jongens en vrouwen en ouwe mannetjes goed: hij wou tegen den wind in vooruitkomen met behulp van zijn voeten alleen. Hij bond onder elken voet een stuk ijzer, en vloog over 't ijs, dat zelfs de raven van Wodam hem niet konden bijhouden.

Dit was alzoo de oorsprong van het schaatsenrijden dat, als spel van knapen met eigene hulpmiddelen van het boerenbedrijf begonnen, later meer algemeen en als middel van gemeenschap in het onderling verkeer noodzakelijk werd.

Voor de meening der Noordsche oudheidkundigen die, omdat het gebruik van ijzer in het Noorden van Europa uit de tweede

eeuw na Christus dagteekent, ook in dien tijd den oorsprong van den ijzeren schenkel vaststellen, valt m. i. al zeer weinig te zeggen. Herhaaldelijk toch is het gebleken, o.a. in onze Oost-Indische bezittingen, dat onbeschaafde volken, al zijn hun ook de metalen en de bewerking er van bekend, de voorwerpen van dagelijksch gebruik en vooral die zaken welke noodig zijn voor jacht en visscherij, evenals hun voorzaten uit hout en been blijven vervaardigen.

Bij Olaus Magnus hebben we bovendien gelezen dat in zijn tijd (XVI eeuw) in Noorwegen nog aan de beenen schaatsen de voorkeur werd gegeven. Blijkbaar waren de ijzeren schaatsen daar toen nog zeer onvolmaakt en eerst in hun eerste wording. In Scandinavië is dus het gebruik der ijzeren schenkels, zooals we zien zullen, bij lange na niet zoo oud als in ons vaderland, van waaruit het schaatsenrijden zich over geheel Europa heeft verbreid ¹⁾.

»Het rijden op het ijs met een soort van schoeisel van gladde en scherpe ijzers voorzien, is een kunst, welke hier bepaald thuis hoort, en reeds in de veertiende eeuw beoefend werd" zegt de schrijver van *Hollands roem* ²⁾.

1) Brockhaus, *Conversations-Lexikon*. Schlittschuhe.

Danielis Souterii *Palamedes sive de tabula Iusuria et aleatoribus*, Lib. III Cap. IV, *hiberna in glacie exercitia*, te vinden bij Gronovius, *Thesaurus Graecarum antiquitatum*, bl. 1113 en 1114.

2) H. Baron Collot d'Escury. *Hollands roem in kunsten en wetenschappen*, 1824, Dl. I, Aant. bl. 239, 240. Onjuist is m. i. daarom de veronderstelling van den heer Hylkema (*Ned. Handboek voor IJs-Sport*) als zouden de *Holzschuhe* een overgang vormen tusschen de beenen en de ijzeren schaatsen. De *Holzschuhe* toch zijn van latere dagteekening dan de ijzeren schaatsen.

Zoo had in den jare 1395¹⁾ de maagd Lydwine van Schiedam toon zij op het ijs reed op scolootsen of scoloetsen (zooals toentertijd de schaatsen genoemd werden), het ongeluk een zoo

(Naar een houtsnede uit het einde der XVe eeuw.)

hevigen val te doen dat zij jaren bedlegerig moest blijven. »Want doe si opt leste van haer XV jaren was, ghinc si op scolootsen met haeren even oude maechden op het ijs spelen omtrent onser vrouwen lichtmisse en daer quam een van haer gesellinnen riden op 't ijs: en raecte haestelic Liedwi, also dz Liedwi viel op een hoop scollen van ijs: ende brac een corte ribbe in haerre rechterside''²⁾.

1) Liduina werd a^o 1380 geboren.

2) In het handschrift, op de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage aan-

Ridders en vrouwen vermaakten zich gaarne met rijden op de slotgrachten, en 't was toen al niet meer, gelijk bij de oude Germanen, enkel te doen om snel vooruit te komen, maar om met sierlijke wendingen over de ijsbaan te zweven. Dikwijls echter was hun dat genoeg ontzegd, wanneer er vijanden omzwierven, en 't ijs stukgeslagen werd uit vrees voor overrompeling. Dit wilde in Januari van het jaar 1465 de Hertog van Gelder, toen hij zich op 't slot te Grave bevond, ook laten doen, doch hij zag er van af, op verzoek van zijn zoon Adolf, die gaarne met zijn vrienden het ijsvermaak wilde genieten. Men weet, waar 't dien ontaarden zoon om te doen was: hij had het plan beraamd zijn vader gevangen te nemen en 't ijs moest dienen om de verraders binnen te helpen ¹⁾).

In een winterlied, dat geacht wordt de zeden van dien tijd te beschrijven, wordt reeds melding gemaakt van hardrijderijen.

Op ander plaetsen,
 Int tijt van ijs,
 Rijt men op schaetsen,
 Om eer en prijs.
 Rijers en rijsters
 Zijn bij den back,
 Vrijers en vrijsters
 In 't beste pack.

wezig, staat: tscoloedsen, evenzoo in de uitgave van 1487, in den tekst van 1490: scoloodsen.

1) De Volksvermaken door J. ter Gouw, Haarlem, 1871, Boek I, Hoofdst. III, bl. 33, Over de Volksvermaken in de Middeleeuwen.

Daer komen dan sien
 Veel kijkers na dien,
 Om te verspiên
 Oft daer oock yet ghebrack ¹⁾.

Een halve eeuw later, in het begin der XVI^{de}, was het kunstrijden in vollen gang. Laat mij u ten bewijze daarvan het keurige Latijnsche vers van Hadrianus Marius vertolken, te vinden in een brief aan zijn broeder Janus Secundus ²⁾.

1) Haarlems Oudt Liedt Boeck bl. 68. Wijze: Lief utverkoren, lief triumphant.

2) *Me tamen interea nec acuti spiritus Euri
 Includat tecto, aut Boreae penetrabile frigus
 Cogat ad extructas lentum torpescere flammis;
 Non urbs contineat, libet ire et quaerere circum,
 Et baculo tentare, aut saxo cominus acto
 Frigore concretos amnes, et ponere gressus
 Crystallo super instabiles: tum si quo ferendo
 Unda homini durata satis, nec grandine scabra,
 Nec nivibus corrupta, nitet tranquillus uti fons,
 Aut veluti speculum formosae laeve puellae,
 Quod pendens apte ad lucem, thalamique fenestram,
 Arguit incomptos et ponit lege capillos.
 Expedio crepidas ligno ferroque rigentes
 Ancipiti ferro, quo durum inscribimus aequor,
 Subjicioque pedi, et circum constricta, supraque
 Vincita ligo, ne planta aliquo laxata vacillet,
 Neu qua deflectant crepidae, talumque relinquunt.
 Inde velut tensum quis inambulat arte rudentem,
 Cui premitur prona subjecta novacula planta:
 Sic gressus tenui nixos mucrone movemus,
 Diversosque pedes, nunc hunc, nunc tendimus illum
 In latus, et trahimus longo vestigia ductu,
 Alternasque rotas alterno pungimus ense.*

»Ik laat mij intusschen niet door den snerpenden oostewind in huis opsluiten en de doordringende koude van den Noordewind kan mij niet dwingen bij het vuur van den haard te zitten dommelen. De stad kan mij niet houden, maar ik ga uit en zoek rond, en beproef met stok of steenworp de bevroren wateren, en waag een weifelenden voetstap op het ijs. En als dan de korst hard genoeg is om een mensch te dragen, niet ruw door hagel, noch bedorven door sneeuw, maar als zij glanst gelijk de kalme bron, of gelijk de gladde spiegel van een mooi meisje, welke, geschikt in het licht en in het venster der slaapkamer hangend, de verwarring van den haartooi aanwijst en terecht brengt — dan haal ik de houten met ijzer beslagen schoenen voor den dag, met tweesnijdend ijzer, waarmede wij schrijven op het verstijfde water, en doe ze onder den voet en bind ze erom en erboven, opdat de voet niet losrake en zwikke en opdat de schaatsen niet afwij-

Post ubi collectae vires, immota tenentes
 Crura pedesque ambos, per longum labimur aequor,
 Quam non praecipites hijugo certamine currus,
 Qualis ab excelsa testudine Chaonis ales
 Rura petens, plauditque alis, et verberat auras,
 Dein liquidum tacitis perlabitur aëra pennis.
 Quin etiam seu stare libet, gressumve referre
 Unde abutum talos facili simul arte locamus,
 Diversosque pedum digitos, versique repente,
 Cum strepitu, latum per marmora ducimus orbem.
 Immenso velut in pelago deprensa carina
 Vertitur ad clavi nixum: tum limite longo
 Circulus apparet circum spumantibus undis.”

Johannis Secundi Opera, accurate recognita ex Museo
 P. Scriverii. Lugd. Bat. 1631, bl. 261, 262.

ken en uitschieten. Daarna schrijden we voort, steunende op het smalle ijzer, evenals iemand die, met een scherp mes onder den voorovergebogen voet, kunstig op een gespannen koord loopt, en slaan de voeten om beurten uit en slieren ze beurtelings een eind mede, nu eens met deze dan weder met gene schaats, krullen trekkende. En dan verzamelen we alle krachten, houden beenen en voeten onbewegelijk en glijden over de lange ijsbaan, met de vaart waarmede het tweespan in den wedstrijd den wagen doet rollen, of waarmede de duif, die van een hoog dak oprijst om naar het veld te vliegen, eerst klapwiekt en de lucht doet suizen, maar dan stil door het luchtruim zweeft. En ook wanneer we lust hebben te blijven staan, of schrijdelings terug te keeren naar het punt van uitgang, houden we dadelijk de voeten zonder moeite in, en richten de teenen, en plotseling omkeerende, trekken we met gedruisch een breeden kring in het kristal; gelijk op de onmetelijke zee, wanneer het schip op eens tot staan gebracht zich wendt naar den zwaai van het roer, een lange kring zich vertoont in het golvend en schuimend nat."

Wenscht gij zulk een kunstenaar te zien, neem dan de fraaie prent naar Breughel ter hand.

Op andere gravures uit dien tijd worden de vrouwen afgebeeld los staande op kleine gladde voorwerpen, waarschijnlijk houten plankjes. Hare metgezellen duwden haar daarop voort.

Men maakte toen ook niet meer zelf zijn schaatsen; schaatsenmakers waren er reeds algemeen. Te Amsterdam o.a. vormden zij een gilde met anderen die met het mes sneden, t. w. met de Klompenmakers, Leestenmakers en Chirurgen. Eerst in 1551 zijn de eersten van de laatsten »bij believeen ende consente" van

Mijne Heeren van den Gerechte »met vriendschappe gescheiden" 1).

In den worstelstrijd met Spanje was het ijs ons een trouwe helper. Toen Don Fadrique terstond na den moord van Naarden, in de eerste dagen van wintermaand 1572, den weg naar Amsterdam was ingeslagen, zag hij de vloot der Geuzen, die er den waterweg naar de groote koopstad versperden, in 't ijs besloten. Eene poging haar van den zeedijk af met geschut te bestoken, faalde door den te grooten afstand; en een vijftigtal Spaansche haakschutters onder Rodrigo Perez, die hij er vervolgens op afzond, vonden het ijs rondom de schepen opengebeten en daardoor den toegang afgesloten; tot hunne verbazing zagen zij voorts eenige geuzenknechten over het gladde ijs tegen hen uittrekken; »een feit" schrijft de hertog van Alva aan den koning »dat mij het wonderbaarlijkste toeschijnt waarvan men ooit heeft hooren spreken" 2). »Ze hadden een soort van sporen aan" verhaalt Mençoça, »zooals de gewoonte van het land dat medebrengt, met twee scherpe krammetjes, op een plankje met ijzer beslagen, dat in het holle en op den zool van de voet sluit, om zich zonder uitglijden op het ijs te kunnen staande houden, en zoo te loopen en te vechten; waarom de Hertog er dan ook zeven duizend aldus besteld had" 3).

1) Navorscher XXII, 1872, bl. 228.

2) Correspondance de Philippe II, publiée par Gachard. II, bl. 301. Lettre du duc d'Albe au Roi, 19 Décembre 1572.

3) Bernardino de Mençoça. Commentarios, II, VIII, 10. En Motley en van Vloten hebben deze ijssporen met schaatsen verward. Het zou ook niet mogelijk geweest zijn bij die gelegenheid met schaatsen te rijden, daar het ijs, blijkens Mençoça, diep onder de sneeuw lag bedolven. Eerst later wordt

In dienzelfden winter bewezen de schaatsen of schovelin-
ghen vaak nog tot iets anders te kunnen dienen dan enkel om
genoegen te verschaffen aan onze landzaten. Six van Chandelier
bezingt dat feit met blij gemoed.

Een vond die 't geestig Holland vond.

Een wonder in des Spanjerds mond,

Die dat met bloedge schaade sach,

Wanneer hij Haarlems muur belagh ¹⁾.

Tijdens dat beleg toch, toen de benarde veste herhaaldelijk
voorzien werd van sleden »met cooren ende andere victualie uit
des Princen Legher», te Sassenheim, werden meermalen personen
op schaatsen over de Haarlemmermeer gezonden om den kamp-
vechter voor onze vrijheid op de hoogte te houden van den toe-
stand der belegerde stad. Te vergeefs beproefden de belegeraars
de gemeenschap, die over het meer werd onderhouden, te belem-
meren. Mannen, vrouwen, ja zelfs kinderen, spoedden zich, zoo
snel als de wind, op hun schaatsen voort, en een ieder leverde
zijn bijdrage voor de mondhehoefden in die korte donkere dagen
en lange Decembernachten" ²⁾. Zoo vertrokken op 29 Januari 1573
drie personen naar den Prins, en twee dagen later zonden de
Burgemeesters opnieuw aan Zijne Hoogheid twee boden met

bovendien door dezen geschiedschijver van schaatsen melding gemaakt. Cf.
J. L. Motley. *The Rise of the Dutch Republic*, III, VIII, bl. 502. Rotter-
dam, 1872 en J. van Vloten, *Nederlands Opstand tegen Spanje*, II, bl. 78.

1) J. Six van Chandelier. *Poësy. 's Amsterdammers Winter*, bl. 63,
Amsterdam 1657.

2) Motley, bl. 505.

brieven; deze reden aanstonds terug en brachten een Hoogduitschen ruiter mede, die van plan was naar het leger in den Voorhoudt te trekken, doch in dit voornemen door zijn gevangenneming werd verhinderd. Deze zelfde twee boden togen er 's avonds wederom met hun schovelinghen op uit om den Prins van den toestand van Haarlem bericht te geven ¹⁾.

Bij de pogingen der Spanjaarden in de drie volgende jaren om zich in Noord-Holland te vestigen, werden zij door onze schaatsenrijders meermalen verontrust, hunne convooien op een dijk of landweg eensklaps overvallen, het geleide afgemaakt en wat tot levensonderhoud van 's vijands soldaten bestemd was, als buit weggevoerd ²⁾. Ook de Saanlandsche Arcadia van Soeteboom vermeldt dat in het jaar 1575, ten tijde dat Sonoy het bevel had in Noord-Holland, bij gelegenheid dat het zeer hard vroom, het volk van Assendelft, toen onder de macht des vijands, op hunne schaatsen van het land van Schermer omtrent Graft gekomen, doch afgeslagen geworden zijn ³⁾.

1) Cort en waerachtigh verhael van alle gheschiedenissen, enz., voor der Stadt Haerlem, 29 Jan. en 31 Jan. 1573. Leiden, 1573.

In dit dagverhaal van een ooggetuige wordt ook reeds het woord »schaacts" gebruikt. Sommigen leiden de uitdrukking af van »echasses", stelten. J. H. Halbertsma noemt het schaatsenrijden »een kunstbeweging die uit steltenloopen, glijden en afzetten is samengesteld". (Overijsselsche Almanak 1844. De frissche lucht bl. 292). Evenzoo schrijft W. Eekhof in den Nieuwen Frieschen Volks-Almanak van 1863 »de Hollanders noemen ze schaatsen, zooveel als stelten, waarop men loopt, gelijk het Fransche eschasses, thans echasses, uitwijst". Of iedereen echter deze afleiding als onomstootbaar waar zal aannemen, is m. i. te betwijfelen.

2) Provinciale Friesche Courant. Zondag 30 Jan. 1848. Militaire exercitiën op schaatsen.

3) bl. 505.

Toen een deel der Spaansche benden, onder Chevreaulx en Verdugo in Noord-Holland werkzaam, van uit het hoofdkwartier te Assendelft de dorpen aan den Zaankant plunderden, heeft zich bij een dezer strooptochten een schaatsenrijder onderscheiden. Het was de wakkere Lambert Melisz., die, den 19^{den} Februari 1574, uit het door zijne bezetting lafhartig verlaten Westzanen, zijne oude moeder als zijne kostelijkste bezitting op een slede naar Hoorn wist te redden; een daad door de Hoornsche regeering op de Westerpoort der stad, in steen vereeuwigd ¹⁾).

Geen wonder dat, wanneer men de Spaansche geschiedschrijvers uit dien tijd opslaat, deze geen woorden genoeg kunnen vinden om hun verbazing uit te drukken over de behendigheid onzer voorouders op het glazen dak van het in boeien geslagen water. »Wanneer ze hun houten schoenen onderbinden” zegt Mendocça »klompen, in den vorm van pantoffels, wier voorstuk overeenkomt met de Spaansche abarcas of Moorsche sandalen, dan gaan zij met eene dergelijke zekerheid dat de boerinetjes op hun hoofd manden met eieren of andere zaken dragen, en dat nog wel in een ongelooflijk vlugge vaart, vooral als de wind tegen hun achterste blaast, want dan is er geen paard dat hen kan bijhouden. Hun snelheid is zoo groot dat men zou zeggen dat zij vliegen, en een man kan zonder zich te vermoeien, gedurende eenige mijlen een slede voorttrekken die beladen is met zijn vrouw, kind, 150 kilo boter en evenzooveel kaas” ²⁾).

1) J. van Vloten, Nederlands Opstand tegen Spanje, II, bl. 150.

Eigen Haard. IJsnommer 1880. Drie Winters door Dr. H. C. Rogge.

2) Bernardino de Mendocça, Commentarios II, IX, 2.

Een andere Spanjaard vindt het gladweg onmogelijk de behendigheid der Hollanders op het ijs te beschrijven. »Zij beschouwen de ijsbanen heel kalm als goede grindwegen¹⁾. Zij loopen niet maar zij vliegen op hun ijzeren vleugels; hun snelheid is zoo groot dat men hen ter nauwernood met het oog kan volgen. En het gebruik dezer schaatsen is niet minder in zwang bij de vrouwen dan bij de mannen, ja zelfs is het meermalen gebeurd dat bij een hardrijderij, wanneer beide geslachten mededongen, de schoone sexe met den palm der overwinning ging strijken''²⁾.

Uit dezen tijd dagteekent ook het Latijnsche vers van J. Lipsius aan den edelen Jan van der Does. »Dousa'' dus zingt deze geleerde »wien de zanggodinnen en de bevalligheden, van der jeugd af, hebben opgekweekt, belach vrij uwen Dichter, wanneer hij u verhaalt, dat hij, onlangs toen alles ijs was, buiten Leiden een schouwspel gezien heeft, waarvan Rome en Griekenland nooit weêrga zag! Een rij van jongelingen vloog, op ijzeren schuivers, over het ijs, hand aan hand, met meisjes, die hen, schoon met mindere vaart, achteropvolgden. Waarlijk! zoo zweefden welcer de Stroomgodessen op het vlak der zee! O heerlijk schouwspel, o gelukkige oogen, die dit mochten zien! Weg dan spelen der ouden, beuzelarijen, tooneelspelers, grappenmakers! Dit eene Ba-

1) Evenzoo schrijft een latere bezoeker van ons land, met name de la Barre de Beaumarchais: »A l'aide de cette machine, les canaux glacez ne sont plus pour eux que des chemins commodes et agréables.'' (Les Hollandois ou Lettres sur la Hollande. Francfort 1738, Lettre XXXIV, bl. 215).

2) Bentivoglio VII.

taafsche schouwspel gaat alle Grieksche en Romeinsche vertooningen oneindig ver te boven!" 1)

Omstreeks 1600 was het een genot te Amsterdam de bevolkte ijsbaan eens te gaan zien. Dat wist ook Lambert de Vader, bij Bredero. Op zijn muiltjes was hij naar zijn huis aan het Reguliershofje gegaan. Toen was hij het voetpad langs het platte Amsteldijkje gevolgd en stond van daar het ijsvermaak te beschouwen, want als hij op 't ijs wilde gaan, moest hij aan de ruigemaats een duit geven, en hij was een ventje, dat placht te

-
- 1) Dousa, quem genitum atque humi cadentem
 Exceperere sinu novem sorores,
 Formarunt manibus suis Lepores
 Ride, quidquid amas, tuum Poetam
 Qui spectacula Leida in urbe, nuper
 Quum pigra glacie stetisset omnis
 Et crustam subitam induisset amnis,
 Vidit, qualia non superba Roma,
 Non suis Lacedaemon in palaestris,
 Namque illinc soleas secante ferro
 Suppacti iuvenum chorus volabat;
 Hinc vestigia iuncta, sed minora,
 Implexae manibus premunt puellae.
 Tales credibile est, jacente ponto
 Olim Nereidum fuisse lusus.
 O spectacula pulchra, et o beatos
 Istos deliciis novis ocellos!
 Ite ludicra prisca, abite nugae,
 Mimi schoenobatae, gelasiani:
 Omnes provocat unus iste Circus
 Latinos salibus suis Batavus,
 Et Graecos salibus suis Batavus.

Danielis Souterii Palamedes sive de tabula lusoria et aleatoribus Lib. III cap. IV, »hiberna in glacie exercitia" te vinden bij Gronovius, Thesaurus graecarum antiquitatum, bl. 1113 & 1114.

zeggen »die wat spaert, die wat het”. Daar zag hij een »gherit van vlasters en kemsters”,

Van vesjes-volck en aers die'r ryen op de baen.
 De frayste jongeluy die vijn men onger 't gaen,
 Of die doen as me nift, die rijt met heur speelnootjes,
 En vryertjes om veer, of after op de slootjes.
 Wat was daer een ghedoen, en gheraes, en ghescherm?
 Myn ooghen schemerde, wat quam daer een gheswerm
 Van jonges en van goet ontrent de kooren-dragher!
 Hoe drock haddet Nies Kaeckr, die bromde met heur swagher!
 Hier hey! Harmen Hooch-hart, die soo weyts rijt en snort,
 Die hacckten in heur schaets, soo dat de goet-hart stort,
 En vil een harde smack, o dat ick mij niet doot lach;
 Wangt sy vil op haer neus, soo datmer ael-korf bloot sach.
 Daer quam Jeuriaen mit sen siecke lijf op het ys,
 Die arme breecke-bien, die reet met langye Lijs,
 Sy ree harder dan hij, hij liet hum moytjes slepen,
 En schranckelde soo voort: och! hij hadt sulcke grepen!
 Hy hompelden, hy sprong, en maeckten niet veel vaerts,
 De luy saghen een jeucht in Jeure Jannen naerts,
 Soo ghenoechlijck ging die, als hy hum liet glissen trouwen,
 Het volck stondt en lachten datse heur bepissen wouwen.
 Daer hadje stijve Dirck mit syn nieuw-backe-wijf;
 Hoe bevrooren gaat hij! syn hoeft staet hem soo stijf
 Oft op een staeck stongh, in hij het ien paar bienen
 Tros yemets in het langkt, hier Lobbrich plech te mienen
 Dat hij 't puyck was van de stadt: maar noch onse Machtelt,

Die hetse hum emaeckt vannen stick vannen swachtelt,
 Haddet sen lieve moer hum niet hart of eraen,
 Hy souwje alle daeghs mit vyer paer kouse gaen,
 't Is sulcken soete vaer, hy kan hum soo dicht pongsen,
 In hy ruyekt assen kruyt, ick mien ghelijck een bonghsen.
 Dat hy hum warmpjes houwt, dat prys ick hem met reen,
 Sey Jan Kackmack'lyck, warmt maeckt gheen lamme leen.
 Hoe kostelyck, hoe dreuts reet Melis mit sen vryster.
 Al ist een bolle-meyt, 't is al een fraeye ryster,
 Sy streeftje assen vos: 't is jammer dat blaeuw Aecht,
 Soo vreeslyck van de kouw is alle jaers gheplaecht,
 Helften tijdt kalfse an haer hangden en heur wanghen,
 't Is vreemt dat an heur neus, geen groote spyckers hanghen
 Soo kouwt vorstich isse, quam s'op de turfmarkt gaen:
 De turf sou veur seecker de helft wel opslaen.
 Get hoe pronckt droncke Keesje van de slochter:
 Mit syn moye tuyt-meyt, hier ouwe Japen dochter,
 En Mieuwes Mal-monekt, die reet met sen jonghste snaer,
 Morsighe Mary Slomps reet mit heur bestevaer.
 Maer Jan Doeterniettoe, die schoof in een schuyf-sleetje,
 Syn beste-moer, sen wyf, sen ky'ren, en sen peetje.
 Hy stack syn after-ent uyt, of hy borghen wouw ¹⁾.

En terwijl Lambert daar stond te kijken, kreeg onderwijl een vrouw een kolfbal tegen het hoofd, met kracht door een der spelers voortgedreven ²⁾. 's Winters werd dit spel verwoed gespeeld;

1) Bredero, Moortje, V, 5.

2) Ook bestaat het spreekwoord » als het hard vriest, kolft men op het ijs''.

geen mooier kolfbaan toch dan het ijs, en was dit ook wat erg glad, wat nood,

De kolver bindt zijn ijsspoor aan,
 Of heeft iets strams om op te staan,
 Want 't gladde ijs, is 't onbesneeuwt,
 Met effe soolen lacht, en spreeuwt,
 En naa het looten van paartij,
 Schrapstaande slaat syn esp, met bly
 Verswaart, of syne schotse klik,
 Van palm, dry vingers breed, een dik,
 Met loot er in, den pennebal
 Van 't druifje onsichtbaar voor haar val
 Van ballemerkers opgemerkt,
 Voorts kolvende aan een paal geperkt.
 Of slaat om 't verdsten, slach om slach,
 Om witjes of een vaan in 't lach,
 Gekorven op een dunnen tak,
 Die ieder veur in 't wambois stak,
 Mids wie syn kerfstok niet neemt waar,
 Uit veegen sal voor allegaar ¹⁾.

Een eind verder, voorbij de kolvers, reden de boeren sloeën en hier weder liep de Amsterdamsche Adel met de nar.

Nog tegenwoordig wordt dit spel in Engeland veel op het ijs gespeeld. Het is daar bekend onder den naam van »the game of hockey», ook wel onder dien van »shinty». Zie over de regels van dit spel: Goodman, Fen Skating. bl. 138 vv.

1) J. Six van Chandelier, Poësy. 's Amsterdammers Winter, bl. 63. Amsterdam 1657.

En bij de Diemer-meer daer reden ien'ghe paertjes,
 Mit noch ien hiele streeck van ouwe drooghe vaertjes
 Al after annenkaer, die rijen dattet giert,
 Sy hebben deuse kunst de gangsen ofeliert¹⁾.

Hier weder zag men schaatsenlint verkoopen, verder op zat »Aeltje Krimpkous mit mantels en mit huycken»; zij zat anders op den burgwal maar, daar zij er in den winter niets te doen had, zocht zij het volk op, dat op het ijs was. Dat deden ook Harmen Staal, die op de brug zat, en Bram Brandemoris, die op het plein liep, en Jochem de Kroegman, die op den hoek woonde. Zij allen gingen, evenals Aaltje naar het ijs. Zij en Harmen hadden slechts hun stalletje over te dragen, en Bram, die met den flesschenbak voor het lijf rondliep, was nog eerder klaar, maar Jochem wist zich ook te reppen. Hij sloeg eene tent op, waar hij de tafels en de banken uit zijn voorhuis opsloeg en zijne flesschenkraam met koek uitstalde; hij stak eene vlag met een zwaantje op de tent en hing een groenen krans aan den stok.

Toen klonk het van alle kanten:

Leg reis an, leg reis an
 Bij den koek- en zoopjesman!

of:

Kom bij mijn, kom bij mijn,
 Zoetekoek en brandewijn.

Ja soms werd de trompet geblazen om het volk te lokken.

En ouwe Kees de jolleman, die nu met zijn schuitje geen duit

1) Bredero t. a. p.

kon verdienen, is ook op de baan gekomen met een mand vol drieduitskorstjes en een dobbelbak, om op de oortjes te azen, die de jongens van hunne peetjes en meetjes kregen. En hij heeft er een bankje naast gezet voor de heeren, die hunne schaatsen aan of af willen doen, wat hem op een mooien dag ook nog een aardig stuivertje geeft. Het dobbelen om geld, schoon anders streng verboden, werd op het ijs niet geweerd. De keuren verboden het dobbelen wel in de stad en haar gebied en nog eene mijl in 't ronde, te land en te water, maar omdat het ijs noch land noch water was, heerschte er een onbedwongen vrijheid tot vermaak der gasten, en tot groot voordeel van ouwe Kees¹⁾.

Overal klonk gezang; uit de vele ijsliedjes van dien tijd laat ik er hier een volgen.

Ziet de winter koud en bar,
 Die komt seer fel aendringen,
 Ziet eens hoe sij even nar
 Achter malkander wringen,
 Elck een swiert en sweyt so heen,
 En de nar gaet lustigh treen,
 Komt rammelend aenstoten
 Op wackre stijve koten.

Fobert draeyt met Tryn op 't ijs,
 Met nieuw fatsoen van kleeren,

1) Schetsen uit het Huiselijk en Maatschappelijk Leven van ons Voorgeslacht. H. M. Labberté. Gouda 1879.

H. Cock. excudit 1670

4
64
 Bimales Ianus, Februarius atq; December .
 HYEMS
 Vis Hyemis glacie currentes alligat undas
 Senectuti comparatur .
 165163 mercurius-155

Elck pocht om de beste prijs
 De paerden te trotseren:
 Nar, nar, nar, soo roept men daer,
 Schicken vast de baen heel klaer,
 Men doet sijn best in 't rijen
 Om lieff'lyck te bedyen.

Wie is maller, seijd' men dan,
 De kijer of de trecker?
 Dit spottende, seijd' meijd' of man,
 En broen se noch veel gecker,
 Die syn paert best is verciert,
 Met de nar op 't weytste giert,
 Die nar moet men prysen,
 En veel eers bewijsen.

Dan op 't ijs in schuit of slee
 Doen een omme-reijsje,
 't Is dan, Heerschop wil je mee
 Met dat moijs meysje?
 Soo het dan in als ghevalt,
 Dan op 't aldersoetst gemalt:
 Nar, nar, nar, wij krijten,
 Met sonderlingh verwijten.

't Paertje brunst met groot gedruys,
 Met opghesteken ooren,
 Den avond valt, elck spoet nae huys,
 't Is jeugdigh om te hooren:

Nar, nar, nar, soo klinckt de bel
 Heel soet past dit narren wel
 Van weyts en steetse pronckers,
 Gelyck of 't waren Jonckers.

Elck noch een bravade doet
 Met heen en weer te draven,
 Elck syn lustjen noch eens boet,
 En laten 't paertjen slaven:
 Nar, nar, nar, soo is 't gerucht
 Met een dreunende gevlucht,
 Bij rijers en bij rijsters,
 Bij vrijers en bij vrijsters.

Dan men malt, men jockt en speelt,
 Met lachen en met kussen,
 Menich soetjen men haest steelt.
 Om 't rij-loon te versussen,
 Blijven nar, nar, tot het endt,
 Jae sijn gantsch'lijck afgemendt
 Door 't loopen en door 't hijghen,
 Als sij maer soentjes krijghen.

's Avonds bij de lichte maen
 Moet noch 't paertjen trecken,
 Maecken soo de straet ruym-baen
 't Is al om lusts verwecken,
 En 't luyt al, nar uyt, nar in,
 Om een hant vol kleijn gewin

't Narretjen men gaet jaghen
Om 't meijssen te behaghen.

Prince.

Prins, soo geck'lijck niet bemindt
Dat ghij u laet vervoeren
Van het eunjer wulpse kindt,
Wilt u lusten snoeren:
Nar, nar, nar, soo sturfje dan,
Houdje lustich as een man,
Neemt gheen paert met bellen,
Soo sal men u niet quellen ¹⁾).

De ijsschuiten waren toen reeds eenige jaren bekend. Reeds den 17^{den} Januari 1600 kreeg Adriaan Terrier, wonende buiten Haarlem, een octrooi voor het maken van deze scheepjes ²⁾).

En Pieter Jansz. Twisck zegt in zijne Chroniick op het jaar 1610, na gesproken te hebben van den zeilwagen van Prins Maurits, van »dese schuijt die op ijzers staet'', dat er mede »soo veerdigh, 't welck swaerlyck te ghelooven is, in de wint op, over ende weer over laveerende, can ghezeylt worden'', dat het ieders verwondering wekt ³⁾).

Verkeerde men met Bredero onder de burgerluidjes, Godewijck daarentegen verplaatst ons onder de deftige standen te Dordrecht. »Het kieremierde van heerenzonen en dochters, gemengd onder burgers

1) Amsterdamsche Pegasus. J. J. Colevelts. Cupidoos Dartelheydt. Winterliedt. Stemme: Klagende drijft Phyllis 't vee. Of, van Janneton, bl. 67. Amstelredam 1627.

2) Navorscher IV, bl. 255 vv. en bl. 219.

3) Navorscher XI, bl. 195.

EEN NIEV INVENTIE VAN EEN SCHVYT, DE VVELCKE OVER HET GHEVROOREN YS ENDE GELAT LANDT SEYLT,
met velck gheladen, alsoo die hier ghefigureert staet, de vvelcke in tvree uyren 7. mijl vaert, ghelijck het gheschrift breeder uytvijft.

en armen en 't was op 't ijs niet anders dan alsof 't kermis waer".

Zelfs »de Fenix Huygh de Groot", het »Delffsch Orakel", als Vondel zegt, kan met geen stilzwijgen de houten schaatsen voorbijgaan, »die van onderen met een dun ijzer, een vinger breed, en zoo lang als de voetzool zelve, voorzien zijn. Op deze gaan wij gemeenlijk over het gladde ijs met een snelheid welke door die der paarden niet overtroffen wordt. Wie verwondert zich, zooveel hij moest, over onze schrandereheid! Op plaatsen, daar men bijna geen vasten tred kan zetten, op zoo smal een streep, met een zoo vreeselijken spoed, vallen wij meer dan wij treden; maken van de vorst onzen wellust en ons spel, en zelve als aan de lucht hangende, houden wij de toeschouwers als in een gestadigen angst over ons lot. En men verstout zich daartoe niet slechts een enkele reis, gelijk het de vermetelheid niet is van weinige bijzondere lieden; maar het is eene landszede, die ook door kinderen en de vreesachtigere kunne gevolgd wordt. Men bedient er zich sterk van tot reizen, ja zelfs tot den oorlog; want er zijn eens Spaansche benden geslagen door de onverwachte aankomst onzer krijgslieden, die op zulke cothurnen tredende, hier een ware tragoedie vertoonden" 1).

Ook een zijner epigrammata is aan de schaatsen gewijd 2). Van

1) Hugonis Grotii, Paralellon Rerumpublicarum. Lib. III, cap. 23. Vertaling Meerman.

2) Hugonis Grotii, Poemata Epigrammatum. Lib. II, Lugd. Bat. 1639. Soleae ferratae. Schaatsen.

Quae Batavum miratur hyems, sola ferrea cernis.

His per aquas nec aquas ire nec ire licet.

(Zie hier ijzeren schoenen, het wonderstuk der Bataafsche meesters, waarmee men over water, 'twelk geen water is, gaan en toch niet gaan kan).

Walré geeft dit gedichtje in het 2de deel zijner »Heidebloemen» aldus weer:

Zie dit Neerlandsch winterwonder. dat, met ijs'ren zoolen aan,
Over 't water en geen water voort doet gaan en niet doet gaan.

Toen de Synode van Dordrecht een groot aantal predikanten had afgezet, waren de godsdienst oefeningen onder den blooten hemel, in den winter op het ijs, niet zeldzaam in die dagen van kerkelijke heerschzucht. Zoo hield in den winter van 1620 de gebannen predikant Paschier de Fijne, die zich heimelijk te Gouda ophield, op het ijs van de Gouwe, vlak bij de stad, een preek. »Ik deed een predikatie» dus verhaalt hij zelf »op klaren dag. staande op een slede met een paard er voor. Er waren vele toehoorders, waaronder zelfs eenige soldaten. Toen ik geëindigd had, liet ik een psalm zingen. Onderwijl reed de voerman met mij weg. Velen volgden mij op schaatsen tot Waddingsveen, de overigen bleven staan en zongen den psalm ten einde»¹⁾.

Brengen wij thans een bezoek aan Friesland wanneer

Syn (van den winter) asem, long-geblaes en neus-gaet snoffel-snuyven
Bebackten 's waters rugg' met glas-verstaelde struyven,
Wier korsten quaelick Vulkaens bijl klieven kost van een,
En daer m'op schaetst en rodst met narre-paerde sle'en²⁾.

1) Eigen Haard. IJsnommer 1880. Drie Winters door Dr. H. C. Rogge. Het IJsvermaak op de Maas te Rotterdam in Febr. 1855. Schaatsenrijden door J. Herman de Ridder.

2) Gysbert Jacobsz. (Japix), de Personéle vertóninge der vier getijden des jaers.

Wie den winter van 1620 daar heeft bijgewoond, moet wel gedacht hebben dat men er onverzadigbaar was in het rijden. Zelfs 's avonds »krioelde 't van het jongvolk bij het maanlicht op het meer" en hoorde men tot laat in den nacht het snorren der schaatsen.

En als de zon weer aan den hemel stond, ging men er op nieuw op uit om familieleden te bezoeken.

Naar Ooms en Muikes moest men toe
 Naar verre Neef of Nicht.
 Al knitterde de lucht ook zoo;
 Een kleumhak die hier zwicht.

Zelfs de grootvader wilde niet van thuis blijven weten, en met

Een dikke balsteen op de slee
 Om vaster voort te glijden
 Zoo moest die oude heuker ook
 Naar 't ganzeloten rijden ¹⁾.

In Holland noemde men toen de schaatsen schrenckel-schoenen. Althans men leest in een der Minnedichten van Westerbaen.

Als de diepe watergoten
 In een gladde stalen huyd
 Van den windvorst zijn geslooten,
 Hey, wie soud er dan niet uyt?

1) Friesche Volks-Almanak 1841, bl. 81 vv. De Winter van 1620 in het Waterland. v. L. In navolging van Dr. E. Halbertsma.

Hey, dan moet men op de wegen,
 Hey, dan moet men heenen gaen
 Om de meyd ten ijs te leijen
 Wil men in haar graci staen.

Hey, stae bij dan schrenckel-schoenen; 1)
 Sijn de ijsers wat verroest,
 Strax aan 't slijpen, schuyren, boenen,
 Och, hoe is 't dan in u oegst!
 Maer, wat 's daer een slee te kijcken?
 'k Stae geslagen in mijn sin;
 'k Sie der 't leger van de Grijcken
 Voor het hooge Troyen in.

Hier is werck voor u te vinden,
 Strax soo val je op je knien
 Om haer schaetsen op te binden,
 Heer, hoe ben je, dan versien!
 Dat ghij soo op 't ijs meugt vrijen,
 Glijen, schrijen met de meyd
 Of haer in een sleetje rijen
 Is geen kleyne vrolickheyd 2).

Doch hooren wij een buitenlander, de Parival, die in 1624 in

1) Ook gebruikte men de woorden klompentelders en hollandsche muilen. Dr. G. D. J. Schotel. Het Oud Hollandsch Huisgezin der zeventiende eeuw.

2) Jacob Westerbaen, Minnedichten. Sic soleo amicos, ofte 't Nood-saeckelick Mal. 's Gravenhage 1624.

de Vereenigde Provinciën kwam over »het solemniel en seer vermaerd spel der hollandsche jonckheyd», zooals Boxhorn ons wintervermaak noemt ¹⁾).

»Als de graften toe zijn», schrijft de Parival »en alle wateren bevrozen loopt men er met schaersen boven heen, van hout ghemaeckt, met een langh, effen, en nauw ijzer, vooraen wat krom ghebogen. Die wel daarmede weten om te gaen en daer op te loopen, gaen niet, maer vlieghen er over heen, als windt-meulens, soo behend en licht dat men se naeuw met de ooghen volgen kan, de voeten van binnen draijende, opdat het ijzer dies te beter het ys vatten meughen. De wijven selfs loopen er mede. Sommighe laten haere gaeuwigheydt hier uytblycken, andere vernoeghen haer alleen om haeren wegh te vorderen.»

»Op Sondaghen, nae de Predicatie, siet men ongeloofelijck veel menschen, van allerley slagh, en ouderdom, op het ijs: sommighe oefenen haer door dit loopen: sommighe sient maer aen.»

»Ik heb een jongen Quant, van negenthien jaeren gekent, die hem beroemde zes mijlen in een uur op scharsen gelopen te hebben, en dezelfde had met een boer gewed, dat hij eerder drie mijlen op de schaatsen zou loopen als de andere anderhalf op een zijner beste paerden. Maar deze durfde de weddingschap niet aengaen en betaalde het gelagh. Dit is mij van de boeren te Alphen voor de waarheid verhaald. De beste loopers liepen gewoonlijk van Leyden naar Amsterdam, die niet meer als zes

1) Marcus Zucrius Boxhorn, Tooneel ofte Beschrijving der steden van Holland. Hoofdst. IV.

mijlen van elkander verwijderd zijn, in vijf quartier uurs, op effen ijs" 1).

»Men verwondert zich de boeren lange staken op hun schou-
ders te zien dragen. Zij doen dit, om, in geval zij in een wak
vallen, zich te kunnen redden, daar de beide einden der stokken
dan op het ijs blijven rusten. De roekeloosheid der Hollanders is
afkeurenswaardig, daar velen dergelijke tochten 's nachts durven te
ondernemen waardoor veel ongelukken plaats vinden" 2).

Algemeen achtte men toen onder de Hollandsche schaatsen de
Vuilendamsche de beste 3).

Op breede plassen, als de Haarlemmermeer, toog men er ook
met ijsschuitjes op uit 4) en zeilde over 't ijs met een snelheid
dat de vogels in de lucht er verbaasd naar stonden te kijken.

Een Amsterdammer had eens pijl en boog in 't scheepje mee-
genomen. Toen 't in volle vaart was, schoot hij een pijl af, —
natuurlijk vooruit, — maar zóó snel ging de schuit, dat de pijl
achteruit scheen te vliegen.

Een Duitscher te Amsterdam moest naar de Zaan, en stapte

1) De Vermaecklyckheden van Hollandt. J. de Parival. Amsterdam 1661.
bl. 19 vv.

2) Les délices de la Hollande, de Parival. Amsterdam 1678. bl. 16.

Ook de la Barre de Beaumarchais schrijft: „J'ai frémi quelquefois en
voyant de ces hardis glisseurs se faire un jeu de traverser des prairies, qui
n'étoient couvertes que d'une glace mince et tremblante, et se mouiller les
pieds sans enfoncer." (Lettres Hollandois, ou Lettres sur la Hollande. Frank-
fort 1738. Lettre XXXIV. bl. 245.

3) Het Oud Hollandsch Huisgezin der zeventiende eeuw door Dr. G. D.
J. Schotel.

4) Edward Browne, M. D. Reysen door Nederland, enz., vertaald door
Jacob Leeuwe Dirkz. bl. 16. Amsterdam 1696.

aan den Haringpakkerstoren in een ijsschuitje. »Heerschop!» zei de stuurman, »k ra jou, dat je op den grond gaat liggen, en je mantel over je gooit, anders hou jij 't niet uit.» 't Heerschop volgde dien raad, maar had pas den slip van den mantel over zijn neus getrokken, of de stuurman riep: »Stap maar op, heerschop, wellekom te Sardam!» De arme Duitscher zette 't van schrik op een loopen, en zwoer, dat het de duivel was, die aan 't roer gestaan had ¹⁾.

Het was toen nog de tijd van de »ouderwetsche winters» waarin een thermometer met 20 graden onder nul geen bittere spotternij zoude geweest zijn en een Fahrenheit niet van schaamte had behoeven te blozen. Als het dan »een gang ys» gevroren had en »het backte dat het kraeckte» en er »balcken» onder het ijs lagen ²⁾, vertoonden IJ, Amstel, Maas en Merwe, evenzeer als Rijn, Friesche meeren en Schelde, de kermis op het ijs.

Een Amsterdammer die niet op de Wetering (buiten de Weteringpoort) gereden had, was niet op 't ijs geweest. Dan waren er

1) Le Francq van Berkhey bl. 1379. Grabner bl. 352. Zaanlandsch Jaarboekje 1842. Hét ijsschuitje, een berijmde Anecdote uit de vorige eeuw bl. 174 vv. de Volksvermaken door J. ter Gouw, bl. 100.

2) In den Heren-Feenster Almanach voor den Jare onses Heren 1639 door Petrum Baardt, gedrukt tot Leeuwarden, vindt men reeds deze uitdrukking. Bij 19 December staat opgeteekend „wacht je voor 't ijs, 't en heeft geen balcken”. Bij „Januarius, volle maan” leest men: „nu schaetsen van olde poken”. In vele oude almanakken wordt van schaatsenrijden melding gemaakt, b.v. in den Comptoir Almanack op 't jaer onses Heeren Jesu Christi 1730, berekend door Jan Albertsz. van Dam en te Amsterdam bij de erfgenamen der weduwe C. Stichter uitgegeven, December, en in d'Erven Stichters Comptoir Almanach van 1780, Januari. (Schotel, Vaderlandsche Volksboeken bl. 49).

feesten, doch nu geen palingtrekkerij als in den zomer, maar een hardrijderij om een vette gans. (Een schaatsenrijder die met de gewonnen gans naar huis rijdt, ziet men nog afgebeeld op een ouden gevelsteen aan 't huis Winterdorp op den Overtoomschen weg. Ook treft men dergelijke voorstellingen wel aan op oude boeren-ijsleden)¹⁾. Dan was 't schuivevoedersgild in een koeken- en zoopjes- en baanvegersgild, en de steiger in een ijsbrug veranderd. Dat gild had er 't monopolie; alleen mochten de warmoeziers en hoveniers hun eigen ijsbrug gebruiken, maar niemand anders mocht er bij komen om een ijsbrug te leggen op een boete van vijftig gulden²⁾.

Op de kermis zelf klonken trompetten en Turksche trommen en bekkens als op 't Janklaassenspultheater.

Trompetten, die daar lustig blaazen,
 Het is al gala, zonder end:
 »Leg reis an, gij nobele baazen!»
 Roept aldaar de Marketent³⁾.

Daar stonden de kunstmakers en de goochelaars, de wafelkramen, mallemolens en zoete-invalen; daar zag men den speel-

1) Gewoonlijk echter bestond de palm der overwinning bij hardrijderijen uit zilveren en tinnen bokalen, borden en lepels, zooals bij de rederijkers. (Het Oud-Huisgezin der zeventiende eeuw door Dr. G. D. J. Schotel).

2) De Volksvermaken dooa J. ter Gouw. Haarlem 1871. Boek I, Hoofdst. IV. Over de volksvermaken na de kerkhervorming, bl. 67.

Handv. v. Amsterdam, bl. 1648 en 1649. Tweede vervolg bl. 277.

3) „Een nieuw lied op de tegenwoordige Maasvreugd”, in de Amst. Kermisvr. bl. 8.

man op schaatsen en dansers en danseressen op schaatsen aan de lokstem van zijn vedel gehoor geven; hier weder sprong scheele Jaap op de koord en schreeuwde de kwakzalver in een groote ijsslee, door zijn nar geduwd. Alle kasteleins uit den omtrek sloegen er tenten op en brachten er hun flesschenwinkel heen, en de oliekoekvrouwen verhuisden van markt en brug naar de ijsbaan. De koekhakblokken en de rijfelaars stonden er op een rij, en zelfs de zakkerollers op schaatsen ontbraken er niet. Hier werd een katje geknuppeld ¹⁾, ginds zag men een hardglijderij vóór den wind door honden op notedoppen, met pik aan hun pooten bevestigd ²⁾; en waar men heden een wedstrijd op schaatsen hield, zag men morgen een zeilpartij met ijsschuitjes of een harddra-verij met narren. Stond men soms te kijken naar 't ganstrekken ³⁾

1) In Sandwijks Prentenmagazijn kan men lezen hoe Joris Prop de kat van zijn baas op doppen liet glijden. Met katten scheen men dit veel te doen; er bestaat althans een spreekwoord: hij loopt als eene kat, die men met notendoppen onder de pooten gebonden op het ijs heeft gezet. Cf. Harrebomée.

2) Volksfeesten, door Mr. R. Vorstman. Leiden 1869. bl. 27. Het katknuppelen ging zóó toe. Aan een touw, dat aan twee dwars tegenover elkander staande palen was gespannen, hing eene ton, die, nadat er eene kat was ingestopt, stevig werd dicht gemaakt. Nu bestond de kunst daarin, om zóó lang en zóó hard tegen de ton aan te smijten, dat ze brak en de kat er uitsprong. Die het laatst en goed had gegooid kreeg den prijs, iets van zilver of wel eene flesch wijn.

3) Mr. R. Vorstman, bl. 27. Nog walgelijker was het ganstrekken. Eene gans werd aan een, aan twee dwars tegenover elkander staande palen, gespannen touw gebonden en haar kop vet gemaakt. De aardigheid of liever de kwaadaardigheid was eenvoudig, om in vollen ren den kop van het dier af te trekken.

Iets over Volksvermaken. Bekroonde Prijsverhandeling, uitgegeven door

of ringsteken op schaatsen¹⁾, dan hoorde men op eens den bakkersjongen op den hoorn blazen, en ijldde, op 't geluid af, heen, om warme bollen op het ijs te eten. De kuiper stond op 't ijs te kuipen en de schoenmaker zat er den pikdraad te trekken. En bovendien wemelde 't van koetsen, speelwagens en kalessen. Ja, de schutterij kwam op het ijs, om naar den papegaai of de schijf te schieten; en overal zag men tafels en stalletjes, waar allerlei prulletjes gemaakt werden die de menschen kochten, om ze in hun rareitkast te bewaren met een briefje er bij, vermeldende, dat zij die A^o zooveel op 't ijs hadden zien maken²⁾. De malle-molens verschenen er gemetamorphoseerd in den vorm van draaisleedjes; in 't ijs werd dan een gat geboord en door dat gat een paal in den grond geslagen, terwijl op dien paal een lange vlagge-

de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. 1866. Een soortgelijk vermaak (?) was het palingtrekken. Zelfs gebeurde het wel eens dat de kop van den paling niet moest worden afgetrokken, maar afgebeten.

Een onschuldig vermaak uit dien tijd was het balspelen. Het werpen met den bal of het klootschieten, dat gewoonlijk op het vlakke zee-strand of ook wel op het ijs plaats had, was de eenvoudigste vorm. Die kunst bestond hierin, dat men met een houten schijf, op den smallen rand voortrollende, in een zeker aantal worpen een bepaald punt wist te bereiken.

1) In den winter van 1870 heeft men nog te Dirksland een ringstekerij op schaatsen gehouden.

2) De Volksvermaken, door J. ter Gouw. Boek VII, hoofdst. III. IJs en Sneeuwvermaken. bl. 583 vv.

De Oude Tijd door J. ter Gouw. 1872. bl. 44 vv.

In de nieuwe Chronycke van Brabant komt nog een prent voor van „de kermis op de Schelde te Antwerpen” in 1565. Evenzoo bestaat er nog een „kermis op de Schelde” van 1670, gegraveerd door Gaspar Bouttats.

stok met »een Hollandsche vlag» werd vastgemaakt. Om dien paal draaide, aan dikke touwen, een aantal platte sleedjes op schaatsijzers, die ook met touwen aan elkander verbonden waren. Elk sleedje had een rugleuning en zijschotten, zoodat men er niet uit kon vallen. Aan de buitenzijde van elk sleedje was een kleine vlaggestok door twee krammen gestoken, en daaraan wapperde een puntig vlaggetje. Die vlaggetjes waren van alle kleur. De liefhebbers, natuurlijk meest jongens, gingen in die sleedjes zitten; en evenals bij de ouderwetsche draaischuitjes jongens »in de houten» liepen en den molen lieten draaien, zoo liepen die hier »in de touwen». Pijlsnel vlogen de sleedjes in den cirkel rond, waarbij het gezwier der veelkleurige vlaggetjes een aardige vertooning maakte. De draaisleedjes behoorden bij de oude kermis op 't ijs en zijn met deze verdwenen (\pm A^o 1820). Muziek was er ook bij, ten minste een trom; de trommelslager behoorde van ouds bij 't ijsvermaak, en daarom zien wij hem heden ten dage ook nog bij de hardrijderijen, die de kermis op 't ijs vervangen hebben ¹⁾.

In een zeer zeldzaam boekje »kinderwerck, ofte Sinnebeelden van de spelen der kinderen. T Amsterdam bij Jacob Aertz Colom. 1626». worden de kinderspelen van die dagen beschreven. Van de 37 spelen, daar genoemd, is het 36ste aan het schaatsenrijden gewijd.

Vita via. Tijen glijen.

Van op schaetsen rijen.

1) De Oude Tijd door J. ter Gouw 1871. bl. 359.

Als de tijt nu is gekomen,
 Dat de kou vast bint de stroomen
 En het gryse winters haer,
 Een wyl 't saemenrunt de baer.
 Wert noch in de jeucht veel stijver
 Haer noyt-rustende speel-yver
 't Weer dat alles sluyt en deekt,
 Nieuwe lust en kunst verweckt.
 't Aertrijck al te kleyn sy achten,
 Voor haer werckende gedachten,
 Siet hoe dat sy wand'len blij,
 Op der vloeden stomme tij,
 Hoe sy woelen, hoe sy braeck
 Hoe ras korte mylen maecken,
 Als 's op vleugelen van hout,
 Vliegen over 't water stout.
 Wat is nu ghy oude wysen,
 Wonder al u roestig prijsen,
 Als u Goden neer-gedaelt,
 Op haer vlercken ghy verhaelt.
 Noch is 't niet al dat van buyten,
 Haere gauheyte sy ontsluyten,
 Dat sy door haer werck verstaen,
 Binnen sy ook wysen aen.
 Als sy over 't gladde ryen,
 Als sy over baentjens glyen,
 Leert haer onblusschelijke vlyt,
 Hoe ras wech-vliecht haere tyt.

Al en heeft de ziel geen veeren,
 Niemant kan haer vlucht oyt weeren,
 't Spoeyt wel als in sterck geblaes,
 Blyft vast aen de voet de schaes.

Cur fallente statum affectas spe stulte manentem,
 Haec peregrinanti non nisi vita via est.
 Tendimus ulterius: Vitae pars prima sequentem
 Trudit et haec reliquas indicat acta sequi.
 Ne durare velis: fugiens sed prospice, ne quod
 Alam pondus humi deprimat atque gravet.

De onvoorzichtigheid op het ijs was in die dagen al even sterk als in de onze. De oude nieuwstijdingen bewijzen dat het getal slachtoffers »dat die grouwelijke Spinx niet van ééne stat maar van 't gansche lant'' vorderde, niet geringer was dan thans.

»Het ijs vraagt zijn tribuyt, maar eischt slechts willig offers'' 1).

Welke lezer van Vondel herinnert zich niet het gedicht op het treurig uiteinde van Dr. Roscius en zijn vrouw. Wie is niet begaan met den droeven dood van Kornelia Vossius, wiens verdrinken op den Haarlemmermeer in Januari 1638 zoo meesterlijk door van Lennep wordt geschetst? 2).

Gelukkiger loopt het af met een paar geliefden die in den Proefsteen van den Trou-ringh ons voor oogen worden gesteld. Min-

1) Het Oud-Hollandsch Huisgezin der zeventiende eeuw door Dr. G. D. J. Schotel, Haarlem 1868.

2) Mr. J. van Lennep, Rom. Werken. 1868. Kornelia Vossius, II, bl. 389 en 390.

nende paren toch zag men bij menigte op de ijsbaan, op die »karakteristischste Nationallustbarkeit unseres Volkes, das Rendez-vous der Geliebten" 1). Dit is de reden die Cats doet zeggen:

Het is wel eer geweest een wijs in onse landen,
 Dat midden in de kou de jonge lieden branden.
 Het ijs was als een perck daer in de liefde joegh,
 En menigh aardigh wilt na sijnen tempel droeg.

En als dan de jongeling zijn hof maakte aan de schoone maagd,
 was hij zoo verdiept in haar vroolijk flikkerende kijkers,

Dat hij niet eens en let waar henen dat hij rijt,
 En geensins, als het dient, de quade slagen mijt.

Ja zelfs ziet hij niet gindsche gevaarlijke plek die uit de verte
 zich als een zwarte vlak op het ijskristal afteekent.

Daer was een seker rack daer inde winden bliesen,
 Dies konde, mits de stroom, het water niet bevriesen.
 Doch mits een stilder lucht, ontstaen op desen tijt,
 Soc was een dunne schors gewassen op de bijt.

Hij naakt met zijn gezellin het verderf al meer en meer, wel-
 haast glijden zij op de broze korst die buigt en kraakt onder
 dien last; een plotselinge vreeselijke angst voor den dood over-
 meestert hen, aanstonds trachten zij zich te wenden, het ijs krult

1) J. Grabner, Briefe über die vereinigten Niederlande. Gotha 1792 bl. 352.

voor hun voeten op, helaas! de schaats schiet reeds weg, de vloer onder hun voeten begeeft hen, nog één krak, één gil,

Doen was het dat het ijs in duysent stukken brack.

Goddank! 't was vol op de baan en al was ons paartje ook een weinig afgedwaald, 't was niet zoo ver dat het niet door enkelen werd opgemerkt.

Daer kooft stracx al het volck van alle kant geloopt,
En siet wie syne vreught met droefheyt zal bekoopen.

En 't bleef niet bij kijken doch een ieder stak de hand uit de mouw en trok met alle macht aan de ladder, in allerijl uit een nabijgelogen huis gehaald; hun moeite werd beloond, twee menschenlevens werden behouden ¹⁾.

Deze tragische zijde van 't ijsvermaak deed de oude Hollanders zuchten,

't En is geen ijs

Of 't kost menschevleys.

Waarlijk, wanneer men aan al de ongelukken van dien aard denkt, zou men er haast toe geneigd zijn het aan den laatsten keurvorst van Trier, Clemens Wenzel, te vergeven, dat hij uit vaderlijke voorzorg aan zijne onderdanen het schaatsenrijden algemeen verbood ²⁾.

1) Cats, Proef-steen van den Trou-ringh, dl. II. Liefde gekocht met gevaar des levens.

2) Auf den Flügeln des Stahls von Max Wirth. Die Gartenlaube 1867, bl. 825 vv.

Doch laat ons een vroolijker tooneel opzoeken en begeven we ons naar den Amstel, met zijn rug:

Van Semlaas marmer, klaarder dan
Het blanke Parus mijnen kan ¹⁾.

Daar was het in het midden der zeventiende eeuw eerst een drukte en gewoel. Ja zelfs de ouderdom,

Vermengt zich onder al den drom,
Het zedig vrouwvolk woelt er meê,
Elk maakt zich in zijn wapnen reê.
De schaatsen raken aan den voet
Van meesters en die leeren moet ²⁾.

En 't was geen wonder bij zulk een prachtige baan. Gaarne geeft ieder zijn »oortjen» aan den baanveger, die »'t Quicksilver van ons spiegelglas gaet wissen» ³⁾. Niemand trouwens zou het wagen zich aan deze tolheffing te onttrekken; met den bezem, die den rokelooze in dat geval handig tusschen de beenen zoude worden geworpen, wenscht niemand kennis te maken.

1) J. Six van Chandelier, 's Amsterdammers Winters, bl. 60. Amsterdam 1657.

2) Six van Chandelier, bl. 62.

3) Constantijn Huygens, Boek V, 6. Baenveger.

Ben ick der kindren vriend; voor Kamerling der Vissen
En gaen ick niet wel uyt, in 't vegen dwers en langhs:
Voor seker 't soete volck en weet mij niet veel dancks
Als ick 't Quicksilver van haer spiegel-glas kom wissen.

Ha! kijk me dat jonge volkje daar eens tobben. Nu krabbelt
het tegen wind op.

Daar valt het eens, bots een planeet,
In 't slipprigh ijs, waar op 't gereed
Een spreuk past, teogen 's maats gequel,
De harde slaagen leeren wel.
Dan klinkt het met een kleine klood,
Aan 't paaltje, of in een oopen boot.
Nu schuift het op dry barden met
Twee krukken, onder spits beset.
Of laat sich in een grooten bak,
Aan steunsel achter, met gemak
Voorts stooten, quistigh van plaisier.
Het denkt om tijd, noch kost, noch vier ¹⁾.

Maar pas op! uit den weg, anders worden we nog overreden.
Zie maar:

Ginds komt een sterk gevolghde Boer,
Volwinds, greeen, uit 't Veener moer,
Ruigh om syn ongekedde kin,
Met lange keegels ys er in,
Dat als een kraalbos, om het haar,
Gelaasich ramm'lend wiewauwt swaar.
Hij heeft een blauwen raagbol op,
Van schaapen, als een tweede kop.

1) Six van Chandelier, bl. 62.

Hij houdt een bootshaak, op den nek,
 En slingert fraai een staagen trek
 Van halve maanen, of gelijk
 Een paalingh bochtich woelt in slijk,
 Wijl voet voor voet, fel zydlincs roeit,
 En girst in ys, en locht, geschoeit
 Op yzers scherp, en smal, en langh,
 Voor krom, gelijk een halve tangh,
 Gedekt van wilgen, naa 't fatsoen
 Van syne koussool, of syn schoen,
 Die hij onroerlik daar op bindt,
 En snellik zoo steekt door den wind ¹⁾.

Behalve dezen »baaivanger» met zijne satellieten zag men er een menigte van boeren en boerinnen uit den omtrek. Ook hunne dochters ontbraken er niet.

Twee boeremeisjes van Abkou,
 Die stooven ook, met douw op douw,
 Met handen en gezigt vooruit;
 Haar rokken, waar veel wind op stuit,
 Draaistaarten als een drablende eend,
 Haar troni, door den wind, beweend,
 Gloeit, als van winterroos gekweld,
 Haar lip barst open en vervelt.
 De stad geharnast aan den voet

1) Six van Chandelier, bl. 63.

Met ijsren vleuglen, vliegt te moet,
 En schaaverdijnt¹⁾ voor wind voorbij
 De melksters en dien langen rij.
 Een schijvalk in die vreesbre togt,
 Glijpt met de beenen in de locht,
 Op 't achteraansicht en hij glijdt,
 Zoo ongeblutst, twaalf roeden wijd.
 't Gedrang dus zwierend krom en regt,
 En ginds en weer door een gevlegt,
 Gelijkt het of men schermutseert,
 Maar niemand werd met wil gedeerd²⁾.

De aanzienlijke standen zijn er evenzeer ruim vertegenwoordigd

. . . . Want wat er blinkt is goud,
 En silver, fijne wol en sy,
 Die, in de kuip der verwery,
 Verscheide schoone verwen dronk
 De naaikleur sweemt op 't ijs te pronk³⁾.

Daar weder zag men door een woesten rijder,

. . . . de witte en geele koek
 Des seven ooghmans, met een vloek

1) Ook schuiverdijne gebruikte men voor schaatsen. Dr. v. Geuns, bl. 205.

2) Six van Chandelier, bl. 64.

3) Six van Chandelier, bl. 66.

Van die ook op de koekmand viel,
Om veer gesmeeten, met de hiel ¹⁾.

Ja zelfs was een Israëliet op het gladde vlak van den stroom te zien, en ook even vreesachtig als thans ²⁾. Op een oogenblik dat er een man in 't water ligt en een ieder dien kant uitijlt, maakt ook een koetsier met zijn wagen ruimbaan,

. . . . daar glijdt
Een Jood uit, dien hij ooverrijdt.
Hier leidt de Jesusdooder dood
Geviervoet met de harssnen bloot,
Hij vreesde 't ijs van onder, maar
De dood was boven alzoo naar ³⁾.

Dat was nog eerst een wintertje; het ijs »lag er meer dan een voet dik in», kortom 't was »paardenijs», ja,

1) Six van Chandelier, bl. 68. Op een dergelijken „onfatsoenelick schaetsrijder” bestaat een aardig Sneldicht (Boek II, 20) van Constantijn Huygens.

Jan rijdt op schaetsen plomp en snel,
De beste moeten achterleggen;
Magh ik hier op de waerheit seggen?
Jan rijdt wel, maer hij rijdt niet wël.

2) Ook tegenwoordig toch durft het nakroost van Sem, volgens het zeggen van het volk althans, nimmer op het ijs komen indien er „geen balkies onder liggen”. Zoo bestonden vroeger de spreekwoorden: „de kinderen Abrahams durven zig niet ligt op zwak ijs wagen” of „er zijn balken onder het ijs, want de jooden loopen er op”. Ja, in de Muzen-Almanak voor 1857 verheugt zich om deze reden een zekere Thrasybulus „geen jodenkind te zijn”; daardoor „proefde hij voor het eerst den zegen der Christelijke vrijheid”. (Vergeet mij niet 1857 bl. 214).

3) Six van Chandelier, bl. 69.

De waaterstraat werd zoo gemeen,
 Voor alle voeten, als de steen.
 Dan trekken vaandels, op 't gelui,
 Een uur langh 's middaghs van Stadspui,
 Met Kapiteinen, sonder trom,
 Met bijl, en haak, op schouder, om
 Een gracht te kappen, in de gracht
 Van Amstels veste, om niet bij nacht,
 Van vriend, of onvriend ooverval
 Te lijden ¹⁾).

In de stad zelf

..... werd gebijt,
 Aan elke straathoek, om in tijd
 Van sorgelijke buuren brand,
 Te hebben waater bij der hand.
 De duure ysbreeker, en de byl,
 Die ijs, als hout, en glas, twee mijl
 Naa Weesop toe, doorkloof en brak,
 Aan schorre, en gruis, tot brouw gemak,
 Die sluiten, wijl het oopen ys,
 Vol brokken, weeder staapelwys,
 Dicht toevroor tot een vaste klip,
 Te dik en duur voor 't waterschip,
 Al lang jeloers, dat Rotterdam,
 Langs ys, haar brouwsels veilen quam ²⁾).

1) Six van Chandelier, bl. 70.

2) Six van Chandelier, bl. 70.

Van zulk een ijsbreker wordt ook melding gemaakt door B. Mourik
 in „Het Buiten Amstels Vermaak op het ijs” ± A^o 1750:

Omstreeks dezen tijd schijnt het schaatsenrijden in Engeland in zwang te zijn gekomen. Samuel Pepys, iemand die veel in de wereld verkeerde en ter dege uit zijn oogen keek, vermeldt toch sub dato 1 December 1662 dat hij op dien dag »voor het eerst van zijn leven zag schaatsenrijden”¹⁾.

Evenzoo onder dezelfde dagteekening, verhaalt zijn vriend Evelyn »dat hij getuige is geweest van de vreemde en verwonderlijke bedrevenheid der glijders op het nieuwe kanaal in St. James Park, aan den dag gelegd voor hunne Majesteiten door verschillende heeren en anderen op schaatsen, op de wijze der Hollanders, met welk een spoed zij voorbijsnellen en hoe zij eensklaps in vollen gang op het ijs stilstaan”²⁾. En op den 15^{den} dierzelfde maand volgde Pepys den hertog van York (later James II) naar het park »waar deze, hoewel het ijs gebarsten en gevaarlijk was, toch op zijn schaatsen verkoos te glijden, waarin ik geen zin had. De hertog glijdt zeer goed”³⁾.

De kunst was van Holland overgebracht. Velen uit het gevolg van koning Karel schijnen, tijdens hun verbanning, partij getrokken te hebben van hun verblijf in de Nederlanden. Lord Macaulay

Dan breekt hij schossen met zijn dikke harde huyt,
De jaegers baes die is daer al veur of esprooken,
En Dynsdag heeft hij het hiel maklijk stuk ebrooken!
Met veertig paerden, maer nou mot der zestig zijn.

Zie ook 5de zang van „de Amstelstroom” door van Winter, Amsteldam 1755. Verschillende prenten bestaan er voorts waarop een dergelijke ijsbreker is afgebeeld.

1) Samuel Pepys, Diary. 1 Dec. 1662.

2) Memoirs of John Evelyn. 1 Dec. 1662.

3) Samuel Pepys, Diary. 15 Dec. 1662.

verhaalt van Monmouth, den zoon van Karel II, dat hij de Engelsche velddans aan de Hollandsche dames leerde die op hun beurt hem in het schaatsenrijden onderricht gaven. De Prinses (later koningin Mary) vergezelde hem »op zijne excursies op het ijs; en de vertooning die zij te weeg bracht, zwevende op een been en in een kleed, korter dan gewoonlijk gedragen worden door dames zoo strikt aan de etiquette gebonden, had eenige verwondering en vroolijkheid onder de vreemde gezanten opgewekt” 1).

Eveneens is het waarschijnlijk, dat het verblijf van den Hollander Vermuyden in het hart van het Fendistrict op de invoering van het schaatsenrijden in Engeland van invloed is geweest; verscheidene van de polderjongens toch, die hij uit zijn vaderland had mede genomen, hebben zich daar gevestigd 2).

Van dien tijd af is het schaatsenrijden een Britsch vermaak geworden. Frowde 3) en Addison bezongen zijn lof in Latijnsche verzen, Strype en Maitland rangschikken het onder de uitspanningen der Londenaren.

In Evelyn's beschrijving van de groote ijsmarkt op de Thames in 1684, toen er op deze rivier »geheele straten van kramen waren gemaakt en rijtuigen, evenals op de keien, heen en weer reden van Westminster naar de Temple, verhaalt hij ons dat het volk zich vermaakte door »het glijden op schaatsen, stierenge-

1) The History of England by Macaulay. Chapter V. Monmouth.

2) Goodman, bl. 32.

3) Musarum Anglicanarum Analecta. Londini 1714. Vol. II, bl. 145 vv. Cursus Glacialis, Anglicè, Scating, Phil. Frowde.

vechten, wedrennen met paarden en rijtuigen" 1). Een kopergravure vereeuwigde deze zeldzame gebeurtenis 2).

Toen hadden daar ook de Dutchmen plezier, en stonden de Engelschen dagelijks bij duizenden te kijken, niet alleen naar 't schaatsenrijden, maar ook naar de Dutch whimsies, waarvan in »de Volksvermaken" 3) nog een paar afbeeldingen gegeven worden, gevolgd naar Engelsche houtsneden van 1683. De Londensche volksdichters maakten er rijmen en liedjes op, waaruit ter Gouw een paar strofen als proefjes vertaalt:

De Rotterdammer toont zijn kunst, voor aller oogen,
Op snelle schaatsen hier, met zwier en zwaai en togen;
Geen koordedanser, die op vlugger voeten zweeft
Dan hij, als 't scherpe staal zijn hielen vleugels geeft.

1) Memoirs of John Evelyn, 24 Jan. 1684.

2) Memoirs of John Evelyn, 5 Febr. 1684.

In de platen van de volgende groote ijsmarkten op de Thames in 1716 en 1740 zien wij personen op schaatsen draaien om de gebraden ossen. B. Mourik herdenkt dit feit in zijn kluchtspel „het IJ, Vermaak op het IJs, in de Arren-Sleeden" bl. 29.

En dat de Teems ook was zo sterk met ys bevragt,
Dat men daar op een tent tot wondring heeft gebragt
Waar in dat men een os gelijklijk gaar ging braaden.
Dat duizend menschen kwam beschouwen zonder schaaden.

In den winter van 1814 stond er zelfs een drukpers op de Thames, wier gezellen aan de kooplustigen het volgend geschrift uitreikten: *Frostiana; or a History of the River Thames in a frozen State; with an account of the late severe Frost; and the wonderful effects of frost, snow, ice, and cold in England, and in different parts of the world; interspersed with various amusing anecdotes.* London: printed and published on the ice on the river Thames. February, 5. 1814 by G. Davis.

3) ter Gouw.

En toen 't was beginnen te dooien, zongen de schuiten-voerders:

Geen Hollanders komen, in troepen en reien,
 Meer joelend en woelend langs de ijsbanen glijen,
 De voeten geschoeid met het krullende staal:
 Zij zetten bij bierkan en boterpot, weder
 Bedaard, aan de zij van »their Jufroe" zich neder,
 En doen er met kool en met haring hun maal.

Al hun pret is gestuit,
 Want het vriezen is uit.

Bij dit zeventiende-eeuwsch voorbeeld voeg ik een paar andere uit onze eeuw. In de Morning Chronicle van den 13 Januari 1821 leest men, dat op het kanaal in St. James Park, toen dit met schaatsenrijders was bedekt ('t was op een Zondag na den middag) drie Nederlandsche vrouwen verschenen, die ieders aandacht trokken door haar nationaal kostuum, en ieders bewondering wekten door haar vlugheid op de schaatsen. Zij voerden een pas de trois uit, zoo mooi, dat geen Deshayes of Angiolini (vermaarde balletdansers van dien tijd) het beter zou hebben gedaan. Vervolgens vlogen zij over de baan met een snelheid die elk verbaasde. Zij werden met daverende toejuiching begroet, en, na zich zelve en de kijkers een uur lang vermaakt te hebben, verdwenen zij.

En nog vóór ongeveer twintig jaren trok op de Serpentine in Hyde Park een Nederlandsche schaatsenrijdster aller oogen. De leden der Skating Club en al de crackskaters van Londen

waren op 't ijs, maar men was 't volkomen eens, dat de »Dutch Jufroe" hen allen de baas af was ¹⁾).

Laten wij thans weder tot ons eigen land terugkeeren en een bezoek brengen aan het prinselijk 's Gravenhage, aan den kant van het »Siecken".

Hier krielen duysenden van menschen onder een,
De mans op schaatsen en de juffers in de sleen.
Hier siet ghy 't narretuyg van edellien, en heeren,
En peerden uytgerust met bellen en met veeren:
Hoewel somtyts den heer of joncker die se jaeght
Is sotter als het beest, dat veer en bellen draeght.

Het ijs was er volkomen veilig. Men reed over verdronken land of zoogenaamd »veldijs", dat zich uitstreckte tot voorbij Rijswijk waar men gewoonlijk eens aan ging leggen bij den »waert Romeyn", die bijzonder ervaren was in de kunst om »voor de kou van 't hert een wynbruleetje te mengen".

Terwyl de menschen hier soo gins en weder swieren,
En dat men met het volck heeft honderden playsieren,
Dat hier een boere Tryn een ster valt in het ys,
Terwyl dat sy met Leen of Meeuwes rydt om prys:
Dat daer een sleetje, dat met kracht komt aengestoven,
Soo stuyt of slingert, dat het onderste raeckt boven;
En dat de vryer, met de vryster, dicht aen een
Geseten, langs het ys daer samen rollen heen.

1) J. ter Gouw, de Volksvermaken, bl. 588 vv.

Dat gins een Fransman, wel ervaren in het kaetsen,
 En 't rijden op een paerdt, maer niet op gladde schaetsen,
 Die evenwel die kunst wil leeren voor syn doodt,
 Tot vyftich mael, en meer, daer heen rolt als een kloot.
 Soo staen der duysenden van kyckers op de Bleycken,
 Die dit staen aen en sien, soo ver als 't oog kan reiken
 En op de straetwech staen de koetsen langs de kandt,
 En scheppen groot vermaeck dit aen te sien van 't landt ¹⁾).

In 1673 werd in ons vaderland weer dezelfde comedie vertoond als in den Spaanschen tijd. Ook de Franschen werden in Februari 1673 herhaaldelijk door onze schaatsenrijders lastig gevallen. Toen waren deze regelmatig georganiseerd, onder het oppertoezicht, zoo het schijnt, van Jonkheer Cornelis Ascanius van Sypesteyn, Heer tot Sypesteyn en Hillegom, wagenmeester generaal der Nederlanden ²⁾.

Voor al die van Weesp en Oudewater hebben menig wapenfeit bedreven. Toen de Graaf van Hoorn in laatstgenoemde stad de tijding kreeg dat omstreeks 500 Franschen met 300 sleden naar den kant van Linschooten, Oudewater-Broek en Papekop in aantocht waren, om die dorpen te plunderen en zich van den leeftocht meester te maken kwamen aanstonds 400 vrijwilligers (300 Hagenaars en Dordtenaars die te Oudewater in garnizoen lagen) den Graaf verzoeken tegen hen te mogen uittrekken, welke

1) 's Graven-Hage door Jacob van der Does, bl. 62, 1668.

2) Provinciale Friesche Courant, 30 Januari 1848. Militaire exercitieën op schaatsen.

vergunning hij op hun sterk aandringen verleende. Hij wilde hen met den Overste Jorman benevens 5 à 600 soldaten vergezellen. De vrijwilligers, met snaphanen gewapend, vielen op hun schaatzen den vijand snel en onverwacht op het lijf, brandden er op los, schoten er verscheidene van onder den voet en kwetsten velen, waarop de overige vluchtten, met achterlating van sleden en buit, naar den kant van Oudewaters-broek en Papekop, waar zij zich achter eenige hooibergen verschansten. Het Staatsche krijgsvolk was hun middelerwijl ook genaderd en gaf hun daar de volle laag, zoodat de Franschen genoodzaakt werden op nieuw hun heil in de vlucht te zoeken; zij werden tot voor de poorten van Woerden en Montfoort, uit welke steden zij vertrokken waren, vervolgd. Bij deze schermutseling verloren de Franschen 45 doden; 40 man, waaronder een Ritmeester, werden gevangen genomen, terwijl zij al de geroofde goederen en vele geweren moesten achterlaten; het getal der gekwetsten is onbekend. Aan de zijde van het Staatsche krijgsvolk vielen geen doden, terwijl er slechts drie gewond werden. »Gelijk het een vreughde geweest had», zoo verhaalt de geschiedschrijver aan wien dit verhaal is ontleend, »deze benden zoo vrywilligh en vrolyk uyt Oudewater te zien trekken; zoo zag men haar met groote blyschap, gelukkig en victorieus weder in komen, met die sleden vol hoy en huysraadt geladen, die de Franse de arme huyslieden hadden ontnomen, dat haar nu zoo weder ontjaaght was''¹⁾.

Iets verder leest men bij denzelfden schrijver dat 12 man uit

1) Het ontroerde Nederlandt door de wapenen des konings van Frankrijk. Amsterdam 1676. II^{de} dl. bl. 385. Zie ook bl. 272.

Weesp op schaatsen tot onder de wallen van Utrecht kwamen waar zij door de Franschen werden opgemerkt, die daarop een grooter aantal tegen hen uitzonden, zoodat de lieden van Weesp het geraden oordeelden te vluchten; zij hadden echter het ongeluk »alzo de kogels noch sneller dan de schaetzen waren” een der hunnen te verliezen: deze werd door de Franschen gewond en daarna onder het ijs geduwd. Onderweg vonden zij nog in een huis 10 Franschen van welke zij drie neervelden, terwijl de zeven overigen gevankelijk door hen werden medegevoerd ¹⁾.

Ook op 12 Februari vertrok een bende van 15 man uit diezelfde stad, die een troep van 26 Fransche ruiters bij den Tolakker aantroffen; zij legden zich in hinderlaag, doodden er 5 of 6 en voerden 14 gevangenen, benevens verscheidene paarden en de monterring der gesneuvelden met zich mede. Een ander troepje van 9 man, dienzelfden dag uitgegaan, ontmoette dicht bij Naarden een boer die 6 paarden bij zich had; met dezen accordeerden zij over 't rantsoen voor hem en zijn paarden dat hij in Naarden moest halen terwijl deze waaghalzen met de paarden hem op het ijs afwachtten. Toen de Franschen dit hoorden, wilden zij er op uitgaan maar de boer, bevreesd dat men zijn paarden zou dood schieten, smeekte hen dit niet te doen zoodat de schaatsenrijders ontvluchtten. Slecht verging het daarentogen een barbier van Jormans regiment, die op schaatsen zijnde door de Franschen werd gevangen genomen, waarop deze hem naakt uitkleedden en zooals het oorspronkelijke verhaal luidt, daarna »levendigh, in een gat onder 't ijs staken” ²⁾.

1) bl. 386 N°. 2.

2) bl. 386 N°. 1.

*Aeolus in Borea laxavit frena furentis
Inflibus et species tristis oberrat agnis.*

HYEMS.

*Sic satis, ne hucuriet mens nostra secundis
Admiserit moestas praesidia fata vita,*

De Militaire Spectator (1838 deel IV, p. 35) maakt ook gewag van vrijwillige burgers uit Groningen en Friesland, welke op deze wijze de roofbenden van den bisschop van Munster menigwerf betrapten.

Al was ons land ook in oorlog gewikkeld, dit was nog geen reden voor onze voorvaders om de wintervermaken in den steek te laten. Anders zou van der Goes niet gezongen hebben:

De winter zelf belet den Amsterdammenaren
 Geen vreugt, wanneer het IJ met togevrozen baeren
 De rossen op zijn' rug laet streeven, zoo gezwint
 Als een Tartaersche pijl, geschoten voor den wint.
 Zij snuiven vier en rook ten neuze uit, onder 't noopen
 Der jeught, en schijnen nu zich zelfs voorbij te loopen.
 De schoone Jofferschap, gedekt met kostlijk bont,
 Streelt hen in 't jaegen met het orgel van haer' mont.
 Men ziet 'er andre, met de vleugels aan de voeten,
 Voortvliegen als een schim, 't godinnendom begroeten
 Met duizent zwieren; nu laveren heel in lij
 Op d'eene schaets en, voort gezwierd aan d'andre zij,
 T'omwerpen, sneller als een arent op zijn pennen
 En sneller als door 't sneeu de Samojeeden rennen.
 Mijn oogen scheemren door dat drijven heen en weër,
 En daar ik hier meê sprak, zie ik nu nergens meer.
 Hoor Rome en hoor Atheen, wie dorst oit stouter liegen,
 Als dat men menschen zagh met ijsre wieken vliegen?
 Hier zeggen wij 't met recht, en gij denkt uit de wijs:
 Hoe snel het glippen moet, glad ijzer op glad ijs¹⁾.

1) Johannes Antonides van der Goes. IJstroom. 4de Boek.

Het »tochten maken» was, in dien voor ons land zoo droevigen tijd, een even groote uitspanning voor de goede schaatsenrijders als thans. Het »baantje rijden» onder de wallen der stad was goed voor de krukken die niet tegen den wind op konden ¹⁾, of voor de geurmakers, tuk op bewondering. Doch de baasjes togen er reeds vroeg op uit en legden groote afstanden af. Dit geschiedde o.a. in den winter van 1676 door 4 burgers van de Koog aan de Zaan. De oorspronkelijke aantekening van een der rijders over dezen tocht, luidt:

»Den 19 December 1676, stilkes, d' Wint O. en S. (Saterdag volle Maen den 20) ben ick Claes Aris Caeskoper, in Comp. met Mayndert, Arent, Jacob Blau en Jacob Buur, op scaetz uitgereden van ditto M. Arentses, de cloc 's morgens 4 uur, in heldere maeschijn tot Harlem. Van daer tot Amsterdam, van daer tot Wesop — van daer tot Naerde van daer tot Muiden — van daer over Pampoes tot Munkedam — van daer tot Eedam, van daer tot Purmerend, van daer op de Ouwendijc, daer wij de eerste mael playsterde synde omtrent de cloc een uur, van daer tot Hoorn, van daer tot Enckhuysz, van daer tot Medenblick van daer tot Alcmaer, daer nogh eens playsterde en van daer naer huis, doen wij even van Alcmaer af ware begoste snouwen, en quame soo

1) De grachten van de stadt, aen alle kant bevrosen,
Die worden tot een baen op desen tijd gekosen:
Dit acht het dertel rot het beste dat men vint,
Mits daer een hooge vest belet den Noorden wint.

(Cats. Proefsteen van den Trou-ringh. Dl. II. Liefde gekocht met gevaer des levens).

thuys, omtrent de cloe half nege saves, hebbende bovengemelde 12 stede besoght op één dagh" 1).

Men reed op die uitstapjes een goeden gang. »Een seer nauwkeurig en voornaam reisiger" die in 1695 ons land bezocht, ver-

1) Algemeene Konst- en Letterbode, Vrijdag 24 January 1823.

De afstand bedraagt omstreeks 320 Holl. mijlen.

Aangespoord door dit voorbeeld ondernamen Klaas en Willem Oostindie zulk een reis den 29 Dec. 1822, zijnde een dag na volle maan. Zij konden de Zuiderzee niet over en dus moesten zij een grooter omweg maken dan hun voorgangers. Er blies een stevige wind uit het Oost Zuidoosten die in den namiddag meer en meer aanwakkerde, en vooral in den avond en 's nachts zeer hevig werd. De tocht heeft daardoor ten minste acht uren langer geduurd dan anders het geval zoude geweest zijn.

Woordelijke aanteekening van de broeders:

„Op den 29 December 1822 zijn Klaas en Willem Oostindie, met Joost de Jong, 's morgens kwartier voor 3 ure, op schaatsen afgereden van 't Zuideinde van de Koog, binnen door de watering langs, voorbij den Molen de Vrijheid, waar zij op de Zaan overliepen, en zoo voortrijdende, ten 4 ure te Alkmaar aankwamen. Van daar voortgaande, vonden zij de vaart, bij 't Nedorper verlaat, geheel open, en, na ruim een vierde uur te hebben geloopt, vonden zij, dat door een aanmerkelijke daling van 't water, in de helling van den dijk ijs lag, waar het water van onder geloopt en opgedreden was. Na hier de schaatsen weder te hebben opgebonden, kon weder door hen worden gereden, gedurig echter door 't bomijs vallende, dat de reis weinig spoediger dan loopende deed voortgaan. Nog drie vierde uur moesten zij zoo voortgaan, eer de vaart weder goed bereden kon worden. Door dit oponthoud, en een Zuidooster koelte, die den geheelen dag frisch opwoei, kwamen zij eerst ten 7 ure te Medemblik aan. Van daar naar Enkhuizen, waar zij kwartier voor 9 kwamen, van daar naar Hoorn, waar zij kwartier voor 11 ure arriveerden, en drie vierde uur vertoefden. Half 12 ure van daar vertrokken zij naar Edam, waar het bij hunne komst 1 uur was. Te Monnikendam ten half twee, en te Purmerend (door verkeerde onderrigting langs een omweg) ten half 3 ure. Toen ging Joost de Jong, (die het plan had slechts 7 steden te bezoeken, en aan de broeders

haalt dat de Hollanders met de schaatsen » soo veerdig voortrijden, dat sij in de tijd van anderhalf uur ses mijlen weegs konden afleggen, sonder sig veel te vermoeien" 1).

Een Amsterdamsch geneesheer getuigt zelfs:

den weg naar dezelve te wijzen) naar huis rijden, terwijl de beide broeders hunne reis vervolgden naar 't Tolhuis, waar zij tot vier ure vertoefden; loopende toen het IJ over, Amsterdam door, tot buiten de Muiderpoort, en reden van daar langs den Amstel tot aan den Snuifmolen voorbij den Omval. Toen links af tot de Diemerbrug, waar zij een half uur moesten wachten naar het opkomen van de Maan, doordien het ijs aldaar weinig of niet bereden was. De Vecht langs gereden moesten zij bij de Geinbrug weder afbinden, daar het vijf minuten gaans open water was. Ten half 7 ure hadden zij de stad Weesp doorgelopen, en kwamen kwartier voor 7 ure te Muiden aan. Van daar konden zij de vaart rijden tot de Hakkelaarsbrug, waar vervolgens het ijs te krank werd, en zij dus door binnenslootjes en gedurig over dammen te Naarden aankwamen ten 8 ure. Van daar teruggekeerd brak bij den Omval eene schaats van Klaas Oostindie, zoodat men van daar tot de Haarlemmerpoort loopen moest. Kwartier voor 11 ure (schaatsen geleend hebbende) reed men weder af, langs de met zand bestoven vaart naar Haarlem, waar de twee broeders kwartier voor 12 ure aankwamen. Van Haarlem naar Sparendam gereden hebbende, moesten zij een gedeelte van het IJ, om het slechte ijs, loopen en kwamen in den nacht (ruim 3 ure) weder 't huis." (Algemeene Konst- en Letterbode. Vrijdag 24 January 1823. Iets tot opheldering van hetgeen geplaatst is in de Haarlemsche Courant van 9 Januarij, wegens het bezoeken, op schaatsen, van 12 steden, den 29sten December l.l. door twee Broeders te Koog aan de Zaan. Collot d'Escury. Hollands roem in Kunsten en Wetenschappen. Dl. I, 2de druk 1825. bl. 41 der Aant. en Bijdragen).

1) Zeer gedenkwaardige en naauwkeurige historische Reis-beschrijvinge door Vrankrijk, enz., door een seer Naauwkeurig en Voornaem Reisiger. Leiden 1700 bl. 554. Hetzelfde vindt men vermeld in „Curieuse und Historische Reisen durch Europa aus der frantzösischen Sprache übersetzt von Falandern. 1669.

Geen fluit, geen welbezijlt fregat, schoon alle zijlen
 Voor wind vol wind staan, zal zoo vaardig zoo veel mijlen
 In zee afleggen, in een drie vier uren tijt,
 Als menig boer, die op glad ys op schaatsjen rijt.
 Zo zulk een rijer en een paart, gelijk beginnen,
 Zo zal geen ruiter 't van een schaatsserijer winnen.

De schaats en het schaatsenrijden worden zeer eigenaardig door
 dezen doctor-poëet aldus bezongen:

Maar wijl de waatren hier, tot gangbaar toe, bevroezen,
 Bespeurt men menssen, die een rijgewier verkiezen,
 Als narrenschoennen, krom, van hout, met staal bekleet
 Van onderen, dog zeer smal, omtrent een stroobreet breed,
 Die weet men netjes, een aan elke voet te plaatssen.
 Die soort van dingen noemt men hier in Holland schaatssen:
 Dat iemand zulk een soort van voetten had, die zoud
 Betonen, dat hij zeer graag andren hebben woud.
 Dog, als 'er ijs is, en dat glat, bevint men heden,
 Dat schier een ieder met zijn voetten niet tevreden
 Is, nog zijn schoennen ook niet goed keurt tot zijn wit;
 Dies haalt hij schoennen van de timmerman en smit,
 Bequaam om vaardig op het ijs daar heen te glijën.
 Dit soort van lopen, voert de naam van schaatsserijën.
 Het strekt somtijds tot nut, maar meer nog tot plijzier.
 Men toont zig moedig, met een zonderlinge swier,
 En doet het gantsche lijf na een zijde overhellen.
 Men weet de voetten na die zwieren zo te stellen,

Dat, in een snelle vaart, altijd maar eene voet
 Het gantsche lighaam, spijt de swierren, dragen moet ¹⁾.

In het begin der 18de eeuw heerschte nog vrijheid, gelijkheid en broederschap op het ijs. Het scheen wel of het waterpas van het ijs de hoogten en laagten van de rangen der maatschappij geëffend had. Toen waren de Hollandsche vrouwen, ja zelfs aanzienlijke dames »grootte baazinnen op het ijs.»

»De toegevroozen stroomen krielden, niet slegts van menschen uit den burgerstand, maar ook van jonkers en edele juffers. Het aanbinden van de schaats aan den tederen voet eener schoone juffer, was eene der grootste hoflijke gunsten voor een geestig edelman, en zijne heuschheid had gemeenlijk ten gevolge eene eerlijke kusch van dankbaarheid.» Helaas! die gulden dagen zijn voorbij. »De wintervreugde droeg een openbaar getuigenis van de oprechte gemeenzaamheid der Hollanderen. Een hoofsche dame reed, met vermaak, onder een koppel fluksche boerengasten, en een welleevend edelman bood beleefdlijk de hand aan een kittig boerenmeisje, om haar ter schaatse te geleiden, dat gelegenheid gaf tot de spreekwoorden:

Op 't ijs

Kent men 's lands wijs.

Op 't ijs is alles gemeen,

Die geen meid heeft, kiest er een ²⁾.

1) Het schouwtoneel des Doods. Salomon van Rusting. Med. Doct. 't Amsterdam. 1707. bl. 306.

2) Natuurlijke Historie van Holland, door J. le Francq van Berkhey. M. D. Dl. III, derde stuk bl. 1371.

Toen schreef men elke letter op het ijs en grifde de grilligste figuren in het hard kristal ¹⁾.

Niemand ontbrak in die jaren op de baan. Een afslager van de Vischmarkt, Jacob Bicker Raye deelt zelfs mede: »den 26ⁿ January 1745 heeft een oud vischwijf van zeventig jaren van mijn markt de sottise gehad van nog op schaatsen te gaan rijden en heeft vallende haar arm gebroken” ²⁾.

Terecht merkt dan ook een Engelschman op bij zijne beschrijving van »het meest doodsche gedeelte van het jaar in andere landen, het levendigste seizoen in Holland” dat »het gemeene volk en ook vele van de betere standen weerstand kunnen bieden aan de bekoorlijkheden van den schoonsten zomerdag en dan kalm 't huis aan hun werk kunnen blijven, maar dat een koute winterdag onweerstaanbare aantrekkelijkheden heeft. Alle werk wordt dan op zijde gegooid en men gaat uit naar de kanalen en het ondergelopen land. Duizenden kijkers begeven zich derwaarts zoodat stad en dorp haast uitgestorven schijnen. Het is eene soort van algemeene kermis of vreugdefeest. Op het ijs zijn tenten opgeslagen waarin een goed vuur wordt onderhouden en warme wijn, bier, thee en koffie wordt verkocht” ³⁾.

Uit omstreeks het midden der 18de eeuw dagteekent de »zang op de wederkomst der lente” van Pieter Huizinga Bakker, gevolgd

1) M. A. de la Barre de Beaumarchais. *Les Hollandois ou Lettres sur la Hollande*. Frankfort 1738. Lettre XXXIV. bl. 215.

2) *De Oude Tijd* door J. ter Gouw. 1871. bl. 315.

3) *The present state of Holland, etc.* London 1745. bl. 220.

naar het carmen trochaicum »in reditum veris" van Ernst Willem Higt, waar hij aldus zingt: 1)

Wij beschouwden vloeibro vloedden, stijf geronnen, marmerhard;
 Akkers, beemden, door de vlokken dik bestoven, diep bedekt.
 Rappe knapen snelden rustig, lustig, door de kunst gewekt.
 Drijvende op twee ijzren wieken, langs den gladden rug der vloên.
 Rasser kan der Goden bode, Majaas zoon, zijn' weg niet spoên,
 Niet gezwinder zweeft de vogel van Jupijn door 't ruim der lucht:
 Zelfs Neptunus, die de baren, met zijn drietand, houdt in tucht,
 Rijdt, langs 't vlakke zout, niet sneller, op zijn wufte waterraân."

Men was toen zoo verzot op het ijs en het schaatsenrijden dat zelfs een drietal kluchtspelen, het ijsvermaak behandelende, van B. Mourik te Amsterdam het licht zagen.

IJ en Buiten Amstel waren druk bezocht in die dagen.

De jongens lieten ook haar vliegers op, op 't ys 2),
 En op de schaatze dong men na de hoogste prijs.

1) Vidimus rigente tectos stare fontes marmore:
 Vidimus campos pruinis obrutos candentibus,
 Praepeti cursu viator dorsa rasit amnium,
 Et fluenta transvolavit nixus alis ferreis.
 Sic iter carpis, Deorum, nate Maja, nuncius:
 Sic Jovis pinnatus aethram pervagatur armiger:
 Ipse qui tridente pontum caeruleus mulcet Pater,
 Non rota magis volucris strata transit aequora.

2de druk bl. 5 en 6.

2) Ook den drijftol werd menigwerf op het ijs gegeeseld. Cf. Thomson's Seasons. Winter.

Wie 't eerst, dan hier, dan daar, waar gins en weër gevlogen;
 Het geen veel lieden van het allereerst vermoogen
 In koetzen lokten tot dat aangenaam gezicht ¹⁾.

En uit gindsche tent klinkt ons een winterliedje te gemoet.
 Hooren wij hun gezang:

Zij schuyven, en kratzen, en vliegen, en doenen
 Onder het stille staan niet als zoenen.
 En rollen zomwijlen eens in 't ried,
 Daar gaat het dan grappig,
 En klugtig, en happig,
 Je zag het je leven zo niet ²⁾.

Liedjes zong men overal, 't zij »van de mof op zijn schaatsen»,
 't zij »van een Juffrouw,

Die 't gelag voor een bevrooren ziel kwam vrijende betaalen,
 In Paauwen tuyn, maar tot geen min kon overhaalen.
 Men kan 't niet verzinnen, of het kwam op het tapijt,
 Van juffrouws, boeren, heerenknegten met de meid ³⁾.

1) Het IJ, vermaak op het ijs, in de Arrenslede. B. Mourik. c.a. 1750. bl. 34.

2) bl. 18.

3) bl. 34. Dit lied van Paauwentuin is te vinden in „de Nieuwe Over-
 toomsche Markt-schipper of Durkendammer Kramer”, bl. 50. „Uitvoerig
 verhaal, van zeker voorval, onder het schaatsenrijden op den Amstel voor-
 gevallen tusschen een juffrouw en jongman die zijn fortuin met den voet
 heeft geschopt.” Stem: Onlangs ging ik uit jagen.

In hetzelfde boekje is nog een ander liedje nl. „Een aardige ontmoeting
 welke een jongman op het schaatsenrijden gehad heeft met eene rijke
 dame. Stem: Schoon Isabel verstaat. bl. 38.

Ook de marketenter Jan Moszel met Griet zijn vrouw ontbraken er niet; een nieuw uithangbord met het opschrift:

Koek en een Zoopje in de Prinse Vlag,
Voor jou Gelag ¹⁾,

sierde hun tijdelijk verblijf.

En Frans, zijn maat, lokte dra de menigte door zijn roepen van:

Loopt aan maar mannen, hier in de jenevertent,
Daar vegt nu dronke Griet, met Jan haar dolle vent ²⁾.

De bediening liet er echter, evenals in de herberg buiten de Leydsche Poort, nog al iets te wenschen over. Daar was er de gediensstige geest, de meid, de schuld van; deze was »zo verslingerd op het ijs” dat ze zelfs het eten vergat. Nu ze reed ook fraai.

Ey zie eens hoe zij weet, haar dikke gat te draajen!
't Staat fraay, als vrouwspersoons, zo met de rokken zwaajen;
Zij smijt haar beenen, maar heel luchtig van elkaâr ³⁾.

En ze was wel zoo voorzichtig om op het sterke gedeelte te blijven en niet gelijk

. . . . 't grootste deel der gekken,

Die 't ijs haar kracht heel licht met een nat gat ontdekken ⁴⁾.

1) Het Buiten-Amstels Vermaak op het ijs. B. Mourik. c. a. 1750. bl. 2.

2) bl. 2.

3) De Wintersche Vermaakkelijkheden, in de kunstige schaatzerijders. B. Mourik. c. a. 1750. bl. 7.

4) bl. 9.

Doch, al moest men ook een poosje wachten, voordat men de kan met warme Flip ¹⁾, die men besteld had, mocht proeven, de dorst was er niet minder om geworden en ieder dronk er duchtig op los. Als de winter voorbij was, hoorde men menig een de verzuchting uiteten:

De halve zomer, mag ik bij mijn hals afwerken,
Om de verzwakking van mijn beurs weer te versterken ²⁾.

Kunstenmakers lokten er tal van bewonderaars. Hier zag men er een:

. . . . het rechter been over het linker slaan,
Waar door men 't ijs besneid met meenig' halve maan,
Of rijd een O in 't rond, en na een reeks van swaayen,
Weet driemaal agter een het lichaam om te draayen;

1) Recept:

Een ming'len brandewijn, doet dat eerst in de kan,
Gestoote nagelen, met zuyker, kookt dat dan,
Zoo hebt gij Flip, zo goed als gij die kund verlangen. (bl. 9).

2) Van menig rijder in Friesland zou men ook thans nog die klacht kunnen vernemen; 't is alsof het geld geen waarde heeft, wanneer het vriest. Toen het in 't begin van Februari 1879 begon te dooien, had een herbergier tusschen Dokkum en Leeuwarden meer dan tachtig zilveren tabaksdoozen en andere voorwerpen van waarde, waaronder zelfs gouden horloges, in bewaring voor schulden gedurende het ijsvermaak bij hem gemaakt (altijd volgens een bericht in de Leeuwarder Courant, dat later is tegengesproken). Verschillende andere kasteleins in „Ysherberge” hadden, naar verteld werd, 10, 20 en 30 stuks van die voorwerpen in pand. Die goederen komen meest van jongelui uit den boerenstand en ongetwijfeld het allermeest van boerendienstboden. Dat evenwel de ledige geldbuidels worden opgehangen aan de groote bruggen, gelijk men dikwijls hoort vertellen, is niets meer dan een grappige voorstelling van de zaak. (Eigen Haard. IJsnommer 1880. IJsvermaak in Friesland door Waling Dijkstra).

De zulken rijden ook een end weegs agter uit,
 En daar de baan haar aan de bijde einden stuit,
 Daar word een halve maan op d' andre wijs begonnen;
 Daar zijn ook veelen die dat werk niet leeren konnen,
 Dat is de hielen net te zetten tegens één,
 Ook in het rijden smijt men door de kunst het been
 Snel agter 't and'ren om, en weet zo voort te koomen¹⁾.

Ginds komt er een op een paar schaatsen van de Meyert
 aanschieten. Het kostte wel drie gulden maar 't was dan ook
 »het regte soort»,

Met zulke schaatsen kan men op een tocht braaf voort,
 Dat weigert nooit om op het hartste ys te houwen.
 Zijn merk is ook de schaatzerijder met de slang.
 Zij houde rijklijk, en zij schieten wonder gang²⁾.

Mag men het verhaal van een in de herberg aanwezigen hard-
 rijder gelooven, dan reed men in die dagen harder dan thans.
 Want toen deze rijder eens van Leiden naar Amsterdam wilde
 gaan, kwam, op het oogenblik dat hij onderbond aan Span-
 jaardsbrug³⁾

1) bl. 38.

2) Het Buiten-Amstels Vermaak op het IJs. bl. 26.

Een andere beschrijving van het ijsvermaak op den Amstel, uit omstreeks
 dienzelfden tijd, vindt men in de 5de zang van „de Amstelstroom” door van
 Winter. (Amsteldam 1755). Zie ook „de Jaargetijden” (de Winter) door
 van Winter. Amsterdam 1769.

3) Vijf minuten gaans van Leiden.

. . . . daar een heer aan loopen

Alsof hij beenen voor een daalder weêr kon koopen.

Hy zy wel vriendschap, bind gy ook te Leyden aan?

Zoo vraag ik, waar gij over 't ijs naar toe wild gaan?

Hy zy tot Amsteldam 'k moet daar deez' morgen preeken.

Voor eerst zy reeden, uit de Zijl tot op de Meer.

Daar komende, zy voorts dien meergemelde heer

'k Verzoek excus myn vriend, ik dien mijn reis te spoeden,

En zet ten tweede hem vooruit veel honderd roeden!

Ten lange lesten reed hy zelfs hem uit gezicht.

De man die zij, hy scheen by hem een schemerlicht,

Dat 't oog verward waar van geen reeden is te geven.

. . . . Zodra

Hy aan de Leydsche Poort zyn schaatzen af ging binden

(Dit is de eigen taal van deeze ryder vrinden,)

Zoo had hij in één uur en tien minuten tyd

Die heele groote weg alleenig afgeleid.

En noch zo was dien heer hem uit gezicht gereeden.

Hy gaf by dit verhaal noch deez' getuigenis,

Dat hy dien morgen deze heer heeft zelfs zien preeken ¹⁾.

In Rotterdam was het op de ijsbaan al even woelig. Als »'t weeke vlak der stroomen met een korst bevloert'' was

Dan, dan ziet men groot en klein

Hier op yzren vleugels zwieren,

Als een dikken drom van mieren,

1) De Wintersche Vermaakkelijkheden, enz. bl. 22.

Woelend wemelen door een ;
 Op het rinkelen der bellen,
 Fiere rossen, streng gespoort,
 Moedig rennen langs dees' boordt,
 Om elkaer verby te snellen,
 Met de bloem der jufferschapp',
 Die, gedost in bonten kleeden,
 Schemeroogende, in de sleden
 Juicht op 't klaetrend zweepgeklap,
 Vlugge handsleên, lange rijen
 Snelle rijders, hier en daer,
 Noopen staêg den wandelaer
 Hun gezwinde vaert te mijen 1).

Ginds wordt een harddraverij met narresleden gehouden. Met de »karpoesmuts" diep over de ooren gehaald, trachten de menners zich voor den fellen tegenwind te beschermen. Doch het hielp niet, het bleef

. . . . een gevoel

Of de barbier op hun smoel

Met 't scheermes zat te snyen.

Maar,

1) De Rottestroom door Dirk Smits. Rotterdam 1750. 3de zang.

Uit die dagen dagteekent ook een schaatsenrijderspenning. Onder n°. 2875 (Catalogus H. Westhof, October 1848) komt voor een zilveren penningje van 4 wigjes, groot 25 streep. Voorzijde: een schaatsenrijder bij een dorp. Keerzijde: 1752, waartusschen een vorstelijke kroon. Daaronder: „Weh iij reijier uijt Brabant wat kom iij zegge in Hollant daar binie afgedankt." (Navorscher 1856 bl. 334).

Berg je gat, berg je gat,
 Stae ruim daer, wagt je wat,
 Die nar lykt wat bestoven,
 Ach Jobje, 't is een mager hoen,
 Daer kon wel, bij gebrek van poen,
 't Horlogie aen geloven.

Men zag narren van de grilligste vormen en van zeer »snaeks fatsoen”.

Een heer Doctor, die zit daer pas
 Gelijk als in een glazekas,
 Dat is een schamzeljoentje.

Eenige jongelui die erg last van de kou hebben, naderen zijn schuifstoel en vragen hem een middel om weder warm te worden. Dra is hij bereid met zijn raad hen bij te staan.

Wat wyn met noodmuscatum,
 En wat saccharum, naer de swier,
 Op koolen stellen bij het vier,
 Dat weet ik is probatum.
 Als je dan, als je dan,
 Zoo ider twee drie kan
 Hebt binnen van dien heeten?
 Dan zul je, naer dat ik vertrou
 Van fijne nog van grove kou,
 Nog van geen pompstok weeten 1).

1) Apollo's Nieuwe Jaers Gift. Dl. II bl. 24. IJs-Gezang. Veis: Maek je klaer. Rotterdam 1753.

In Amsterdam op den Amstel was het, zoo mogelijk, nog drukker.

De narren, die warren, haest in elkaer,
 De bellen die schellen, en klinke heel raar,
 Het paertje gepluynt, beschuynt 'er het bit,
 Wyl juffrouw gemaskert naast 't jonkertje sit.
 Ginds ryd me, en glyd me op schaasje ey kyk,
 Dat knegje, met Bregje, waer is haer gelyk,
 Daer is 'er geen een op de heele baen,
 Of kyken het met verwond'ring aen.
 Nog fraeyer, kyk Raeyer die duwt zyn meyt,
 In 't sleetje, o Jeetje, dat is in de byt,
 Neen, 't is nog bezeyden wel dat 's een geluk;
 Het waert al op 't kantje; hy sturd als een kruk.
 Sie Jasper met Kasper en Robbert met Hyn
 Zij staene, en slaanen gewis om wyn,
 De balle die vliege, zoo manne dat 's zoet,
 Ik teyken de streepjes zeyt Jas in myn hoed.
 Kuym vriende, o blinde! wat ryen is dat,
 Dees knolle, die hollen dat 's roem uyt de stad,
 En siet eens hoe sullen de jongens op 't ys,
 O bengels, laet af, en toont 'er u wys.
 Of Zeeger, de veeger al van de baen,
 Zal u strak om de ooren slaan¹⁾.

Doch nemen we eindelijk ook eens een kijkje in Friesland. Het

1) De Amsterdamsche Harlequin, met de Haagsche Scharmoes. Winterliedt. Stem: Als Boxvoetje speelt op zijn pijpje. bl. 54. Amsterdam 1746.

is in het begin van den winter omstreeks het jaar 1760. 't Vriest dat het knipt.

Nu voelt zig 't pooplend hart ontvonken
 Der minnaars van een reed, en ieder rept zijn schonken,
 En stuift de trappen op der zolder als een veêr.
 't Is hier dat voor den roest het kaarsvet en het smeer
 De schaats verzeegelt houdt, en zijn gebit ontdooken
 Aan een bestooven balk in 't spinnerach verstooken.
 Men grijpt ze lonkende aan, maakt hak- en teen-leer vet,
 En draagt ze naar den steen waarop men 't ijzer wet.
 De straat is warrem door 't schuuren van de zoolen
 Daar elk meê heenen loopt als op twee heete koolen,
 En nergens dooit het als op 't voetpad naar den smidt¹⁾.

Een ieder stuurt zijn schaatsen weg om ze te laten slijpen door den werkman.

. . . . en 't paard in 't ronde pad,
 Gemoedigt door zijn stem beweegt het molen rad
 Waarop de hardsteen leeft, waarop de schaatsen vonken²⁾.

En nauwelijks is het ijs een duim dik of de waaghalzen zijn reeds belust op den kosteloozen borrel in de herberg aan de vaart, door den kastelein uitgelooft aan hem die 't eerst over 't ijs er binnentreedt.

1) De Honigbije. Tweede deel. de Winter, bl. 20. Leeuwarden 1765.

2) In sommige plaatsen van Friesland geschiedde vroeger het schaatsen-slijpen met een molen.

En reeds vermogt de korst een tammen eend te tillen,
 Als Klaas Voor-an zoekt op Piet Smagtlap met de Billen
 Zijn trouwen metgezel, altijd een baas op 't ijs,
 En bijster heet op d' eer, maar meer nog op den prijs
 Van 't glaasje, dat hem loont die d' eerste baant de paden;
 En vint hem aan den haart. »Hoe! (zeit hij) 't huis te braden?
 »De neus nog over 't vuur? Ik ga naar Lekkerkerk.
 »Ha lustig Piet; jou haak; jou scheuvels; 't ijs is sterk:
 »Een ander zou misschien voor ons het vaantje toppen,
 »En 't zou mij spijten, maet! 't is tijd; koom, op de proppen" ¹⁾.

Eenige vrienden worden nog afgehaald en weldra wordt de
 schaats

. . . . met een bik

Gereegen aan de voet met een gekruisten strik ²⁾.

Een oogenblik later reeds »zwiert men drijvend heen op de
 vertinde rug." Wel kraakt het ijs een weinig doch een kniesoor
 die zich daardoor laat afschrikken. »Kraakijs is geen breekijs".
 Doch 't wordt er verder op niet sterker op en dra wordt dan ook
 halt gecommandeerd om samen te overleggen. Als slotsom van
 de beraadslaging wordt een steen in de hoogte geworpen; deze
 valt neer op het dun kristal, en al dringt de punt ook door het
 ijs, het bovenste gedeelte van den steen blijft toch nog zicht-
 baar op de oppervlakte. Nauwelijks heeft men dit gezien of Jan
 Waaghals

1) De Honigbije, bl. 21.

2) bl. 21.

. . . . geeft zig op het lijf,
 En strekt zig uit in 't kruis, vrij net in dit bedrijf
 Een dubb'len arend lijk, en schuift dus onverdroten,
 Niet anders als een pad op vier verlamde poten,
 Omzigtig over 't ijs, als over eyers heen,
 Terwijl het, taai als leêr, de bogt schikt naar zijn leên,
 En wint den overkant na veel gesteen en ploegen ¹⁾.

Nadat allen de gevaarlijke plaats ongedeerd of hoogstens »met een oliepoet» achter den rug hebben, gaat het in vliegende vaart voorwaarts en is ieder er op uit een ander den loef af te steken om het eerst het doel te bereiken. Niemand echter kan Klaas bijhouden; hij is het »die ieder thans kan 't hair uit de oogen strijken» ²⁾. In de herberg heeft men hun komst reeds bespeurd.

De waard is onderwijl op voorraad wezen halen
 Een ijzelijk stuk krijt, waar meê hij eerst gaat malen
 Op een berookten balk, zoo cierlijk als hij kan
 Met een captale schrift den naam van KLAAS VOORAN ³⁾.

En een dag later is de vaart reeds druk bevolkt met oud en jong.

. . . . Elk zwaait er op de gragten
 Wel haast in vollen reed, en bruikt zijn jongste kragten

1) bl. 22.

2) bl. 23.

4) bl. 24. Nog heden ten dage worden zulke eerstelingen door den kastelein kosteloos op een borrel onthaald; het krijtschrift blijft gedurende den geheelen winter aan den balk pronken.

Om aan den wandelaar, waar van de wal krioelt,
 Te toonen wat het hoeft niet van den voet gevoelt,
 Met wiens gemaakte zwier men waant het oog te steelen:
 Dees egter kan omlaag een poolsche sleê verbeelen,
 En maakt al strompelende een gaffel uit, en daar
 Schaaft geene met zijne neus de baan van romfels klaar,
 En rijdt alsof hij wou van 't ys de spelden leezen.
 Zijn aars steekt agter uit en 't voor-end kan 'er weezen
 Als nog het agter-end is ginder ver van honk.
 Een derde geeft alleen met zwaayen beter vonk,
 En kan de gragt in 't breed met streck op streek laveeren.
 Zijn lijf schijnt in een touw te hangen, of op voeren
 Te drijven, en hij weet een zakdoek van de baan
 Te rapen in den reed en zonder stil te staan,
 Baayvanger is hij ook gedoopt van al de waereld,
 En hier meê wordt zijn kunst een eerekroon bepaereld.
 Een ander die, jaloers op zijn bevochten lof,
 Hem nastreeft op het spoor, weet weder nieuwe stof
 Van oogweiding aan de aanschouweren te geven.
 Wat korter in den zwaay, maar sneller voortgedreven,
 En hellende op den rug, vlegt, slingert hij het been
 Dat laatst de schaats bewoog, om 't been dat ys houdt heen,
 En ieder op zijn beurt; en haspelt dus gedurig,
 Dan dit, en dan weêr dat, al eeven wisselturig
 Zijn voeten onder een alsof hij spellewerkt.
 Nog wordt 'er ook de zwier van and'ren opgemerkt,
 Die zij aan zij, en elk zijn naastens hand op schouder
 Op deez' en geen en boeg langs de verglaasde zouder,

Bewogen te gelijk, met eevenreedigheid
 Heen zweeven op de streek van die den hoop geleidt,
 Gelijk als in 't gelit een compagny soldaaten.
 Geert Krab verbeelt zig gansch, en 't is een schrabber maar;
 't Zijn streken van een el gemeten op een haar,
 Waar meed' hij meent de lui zijn baasschap uit te leggen.
 Veel beter weet de Haas het lexem op te zeggen:
 Hij rijdt wel binnen beens, maar duwt een streek er uit
 Van hier tot halfweg 't huis zoo regt gelijk een fluit ¹⁾.

Hij had zijn schaatsen bij den besten smid, bij Koo de
 Swart gekocht, »en tot een duit toe met een dukaton betaalt" ²⁾.

Daar weder snijden ons een paar boerinetjes, warm geworden
 van de inspanning, in snelle vaart voorbij. Uit de verte zijn zij
 al kenbaar aan:

De roode kousjes, die zoo krant als bossen sloten
 Om de gevleeschte kuit en hegt gedraaide koten ³⁾.

.
 En onder des vertoont zig in 't verschiet
 Lijs Draaigat, rond van aars, en met gehoepte rokken,
 En zwaait Hans van de Kraan, den Waartsknegt van
 [de Klokken
 Haar vrijer agter aan, en wijl men haar beschouwt
 Zoo schiet ze met de schaats tot aan het stroefer hout
 Rampzalig in een barst, waar van het ijs, gespleeten

1) bl. 25, 26, 28.

2) bl. 27.

3) bl. 33.

Door 't al te vroeg gebruik is over al doorreeten,
 En wordt gearresteerd in 't midden van haar loop,
 En draait gelijk een tol, en tuimelt over hoop
 Hol over bol ter neêr. De duitse muts, nog eeven
 Op 't voorhoofd breed en weits, als of ze vloog, verheven
 Is door den val gekreukt, de doek is uit de plooy,
 En al de pels om 't hoofd doet blinken het alloy,
 En 't half gebraden geel van twee beroekte bouten,
 Die Zon of Maan zig nooit kwam om te zien verstouten,
 Slechts vrij voor 't roostend oog, en 't lonken van de stoof.
 Hans helpt ze weder op, en hij beklagt de sloof:
 Maar onder 't volk ontstaat een yzelijk geschater,
 En meenig trekt zijn neus zoo grillig als een Sater ¹⁾.

Doch laat ons het hardrijden tusschen Pier en Freerik Schrap wat dichterbij gaan bekijken.

Pier is een hachje, die de schaats op hing ²⁾ en fier
 Al wat op schaatzen rijdt, dorst om een half ton bier,
 En om het meesterschap uittarten, en trotzeren,
 En niemand die het zig betrouwde om af te keren
 Een hoon die ieder tref; de knaap was lang berucht
 Voor 't baasje, dat, gelijk een zwaluw door de lucht,
 Kon vliegen over 't ys: 't is Pier, die de elf steden

1) bl. 26 en 27.

2) Wijze van uitdaging tot hardrijden, nog in Friesland in gebruik. IJsnommer van Eigen Haard, 1880. De nestor der schaatsenrijders uit het Noorden van Nederland.

Van Vriesland, op één dag, heeft in het rond gereden,
 En nog zijn maal met vrede at in den Olykoek,
 Te Bolsward in de stad, bij Vetlap van der Hoek.
 Maar Freerik Schrap, een kwant meê moedig op zijn koten,
 Zwol op van spijt, en had dat zwetzen lang verdrotten,
 Hij greep het yzer dat zoo trots te benglen hing,
 En slingerde 't ter neêr met verontwaardiging.
 Nu zal men toetzen wie den kap steek na zijn krayen
 Men ziet ze hant aan hant, en zagtjes henen drayen
 Tot aan de streek, en nu, nu los, en voorts aan 't vliên
 Ten oog uit als een blits, eer als een ommezien,
 En langs de reedbaan als een Oostewind geslopen ¹⁾.

Mooi om te zien, is het echter alles behalve.

De bazen scharrelen, gelijk een hongrig hoen,
 Dat om den voertijd in het onvoorzien saizoen,
 Des winters, op 't geroep, met schommelende pooten,
 Een uitgebreide vlerk, en roeyende aan komt stooten,
 En roeren nauwelijks de vlakke met hun reed.
 Zij slaan de lucht vast met hun armen uit liet steed;
 Gelijk als zwanen die het nachtijs stukken klotsen,
 En fladderen met poot en vleugels langs de schotsen ²⁾.

De groote pret komt echter eerst 's avonds. Dan trekken de
 boeren met hun meisjes naar de herberg die zoo vol is dat ze »in
 een bukkinghang verkeert". Er heerscht een rook om te snijden.

1) bl. 45.

2) bl. 45.

»Nu eischt het keelgat pacht, nu moet 'er oly wezen''¹⁾. En brandewijn en »boere-coffy'' doen er braaf de ronde. 't Duurt niet lang of de rijders en rijdsters van den middag zijn in vrijers en vrijsters gemetamorphoseerd.

Zoo wordt de liefde eerlang welsprekend in het vrijen
Met stamelend gelisp, en minnekozerijen,
Door trekkebekken, en het lijmen mond aan mond
Begroesd van 't kleevend nat, bezegeld in het rond²⁾.

In dien tijd leefde de beroemde rijder Pieter Koopman, de burgemeester van Bolsward. Deze reed in den winter van 1763/64 op één dag van 's Gravenhage naar Leeuwarden om een brief over te brengen van den stadhouder Willem IV aan hoogstdeszelfs moeder Maria Louisa (bij de Friezen Marykemoei genaamd). Dit was een afstand van 39 à 40 uren gaans; de tocht ging over de Zuiderzee, die toen van Enkhuizen naar Stavoren berijdbaar was; toch reed de burgemeester des avonds om half 5 ure te Leeuwarden en kraste met de schaats de voorletters van zijn naam heel fraai in het ijs³⁾.

Volgens een bericht in de Provinciale Friesche courant van 16 Januari 1848 zou hij niet alleen de baan van Leeuwarden naar den Haag doch ook de terugtocht hebben afgelegd. Belast zijnde om de voordracht over het benoemen van Burgemeesters voor de provincie Friesland naar 's Gravenhago over te brengen (bij welke

1) bl. 35.

2) bl. 35.

3) Dr. van Geuns, bl. 259.

gelegenheid hij zelf burgemeester werd) vertrok hij den 31^{en} December 's morgens 6 uur van Leeuwarden, nam zijnen weg over Stavoren, de Zuiderzee tot Enkhuizen en zoo binnen door Noord-Holland. Nadat hij zijne commissie te 's Gravenhage verricht had, keerde hij dadelijk terug en nam denzelfden weg, met uitzondering dat hij Taekezyl binnenreed. Door de invallende duisternis kwam hij van den weg af, hetgeen hem een oponthoud van ruim een uur veroorzaakte; niettegenstaande dit tijdverlies, kwam hij toch 's avonds van denzelfden dag ten 9 ure te Leeuwarden terug en had hij den weg naar 's Hage en terug, afgelegd in 15 uren; hij was nog zoo weinig vermoeid dat hij besloot dienzelfden avond nog naar zijne woonplaats Bolsward te rijden; maar hij werd door de dringende voorstellen van zijn vrienden van dit plan afgebracht¹⁾.

Welk dezer beide verhalen is waar? Indien hij alleen van Leeuwarden naar den Haag heeft gereden, dan staat de tocht ongeveer gelijk met het bezoeken van de elf steden van Friesland en is dus niet zoo bijzonder buitengewoon. Bij het lezen van het laatste bericht komt iemand echter onwillekeurig in de gedachte een gedichtje uit den Nederlandschen Muzen-Almanak van 1836:

'k Heb op een halven dag van Dordt naar Amsterdam

En weêr terug op schaatsen eens gereden

Zoo snoefde een gauwert, die op 't hevigst werd bestreden

1) Nieuwe Friesche Volks-Almanak. 1858. P. A. Meeter. Het schaatsrijden. De schaatsen van dezen heer Koopman zijn in het bezit van den heer Peereboom, Burgemeester van Bolsward.

Door iemand, die 't wat krap op 't punt der waarheid nam.
 »Maar,» sprak de rijder, die geen weêrspraak kon verdragen,
 »Het was in 't langste van de dagen» 1).

Van dienzelfden heer Koopman is het overbekend dat hij naast een sleê rijdende, welker paard hij in vollen draf mende, verscheidene malen over paard en slede, al rijdende, heen sprong, zoodat hij nu rechts dan links naast de sleê reed 2).

Reindert Reinders van de Joure in Friesland, bond in dien winter, des morgens om 3 uren, te Amsterdam zijn schaatsen onder, stak de zee over en reed des namiddags om 3 uren op de baan te Bridserd, een dorpje 2 uur voorbij Sneek gelegen 3).

Groningen boogde op zijn pottbakker buiten de Aa-poort. Deze, eens van buiten langs een anderen weg naar huis rijdende, vond onverwacht de baan gestremd door een turfpraam, van redelijke grootte, die dwars in het vaarwater bevroren lag. 't Zij misschien zijne vaart niet kunnende stuiten, of te eerzuchtig om er achter heen te glijden, waagt hij het, en springt er fiks over heen, doch gevoelt na het nederkomen eenig letsel, 't welk hem met moeite zijn weg deed vervolgen en thuis gekomen noodzaakte te bed te gaan liggen, met dat gevolg, luidt het algemeen verhaal, dat hij binnen weinige dagen een lijk was 4).

1) bl. 76. De schaatserijder door J.

2) Nieuwe Friesche Volks-Almanak. 1858. P. A. Meeter. Het schaatsrijden. Dr. v. Geuns, bl. 245.

Schiedamsche Courant van 14 febr. 1806.

3) Dr. v. Geuns, bl. 260.

4) Dr. v. Geuns, bl. 246.

Nieuwe Friesche Volks-Almanak. 1858. P. A. Meeter. Het schaatsrijden.

Volgens overlevering bevond hij zich eens te Groningen en werd belast om een Grietman, die zich aldaar bevond en wiens tegenwoordigheid op den landsdag te Leeuwarden vereischt werd, in een schuifsleder naar laatstgenoemde plaats te vervoeren. Onze vriend vertrok van Groningen 's morgens half negen uur, en beloofde den Grietman voor tien uren te Leeuwarden te zullen brengen. Daar de tijd hem zoo zuinig was toegedeeld, was het hem zeer onaangenaam op zijn weg een half in het ijs gevrozene schuit te ontmoeten; om nu geen oogenblik te verliezen nam hij een kort en koen besluit. Toen hij bij de schuit kwam, pakte hij de sleê, met zijn WelEdelAchtb. er in, op, en sprong met zijnen last, zonder zich te bedenken, over deze hindernis heen, en zonder zijne vaart te vertragen; het is te betwijfelen of de Heer Grietman wel veel genoeg zal gehad hebben in dit gymnastieke kunststuk, waarbij hij onwillend een voorname rol speelde; intuschen bracht de pottebakker hem gezond en wel vóór het bepaalde tijdstip te Leeuwarden ¹⁾).

Misschien hebt ge wel eens van Adam hardrijder gehoord. Er is een spreekwoord van hem, luidende: »dat is nin bean wirdig" (geen boon waard) sey Adam, en sprong oer 't sool. Toen hij namelijk eens op schaatsen bij de Oude Schouw gekomen was, een opening welke voor het overzetten der rijtuigen werd opengehouden of zoogenaamd sool, ter breedte van twee en twintig voeten (een oude Friesche voet is nagenoeg 30 c.M.) sprong hij, zonder in zijn rijden gehinderd te worden,

1) Dr. v. Geuns, bl. 260. In de Prov. Friesche Courant van 16 Jan. 1848 wordt dit feit op rekening gesteld van Klaas van Kubaard.

daar over henen, en reed, zonder van streek te veranderen, weder voort. Toen iemand hem zijne verwondering hierover te kennen gaf, antwoordde hij: dat is nin bean wirdig. In elke seconde legde deze rijder 16 ellen af. Is dit waar dan zullen het oude Friesche ellen geweest zijn, die de lengte hadden van 0,688 meter ¹⁾).

Ook verhaalt men van zekeren Fokke, die het nog nooit tegen iemand in het hardrijden verloren had, dat hij eens geheel alleen bij avond in den maneschijn reed, en, de schaduw van zijn eigen lichaam ziende, meende dat hem iemand op zijde kwam, die hem voorbij wilde rijden. Hij deed derhalve zijn uiterste best, doch zijne gewaande partij bleef hem bij. Eindelijk bereikte hij eene brug en nu miste hij zijnen mederijder — de schaduw toch volgde hem natuurlijk niet onder de brug. Fokke die nog nooit met iemand had gereden die zóó zijne partij was, hield deze nu voor niemand anders dan voor den duivel, die op het oogenblik dat hij hem verliet over de brug was gesprongen. In drift riep hij uit: dat heste wuwn, dyvel! ²⁾).

In Duitschland telde het schaatsenrijden toentertijd hartstochtelijke liefhebbers. De winter was voor Klopstock de prettigste tijd

1) Dr. van Geuns, bl. 246.

Nieuwe Friesche Volks-Almanak. 1858. P. A. Meeter, Het schaatsrijden. Friesche Volks-Almanak. 1839. A. Wassenbergh. Iets over het schaatsenrijden der Friezen.

Friesland en de Friezen. Waling Dijkstra. Hardrijders. Leeuwarden. Suringar 1877.

2) Friesche Volks-Almanak. 1839. A. Wassenberg. Iets over het schaatsenrijden der Friezen.

Friesland en de Friezen. Waling Dijkstra. Hardrijders.

van het jaar. Waar hij zich ook bevond, zoodra het begon te vriezen, wist hij steeds een baantje op te sporen. Rondom Kopenhagen kende hij alle wateren en hij beminde ze op de rei af, al naarmate ze vroeger of later toevroren. De Hollanders achtte hij na de Duitschers het hoogst omdat zij hun onderdrukkers verjaagden en — de beste schaatsenrijders waren ¹⁾. Zijn vriend, de Staatsraad Sturz in Oldenburg, verhaalt dat hij Klopstock eens, over een landkaart gebogen, in diep nadenken zag verzonken; hij trok lijnen, mat en deelde. »Zio" riep Klopstock eensklaps, »wanneer men deze meren vereenigde en die rivieren verbond, hier een kanaal groef en daar nog een, dat zou nog iets zijn dat onzen vorst waardig zoude wezen, want op die wijze had men door geheel Deutschland heen een prachtige ijsbaan" ¹⁾. Met den ijver van een zendeling die heidenen beproeft te bekeeren, trachtte hij iedereen over te halen om te gaan rijden. Lessing schrijft aan Frau König in 1771: »Klopstock is in Hamburg. Ik weet niet hoeveel vrouwen en meisjes hij reeds overreed heeft te leeren rijden om hem gezelschap te houden" ²⁾. Tijdens zijn verblijf in Denemarken kwam hij dikwijls in de gastvrije woning van Bernstorff, den redder van zijn leven toen hij eens door het ijs was gevallen ³⁾, en men sprak daar slechts over het ijsvermaak. Hij was toen van plan met zijne vrienden Sturz, Claudius, Schönborn, Gerstenberg en anderen »eine Akademie der Eisläufer" op te richten. Zij kochten van alle kunsthandelaren, zoowel in Nürnberg als

1) H. P. Sturz. Schriften I. Sammlung. bl. 184 vv.

2) Klopstock's Werke. Berlin, Gustav Hempel. Biographie des Dichters. bl. 49.

3) Klopstock's Gedichte. Winterfreuden.

elders, alle kopergravures op, waarop het ijsvermaak was afgebeeld ¹⁾. Goethe en zijn vrienden telde hij onder zijne leerlingen en op zijn aanraden schaften zij zich Hollandsche schaatsen aan, aan welk soort Klopstock verreweg de voorkeur gaf ²⁾. Voordat hij het hun echter leerde, wees hij hen vertoornd terecht over de zijns inziens verkeerde uitdrukking *Schlittschuh*; *Schrittschuh* was het goede woord ³⁾.

Goethe, hoewel de eerste jeugd reeds voorbij, toen hij voor het eerst de schaatsen onderbond, werd een even vurig liefhebber als zijn leermeester; hij vond de beweging zoo opwekkend dat hij zijne schoonste gedichten aan de bezieling van het ijsvermaak toeschrijft ⁴⁾. Geen wonder dat Kaulbach hem ook als zwevende over de ijsvlakte heeft afgebeeld ⁵⁾. Evenals Klopstock deed hij zijn best proselieten te maken. Na zijn komst te Weimar werd het schaatsenrijden door de hofkringen, waaronder ook de dames, algemeen beoefend ⁶⁾.

Verscheidene Oden ⁷⁾ van Klopstock zijn aan het ijsvermaak ge-

1) Brief von Carl Friedrich Cramer in Kiel an Klopstock in Hamburg 1777.

2) Klopstock's Werke. Biographie des Dichters. bl. 51.

3) Goethe. Aus meinem Leben, 3° Theil, 1° Ausgabe, bl. 509.

Het oud-Saxische woord is *Schrijtschoen*, cf. Danielis Souterii *Palamedes sive de tabula lusoria et aleatoribus*. Lib. III, Cap. IV, *hiberna in glacie exercitia*" te vinden bij Gronovius, *Thesaurus graecarum antiquitatum*, bl. 1114.

4) Goethe. Aus meinem Leben. Dichtung und Wahrheit. Th. III, Cap. XII. Th. IV, Cap. 16.

5) Goethe als *Schlittschuhläufer* bildlich dargestellt.

6) Klopstock's Werke. Biographie des Dichters, bl. 51.

7) *Der Eislauf* (in het Latein vertaald door Fuchs, *Poemata*), Braga, *Die Kunst Tialfs, der Kamin, Unterricht, Mehr Unterricht, Winterfreuden*.

wijd. Ook Goethe ¹⁾, Herder ²⁾, C. F. Cramer ³⁾, Krummacher ⁴⁾, Ramler ⁵⁾ en anderen ⁶⁾ hebben het schaatsenrijden bezongen.

De liefhebberij in Duitschland. was tegen het einde der 18de eeuw reeds zoo algemeen dat er te Göttingen zelfs »een professor in het schaatsenrijden” te vinden was, die voor »ein honettes honorarium praenumerando” het noodige onderricht gaf ⁷⁾.

Het meest bloeide het vermaak in de buurt van Constanz, nl. bij het eiland Reichenau welks bewoners, niet zooals de andere Duitschers holle, doch gladde schaatsen gebruikten. Nog steeds bestaat daar het spreekwoord: »wenn das Eis einen Handschuh trägt, so trägt es auch ein Auer” (verkorting voor Reichenauer) ⁸⁾.

Wordt de roekeloosheid bij ons aangemoedigd door kasteleins met het uitloven van borrels aan hem die het eerst de herberg over het ijs bezoekt, daar ginds geschiedt het van gemeentewege. In Ueberlingen toch bestaat nog steeds een raadsbesluit van eenige eeuwen her, hetwelk bepaalt dat een thaler uit de stadskas zal gegeven worden aan hem die het eerst over het bevroren meer

1) Die Eisbahn. Muth.

2) Der Eistanz.

3) Tialfs Wettlauf.

4) Der Eislauf.

5) Sehnsucht nach dem Winter.

6) Graf von Platen, An einem Freund; F. C. Bindeman, der Eislauf; Sander, Lied auf dem Eise zu singen; Freiligrath, der Schlittschuh-lau-fende Neger.

7) Von Archenholz. Neue Litteratur und Völkerkunde. Leipzig, 1789, B. I, bl. 106.

8) Tout comme chez nous. Ook bij ons hebben de waterlanders vooral van oudsher den naam gehad, dat ze zich over 't ijs wagen, zoodra 't een schierroek (bontekraai) kan houden.

daar aankomt. Slechts weinige jaren geleden maakte iemand uit Dingelsdorf hierop nog aanspraak ¹⁾.

Op deze ijsvlakte reed ook de latere Keizer Napoleon III toen hij Arenenberg bewoonde ²⁾.

Omstreeks 1770 was het schaatsenrijden in de Hollandsche steden nog slechts »een laag vermaak voor den gemeenen man, als zijnde niet naar den hovaardigen smaak der vreemden”. Onder de inwoners der dorpen, evenwel, reed de schoone sexe ook nog op schaatsen, en men trof weinig landmeisjes aan die er zich niet in oefenden, doch als de vrouwen gehuwd waren en »de huwelijks vrugten voor den dag begonnen te komen,” raakten de schaatsen grootendeels op zolder. Daardoor zag men toen bijna alleen vrijsters en jonggetrouwden met hun gezelschap op het ijs.

De boerenjeugd maakte dan dikwijls afspraak om samen uit rijden te gaan; een sleep van dertig of meer personen, waarbij ieder knaap zijne vrijster achter zich had, reed hand in hand, en maakte dan dikwijls een langen slinger, waarin de meisjes niet weinig voortgezeuld werden. Hierbij droeg men altijd zorg, om de beste en sterkste rijders voorop te zetten, de zwakkeren in 't midden te plaatsen en den slinger met goede schaatsenrijders te sluiten. Slag houden was dan de zaak; en zoo dit goed in acht genomen werd, gaf het »eene aangename vertooning van evenredige bewegingen”; vooral indien zulk een lange sleep gelijktijdig, nu op de eene, dan op de andere zijde, overgleed, terwijl

1) Die Gartenlaube, 1872, bl. 122. Der Gefrorne Bodensee von Dr. Magg in Constanz.

2) Die Gartenlaube, 1867, bl. 825. Auf den Flügeln des Stahls von Max Wirth.

J. S. sculp.

Accumulant homines totum quæcumq; per annum,
Hæc ego consumo, soli hæc mihi cuncta parantur. C. S.

het gezwaai der vrouwenrokken, »op de fluksche beweging van welgeschaapen meisjes, der vertooninge eene aartigheid bijzette”. Ieder, die in zulk een sleep medereed, mocht niet loslaten, voordat men op een bepaalde plaats was gekomen; daar aangeland, maakte de voorrijder een gier door zich met sterke vaart om te draaien, en, terwijl hij stevig voortgleed, volgde de geheele sleep, welke door die vaart een cirkel maakte. Zoo men niet goed vasthield, of niet stevig op de schaats stond, werd de kring verbroken; als er één viel, tuimelde gewoonlijk de geheele nasleep, doch het was meestal de bedoeling, om elkander eens te doen rollen ¹⁾. De vreemdelingen, die dit zagen, getuigden dat het »een aangenaam spectacul” gaf.

»Hier ging er een met zijn zoetertje een gebuurrijsje doen of maakte een afspraak om bij den mutzert om een kaartspelletje of lanterluitje uit te rijden.”

»Ginds weder, bond een heusche knaap de schaats aan de tengerere voetjes van zijn ijsliefstentje; men zag hem dikwijls den schaatsstrik verplooijen om 't gezicht van die lieve voetjes wat lang te hebben.”

Als er ijs is heeft alles lavij;

Op 't ijs is alles vrij.

»'t Hollandsch minnegoodje, straks met een boerewambuisje, een schippersmutsje op 't hoofd en een paar kleine schaatsjes onder de zoolen, scheert er als een bliksem voor uit. En Dichtlief,

1) J. le Francq van Berkhey, bl. 1372.

meesterlijk bedreven in de kunst om op ijzeren schenkels al glijdende over 't verhard stroomcristal te zweeven, gaat zijn meisje, Gloorroos, halen. Zijn vriend Taalrijk, even rad als hij, had al ten ijs geweest met zijn nieuwe linten, door zijn beminde Alwaardij aan de schoverlingen gestrikt. Dichtlief neemt zijn schaatsen, naar den ouden trant met lange notenbomenhouten schenkelvatters, bruin en glimmend geolijd, doch zonder banden want hij wist wel dat een paar nieuwe voor hem in de maak waren. Toen hij dan ook bij Gloorroos kwam, legde deze juist de laatste hand aan een paar gebreide driekleurige banden, met bloemwerk, roosjes, en hyacintjes er in geschakeerd, ja zelfs de witte windebloem, met een lief sephiertje er in, zag men er op afgebeeld. Als tegengeschenk had hij haar een paar nieuwe schaatsjes laten maaken, waarvan hij de staalen houvastjes, in stede van puntige hielschroeven, in de gedaante van een hartje had laten smeden. Hij hadt uit zorg dat zulk een' lieven voetzool geen leed zoude gevoelen, de schaatshiel met stalen omslagen en deze met zacht camusleder doen bekleden; de neus en hielbanden waren van sterk jugtleer, doch het leder der hielbanden was met fijn rood zijden lint bekleedt, en op dezelve, met eigen hand, door middel van een stiftje, deze regels netjes gevoegt":

Zoo gij aan mijn Gloorroos voetjes

Werd gebonden, op haar schoe,

Schaatsje! druk haar enklen zoetjes,

Knel niet ruw de banden toe;

Want haar leedjes, haar gewrigtjes

En haar voetjes zijn de mijn.

Sluit de banden net en digtjes,
 Hoedt die voetjes dus voor pijn.
 Schaatsje mag zij dus in 't rijden,
 Als zij met mij gaat ten ijs,
 Veilig, op uw schuivers, glijden,
 Dan zal ik, op dankbre wijs,
 Staag den lof der schoverlingen
 Voor mijn lieve Gloorroos zingen.

Vervolgens noodigt hij haar uit op schaatsen een tochtje naar Warmond met hem te maken.

Kom mijn Gloorroos. Laat ons rijden
 Onder 't glijden
 Over 't hard cristal om prijs.
 Ik zal met die schoone snoeren
 U steeds voeren
 Over 't glad en glibrig ijs.

'k Zal u hoeden voor het struiklen
 't Glibrig duiklen;
 En waar gij uw schaatsje zet
 Zal ik al de ruwe schotsen
 Heenen klotsen
 Dat geen leed uw voetjes let.

Het minnende paar had zoolang werk met het bekijken der wederzijdsche geschenken dat de medetochtgenooten ongeduldig werden en zij hun toeriepen:

Kom Gloorende roosje, met Dichtlief uw vrind,
 Kom gaan wij spaceeren ter schaatsjes gezwind.
 Komt zoete gezellen, komt maak je gereed,
 Dit wintersche dagje diend vroolijk besteed:
 Het weêrtje gants helder, het windje niet guur,
 Het ijs als een spiegel, hoe lagcht hier natuur!

»Overal ontmoetten zij kittige paartjes; overal hadden zij be-
 kijks en bekeken op hun beurt de snuffertjes. Vooral Gloorroos
 viel in het oog met haar «rein hagelwit jakje, de zijde halsdoek
 met het ermelijne bont, de borstrik bevallig gestrikt, haar bouwen
 met roode gempzwieren belegt, de nette voet in paerlkleurde
 hoozen en witte schoentjes geschoeid, een zwierig witvilt ijshoedje,
 op de fijne hoofdscheelen en het zwart koraale halskeetentje met
 de gouden dop netjes op den levendigen hals afstekende. Haar
 buurmeisjes waren ook niet weinig jaloers op haar welgemaakten
 vriend met zijn net zwart wambuisje dat over een blaauw satijnen
 borstrok sloot, met zilveren knoopjes dicht gesloten, een zwierigen
 rooden gordel prijkte om den middel, en breedgestrikte kniebanden
 waren overlevendig aan de knieën gestrikt, terwijl zijn hoed aan
 de eene zijde overdeftig met een zware pluim was opgezet.»

Onderwijl was het gezelschap opgewandeld tot aan de Maerne,
 zooals toen de Mare genoemd werd; van hier uit had men een
 prachtige baan, ook op de oude Leithe, nu Lede, naar Warmond.

Hier trad de jeugd op het ijs: Dichtlief vatte Gloorroos
 bij de hand en geleidde haar naar de schoeiing van een watermolen,
 en na de sneeuw en rijm met zijn hoedje afgeveegd, en zijn bonten
 zakdoek uitgespreid te hebben, verzocht hij zijn meisje om te

gaan zitten, opdat hij haar schaatsjes kon aanbinden; 't meisje »wonder in haar schik», zette zich neer en stak den goed geschoeiden voet van onder »de gimpen rokjes» uit. Dichtlief drukte de schaats zachtjes aan, vlak tegen den gladden zool, en strikte met groote voorzichtigheid de neus- en hielbanden vast, en beangst dat hij die tengere voetwreefjes te veel knellen mocht, vroeg hij telkens of de banden niet te veel drukten.

Eindelijk zijn allen gereed en komt men op de volle baan.

De meisjes, de knegtjes, de herders niet dom,
Laveeren, laveijen op schaatsjes alom.

Taalrijk vroeg dra of men paar aan paar, dan wel achter elkander zoude rijden? Paar aan paar, zei Dichtlief, als wij wat doorgereden hebben, zullen wij wel een koppel maken. Zoo gezegd, zoo gedaan; elk nam zijn meisje aan de hand, en reed voort. Taalrijk reed een zeer vaste schaats, maar wat schuivend op zijn Friesch, Alwaardij daarentegen los en ruim, met fiksche streken buitenover; zoodat Taalrijk beter voor kon rijden, dan achteraan. Dichtlief reed breed en los, met ongemeen lange streken, buitenover; »zijn Gloortje niet mis, hield ook dien trant, zoodat zij beiden zoo juist slag hielden, dat geen ooijselaar, op de breede wieken, in de zomerlucht, zweven en laveren kan, als dit paar, op het ijs, gleed.» Eelhart met zuster Lelyane reden ook »ongemeen net», zoodat ieder die langs de kade naar stad wandelde, staan bleef om hen na te turen. Geen knaap of meisje reed voorbij maar ieder kraste, al zwenkende, in het ijs om deze vlugge jongelui te bekijken. Nu en dan kwam hun een of ander paar tegen, die mede niet mis waren; dan

hoorden zij aanstonds: »Kom, jongens! dat is portuur! Haal aan! Zet door!» en, met een ons gezelschap volgende, streek men met alle macht hen op zijde, roepende: »dat gaat je voor!» Doch het gezelschap dat zich meer op net en sierlijk dan op hardrijden toeleigde, bekreunde zich om de uitdaging weinig, terwijl het hen volgend partijtje nu en dan genoodzaakt was uit te rusten, zoodat het niets won, en dicht bij Warmond gekomen nog voorbij gereden werd.

Nauwelijks zijn zij te Warmond gekomen of vriend Gulhart treedt hen reeds te gemoet en vraagt hen in zijn huis te komen.

En wijl de rappe jeugd, al vast de schaats ontbind,
Is 't welkom! welkom! waarde vrind!

En als zij eenmaal in de woning zijn, heet hij hen ook welkom op oud-Warmondsch manier. Dan geeft de gulle gastheer aan ieder der schoone meisjes een zoentje, en elk kusje wordt verzeld van de spreuk »in liefde verwarmd» (voor Warmond).

Daarna begint »het vetje en pretje; 't is lanterluidje, bellebruitje of chocolaasje met beschuitje, — en dan, zingen geen gebrek, terwijl de jeukende magen castanien, repjedenbrui, wipwijnkje met eyers en bramesopje worden tevreden gesteld.»

't Werd langzamerhand donker in 't verschiet en dus tijd om aan den terugtocht te denken. Met een laatste »in liefde verwarmd» werd Warmond de rug toegekeerd en voort ging het vóór het windje naar Leiden. De schaatsen zijn aan Spanjaardsbrug nog niet van de voeten der meisjes of de knapen loeren reeds op de afscheidszoentjes, om die van »de toovrende coraaltjes der propre mondjes te plukken; en elk kust naardat hij gebekt

was. Melkert vlak af en gul dat het klapte; Klugthart greep de meisjes onder 't kussen in de bouten, kap nog keuvel ontziende; Zwaaijert vatte 't meisje aan de oorlelletjes en nam eenige zoentjes op de kans toe; doch het knaapje dat Lelyane kuste, zoende zacht en teder, met eenen zagtelijk haar hand drukkende. Eelhart wilde wat statelijker in drieën zoenen, doch de aantrekkingskracht van 't lieve bekje bragt de zoentjes telkens voor 't liefelijk adement mondje, en dit zoete paar scheidde niet zonder een besturven trekje of kennelijk blosje" 1).

Het keurig optuigen der schaatsen, zooals wij dit van de paren van Gloorroos en Dichtlief hebben gezien, schijnt in dien tijd meer te zijn voorgekomen. Ook Klopstock zegt van Ida:

Sie hatte des Stahles Band mit silberbereiftem Laube
Und röhlich gesprengten fliehenden Fischen bestickt 2).

De gewone schaats echter bestond uit een glad van voren krom omgebogen ijzer, van eene meerdere of mindere lengte, doch ten minste zoo lang als vereischt werd, om het evenwicht van het in het voortrijden overhellend lichaam te bewaren, en tevens met den voet over de oneffenheden heen te glijden. Op en aan dit ijzer was een hout gehecht, naar de gedaante en lengte van de voet-

1) Le Francq van Berkhey. Eerbare proefkusjes van vaderlandsch naif, enz. Een dergelijke beschrijving van een ijstochtje vindt men in „Het leven van Maurits Lijnslager" door A. Loosjes Pz., Dl. II, bl. 215 vv. Haarlem 1814. Ook hier is de plaats der handeling Leiden en o. m. het Galgewater waar het „kriede" van rijders. Boven allen spande Maurits de kroon; hij was „een uitmunter, niet alleen in vlugheid, maar ook in netten zwier."

2) Klopstock, Oden. Die Kunst Tialfs, 1767.

zool, en in evenredigheid met de grootte van den gebruiker. Deze houten voetzoolen, aan het ijzer stevig bevestigd, werden door middel van banden aan de voeten vastgebonden, op een soortgelijke wijze, als de oude Romeinen hunne voetzolen bevestigden. Dit was de gewone vorm van een Hollandsche schaats; doch »gelijk alles met de mode verandert», zoo had dit ook bij de schaatsen plaats. De oude landzaten maakten ze zeer lang, tot aan 't voorste einde met hout bekleed ¹⁾, en sommige groote bazen uit dien tijd beminden ze nog, omdat ze er meer kracht mede konden uitoefenen. In den tijd van Berkhey vond men ze echter meestal korter, en de ijzers slechts zoo ver met hout bekleed, als de voetzool zich uitstreckte; dit noemde men halve houten. Voorts trof men er aan met koperen of ijzeren zoolplaten; sommigen lieten er lederen schoenen om maken ²⁾; deze schroefde de schaatsen aan den schoen, gene weder verkoos riemen, waarmede hij de schaatsen aangespte, doch een rechte liefhebber hield het gewoonlijk met banden, als de gemakkelijkste en beste wijze om

1) De oude Hollandsche schaatsen hadden een soortgelijk hout als de hedendaagsche Friesche. Een afbeelding van een dergelijke schaats vindt men bij Balduinus, de Calceo antiquo, A^o 1667. De oude Friesche schaatsen daarentegen hadden houten als de tegenwoordige Hollandsche; in de Friesche Honigbij althans worden alle rijders door Rienk Jelgerhuis afgebeeld met zogenaamde Keulsche redens, schaatsen wier sneb van het ijzer naakt met een krul naar boven steekt (Nieuwe Friesche Volks-Almanak 1863. W. Eekhof, Oude beenen schaatsen).

2) Deze met een schoen voorziene schaatsen werden Peter-schaatsen genoemd en wel naar Czaar Peter den Groote die tijdens zijn verblijf te Zaandam deze wijze van bevestiging zou hebben toegepast. (De Schaatsenrijder door A. v. D. bl. 30, Amersfoort, 1848).

de schaats aan den voet te binden ¹⁾. De beste schaatsen waren in dien tijd en ook later die welke door Pieter Schenk, in Leiden, vervaardigd werden.

Daarna gaat le Francq van Berkhey over tot de beschrijving van de manier van schaatsenrijden.

Over 't geheel muntten de Hollanders, vooral de Water-, Rijn- en Delflanders, benevens de Katwijker zeelui, uit in het buiten overrijden, het sierlijk en kunstig zwaaien en draaien en 't maken van allerlei krullen. Men vond er die bij elken slag, aan weerszijden, drie, vier en meer roeden konden overzwaaien, ja, dat een wonder schijnt, met de schaats een geheel alfabet in trekletters op het ijs teekenden ²⁾; anderen toonden hunne vaardigheid door met de schaats verkeerdt of achteruit voort te rijden, en door andere dergelijke kunstjes. Hierop legden de Friezen zich niet toe; dezen reden meer recht vooruit en zooals men zeide binnensbeens, zij liepen als 't ware, en daardoor wonnen zij het, over 't algemeen, in 't hardrijden en in 't vaststaan ³⁾.

De beroemdste rijders waren toen de gebroeders Cornelis en Paulus Fleur uit Leiden. Deze reden één uur gaans in 10 minuten af. De laatste zou dit eens 13 uren gaans achteréén hebben uitgehouden en dus dezen weg in 2 uren en 10 minuten hebben afgelegd ⁴⁾. Men verhaalt voorts van hem dat hij op éénen dag

1) J. le Francq van Berkhey, bl. 1369.

2) Ook Dr. van Geuns (bl. 229 noot 1) verhaalt dat men dit in den winter van 1811 buiten Leiden op het Galgewater nog heeft zien doen.

3) J. le Francq van Berkhey bl. 1370. De beschrijving van Berkhey vindt men vertaald in de Almanach de Gotha van 1788. Courses en patins, bl. 94 en 95.

4) Dr. van Geuns bl. 257.

van Leiden naar Oosterhout in Brabant is gereden. Ook ging hij eens des morgens te 9 uur van Leiden naar Amsterdam, zijnde 7 uren afstand, en was te 12 uren weder terug¹⁾. Een zijner kunsten bestond in het een kwartier ver, op één been voortrijden, zonder het andere been op het ijs te zetten²⁾.

In het sierlijk rijden was zijn broer Cornelis hem echter de baas. Door zijn buitenoverrijden trok hij zoo de bewondering in Rijnland dat dit rijden, elders »baaivangen» genoemd, in de omstreken van Leiden den naam van »fleuren» verkreeg, een woord dat men ook thans nog dikwijls hoort bezigen³⁾.

Een lijkzang in heldendicht van le Francq van Berkhey heeft zijn roem voor het nageslacht bewaard.

Hier richten wij uit ijs, uit blinkend stroomcristal
 Een grafnaald op, van sneeuw en hardgestolde schotsen,
 Waarop wij beitlen, als in 't steen der hardste rotsen,
 Den roem van Rhijnlands jeugd, die voor een ieders oog
 Op zijnen scrieschoe als een moedige arend vloog,
 Of als een Rijnzwaan, met zijne kromme zwaaijen, gieren,
 Op schoverlingen schoof langs 't glas van 's lands rivieren.

1) Dr. van Geuns, bl. 258.

2) Dr. van Geuns, bl. 261.

3) Een enkele maal heb ik zelfs „pauwfleuren” gehoord. Is dit een afleiding van Paulus Fleur of vond men den buitenbeensrijder een geurmaker en voegde men daarom het epitethon »pauw» bij fleuren? Het laatste is niet zoo onwaarschijnlijk; ook onder „baaivanger» toch werd niet alleen een buitenbeensrijder maar ook een ieder, die veel beweging maakte, een windmaker, verstaan. Vgl. J. ter Gouw, de Volksvermaken, bl. 319.

Iets verder lezen we van hem:

Hij maakte de uren tot quartieren en tot stonden,
 Als hij, op éénen dag, al de uitgebreide ronden
 Van Stichts en Hollands kring, langs Rhijn en IJssel, Vecht,
 Tot aan den Amstel toe ter schaats had afgelegd.

Mijn Rijnzoon, die weleer zoovele drenkelingen
 Aan de ijzren vuist des doods kloekmoedig wist te ontwringen,
 Als hij vol moed en kracht de taaije schotsen brak,
 En zeulde gansch verkleumd den drenkeling uit het wrak.
 Jaschonk de moeder, die wanhopig zat te kermen
 Om een verdronken zoon, dien levend weer in de ermen:
 Roem dan op Woltemale, o wimpelvoerend IJ!
 Maar stel den roem mijns zoons uit menschenliefde erbij!
 Kon uwe held te ros het zeegevaar ontzwemmen
 De mijne kon den dood op schoverlingen temmen!¹⁾

Is het te verwonderen dat men den Leidschen Bard, gloeiende
 van geestdrift voor dezen rijder, de Hollandsche maagden hoort
 toevoegen:

Nooit weig're een fluksche maagd, of poes'le en bolle zus,
 Op 't hooren van zijn naam, ter schaats, een heusche kus!

Al deelt Berkhey ons ook mede dat het slechts een vermaak

1) Gedichten I, bl. 291, Amst. 1776.

De schaatsen van dezen Cornelis Fleur bestaan nog en zijn in bet bezit
 van zijn achterneef den heer Van Gelder, Boekhandelaar op de Langebrug
 te Leiden.

voor het volk was geworden, geheel in minachting schijnt het toch bij de aanzienlijke standen niet geweest te zijn. Althans Pilati, in zijn beschrijving van een winterdagje in onze hofstad in het jaar 1778, vertelt dat hij vóór het uurtje van het diner dames en petit-maîtres zag die op deze manier appetijt trachtten te bekomen. Pilati's verbazing over het zonderlinge onderscheid tusschen een Hollander in zomertijd en een in den winter is vermakelijk om te lezen. »Langzame, stevige, onbuigzame schep-selen gedurende den overigen tijd des jaars, worden zij plotseling bedrijvig, bewegelijk en vlug, zoodra de grachten bevrozen zijn. Men ziet dan hen die op de schoonste dagen in den zomer zich ternauwernood bewegen, loopen, springen, ja zelfs dansen op de kanalen. Van morgen zag ik de helft van de bevolking der stad zich aldus vermaken en de boeren in de stad op schaatsen komen en op dezelfde wijze naar huis terugkeeren. Alle kinderen zijn op het ijs, diezelfde kinderen die in een ander seizoen schijnen te overwegen of zij wel hunne plaats zullen verlaten om een rijtuig te laten voorbij gaan, of dat zij zich liever zullen laten overrijden dan zulk een inspannende arbeid te verrichten. Er zijn lieden die aldus van de eene stad naar de andere reizen en zelfs van provincie tot provincie, ja, dit zijn dezelfde menschen die gedurende het overige gedeelte van het jaar een half uur aan den oever der rivier zullen staan wachten met de pijp in den mond, zonder één enkelen voet te verzetten van de plaats waar zij zich bij hunne aankomst hebben opgesteld, om te wachten op de schuit die van daar moet vertrekken, liever dan dat zij, al is het ook maar één stap, deze te gemoet zouden gaan.»

»En wat de wedstrijden op het ijs aangaat, deze zijn het car-

neval der Hollanders, dan vieren zij feest, deze zijn hunne opera's, hun bals masqués en parés, dáár eindelijk ziet men hun uitspattingen" 1).

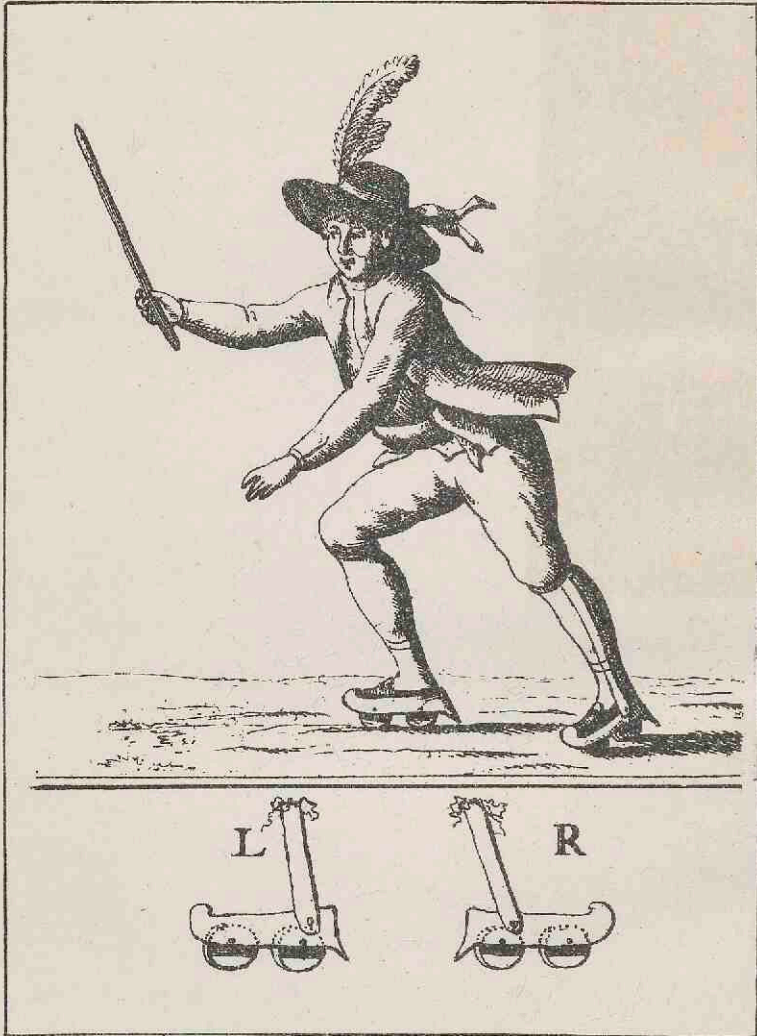
Eens poogde de Marokkaansche gezant in den Haag aan zijn Keizer van zulk een wedstrijd een denkbeeld te geven, en schreef hem: »Verbeeld u, dat op zekeren tijd van 't jaar, dien men hier winter noemt, alle wateren worden overdekt met een koek precies als kandijnsuiker, maar zoo zoet niet. Dan komt er een menigte menschen op dien koek staan; zij binden onder elken voet een glad ijzertje, en gaan loopen, zóó snel, dat een struisvogel eer buiten adem zou raken dan hen bijhouden. Ja, ik heb er twee om 't snelst zien loopen, waarvan de een in 't zelfde oogenblik dat hij afging, ook reeds aan 't eind der baan was, en de ander, die 't won, nog een halve minuut vroeger." »Als 't waar is, is 't wonderlijk," antwoordde zijn pikzwarte Majesteit, »maar ik geloof er niemendal van" 2).

In den zomer van 1790 vertoonde zich hier voor het eerst te lande een rolschaatsenrijder 3). Op den 19^{den} Augustus bevonden zich duizenden toeschouwers op den weg tusschen 's Hage en Scheveningen om getuige te zijn van de »Exercitie van dezen Nieuwerwetschen Schaatsenrijder." Een prentje werd er van vervaardigd, voorzien van het volgende klinkdicht van H. S.:

1) Lettres sur la Hollande, Tome II, bl. 169, Lettre XV. La Haye, 1778.

2) J. ter Gouw, de Volksvermaken, bl. 584. Grabner.

3) Een zeer oude rolschaats, waarvan de beide rolletjes zijn gebroken, ter lengte van 26 c.m., bevindt zich in het Kabinet van Oudheden der Provincie Groningen. Zie Catalogus, bl. 32, n°. 314.

De Oosterling ziet met verwond'ring 't schaatsenrijen
 En denkt, wat toverij! — dit heb ik nooit beleefd,
 Dat hier de mensch als over zeeën zweeft,
 En in zijn wond're vaart, het water schijnt te snijen! ¹⁾

Ik wil, o Africaan! wel voor de vuist belijen,
 Dat uw verwondering mij geen bedenking geeft,
 Nu wij hier duidelijk zien dat naar iets wonders zweeft,
 De schaatsenslag op 't land en als op 't ijs te glijen!

Tuig hiervan, Schevening! tuig, Vorstlijk 's Gravenhaag!
 Tuig, duizenden! roep uit: »Wij hebben nu vandaag
 Met 't oog gezien 't geen nimmer was verzonnen!»

De goede Zwitser, die zoo klompenvast zich kweet,
 Verdient, dat elk hem dra dien bill'ken lof toeweeft,
 Hij heeft in Nederland iets wonderlijks begonnen!

Hij reed van het tolhek te 's Gravenhage naar Scheveningen.
 Wat was de belooning die hij inoogste? Deze, dat men in eene
 herberg te Scheveningen voor een zesthalf de schaatsen kon be-
 zichtigen, waarvan door eene groote menigte uit nieuwsgierigheid
 werd gebruik gemaakt ²⁾.

De wijze om zich door middel van rollen over den grond voort
 te bewegen is echter veel ouder, zij het dan ook dat de oor-
 spronkelijke rolschaatsen in vorm meer met de sneeuwschoenen

1) Dit is naar aanleiding van het verhaal van den Marokkaanschen gezant.

2) De Navorscher, XXI, 1871. bl. 479.

overoekwamen. Stephanius toeh verhaalt dat de oude Noorwegers op den vlakken en naakten grond dergelijke (nl. als de sneeuw-schoenen) houtschoenen gebruikten, met raadjes er onder, en »zoo kan men,» verhaalt deze schrijver, »in eenen dag grooter weg afleggen dan zonder die dingen in drie dagen. En deze manier van gaan werd beschouwd als een middel van bijzonder vlugge beweging”¹⁾.

Hield men 's winters in Friesland reeds allerwege hardrijderijen onder mannen, voor Leeuwarden was het weggelegd den eersten wedstrijd tusschen vrouwen onderling te houden. De beschrijving dezer rijderij ontleen ik aan het bijschrift van de plaat welke bij die gelegenheid werd vervaardigd.

Eenige heeren besloten om op den 1sten Februari 1805, te Leeuwarden op de Stads Gragt door vrouwspersonen te laten hardrijden, om twee Eereprijzen, waarvan de eerste was een Gouden Oorijzer, ter waarde van f 105.—, en de tweede een streng Gitten Coralen met een Gouden Boot of Kroontje, ter waarde van f 31.—; hiertoe werden de noodige Advertentiën geplaatst waarbij zij die wenschten mede te rijden, verzocht werden, den 1sten Februari 1805, te komen op de Schutters Doele, te Leeuwarden, om Naam, Ouderdom en Woonplaats aan Commissarissen, door en uit de intekenaars benoemd, op te geven, ten einde zich te laten inschrijven.

De toevloed was ongemeen groot, en des middags ten twaalf ure waren reeds 130 mederijdsters ingeschreven; de tijd, tot het

1) Stephani Johannis Stephani Notae in Historiam Danicam Saxonis. Sorae 1645. Pandis trabibus vecti.

rijden bepaald, verbood meerdere aan te nemen. Aan de deelnemers werden de voorwaarden voorgelezen, volgens welke gereden moest worden, en aan iedere rijdster een bouquet uitgedeeld, en tevens een Nummer, dat haar beurt van rijden bepaalde en hetgeen zooveel mogelijk, zichtbaar gedragen moest worden.

Des namiddags ten een uur begon het rijden, ten aanschouwe van een 10 à 12 duizend menschen; hetwelk, gepaard met schoon weêr, »eene allerheerlijkste vertooning opleverde»; buiten de directeuren, keurmeesters en rijdsters, werd niemand op de afgeperkte banen toegelaten, uitgezonderd de intekenaars die ook het recht hadden twee dames mede te brengen.

Ten half vijf ure stelde men het rijden tot den volgenden dag des middags ten twaalf uren uit, bij welk besluit de voorwaarde was gevoegd, dat wie dan niet aanwezig was, van verdere mededinging uitgesloten zoude zijn; dit werd bij trommelslag op het ijs bekend gemaakt.

De meeste vrouwen en meisjes intusschen reden des avonds met hun gezelschap weer naar huis, met het plan om op den anderen dag vóór den bestemden tijd terug te zijn. Dit verdient des te meer opmerking, omdat er onder deze vele waren, die verscheiden uren gaans van Leeuwarden af te huis hoorden. Zoo was onder anderen een Trijntje Uiltjes, van Ter Horne, oud 51 jaar, de vrouw van een dusgenoemden schuiteboer, des Vrijdagsmorgens komen rijden van het Ureterpster Verlaat, ruim zeven uren gaans van Leeuwarden, was 's avonds teruggekeerd naar die plaats, en 's anderen daags 's ochtends op haar tijd weer op de baan. Nog eene andere reed insgelijks naar huis om aan haar zuigeling de borst te geven, doch kwam des

LUISTERRYKE VROUWEN

Gehouden te LEUWARDEN op den
Opgedraagen aan de In en Opgezetenen van VRIESLAND.

SCHAATSCHEN RYDPARTY.

1ste en 2de February des Jaars 1805.

door P. H. Meyer & Comp^{te} te Amsterdam.

Small text, possibly a printer's mark or reference.

Small text, possibly a printer's mark or reference.

Small text, possibly a printer's mark or reference.

anderen daags een weinig te laat terug, en kon dus tot haar groote spijt niet meërijden.

Des Zaterdags was de toevloed der menschen noch grooter dan den vorigen dag; bijna niemand der rijdsters »mankeerde te compareeren».

Te ongeveer vier uur werd de strijd beslist door den laatsten partij-rit, tusschen Trijntje Pieters, van Poppingawier, oud 20 jaar, en Janke Wijbes, van Damwoude, oud 16 jaar, die den tweeden prijs won.

»Blom van schoonheid — gelijk ook bloei van jeugd en gezondheid», werd onder de Friesche rijdsters gevonden, en door haar werd volgens den schrijver bewezen, dat de Friezen boven anderen in het schaatsenrijden uitmunten.

Omdat de rijdsters in de »luchtigste» kleeding reden, werd na het eindigen van een rit alle mogelijke zorg voor haar gedragen, zoowel door het aantrekken van pelsen, soubises en jassen, etc., als door het toedienen van onschadelijk warm drinken, hetgeen zeker medegewerkt heeft dat niemand verkouden of ongesteld is geworden.

Dank zij de zorgvuldige en goede handelwijze der commissarissen, bijgestaan door de militie, die te Leeuwarden in garnizoen lag, benevens door stadsbedienden, liep alles in de beste orde en zonder eenig hoegenaamd ongeluk af; het was een bijzonder geval, dat destijds daarvoor de cavalerie op het ijs kon gebruikt worden.

Na afloop van het rijden, werden de winsters der prijzen verzocht op de Groote Zaal van den Doele te komen, waar in tegenwoordigheid van een zeer aanzienlijk getal dames en heeren, de

eereprijzen op eene plechtige wijze, met eene gepaste aanspraak werden overhandigd.

De baan op de Stadsgracht, waarop het hardrijden plaats vond, was 40 Koningsroeden lang; doch daarvan moeten twee roeden afgenomen worden, dus de ware lengte was 38 Koningsroeden, (25 Koningsroeden zijn bijna gelijk aan 26 Rijnlandsche roeden), de baan had dus een lengte van $39\frac{1}{2}$ Rijnlandsche roede ¹⁾. Deze lengte is door eene vrouw met zijdewind in 13 seconden afgedreden, hetwelk een snelheid van $36\frac{1}{2}$ voeten in ééne seconde oplevert en overeenkomt met de snelheid van de beste harddravers. En wanneer men den gewonen tred van een voetganger op $4\frac{1}{2}$ voeten in ééne seconde rekest, dan had gemeld vrouwspersoon, met dezelfde snelheid van $36\frac{1}{2}$ voeten in iedere seconde voortrijdende, één uur gaans in zeven minuten en bijna 24 seconden kunnen afleggen ²⁾.

Deze hardrijderij was zoo in den smaak gevallen dat in den winter van 1809 op den 9^{den} Januari er ook eene te Groningen werd uitgeschreven tusschen hardrijdsters uit die provincie; 36 deelnemers betwistten elkander buiten de A-poortengracht de gouden en zilveren voorwerpen. Prijs- en premiewinsters van deze »jeunes héroïnes de ce turf glacé” ³⁾ waren Trijntje Scholtens, uit Winschoten, oud 18 jaren, en Rienje Johannes, van Grijpskerk, oud 19 jaren. Ieder dezer meisjes moet, wanneer men

1) 1 Rijnl. roede = 3.7673 meters, dus $39\frac{1}{2}$ R, roede = 148 m. 81 c.m.

2) Zie ook Rekenkundige Voorstellen door Lucas Oling, vierde stuk, bl. 104, voorstel 27. Deze komt tot een tijd van 7 min en 16 sec.

3) Navorscher 1855, bl. 222. Commerce Belge n°. 56, 25 Février 1855.

de afstanden van al de door hen gedane ritten bij elkander neemt, meer dan 10 mijlen hebben afgelegd ¹⁾).

Ook het dorp Zuid-Broek hield zulk een wedstrijd en op 20 en 21 Januari had er weer een in Leeuwarden plaats. Om het aantal deelnemers niet te groot te doen worden, sloot men de gehuwde vrouwen en degenen die den leeftijd van 16 jaren nog niet bereikt hadden, uit; 64 vrouwen reden mede. De baan, lang 148 Ned. ellen, werd door de prijswinster van het gouden oorijzer, Hankje Gerrits van Veenwouden, in 12 seconden afgereden. De premie viel aan Maaïke Meijes, van Heeg, ten deel. Een Friesche rijmelaar maakte er een vers op in de landtaal, dat gedrukt werd met roode letters in den Frieschen Dubbeltjes Almanak en dezen een buitengewoon groot debiet bezorgde. Ook van deze rijderij bestaat een kopergravure ²⁾).

Sommigen ergerden zich bovenmate over deze vrouwenwedstrijden. In de Algemeene Vaderlandsche Letteroefeningen van 1809 wordt hierover een vinnige pennestrijd gevoerd. Iemand die zich »een menschevriend” noemt, zegt dat zulk een feest »eene ernstige, veel minder openbare toetse van het nadenkend verstand onwaardig is.”

»Schaamte verbiedt, dat onze burgerlijke Landdochters, in het openbaar, ten aanzien van duizenden staroogende toeschouwers uit beide seksen, alle de bovenkleederen afleggen, om eenen wed-

1) Navorscher 1856, bl. 141. Journal des dames et des modes n°. 5, troisième année, 25 Janvier 1809.

2) Friesland en de Friezen. Waling Dykstra. Hardryders. Leeuwarden, Suringar 1877.

loop aan te vangen, waarbij hare gezondheid bovendien gevaar kan lijden, en alle bevalligheid van haar ligchaam zich gansch ongunstig zal vertoonen.”

»Behalve het onderrokje, den halsdoek, muts en borstrok, staan zij daar gansch ongekleed.”

»Men vergete niet de bedenkelijke gemeenzaamheid en verkeerling onzer hupsche Landmeisjes, wier gelaat en schoonheid dezen of geen wulpschen Stedeling bij den wedloop behaagde.”

»Verkeerde maagdelijke schaamte of onkunde ontveinzen welligt en verbergen den hinder dien het ligchaam ontving uit verrukking of geweld aan de teederste deelen toegebracht.”

Ja, als dergelijke schouwspelen niet ophouden wil Philanthrope in allen ernst »het gezag der Hooge Landsbestuurders of van den Koning inroepen om deze te verbieden”¹⁾.

In Holland schijnen de hardrijderijen niet in zwang te zijn geweest; ik vind er althans nergens melding van gemaakt. Een bezoek aan de ijsbaan was er echter de moeite overwaard. »Niet alleen het gemeen, maar ook burgerlieden, ja zelfs petitmaitres en zoogenaamde élégans, niet zelden ook vrouwspersonen van allerlei rangen, vermaken zich op de bevrozen grachten”²⁾.

Daar komt de jeugd die

1) Algemeene Vaderlandsche Letteroefeningen. 2de stuk 1809. Brief van eenen menschenvriend aan heeren Letteroefenaars, over den wedloop op schaatsen door vrouwen om een gouden oorijzer, gehouden in Januari 1809, in de steden Leeuwarden en Groningen, en in den dorpe Zuidbroek, bl. 87 v.v.; Antwoord van A. F. A. bl. 211 v.v.; Wederantwoord van Philanthrope bl. 366 v.v.; Replik van A. F. A. bl. 485.

2) Het tegenwoordig Amsterdam. Amsterdam 1809, bl. 80 en 81.

. . . . met prikkelsleeden,
 Op 't glibb'rig ijs in stooten zwaait,
 Of, met de schofer, cijfers draait,
 Haar tijd in spelen wil besteeden ¹⁾).

De »koude waterbaan» met zijn bezoekers geleeke een mieren-
 hoop. Niemand kon weêrstand bieden aan haar aantrekkingskracht.

Jan de Zwaaijer komt hier zwaaijen,
 Met zijn Kaatje Trant op zij',
 Die haar lijf, niet min' dan hij,
 Weet te buigen en te draaijen,
 Even vlug, en los, en vrij;
 Daar haar rokjes luchtig waaijen,
 Zet haar dit méér leven bij.

.
 Maar, helaas! één enkel stootje,
 Door een helschen steen gebaard,
 Doet het meisje, in haren vaart,
 Schier het onderst boven glijden:
 Jan grijpt toe en stuit haar' val,
 Dan het jammerlijkst van all'
 Is dat, door dit vreeslijk lijden,
 Zeker koek- en zoopjesstal
 Zijn verderf niet kan vermijden:

1) Almanach van Vernuft, Smaak en Kunst. Lof des winters, bl. 140,
 Amsterdam 1808.

Flesschen, glaasjes, ondereen,
 Rijden mede aan scherven heen;
 De eigenaar, gansch niet te vreên,
 Wil de zwaaijers dit verklaren;
 Doch, op 't ijs niet vast ter been,
 Volgt hij, op zijn' buik alléén,
 Zijn verstoven winkelwaren ¹⁾.

Hier lacht men een Mofje uit die zijn »loopstokken" raar uitslaat, daar gaat een dienstknecht mosterd voor zijn heer halen, ginds houdt een jonker die zijn leden wringt »of 't een Maerze kater was", zijn liefde vast. Verderop rijdt een meisje met dikke beenen achter haar vrijer.

Hij scharreld als een kreeft,
 Die over de slikke zweeft,
 En schermd met zijn handen
 Of hij de carwazy heeft ²⁾.

»De rivier den Amstel, bied in dit jaargetijde een schouwspel aan hetwelk in de daad eenig in zijne soort is, en een tafereel oplevert van de vermaken op de Newa voor St. Petersburg ge-

1) Almanach van Vernuft, Smaak en Kunst. Ijsvermaak bl. 116. Amsterdam 1806.

2) De vrolijke openhartige Minnaar. Amsteldam 1795, bl. 91. IJspaatjes of 's Avonds Kroegen Bijeenkomst. Stem: van Jan Hagel. In de Vrolijke Overtoomsche Visboer, bl. 74, komt dit liedje onder een anderen titel voor, t. w. Lof van de Schatzerijders.

durende dien zonnestand. Het is een soort van carnaval, waarop zich alles vereenigd, sleden en rijtuigen, kroegen en wafelkramen, koord-dansers en muziek, het bruischen der paarden vermengt met het geklank der bellen waarmede hunne zadels bedekt zijn, het geschreeuw van eene menigte boeren, die, elkander bij de hand houdende, op schaatsen daarheen vliegen, kortom hier heerscht een gedruisch, een rumoer, alsof men zich bezig hield met de viering van een openbaar feest, waarbij de gansche stad genoodigt was" 1).

Nu dáár langs aan allen kant,
Tent en hut zijn opgeslagen,
Schijnt 'er welk een vreemd gezigt!
Schier een nieuwe stad gesticht 2).

En in menig tentje hoorde men het schaatsenrijderslied van die dagen vroolijk weergalmen.

Wat hangen mijn schaatsjes, zoo scherp en zoo glad,
Zoo netjes van blokjes en band,
Al snakkend naar 't ijs, als het vischje naar 't nat,
Nu treurig en doodsch aan den wand;
Daar ik van verdriet schier verteer,
Omdat ik eens over het Meer 3)
Wou rijden naar Grietje, mijn engelin,
Die ik zoo van harte bemin. (*bis*)

1) Het tegenwoordig Amsterdam, t. a. p.

2) Almanach van Vernuft, Smaak en Kunst. IJsvermaak bl. 116. Amsterdam 1806.

3) De Haarlemmer Meer.

Ik vloog, als het ijs mij maar houden kon
 Met blijdschap daarover heen;
 Dan wacht mij mijn Grietje, die nu als een non
 Zit eenzaam in droevig gewezen;
 Geef, winter! opdat ik u prijs,
 Voor mij en mijn Grietje wat ijs,
 Dan zullen wij zwaaien en zwieren zoo schoon
 Dat niemand van ons spant de kroon. (*bis*)

Ja, mogt het dit wintertje zoo nog eens gaan,
 Dat ik eens kon rijden naar Griet;
 En binden haar voetjes de schaatjes eens aan
 Op 't kantje van 't ijs in het riet;
 Dan mogelijk mogt ik wel meêr. —
 Maar neen! neen! zij is er zoo teêr!
 Want kom ik maar tot aan haar' kouseband
 Dan zegt zij, jou leelijke kwant! (*bis*)

Wat rijdt dat lief meisje toch netjes en vlug,
 Haar rokje zwaait als een vlag,
 Hoe drukt zij mijn hand dan tegen mijn' rug
 En blijft toch volkomen in slag.
 Wat doet het haar veel plaisier,
 Als wij dan een kruikje heet bier,
 Bij Krelis gaan drinken te Rijnzaterwou,
 'k Moet zorgen dan voor de kou. (*bis*) ¹⁾

1) Het Spreeuwte. Een Schaatsrijderslied. Wijze: Laastmaal als ik in
 het maisaisoen, bl. 40. Haarlem 1808.

De beroemdste hardrijder uit het begin dezer eeuw was Cornelis Ynzes Reen, van Kubaard. Het volgende geval gaf hem, zoo men zegt, de eerste aanleiding om zijne krachten eens te beproeven. In den winter van 1808 wilden drie uitstekende rijders, van Bolsward, den marktdag te Leeuwarden bezoeken. Bij eenen vliegenden noordoostenwind, was dit eene hoogst moeilijke taak. Zij staken echter van wal, begonnen met hun drieën, aan eenen haak achter elkander, de reis, en bereikten met krachtsinspanning het dorp Wommels. Even voorbij dit dorp, kwam Cornelis langs de opvaart van Kubaard, onder het tiltje doorrijden en nam zijn plaats in achter de drie reizigers, met hen in het zog oprijdende tot de algemeene pleisterplaats Hulkenstein, onder Oosterlittens. Na hier eenigen tijd vertoefd te hebben, maakten de drie mannen afspraak, hun mederijder, als ongevraagd gast, te ontrijden; doch Cornelis volgde hen weder tot aan het dorp Baard. Dit liep te hoog. Op zijne vraag »of zij hem niet wilden opleggen», kreeg hij norsch en weigerend ten antwoord: »ieder moet zich zelve redden.»

»Wol nou» kregen zij op hun beurt ten antwoord, »dan sil ik ta Liauwerd wol sisse, dat jimme komme» (dan zal ik te Leeuwarden wel zeggen, dat jelui komt) en hierop streek hij tot groote verbazing hen voorbij, legde de handen op den rug, en snelde hen als een pijl vooruit. De drie krachtige mannen wisten niet wat zij zagen, en konden hun wrevel, dat zij zoo gefopt werden, bijna niet verkroppen.

Doch de vogel was vooruit en raakte al verder en verder buiten hun bereik, zoodat er aan geen inhalen meer te denken was.

Eindelijk kwamen de drie mannen bij het Vallaat te Leeuwarden aan, en tot hunne groote verwondering, (daar zij wegens den harden wind bijna niemand op schaatsen hadden gezien), zagen zij hun vorigen reisgenoot. Hij stond daar kalm en wel zijn pijpje te rooken, en riep hun toe: »bin jimme der, wolkom! komijn, ik ha de boerekofje al for jimme besteld.»

Vol verbazing zagen zij hem aan. De wrevel was vergeten, en men moest in Kees, zoo noemde men hem veelal, een voornamen hardrijder bewonderen.

Op sterk aanraden nu van de drie mannen, wilde Cornelis bij de eerste gelegenheid zijne krachten eens beproeven tegen andere hardrijders; en deze gelegenheid brak spoedig aan.

Nog in denzelfden winter werd er eene voorname hardrijderij door mannen, te Sneek, aangekondigd.

Cornelis liet zich nu mede inschrijven. Bij de opening bleek al spoedig zijne verbazende vlugheid. Hij liep de baan als stappende ten einde, en maakte elken tred 11 rijnlandsche voeten lang. Het was zijne gewoonte zijne partij altijd slechts een weinig vóór te blijven, en zodoende niemand beschaamd te maken. Bij het einde der baan stapte of sprong hij altijd vlug over de streek; dit scheen hem bij eene zoowel lichte als zware partij even gemakkelijk te vallen. Met grooten roem behaalde hij de overwinning; algemeen werd hij nu als de beroemdste hardrijder erkend en bewonderd.

Deskundigen berekenden, dat, zoo hij met dezelfde snelheid van Kubaard naar Leeuwarden, een afstand van 3 uren, kon rijden met welke hij nu eene baan van 200 schreden had ten

einde geloopt, hij dan die reis, in een vierde van een uur, en dus één uur gaans in 5 minuten zou kunnen afleggen ¹⁾).

Naderhand heeft men hem te Bolsward, ten aanschouwe van vele liefhebbers, eenige toeren langs de baan op de Stads-gracht zien verrichten, die door ieder bewonderd werden ²⁾).

Men vertelt dat hij in zijne jeugd zich oefende in 't rijden op smalle greppels in het land, om zich zoo te gewennen aan het maken van lange recht vooruitgaande streken ³⁾).

Als zijne vrouw hem 's middags zei dat de aardappels kookten en dat zij heel graag wat mosterd bij den maaltijd zou hebben, dan reed Cornelis op schaatsen van Kubaard naar Bolsward (1½ uur gaans) om mosterd te halen, en kon terug zijn tegen den tijd dat de aardappels gaar waren ⁴⁾).

Hij kwam eens, zoo vertelt men, toevallig op een dorp in Groningerland, waar dien dag eene hardrijderij zoude plaats hebben. Hij zat bedaard in de herberg bij 't vuur en gaf te kennen dat hij wel meê van de partij wou zijn. Men kende hem niet en beschouwde hem niet als bijzonder vlug; hij werd toegelaten. Maar toen hij los kwam, begreep men spoedig dat hij daar allerbaas was. Toch zou men dien vreemden vent niet gaarne met den prijs zien weggaan. Toen de laatste rit gedaan werd, liet men, schijnbaar bij ongeluk, eene slede op de baan glijden om Cornelis daarover te laten vallen. Maar tot aller verbazing sprong

1) Dr. v. Geuns, bl. 256.

2) Prov. Friesche Courant, 23 Januarij 1848.

3) Friesland en de Friezen. Waling Dijkstra. Hardrijders.

4) Friesland en de Friezen. Waling Dijkstra. Hardrijders.

hij in zijne vaart over de slede; hij won nog den rit en daarmee den prijs ¹⁾).

De Friesche schaatsen uit dien tijd worden door den prefekt van het departement Friesland, J. G. Baron Verstolk, in zijn rapport van 1813 ten behoeve van het Ministerie van Binnenslandsche Zaken des Franschen Keizerrijks beschreven als »horizontaal en plat, terwijl zij elders aan de zijden eenigszins schoef zijn, zoodat men ze niet, zonder onderscheid, aan de beide voeten zou kunnen gebruiken. Verder zijn de schaatsen der Friezen zeer kort en zonder versiersel, en men vindt er niet dien halven boog aan vóór den voet, welke dikwijls aanleiding geeft tot ongelukken ²⁾).

Leiden was nog steeds de stad der ijskunstenaars. Daar zag men in den winter van 1808/1809 een fiksche schaatsenrijder, onder het rijden, over het hoofd buitelen en weer voortrijden, evenals ware er niets gebeurd. Anderen, zooals een Jan van der Laar, laten zich bedaard achterover vallen, slaan de beenen over het hoofd, en rijden zoo weêr voort ³⁾. Deze van der Laar reed eens binnen het uur van Haarlem naar Leiden, ruim 4½ uur gaans. Op een anderen tijd was hij in anderhalf uur naar Delft heen en terug geweest, zijnde te zamen wel 7 uren gaans. Ook was hij eens bij stil weer en goed ijs, op één

1) Friesland en de Friezen. Waling Dijkstra. Hardrijders.

2) De Vrije Fries, bl. 45. Ook Dr. van Geuns vermeldt omstreeks dienzelfden tijd dat de Friesche schaatsen zeer korte neuzen hadden, veel korter dan die der Hollandsche schaatsen, bl. 209, Volledig Leerstelsel van kunstmatige lichaamsoefeningen, en op bl. 235: zij zijn smaller en scherper van ijzer; zij zijn niet uitgesneden van zool en de ijzers zijn dieper in het hout gevat, waardoor men lager bij het ijs is.

3) Dr. v. Geuns, bl. 247.

dag heen en weer van Leiden naar Breda gereden, een afstand van 30 uren gaans ¹⁾. Hij wist zoo ver over te hellen dat hij slag voor slag, nu rechts dan links overzwaaiende, de kurken opnam, door hem op geregelde afstanden op de baan nedergelegd. Ook vond hij geen zwaarigheid om het al slingerende buitenoverrijden een uur lang vol te houden. Het was zijne gewoonte, al rijdende, zonder op zijn knieën te gaan liggen, de schaatsen af te binden en zoo op land te stappen ²⁾.

Ook waren er in Leiden verscheidene schaatsenrijders die, achter eene slee rijdende, telkens het been dat niet op het ijs rustte over het handvatstel heenslingerden.

Omstreeks dienzelfden tijd leefde te Bolsward Juffrouw Lycklama à Nyeholt, die in één rit langs de buitengracht, zonder missen, tot vier- of zesmalen een op verschillende afstanden liggenden zakdoek kon opnemen.

Bij het rijden op de Friesche vlakten, zag men menigen boer-knecht over een molendijk springen. Ook in Rijnland's streken was een sprong van 10 à 11 voet niets vreemds. Er waren rijders, die 3 voet hoog over een schuifslê konden heen springen. Van eenen Tasseron en Kettenis, twee Leidenaars, verhaalt men, dat zij eens na het aangaan van eene weddingschap, over de geul van het Haagsche Schouw zouden gesprongen zijn, welke geul wel tusschen de 14 en 20 voet breed moet geweest zijn. De eerste sprong over de leuning van drie achter elkander staande keukensteulen, gelijk mede, herhaalde malen,

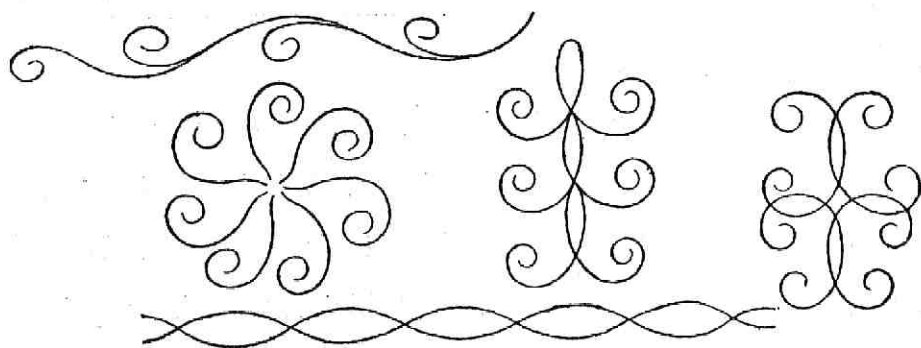
1) Dr. v. Geuns, bl. 258.

2) Dr. van Geuns, bl. 260.

links en rechts over eene schuifslee, daar hij achter reed ¹⁾).

In het buitenoverrijden was men bijzonder ervaren. Dr. van Geuns vertelt dat hij eens een lang en rijzig man, hier in Leiden, het Galgewater (omstreeks 80 meter breed) van de eene zijde tot de andere, en dat zoo ver het oog reiken kon, te midden van honderden schaatsenrijders zag overzweven, zonder dat hij iemand hinderde of dat hem dit, zoo het scheen, eenige moeite of inspanning van krachten kostte ²⁾).

Behalve dit buitenbeensrijden zag men er overtreden of beentje overrijden. Hier was er een aan het achtertreden, daar beschreef men bogen binnenbeens. Deze vertoonde de samengestelde spiraal- of slakkenlijnen op één been, gene sneed een halve maan in het ijs of een

(Figuren die omstreeks het jaar 1800 in Holland door de schaatsenrijders werden gereden.)

grooten cirkel, terwijl de hielen der beide voeten naar elkander waren toegekeerd. Sommige reden achteruit, ja zelfs waren er bij die dit met de schaatsen het achterste voren aangebonden, volbrachten ³⁾).

1) Dr. v. Geuns, bl. 245.

2) bl. 283.

3) Dr. v. Geuns, bl. 237 v.v.

De Hollandsche schaatsen uit dien tijd waren eenigermate flauw gebogen en hielden ter lengte van anderhalve duim ijs. De gemiddelde breedte van het ijzer bedroeg $\frac{1}{8}$ duim, vóór iets breeder, achter iets smaller. De hoogte van het ijzer der schaats was van dien aard dat zij van voren $\frac{3}{4}$ en van achter $\frac{1}{2}$ duim buiten het hout uitstak. De houten hadden zoowel vóór als achter een paar uitstekende puntjes, om er de schoenzool des te vaster op te doen klemmen. In plaats van de drie uitstekende punten van achter, hadden sommige aan de houten bevestigd een dwars-ijzertje, met aan de einden opstaande lippen, waartusschen de schoenzool beklemd werd ¹⁾.

Niet zonder stilzwijgen kan ik de hardrijderij van mannen en vrouwen voorbijgaan, die den 2^{den} Januari 1823 te Leeuwarden werd gehouden; 32 paren namen er aan deel; de prijs werd gewonnen door een rijder, wiens naam nog door elken Fries in eere wordt gehouden, nl. Atze Geerts Atsma van Terzool, met Trijntje Johannes Reidinga van Goijenga, en de premie door Wijbren Pieters Speerstra met Antje Pieters Speerstra van Goijengahuizen. De baan, lang 226 Ned. ellen, werd afgereden in 26 sec.

Atze Geerts vond echter zijn meester in Pier Thomas Stornebrinck. In een hardrijderij waarvan de juiste datum onbekend is doch die vóór het jaar 1823 werd gehouden, legde Stornebrinck tegen Atze de baan van 166 Ned. ellen in 14 sec. af. Zijn streken waren 48 Friesche voeten of 15.65 Ned. ellen lang ²⁾.

1) Dr. van Geuns, bl. 209 v.v.

2) Prov. Friesche Courant 16 Jan. 1848.

De winter van 1823 was zoo gestreng dat de honden op straat en de kraaien op het aas dood voren.

De hardrijderij waaraan de meeste ridders ooit hebben deel genomen, zal wel die zijn welke in den jare 1838 even buiten Delft werd gehouden. Niet minder dan 500 ridders betwistten elkander de 40 uitgelooftde prijzen; het feest, dat 4 dagen duurde, werd door het schoonste weder begunstigd ¹⁾.

Een bijzonder vermaak was 't steeds Paascheieren op 't ijs te eten. Als voorbeeld diene de volgende advertentie, die men in de week vóór Paschen van 1845 in het Handelsblad las:

Den 23sten Maart 1845 verkoopt C. Wijs
Beste eieren op het ijs.

Bij goed droog weder zal er gedurende de aanstaande Paaschdagen een fraaie tent, van buiten met vlaggen en wimpels, van binnen met kostbare draperies gedecoreerd en goed verwarmd, op den Buiten-Amstel geplaatst worden, waarin extra beste eieren (hard of zacht naar verkiezing) zullen verkocht worden. Tot herinnering aan dezen zoo merkwaardigen winter zal men daar tevens kunnen bekomen Geschilderde Paascheieren, waarop zal geteekend staan: »Gekookt op het ijs den 23sten Maart 1845". Den 22sten Maart begon het wel te dooien doch het geschiedde toch.

Niet alleen in de bovengemelde »fraaije tent" maar ook op verscheidene andere plaatsen waren »Paasch-eieren-tafels" op 't

1) Nieuwe Friesche Volks-Almanak 1858. P. A. Meeter. Het schaatsrijden.

Photolith: P. J. Mulder Leiden.

ijs aangericht, »alwaar voor het publiek het zeldzaam genot van Paascheijeren op het ijs te eten in ruime mate was aangeboden, en waarvan ook tallooze Amsterdammers gretig en vrolijk hebben gebruik gemaakt.»

Aan de jachthaven bij de Nieuwe-Stadsherberg had een »vriendenkring» zich vereenigd, om gezamenlijk Paascheieren op het ijs te eten; wat »gezegde vriendenkring» dan ook niet slechts »onder hartelijke en vrolijke gesprekken» gedaan, maar er zelfs een oorkonde van opgemaakt heeft, waarvan elk der leden een exemplaar heeft gekregen; ten bewijze hoe »gedenkwaardig» men zulk »een ijzig Paaschfeestmaal» acht ¹⁾.

Op verschillende plaatsen zag men ook militaire manoeuvres op 't ijs en tirailleurs op schaatsen, die »duizende toeschouwers lokten» en aller oog »boeiden door sierlijke en vlugge bewegingen». Zoo werden in het begin van het jaar 1848 »op een der Stadsgrachten van Arnhem door een gedeelte der manschappen van het depôt bataillon van het derde regiment infanterie, aldaar in garnizoen, met slaande trom, geheel gewapend en gepakt en voorzien van schaatsen, onder leiding van den 1sten luitenant van Vooren, manoeuvres op het ijs uitgevoerd, bestaande in tiraileren, differente marschen in colonne en uit de flank, het komen in bataille» enz. ²⁾.

Maskerades op 't ijs zijn al oud; in de middeleeuwen vermaakten de narregilden er zich zelve en de toeschouwers mee,

1) J. ter Gouw, de Volksvermaken, bl. 215. Handelsblad 20 Maart 1845, id. 26 Maart 1845.

2) Prov. Friesche Courant 9 Jan. 1848.

en een danspartij op schaatsen door gemaskerden was vroeger geen zeldzaamheid. Op een schilderij van Adriaan van Nieuland, in 't Museum te Brussel, het ijsvermaak op de Schelde voor Antwerpen voorstellende, ziet men op den voorgrond zes gemaskerde paren op schaatsen dansen ¹⁾.

Ook in onze eeuw kon men meermalen een dergelijk schouwspel genieten. Zoo werd te Leeuwarden op 18 Januari 1848 »eene Grootte Gemaskerde Voorstelling gegeven, voorstellende de gevangenneming van Graaf Pesano, daarna de verlossing van den graaf Pesano door den rooverhoofdman Orsino, Vorst der Appennijnen" ²⁾.

De gekostumeerde hardrijderijen die een twintigtal jaren geleden zeer in den smaak vielen, zijn hieraan ontleend. In Januari 1864 had Leeuwarden wel tweemaal die pret. De gemaskerde stoet ging in optocht de stad door met trommen, muziek en vaandels; Garibaldi wandelde er naast Don Quichot, Wilhelm Tell naast Napoleon, Klopstock naast Leonidas, Harlekijn naast een Turk en Pierro naast Lord Palmerston ³⁾.

De winter van 1848 was zeer langdurig, waardoor groote armoede ontstond. De watersnoodpoëten lieten hun dichtadren vloeien. Ook Tollens greep zijn lier en deed een beroep op de liefdadigheid in een bedelbrief waarin o.a. de meer bekende dan schoone versregels voorkomen:

Des zomers heeft de rijkaard ijs,
Des winters heeft hij fruiten.

1) J. ter Gouw, de Volksvermaken, bl. 594.

2) Prov. Friesche Courant 17 Jan. 1848.

3) J. ter Gouw, de Volksvermaken, bl. 594.

In 1855 ¹⁾ werd ook weder eens een kermis op de Maas gehouden, door den dichter Bogaers bezongen.

Heruit wie Bataaf zich gevoelt in het hart!

Heruit met de slede en de schaats!

De kermis heeft hagel en ijzel getart

En danst met vreugde op de Maas.

Wel dom, wie, benauwd voor een kus van het Noord,

In 't mufte vertrek zich verknijz':

't Is kracht, het is lust, dien zijn adem ontgloort.

Op, vrouwtjes en mans! naar het ijs!

Waar barken en brikken, vol Indische vrucht,

De woelende waatren doorsneên,

Daar zwaaide de Winter zijn staf door de lucht;

De vloed was herschepen in steen;

En huisjes en kluisjes (wie telt hun getal!)

Bezaaiden de onkenbre rivier

En seinden met vaantjes op 't helle kristal:

»Hier, vrinden! de kermis is hier!»

Nu krult er de vlam om het sissend gebak

In wafel- en poffertjeskraam;

Nu rolt er 't ivoor op het lakensche vlak

En lokt er biljarters te zaam:

1) Naar aanleiding van dezen winter verscheen het plaatwerk: Het ijsvermaak op de Maas te Rotterdam in Februari 1855, met bijschriften van T. van Westhrene, de Ridder, van Zeggelen, enz. Rotterdam, van Gogh en Oldenzcel; Leiden, A. W. Sijthoff.

Hier ramlen de steenen en dobblen ze om koek
 Bij heete lavas en anijs;
 Ginds koopt een matroos aan zijn liefjen een doek
 Tot kermisgeschenk van het ijs.

't Krioelt er als mieren in loods en in tent,
 Muziek vergezelt het gelach:
 Er is aan de pret en 't onthalen geen end:
 De Zomer wierd helsch, zoo hij 't zag.
 De Trots is gebannen, hij pruilt op de kaai;
 Gelijkheid regceert in het rond:
 't Fluweel heeft een vriendlijken groet voor het saai
 En maats zijn er duffel en bont.

De boer en de jonker, de knechts en de baas —
 't Komt alles ter kermis gesnord:
 Als kroop er een donkere slang op de Maas,
 Zoo zwart is 't van Vlaarding tot Dordt.
 »Hei! (joelt het er) schaatsertjes! legt er reis aan!
 »Hier, paartjes, een poosje gerust!
 »Een slokje gesnoept om den dorst te verslaan,
 »En dan voor de kou eens gekust!"

Hoor! 't zweepengekletter en 't rinkelgebel
 Verkonden, wat togt er begint.
 Uit tikker en nar is het lagchend: »vaarwel!"
 En 't sluijertje valt voor den wind;
 En draver op draver, bepluimd en bepronkt —

Ze dansen, ze schieten vooruit
 En reppen de hoof, dat het ijs er van vonkt,
 Vergramd als de teugel ze stuit.

Wat verder ontrolt — tot den top toe bevlagd
 En rappe gezellen aan boord —
 De vloot van de Maas, die op reizigers wacht,
 Heur zeilen, gereed voor het Noord.

»Komt, hachjes, wier kiel, van de schotsen omkorst,
 »Zoo graag weêr de golven doorgleê!
 »Stapt binnen! Ons schip is geen slaaf van de vorst;
 »Wij varen, al stolde de zee.»

Ze schepen zich in, ze begroeten den wal,
 En glijen en snijen de lucht,
 En schaven zoo snel en zoo fel het kristal,
 Dat de adem de lippen ontvlugt.
 Één wenk en geen oogen bereiken ze meer,
 Als spookte de Droes in het want:
 Één wenk, en daar zijn ze en ontschepen ze weêr,
 Een brief uit Schiedam in de hand ¹⁾.

De oude liefhebberij om de elf steden van Friesland in één dag op redens te bezoeken, was in die dagen en is ook thans nog steeds onverflauwd.

Een ander gebruik bestaat in Holland. Uit Leiden, Rotterdam en andere plaatsen rijdt men op schaatsen naar Gouda en koopt

1) Mr. A. Bogaers. De kermis op de Maas.

daar een lange Gouwenaar; de kunst is nu deze pijp gaaf in zijn woonplaats te brengen, een bewijs dat men niet gevallen is.

De Leidenaars die tegen zulk een verren tocht opzien, trekken in lange reien naar 's Melenaarsbrug, waar het 's middags om één uur vaak al zoo vol is dat het verzoek aan den kastelein om een glas warme pons of brandewijn met noot tot de pia vota behoort. Niet minder druk is het bij »de Vink», de bekende herberg aan het Galgewater, waar vroeger de toevloed naar een »zingend koffiehuis», voor den ijstijd aangenomen, het gewoel nog vermeerderde. Dáár ziet men »blokzijlen» op Berg-Ambachtsche- en »klaphakje doen» op Linschoter schaatsen.

Dáár dartlen de knapen en maagden in 't rond,
En vormen een wemelend schitterend bont¹⁾.

In de omstreken van Slikkerveer ziet men zeilen op schaatsen. Het daarvoor gebruikte zeil wordt vervaardigd door twee bamboes-stokken, kruiswijze over elkander bevestigd, met zeildoek, ter grootte van 6 à 7 voet in 't vierkant, te overtrekken. Dit zeil, hetwelk den vorm van een vlieger heeft, houdt men, evenals een wapenschild, met de armen stevig vast; men kan hiermede niet alleen vóór den wind in vliegende vaart over de vlakte voortsnellen maar ook tegen den wind op laveeren.

De Groningers en Ommelanders tijgen op scheuvels naar het dorp de Leek om een Leekstertakje (een papieren bloemtak met linten en klatergoud) te halen en al wordt het soms ook

1) Almanak voor Hollandsche Blijgeestigen. Aan den winter door Leönhard Sterk, bl. 96 v.v. Hoorn 1837.

wat laat en al zitten de ouders ook in ongerustheid, de jongelui bekommeren zich daarom niet bijster.

Een leeksterbloemtak moet er zijn

Al brommen de oude paaien ¹⁾.

Hebben wij gezien dat een Zwitser reeds in 1791 alhier zijn kunsten op rolschaatsen vertoonde, ook in Londen werd omstreeks denzelfden tijd, of iets later, door John Joseph Merlin, volgens the Gentlemans Magazine ²⁾, de uitvinder der rolschaatsen, in maskeradekostuum een voorstelling op deze wicltjes bij Mrs. Teresa Cornely's, Carlisle House, Soho Square, gegeven ³⁾.

In het begin dezer eeuw zag men ze voor het eerst te Parijs. Voor Garcin, den bekenden schaatsenrijder en schrijver van een handleiding over dit vermaak ⁴⁾, waren de winterdagen te weinig in aantal, en hij trachtte daarom het rolrijden in te voeren. Hij noemde deze schaatsen Cingars, naar het anagram van zijn naam. In een zijstraat van den faubourg Saint-Antoine opende hij een lokaal ⁵⁾. Wel viel het rolrijden daar meer in den smaak

1) De winter van 1624 in het Waterland. In navolging van Dr. E. Halbertsma door J. J. A. Goeverneur.

Er bestaat voorts een keurig gedichtje van J. de Boer Ez. „Het Leekster-takje” te vinden in de Huisvriend van 1853.

2) Vol. 73, part 1, bl. 485.

3) Bushy. Concert-room and orchestra anecdotes, etc. Vol. III, bl. 137. London 1825.

4) J. Garcin, le vrai patineur, ou principes sur l'art de patiner avec grace, etc., Paris, Delespinasse; Delaunay; Nepveu; l'Auteur 1813.

5) Encyclopédie-Roret. Patinage et Récréations sur la glace. P. Desormeaux, bl. 63. Paris 1853.

dan bij ons, en zag men een tijdlang menschen op de gladde steenen der boulevards en op de paden der openbare parken zich aldus in het zweet huns aanschijns voortbewegen, doch daar deze schaats, nog in wording verkeerende, herhaaldelijk herstelling eischte, mocht het dáár evenmin gelukken om dit rijden een blijvende plaats onder de vermaken te doen innemen.

In 1823 werd het weer beproefd te Londen door Robert John Tyers, een fruithandelaar van Covent Garden, doch ook hier verdwenen weldra de »volitos" onder welken naam deze rolschaatsen bekend waren ¹⁾.

In 1849 verscheen Meyerbeer's opera »de Propheet", in welks derde acte een rijtooneel voorkomt. Hierdoor werd er de aandacht weer op gevestigd, en weldra opende men te Londen en Parijs allerwege zalen waar dit vermaak beoefend kon worden. Spoedig echter werden deze banen bij gebrek aan bezoekers gesloten.

De rolschaatsen uit die dagen werden vervaardigd te Parijs door M. Legrand, rue de Jardins, Champs-Élysées. Zij waren, evenals de Hollandsche schaats die op het ijs gebruikt wordt, van voren van een sterk gebogen krulhals voorzien. Deze rolschaatsen rustten slechts op twee voor elkander geplaatste wieltjes. Een zeer uitvoerige beschrijving, van den vervaardiger afkomstig, vindt men in het aangehaalde werkje »Patinage".

In 1859 verbeterde Woodward de rolschaatsen door india-rubber aan de wieltjes te bevestigen. Op zulk een paar ver-
toonde Jackson Haines, de kampioen van Amerika, zijne »buiten-

1) Patents for Inventions, Abridgments of specifications relating to toys, games and exercises. A. D. 1672—1866. London 1871. bl. 165.

gewone verrichtingen". Een andere kunstrijder, Goodridge, volbracht de pirouette op de voorste raadjes, evengoed als andere ijskunstenars op schaatsen ¹⁾.

Eerst in 1863 kwam de tegenwoordige vorm in gebruik. Eenige jaren later werden door Plimpton de uitmuntende rolschaatsen in de wereld gebracht waarmede men bijna dezelfde snelheid op den parketvloer als met gewone schaatsen op het ijs kan bereiken. In Engeland werd dit rijden een ware woede; niet minder dan 30 banen lokten toentertijd te Londen gelijktijdig talrijke bezoekers. De beste was in Prince's te Chelsea. Men vond er in het Crystal- en Alexandra palace, te Dalston, Greenwich, Hackney, Highbury, Islington, Putney, Kensington, Mortlake, Richmond, Shoreditch, Vauxhall, Wimbledon ²⁾, kortom

There was not a single suburb
But soon its rink could show,
From Hampstead, Kew, and Camberwell,
To Stratford-att-Bow,

verspreidde zich de manie voor het rolrijden.

It went from Cork and Dublin gay
To Exeter and Rhyl
From Inverness and Aberdeen,
To Harrow-on-the-Hill ³⁾.

1) Captain Crawley's handbook of swimming, skating, etc. bl. 112.

2) Captain Crawley's handbook of swimming, skating. etc. bl. 118.

3) Idyls of the Rink. The Rime of the ancient rinking man, bl. 43.

In 1874 werd de eerste publieke baan in Engeland geopend, nl. te Brighton, Corn Exchange ¹⁾.

Skating rinks vond men op alle badplaatsen en in elke groote stad.

Evenals over het schaatsenrijden zagen ook handleidingen over het rolrijden het licht. In dicht en on dicht werd het vermaak verheerlijkt.

Het rolrijden werd zulk een »rage» dat sommigen reeds bedenkelijk het hoofd begonnen te schudden over »the folly of England upon wheels». Een ieder, zoowel dames als heeren, rolde »all the livelong day» over het asphalt voort.

De liefhebberij werd echter, dank zij de strenge maatregelen der huisvaders, langzamerhand minder. Evenals op het ijs, heerschte ook op deze baan bijzonder veel vrijheid en liefde tot zijn naasten. Elke dame vond aanstonds een welwillende om haar eerste pogingen te ondersteunen, en iedere onbekende was onmiddellijk gereed een struikelend meisje in zijn armen op te vangen, zoodat een »gevallen engel» tot de zeldzaamheden behoorde. Welke schoone zou zulk een hoffelijken ridder een »toertje» weigeren? Toen echter deze »gevalletjes» aan de papa's ter oore kwamen en het bleek dat de, volgens hun gevoelen ongewenschte, kennismakingen niet altijd bij het vertrek van de baan werden afgebroken, hielden ze hun dochters eenvoudig te huis en mochten de heeren in hun eentje zich vermaken, en zelfs van dezen verdwenen er velen toen zij »grondig» en op »gevoelige wijze» door eigen waarneming wisten dat de juistheid van de uitdrukking »rolbaan» ook in figuurlijken zin »niets te wenschen overliet».

In Amerika steeg de woede voor dit rijden tot ware razernij.

1) Captain Crawley, t. a. p.

Hoewel in 1861 aldaar eerst bekend, telt men er thans niet minder dan 50.000 skating-rinks. Elk dorpje heeft zijn rink met een »fancy-skater» en een »professor» om de wankelende schreden der beginners te leiden. In de steden verrijzen telkens grootere en fraaiere inrichtingen en voor de minder gegoede klasse bieden de breede trottoirs eene schoone gelegenheid aan.

Men berekent dat er door 400 firma's in de Vereenigde Staten elke maand 300.000 paar rolschaatsen gefabriceerd worden, juist genoeg om aan de behoefte van minstens 50.000 rinks te voldoen; jong en oud, aanzienlijk en gering, alles rijdt op het asphalt. Deze »razernij» heeft zulke afmetingen aangenomen dat de geestelijken er een kruistocht tegen prediken, daarin broederlijk geholpen door.... de ondernemers van publieke gemakkelikheden die van de rinks gevoelige schade ondervinden. Van de wetgevende macht van stad en staat wordt bescherming verwacht voor hun bedreigde affaires. Werkelijk zijn reeds hier en daar verordeningen in het leven geroepen, regelende het geoorloofde aantal banen en voorschriften bevattende omtrent toelating, enz. In allen ernst was voor een paar jaar een dergelijk wetsvoorstel aanhangig in den Senaat van den staat New-York.

Wedstrijden op rolschaatsen zijn reeds jaren in zwang, en in snelheid behoeft de rolrijder voor den rijder op het ijs niet onder te doen. De kortste tijd waarin 5 mijlen zijn afgelegd, is tot dusverre: 1 mijl in 3 min. 21 sec., 3 mijlen in 10 min. 20 sec., 4 mijlen in 13 min. 49 sec. en 5 mijlen in 17 min. 22 sec., afgelegd door Skinner te Boston op 10 Oct. 1884.

Met verbazing en schouderophalen zal men echter vernemen, dat in een van 2 tot 7 Maart 1886 in Madison Square in New-

York gehouden 6-daagschen wedstrijd op rolschaatsen vier der deelnemers niet minder dan 1000 Eng. mijlen aflegden.

De gelukkige prijswinner, de courantenverkooper Willam Donovan, een 17-jarige Iersche jongen, die er op den 6^{den} dag uitzag als een gegalvaniseerd lijk, reed 1092 Eng. mijlen (\pm 1750 kilometers) een afstand grooter dan van New-York naar Chicago. Slechts 20 uur was hij van de baan af geweest. Een som geld, een medaille met een »meesterschap» en niet onmogelijk een vroegtijdig graf zijn het loon voor zijne bovenmenselijke inspanning en volharding. En is hiermede de grens bereikt? Waarschijnlijk niet. Toen een aantal jaren geleden een hardlooper in 6 dagen 450 Eng. mijlen had afgelegd, was New-York in verrukking over dat heldenfeit. Verleden jaar (1885) bereikte Fitz Gerald 612 mijlen; en die geen kans ziet om het tot ongeveer 600 te brengen, behoeft aan zulk een wedstrijd niet meer mee te doen. Misschien legt de rolrijder der toekomst in 6 dagen wel een afstand af van New-York tot Omaha.

Aldus schreef een particuliere correspondent uit New-York aan het Nieuws van den dag op 17 Maart 1886. Reeds in Juni van datzelfde jaar werd een grootere afstand afgelegd door Wm. M. Boyst van Port Jervis, New-York; deze bracht het tot 1148 Eng. mijlen (ruim 1847 kilometers).

Ook in ons land waren de rolschaatsen een tijd lang in de mode en hoorde men zelfs op de kermissen het gezang:

Maar 't prettigst waar een minnend paar

Des avonds heen kan gaan,

Dat is naar mijn idee zoo waar

Alleen de schaatsenbaan.

De meeste Hollandsche banen zijn verdwenen en de weinige die nog in Amsterdam bestaan, worden slechts bezocht door menschen die, zij het ook in anderen zin, »ferm aan den rol" zijn.

De reden dat het vermaak zoo weinig bij ons in den smaak viel, is m. i. voornamelijk te wijten aan het slechte gehalte der banen die werden aangelegd en aan de kwaliteit der schaatsen, hier gebruikt.

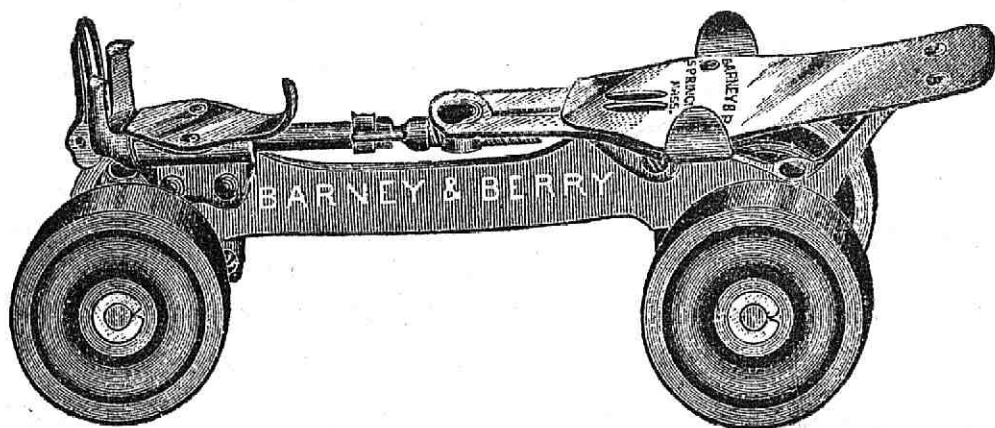
Men gebruikte hier te lande meestal asphalt. Zulk een baan is nooit volkomen gelijk, doch heeft ontelbare bultjes en gaatjes en is voorts zeer onderhevig aan verandering van weersgesteldheid. Bovendien heeft zij het nadeel dat de schaatsen daarop te veel slijten.

De beste banen zijn degene die bestaan uit een parketvloer van Amerikaansch pijnboomhout. De plankjes zijn 3 à 4 cm. breed en zoo geplaatst, dat de draad van het hout niet parallel met de oppervlakte loopt. Deze plankjes worden aan den onderkant vastgespijkerd of geschroefd op latten, die er dwars diagonaal op zijn aangebracht. De vloer bestaat uit verschillende deelen, waarvan elk opent en sluit op de wijze van een zoogenaamden Eng. parallel-liniaal. De geheele vloer kan gemakkelijk uit elkander genomen en verplaatst worden.

De beste rolschaatsen zijn in Amerika te bekomen bij Barney and Berry, Springfield, Massachusetts, Vereenigde Staten. Deze schaatsen zijn geheel van ijzer en staal, en worden op dezelfde wijze aan den voet bevestigd als de kunstschaats die op het ijs wordt gebruikt. Elk van de vier stalen wieltjes loopt, evenals het wiel van een vélocipède, op 36 stalen ballen. De prijs van de beste soort bedraagt 12 dollars (\pm f 30.—).

Terwijl men elders zich op deze kopie op rolletjes van het

origineel vermaakt, treft men in Rusland op de zoogenaamde »Russische bergen” een kopie op rolletjes van sleden aan. Deze »Russische bergen” zijn een vinding van den ouden tijd; doch voor een paar jaar heeft men ze weer in werking kunnen zien te Liverpool, op een tentoonstelling die de geschiedenis der middelen van verkeer en vervoer te zien gaf van de vroegste tijden tot op heden. Bij den hoofdingang der Tentoonstelling, links van den voorgevel, zag de bezoeker een groote hellende vlakke, met een dicht aaneengesloten vloer belegd. Daarop gleden kleine rolsleedjes langs een smallen weg voort, tusschen vrij hooge richels, die de glijbaan aan beide zijden begrensden. Over deze tamelijk steile helling vliegt de bezoeker, die zich aan dit vervoermiddel toevertrouwt, snel naar beneden. Te Liverpool was de weg ongeveer 60 meters lang en 20 meters breed. Onder aan de helling gekomen, glijdt de slede voort over een horizontale vlakke, waarop hare snelheid langzamerhand vermindert, zoodat zij weldra zonder eenige moeite tot staan kan worden gebracht.

In Frankrijk had men de »Russische bergen” een zeventig jaar geleden ook. De liefhebbers van dit vermaak begaven zich op die bij de barrière du Roule te Parijs langs een trap naar den top

van een vrij hoogen toren, waar men twee aan twee kon plaats nemen in eene kleine slede op rolletjes, die men dan naar beneden liet glijden langs de zeer steile helling van een glooienden, min of meer hollen weg.

De »Russische bergen» van den Jardin Beaujon, in de Champ-Elysées te Parijs, waren op nog veel grooter schaal ingericht. Zij werden geëxploiteerd onder den naam van »Fransche bergen», en de wijze waarop deze waren aangelegd, verschilde aanmerkelijk van het gewoonlijk gevolgde stelsel. Een geneesheer uit die dagen, zekere Dr. Cotterel, heeft er zelfs een boek over geschreven onder den titel van: »De luchttochten op Fransche bergen uit het oogpunt van vermaak en gezondheid beschouwd.»

»Uit een vierkant paviljoen of toren,» zegt de schrijver, »honderd voet hoog en op den buitensten omtrek geplaatst, strekken zich naar den rechter- en den linkerkant, in glooienden vorm, twee zijdelingsche en rondlopende bergen of hellingen uit, die geheel van hout vervaardigd zijn. Deze beschrijven een soort van cycloïde of ovaal-gekromde lijn en hebben een oppervlakte van achttien honderd voet. Elk van die zijwaarts-gekromde hellingen of bergen, ter breedte van vijftien voet, is voorzien van een dubbele groef of spoor, achttien duim diep, waarin de wieltjes der sleden loopen. De aflopende hellingen of zijwaartsche bergen, die een lengte hebben van meer dan zeventien honderd voet, loopen, na onderscheidene golvingen, aangebracht om de vaart te versnellen of te verminderen, ten laatste in een horizontale vlakte uit, waarlangs men weder bij het punt van vertrek aankomt.»

Weldra verzezen er te Parijs andere inrichtingen van dienzelf-

den aard, b.v. de »Egyptische bergen» in de rue du Faubourg-Poissonnière, en de »Niagarasprong» in den Jardin Ruggiery, rue Saint-Lazare. Van het punt, alwaar de beide zijwaartsche bergen zich in de laagte vereenigen, verheft zich in een steile glooiing tot aan het belvédère, onder een hoek van twintig graden, een vlakke of rechthoekige berg, die de steigende of midden-berg wordt genoemd. Deze is als 't ware de as, de groote middellijn, van de ellips of het ovaal, door het gebouw gevormd. Die berg vijf en twintig voet breed en in zijn geheel vierhonderd vijftig voet lang, heeft twee opstaande randen, met veeren langs de kanten en voorzien van dubbele tressen of dikke, platte koorden. De wagentjes worden van zelf aan die touwen zonder eind vastgehaakt, door middel van ijzeren ringen, welke op bepaalde afstanden zijn aangebracht. Men vertrekt onder aan den middenberg, en gaat daarmede naar boven tot aan het belvédère, om vervolgens weder te dalen langs een der zijwaarts loopende bergen of glooiingen, en zoo weer bij het punt van vertrek uit te komen. De opstijging der wagentjes of sleden geschiedt door middel van een werktuig, dat door paarden in beweging wordt gebracht.

De nederdaling geschiedt zeer snel. Men legt op die wijze in twintig seconden, zoowel opstijgende als nederdalende, een weg van omstreeks twaalfhonderd voet af, zoodat men, bij drie tochten per minuut, een afstand van meer dan drieduizend voet doorloopt, gelijk staande met ongeveer vijftien mijlen per uur, welke snelheid bijna die der luchtballons evenaart.

Dr. Cotterel beval de lichaamsbeweging van die »Fransche bergen» bijzonder aan, als zeer bevorderlijk voor de gezondheid en de werking uitoefenend van »luchtbaden».

Hoe vermakelijk deze soort van uitspanning ook scheen, was zij toch inderdaad niet van gevaar ontbloot; er kwamen ernstige onheilen bij voor, en na een buitengewonen opgang gemaakt te hebben, werden de »Russische bergen» te Parijs verboden.

Dat zij ook hier te lande niet onbekend geweest zijn, zou men kunnen opmaken uit eene zinsnede, voorkomende in het Verslag aangaande de leefwijze der Amsterdammers in het begin der negentiende eeuw, in dato 30 Juni 1812, opgesteld ten behoeve van het Fransche Gouvernement door den Maire der stad Amsterdam, baron van Brienen van de Groote Lindt, en opgenomen in »Aemstels Oudheid» van Dr. P. Scheltema, 1ste deel, bladz. 121 v.v. Sprekende over de meest gebruikelijke uitspanningen der Amsterdammers, zegt de Maire in dat verslag o.a.: »Het Russische vermaak, geheeten Colisca, begint bij de mindere klasse ook in zwang te komen onder de uitspanningen van den zomer.» Wellicht zijn hiermede de »Russische bergen» of iets van dien aard bedoeld ¹⁾.

Een andere nieuwigheid van den laatsten tijd is de kunstmatige ijsbaan waar men zich in het midden van den zomer op een snikheeten dag op het ijs kan vermaken. W. D. Bradwell van Covent Garden was de uitvinder van dit kunstijs en opende in 1841 een baan in de Bakerstreet Bazaar, in de nabijheid van het Regent's Park; na eenigen tijd werd dit »glaciarium» verplaatst naar het Colosseum ²⁾. Reeds een paar jaar vroeger was door

1) De Huisvriend, n°. 1. Jaarg. VIII (1887), bl. 19 v.v. Schiedam, Roelants.

2) The Athenaeum, Febr. 19. 1876.

The Times, 21 Dec. 1841.

The mirror of literature, amusement and instruction, Aug. 6. 1842, en July, 19, 1845.

William Dolier van St. Helena insgelijks beproefd om zulk ijs te vervaardigen¹⁾. In het begin van 1840 nam Henry Kirk patent voor zijn verbetering van het mengsel dat het ijs moest vervangen²⁾, en reeds het volgende jaar werd door hem een zaal te Londen, New Road, Jenkin's Nursery Grounds, geopend³⁾.

Het rijden op dit ijs was echter uiterst vermoeiend, terwijl men na een val als een meelmolenaar naar huis kon wandelen.

Een beter systeem dan het vorige is dat van Professor Gamgee, die er in slaagde door middel van verkoelde glycerine, in een koperen buizenet, een waterbassin in een ijsvlakte te herscheppen.

Op twee plaatsen in Londen, nl. te Chelsea and te Charing Cross, werden in 1876 twee aldus behandelde banen geopend. De beste van dien aard vindt men echter te Southport, een badplaats in de buurt van Liverpool. Het ijs is er altijd uitmuntend en wordt iederen morgen vernieuwd met een laag waardoor men een oppervlakte verkrijgt die met het beste »zwarte» ijs kan wedijveren. De baan is omstreeks 50 meters lang en 8 meters breed. Door een nieuw ventilatietoestel blijft de atmosfeer altijd volkomen droog⁴⁾.

In onze eeuw openbaarde zich de grootste vooruitgang in het

1) The Liverpool Mercury. 1 Jan. 1841.

2) Patents for Inventions. Abridgments to toys, games, and exercises. A. D. 1672—1866. London 1871, bl. 10 en 11.

Patinage et récréations sur la glace, bl. 111—136.

3) The Morning Chronicle. London, 4 Dec. 1841.

4) Official Hand-book of the National Skating Association, 1881, bl. 64. Combined Figure Skating by M. S. F. and S. F. Monier Williams. bl. 8 en 9. London 1883.

schaatsenrijden, voornamelijk in de afdeeling kunstrijden. Het is verbazend om te zien welke kunststukken door de gebroeders Paulsen worden uitgevoerd, welke sierlijke figuren door Carl Werner, Callie Curtis, Franklin, Groth, Catani en door de bolleboozen van Weenen, Londen en Canada op het ijs met de schaats worden getrokken. Overal waar thans het schaatsenrijden in zwang is, legt men zich voornamelijk op het kunstrijden toe; slechts in Holland, de bakermat van het schoonrijden, is het geheel in verval geraakt. Wel ziet men ook hier nog eens een boer onder veel beweging van beenen en armen allerlei bokkesprongen uitvoeren, doch op schoonrijden kunnen deze bewegingen, hoe moeilijk ook, volstrekt geen aanspraak maken. En toch, indien onze rijders zich hierin oefenden, zouden zij spoedig onder de eerste rei der kunstrijders hun plaats kunnen innemen; noch door bovengenoemde ijskunstenaars, noch te Christiania, noch te Hamburg, zag ik immers het buitenoverzwaaien, het uitgangspunt van het figuurrijden, zoo keurig uitgevoerd als het op onze kanalen door dezen en genen menigmaal wordt gedaan. In Weenen noemt men dit rijden niet »Bogen fahren" zooals in Deutschland, doch »Holländeren"; in Parijs heeft het den naam van »la bouline Hollandaise". Geheel onjuist is de bewering van Worthman: »die Grazie und der Holländer leben auf gespanntem Fusze: wie er der schlechteste Tänzer in Europa ist, so versteht er sich auch durchaus nicht auf die kunstvollen Bogen und Achte, welche der Stolz deutscher und angelsächsischer Stahlschuhkämpen sind" 1).

Hoewel Bentivoglio reeds in de 16de eeuw melding maakte van

1) Die Gartenlaube, 1872, bl. 75. Aus dem Paradies der Schlittschuhfahrer.

hardrijderijen en men ook in lateren tijd een enkele maal van deze wedstrijden gewag vindt gemaakt, de groote drukte dezer volksfeesten behoort toch tot onze eeuw. Vooral na de oprichting van ijsclubs zijn de wedstrijden verbazend toegenomen.

Na den zeer langen winter van 1844 op 1845 is men begonnen hier te lande ¹⁾ ijsclubs op te richten. Vroeger moest men, wanneer het begon te vriezen, plannen beramen om geld te krijgen voor een prijs, eer men eene hardrijderij kon uitschrijven.

De eerste groote ijsclub die in ons land heeft bestaan, is die van Leeuwarden, welke op het einde van 1847 of in het begin van 1848 werd gevestigd; de meeste vereenigingen ontstonden tusschen 1860 en 1870, en thans is er in Friesland bijna geen dorp zoo klein, dat geen ijsclub heeft en geen hardrijderijen houdt. (Meer dan 100 ijsclubs zijn mij in de provincie Friesland bekend). Kijkt men bij vorst een Leeuwarder Courant in, dan vindt men in één enkel nummer meer dan 30 aankondigingen. De prijs bedraagt in de dorpen *f* 25 of *f* 50 en in de steden *f* 100 tot *f* 250.

Somtijds nemen ook Atalante's deel aan dezen strijd, waarin zij gouden appelen rapen, in plaats van ze te strooien. De hardrijderijen van vrouwen vallen echter niet zeer in den smaak. Men moet, zegt ter Gouw ²⁾, met haar inderdaad medelijden hebben, als men ziet, hoe zij zich op de ijsbaan van hare kleêren ontdoen. Zeker hebt gij wel eens gelezen, hoe bij de middeleeuwsche toernooien de edele dames, om den dapperen ridders hare goedkeu-

1) In Engeland toch bestaat o.a. de London Skating Club sedert 1830; Prins Albert, wijlen de gemaal van koningin Victoria, was haar voorzitter.

2) De Volksvermaken bl. 595.

ring te betoonen, wedijverden in het uitdeelen van allerlei tooisels, die de ridders aan lans, schild of helm hechtten, en hoe zij zich ontdeden van hoofd- en halssieraden en kleedingstukken, zoodat de lieve schepsels somtijds beschaamd werden, wanneer zij een blik op zich zelve sloegen. Precies zoo ziet men ook nog heden ten dage de heldinnen van de ijsbaan sieraden en kleedingstukken afwerpen — met dit verschil slechts, dat deze er geen dappere ridders meê beloonen, maar eenvoudig zich zelve van een hinderlijken last bevrijden, om zoo luchtig mogelijk heen te zweven. En de toeschouwer, als hij haar, trots vorst en noordewind, in haar onderkleêren op 't ijs ziet staan, wordt er zelf huiverig van, en weet niet wat hij 't eerst moet vragen, of ze niet, evenals de dames van het tornooi, beschaamd, dan wel, of ze niet koud worden.

Zeer dikwijls ziet men eveneens een wedstrijd tusschen man en vrouw gepaard tegen andere paren; een enkele maal wordt er zelfs een hardrijderij uitgeschreven tusschen twee mannen met één vrouw aan een stok.

In vroeger tijd dongen de vrouwen dikwijls te gelijk met de mannen naar den prijs, en meermalen bleek het bij die gelegenheden, zegt kapitein Clias in zijn voor omstreeks zestig jaren uitgegeven boek over Gymnastiek, dat de zwakke kunne een lang niet te versmaden tegenpartij was, ja zelfs een enkele maal het sterke geslacht het onderspit deed delven.

Ook tusschen jongens wordt vaak gekampt. Zoo reed o.a. bij een hardrijderij te Benthuizen voor jongens beneden de 16 jaar, gehouden in Januari 1886, onder de mededingers mede Jan van den Berg, oud 7 jaar, de zoon van den bekenden Zuid-Hollandschen hardrijder Arie van den Berg, van Benthuizen. Na een

hevigen strijd moest de kleine Jan tegen den prijswinner het onderspit delven in drie ritten, waarvan één kamp. Is het te verwonderen dat Henry Havard schrijft: »les enfans, en naissant, savent, pour ainsi dire, se tenir sur la glace. Tous savent patiner avant que de savoir lire" 1).

Begint men reeds vroeg met hardrijden, men eindigt daarom nog niet vroeg. Zoo reed in Januari 1864 op een hardrijderij te Dockum nog eene 72-jarige vrouw mede. Ja ter Gouw verhaalt zelfs dat bij eene hardrijderij te Millingen de prijs werd gewonnen door een overgrootvader van 80 jaren 2).

Treurig is bij dit alles de opmerking dat, vooral sedert de wedstrijden zoo druk worden gehouden, de beste hardrijders hunnen roem slechts kort kunnen staande houden, omdat door de sterke en te dikwijls herhaalde inspanning hunne beste krachten spoedig zijn geweken, en helaas! ook niet zelden hunne gezondheid wordt ondermijnd.

Bij de hardrijderij door mannen en vrouwen, te Leeuwarden gehouden den 29sten Januari 1879, hebben de beide laatste paren vijf malen achtereen tegen elkander moeten rijden (dus driemaal kamp) eer het pleit beslecht was. Ieder begrijpt dat iemand wel buitengewoon sterk moet zijn om van zoo iets geen naweeën te ondervinden.

1) Henry Havard. La Hollande à vol d'oiseau. Chap. XXI, la Frise.

Der Friesländer zumal wird mit Schlittschuhen an den Füßen geboren, so gut wie der Preusze mit einer kleinen Pickelhaube zur Welt kommt. (Aus dem Paradies der Schlittschuhfahrer. Ferd. Worthman. Die Gartenlaube, 1872, bl. 75).

2) Ter Gouw, de Volksvermaken, Boek VII, Hoofdst. III, Ijs- en Sneeuwvermaken.

In vorige winters hadden de hardrijders hierop iets uitgedacht. Drie of vier hunner spraken af, wie prijswinner zoude zijn, en verdeelden den prijs onder elkander. Zoo konden ze zonder te veel inspanning alle groote prijzen inpakken. Als gezondheidsmaatregel voor de rijders was dit zeer aan te bevelen, maar in de oogen van heeren keurmeesters een gruwel ¹⁾.

Door verschillende maatregelen heeft men aan deze »handelingen voor gemeene rekening» een einde trachten te maken. Zoo werd in den laatstverloopen winter van dit hardrijdersmonopolie weinig gehoord.

Mannen als Kornelis Ynses en zijn tijdgenoot Atse van Terzool bleven tot op gevorderden leeftijd beste hardrijders. Zulke voorbeelden heeft men in den laatsten tijd niet kunnen aanwijzen; wel van flinke jonge mannen die zich met hardrijden een lichaamskwaal op den hals haalden en daardoor hun dood vervroegden ²⁾.

Op onze hardrijders is dus volstrekt niet van toepassing de Fransche spreekwijze: »les grand patineurs sont comme les vins généreux: ils doivent être vieux ou, soyons plus poli, dans la maturité de l'âge pour être parfaits.»

Het zou daarom m. i. aanbeveling verdienen: 1°. in plaats van het vereischte dat men zijn mederijder zoowel vóór als in den wind moet afrijden, de bepaling te maken dat één rit, en wel in den wind, den doorslag gaf; 2°. wanneer over voldoende ruimte beschikt kan worden, niet zooals thans twee, maar drie, vier of meer rijders te gelijk te laten afgaan.

1) Eigen Haard. IJsnommer 1880. IJsvermaak in Friesland door Waling Dijkstra.

2) Eigen Haard, t. a. p.

Behalve het gewone eigenlijke hardrijden, werden in de laatste winters zoogenaamde spekrijderijen gehouden, meestal op min of meer volkrijke dorpen. Deze hebben het tweeledige doel om aan arbeiders in den winter eene versnapering uit te reiken en aan de toeschouwers een pretje te bezorgen. Men laat dan de behoeftige werklieden van het dorp hardrijden om spek, erwten, brood of zoo iets, en wel zóó, dat alle rijders iets krijgen, hoewel de winner iets meer dan de anderen. Maar onder de deelnemers aan zulk een wedstrijd zijn gewoonlijk meer brekebeenen dan meesters in de kunst, want zelfs tamelijk hoogbejaarden doen meê. Het weinig vorderend scharrelen van gebrekkige rijders strekt dan den toeschouwers tot vermaak ¹⁾.

De toevloed der nieuwsgierigen uit alle hoeken der provincie tot een wedstrijd is bij gunstig weder werkelijk verbazend. De belangstelling in de groote hardrijderijen, waar men de eerste meesters tegen elkander kan zien kampen, blijft altijd even groot. Alles wat in Friesland een paar beenen heeft, kan schaatsenrijden en komt op het ijs, en waar eene hardrijderij van eenig belang plaats heeft, verzamelt het volk zich bij duizenden. De spoorbruggen die anders bij dicht water gesloten blijven, worden dan voor de schaatsenrijdende menigte opengedraaid, evenals anders voor de schepen.

De grootste pret is als er een wedstrijd in Frieslands hoofdstad wordt gehouden ²⁾. Leeuwarden is dan 's morgens al in feestdos.

1) Eigen Haard t. a. p.

2) De hier volgende beschrijving is grootendeels ontleend aan het Handboek voor IJs-Sport, door S. H. Hylkema.

Op de Oudehove ¹⁾ wappert de Nederlandsche driekleur. Boven de hoofden der in de straten ronddolende menigte hangen tallooze vlaggen en wimpels, vriendelijk blinkend in 't morgenlicht.

Natuur en kunst schijnen met elkander te wedijveren en vormen één schoon geheel. Het is het feest van den winter.

Uit nu! heruit om zijn glorie te vieren!

't Joelt op de straat als een bruisende zee.

Nu nog te neuzen in muffe papieren....

Ja, hij was knapper dan ik, die het dee!

Gaan me op het blad niet de letterfiguren,

Net of ze reden, wie 't hardst om den prijs?

'k Ben als betooverd! 't is niet te verduren!

»Breng me de schaatsen!» ik moet naar het ijs ²⁾.

Het uur der opening van den wedstrijd nadert intusschen. Reeds hebben directeuren ³⁾ en commissarissen der Leeuwarder IJclub, gestoken in lage schoenen, grijsblauwe, geslangde kousen, kort fluweelen broek met zilveren gespen, korten jas (bij minder geharden in duplo) en muts, pardon! een hoogen hoed, omzoomd met het lint der IJclub, zich naar het Friesch koffiehuis begeven,

1) Toren in Leeuwarden.

2) Mr. A. Bogaers, de Schaatsenrijder.

3) Met den naam van directeuren duidt men in Leeuwarden aan het dagelijksch bestuur der IJclub, in tegenstelling van de orde-commissarissen die alleen bij feesten dienst doen. Voor een twintig jaren reden de commissarissen van orde of ceremoniemeesters of goëmannen, of hoe ze anders genoemd mochten worden, op en neër, met een lans gewapend, waaraan een roode pennoen wapperde, als in de Middeleeuwen de Eerhouds bij een tornooi.

om den traditioneelen kop bouillon te slurpen; en als het gloeiende vocht den weg van alle dranken is gevolgd, wordt de tocht naar de baan ondernomen. Een zee van kleurrijke vlaggen en wimpels aan lange stengen begroet hen bij de aankomst op het gladde strijdperk.

Een dubbele baan is afgeschut, aan wier uiteinden de kleedkamertjes en het bestuurstentje staan, waarbij naar oud Friesch en Hollandsch gebruik ook de trommelslager post gevat heeft om de ridders bij tijds te waarschuwen.

Inmiddels beginnen de bijbanen zich te vullen, en de twee muziekkorpsen spelen beurtelings 't onmisbare »Wien Neêrlandsch bloed» en 't oude vrolijke »Wilhelmus» of een populair liedeken.

De politie zelfs is hier op schaatsen, en jaagt de jongens, die over de afschutting klimmen, en de honden die er door sluipen, van de baan.

De wedstrijd neemt een aanvang; de trommelslager geeft het sein tot »klaarmaken». Twee »aides» rijden daarop met de klee ren van n°. 1 en 2 over de baan, en uit de kioskvormige tentjes treden twee, tot op hemdrok en onderbroek ontkleede kampioenen te voorschijn.

Al naar gelang nemen zij elkander met meer of minder wantrouwenden blik op; happen een »handjenvol» sneeuw, krassen en draaien, strijken de sneeuw van de ijzers, zetten zich in postuur; — één, twee foart! klinkt het en dáár vliegen ze, als pijlen uit een boog geschoten, over de gladde baan.

Ziet ze rijden, ziet ze glijden

Met de vlugheid van den wind;

Ziet ze zwaaijen, ziet ze draaijen

Even zwierig als gezwind.

.

Ziet hen op hun stalen wieken
 Spoeden langs het ijskristal.

.

Drijvend op der winden adem
 Zweven zij langs 't gladdespoor¹⁾.

Een veertiental seconden later geeft de overhellende vlaggestok het nummer van den eerstaangekomene aan; de verliezer krijgt een streep achter zijn nummer, die bij een volgenden rit misschien tot het »verwenschte kruisje» zal aangroeien.

Aan 't eind, waar ze aankomen, dringen de kijkers elkaâr voorbij en klinkt het: »daar he' je ze! jandorie, wat 'n gang». En terstond is hij die de kleêren aangenomen had bij de hand om den verhitten en hijgenden rijder spoedig weêr aan te kleeden, eer hij kou vat.

In den beginne is de belangstelling van het publiek niet bijzonder groot. Alléén de echte liefhebbers staan of hangen onverpoosd bij of over de afscheidingstouwen; de meesten evenwel oefenen en vermaken zich »op hun eigen houtje», door 't zij in lange reien, 't zij eenvoudig »gepaard» of »cavalier seul» snel en sierlijk zwaaiend, de bijbanen om te rijden.

O! zie dat zwenken, keer op keer,
 Dat zwieren vlug en net,
 Dat gaan en komen telkens weêr,
 Die schuldellooze pret!
 Hier vindt men nog den gullen aard,
 Den ronden hupschen trant,

1) Friesche Volks-Almanak, 1839, bl. 140. De Winter. A. de Jong Wz.

Bij 't onverbasterd kroost bewaard
Van 't oude Nederland ¹⁾.

En ginds aan het eind van de baan wordt gerust,
Gelachen, gestoeid, gedarteld, gekust ²⁾.

Zoo stak de winterkou het jeugdige gemoed,
In lichtelaaie vlam, in warmen Juligloed ³⁾.

Slechts dan wordt bij de touwen een oogenblik »halt'' gemaakt, wanneer de borden de nummers van een tweetal vermaarde kampioenen aanwijzen.

Ook tellen de bijbanen soms enkele »blinde vinken'', dat wil zeggen, zeer middelmatige rijders, die door eene bovenmatige krachtsinspanning zich den schijn willen geven van kranige rijders te zijn. In dolle vaart jagen zij de bijbanen langs, rijden kinderen, dames en ouden van dagen omver, totdat zij — bij toeval — ten leste op een stoeren boer afstuitende, in een scheur terecht komen en met eenige builen gezegend stillekens afdruipeu. Zoo'n »afgang'' geeft werkelijk verademing.

Allengs groeit het publiek aan. De bijbanen zijn zoo vol geworden dat de haringen in hun tonnetje, bij de bezoekers vergeleken, nog kluizenaars zijn te noemen. Als er schaatsenrijden te zien is, voelen de menschen geen kou; geen snerpemde wind doet hen rillen, en geen sneeuwbus jaagt hen weg. De dames verlaten

1) Almanak voor Hollandsche Blijgeestigen voor het jaar 1840. De Schaatsenrijder door J. J. Schaap, bl. 195 v.v.

2) Friesche Volks-Almanak, 1850. IJs. A. R. Weys.

4) Hardrijderij op schaatsen te Joure 1870.

voor een hardrijderij haar kachels, en de besjes haar warme stoof, en de moeders gaan er heen met haar kleine kinderen, die 't ook al zien moeten, op den arm.

In de groote, fraai met doek, vlaggen en wapenborden versierde tent zitten de autoriteiten met hunne dames op fauteuils, terwijl ook de meeste plaatsen op de met rood katoen bekleede amphitheatersgewijs geplaatste banken bezet zijn. De bedienden zijn druk in de weer, om al de dorstige magen van verwarmende dranken te voorzien. Op de grachtswallen vormt een dicht opeengehoopte bonte menigte als het ware de schaduw der levende schildering. En waarheen men de oogen richt — buiten om de baan, op het ijs en op het land, op de hekken en de heulen, op de balken en de boomen, op de muren en de molens, — overal een dicht saamgepakte menigte.

Waar men zich wend', 't is een keur van taafreelen,
 Wintergezichtjes, met smaak gestoffeerd,
 Waard, dat, herspiegeld op Schelfhouts paneelen,
 't Vorstenpaleis ze voor goud zich begeert!
 Dorpjes, gedekt met hun sneeuwige spreijen,
 Zwanen, van 't Noord aan den wolkigen boog,
 't IJs met zijn tinten, de wisslende reijen,
 Pret overal! 't is een lust voor het oog ¹⁾.

Directeuren en commissarissen staan onvermoeid op hun post; de dorstigen onder hen denken van tijd tot tijd wellicht eens aan de in de bestuurstent te pruttelen staande geurige koffie, de

1) Mr. A. Bogaers, de Schaatsenrijder.

hongerigen aan de heerlijke saucijsebroodjes, kadetjes met vleesch of kaas, en de »foartsizzer”¹⁾ misschien bovendien nog aan een pijpken, vol blanke heerebaai²⁾. Arme bestuurderen! Als gij straks in uw Dorado komt, staat u misschien te wachten, dat ongenoode gasten, in den tusschentijd al die heerlijkheden hebben verorberd. In de koffiekkan rest misschien nog een half kopje waterig dik, mogelijk zijn er nog een paar broodjes met kaas overgebleven, maar van saucijsjes en broodjes met vleesch is geen spoor meer te vinden. Zelfs van het half pond heerebaai is niets dan een ledige zak overgebleven, en de »foartsizzer” ontvangt op zijn vraag: »of die onzichtbare geesten ook al tabak eten?” een home-risch gelach ten antwoord.

Doch wat deert het ons, eenvoudige toeschouwers? Het buffet is nog rijk voorzien; we behoeven er geen gebrek te lijden.

Kom, in die tent wil ik even herâmen;
 't Ziet er zoo moedig, zoo vrolijk, zoo vrij;
 Pels en piakker — ze schertsen er zamen
 Vriendlijke buurtjes zijn baai er en zij,
 De oude Gelijkheid, van de aarde verdreven,
 Kreeg van den Winter een pas voor het ijs.
 »Tapstertje! een schuimenden kroes me gegeven,
 »Dat ik ze, klinkend, mijn hulde bewijz'!”³⁾

1) Degeen die het sein tot afrijden geeft, de starter, zooals de Engelsen zeggen.

2) Friesche tabak, bekend wegens zijn geur.

3) Mr. A. Bogaers, de Schaatsenrijder.

Naarmate het aantal strijders vermindert, vermeerdert de belangstelling van het publiek.

Doch de laatste rit nadert.

Weêr roffelt de trom, en weêr jaagt het al voort,
Om prijs en om premie, 't gaat steeds ongestoord ¹⁾).

Men hoort een gegons als van een bijenzwerm; een onrust van belang heerscht onder de opgewondene toeschouwers.

En daar snelt op arendsvleug'len
't Laatste tweetal langs de baan ²⁾).

En als de prijswinner, aan het einde der baan gekomen, triomfantelijk zijn hand omhoog steekt, ten teeken dat hij de zege behaald heeft, dan klinkt uit honderden monden een daverend bravo en hoera! Dan schetteren fanfares, dan roffelt de trom. En elke Fries denkt met trots:

Wie streeft me dien rijder op zij?
De stoomende wagen — de vliegende veêr —
Hij wed ik, hij schoot ze voorbij ³⁾).

Men is nu genaderd aan een hoogst feestelijk en geliefd gedeelte van het programma: de optocht. De muziek plaatst zich aan 't hoofd, daarop volgen bestuur en prijswinnaars, de overwinnaar, met linten versierd, in 't midden en de leden van de IJclub

1) Hardrijderij op schaatsen te Joure 1870.

2) Friesche Volks-Almanak, 1839, bl. 140. De Winter. A. de Jong Wz.

3) Mr. A. Bogaers, de Kermis op de Maas.

in dichte gelederen er achter, omstuwd door eene ontelbare, steeds aangroeiende, luid juichende menigte. Zóó gaat het onder een eereboog van dundoek de stad door; een ware triomftocht.

Aan de Nieuwe Doelen gekomen, stappen de bestuursleden met de helden van den dag het hotel binnen, de blauwgeneusde muzikanten trekken huiswaarts en ook de menigte ontkluwent zich langzaam.

Te 8 uur is 't Frascati in de zalen van den heer J. van der Wielen. Geruimen tijd voor den aanvang is elk plaatsje reeds bezet, evenzeer door de aanzienlijke standen als door de winkeliers en buitenlui, en als eindelijk de »copieus gedineerd hebbende» directeuren en prijswinnaars zich aan den ingang vertoonen, dan daveren de zalen van hoera's en speelt de muziek het »goddelijk» *Io vivat*. Geen vroolijker feest dan zulk een Frascati. Stel u voor een zaal, bezwangerd met dampen van alcohol en sigaren, waar ieder lacht, zingt, brult, spreekt, rookt, drinkt, ja wat niet al doet. Ieder die spreken wil, komt op het »schavot», een soort van verhevenheid, waarop de commissie, evenals het personeel van een kermistent, te kijk zit voor het verzameld publiek. Nu eens komt er een boer op die als een dolzinnige rondspringt onder het uitgillen van eenige onzamenhangende woorden; een volgend oogenblik wordt men geboeid door de welgekozen keurige bewoordingen van een gevierd spreker. Dáar deelt dan de voorzitter de klinkende prijzen, in papier netjes verpakt, uit, dáár hoort men Friesch en Hollandsch in zoete harmonie dooreen mengen, en als eindelijk de hamer valt ten teeken dat de samenkomst officieel gesloten is, dan klinkt het uit tal van kelen: »wij gaan nog niet naar huis», en — de daad bij 't woord voegend — blijft een enkele zelfs doorzwie-

ren, totdat een nevelig grauw hem de komst van den nieuwen dag aankondigt.

De lengte van een Nederlandsche hardrijdersbaan bedraagt gewoonlijk 160 meters. In Engeland, Noorwegen en Amerika zijn de afstanden veel grooter. Terwijl in Engeland de baan reeds een lengte heeft van 2400 meters, is deze in Noorwegen 5000 en 10000 meters lang hoewel ook daar tevens hard wordt gereden over den afstand van een Eng. mijl. In Amerika houdt men hardrijderijen eensdeels over een afstand van 90 meters, anderdeels over afstanden van 10, 25 en meer Engelsche mijlen.

Slechts één voorbeeld van vroeger tijd is mij bekend dat melding maakt van hardrijden over langen afstand in Nederland. Op 22 Jan. 1848 nl. werd in Middelburg een rijderij gehouden op een baan, lang 1 uur en 35 minuten gaans; de prijswinner, de heer Koets, had 18 minuten noodig¹⁾. Mej. van der Horst Serlé verkreeg van de dames den prijs in 24 minuten.

Eerst den 28 Januari 1885, bij gelegenheid van de Internationale Hardrijderij op schaatsen op de Grootte Wielen, nabij Leeuwarden, heeft men weer in ons land over een langen afstand, t. w. 1609 meters, zien rijden.

De eerste Internationale Hardrijderij werd te Weenen in den winter van 1871/72 gehouden. Tien jaren later schreef men er een tweede uit welke 22 Januari 1882 plaats had. De afstand bedroeg 1 Eng. mijl; de prijs werd gewonnen door Axel Paulsen, dien kwelduivel van onze hardrijders. De daarop volgende Internationale wedstrijd was die van Leeuwarden, waar behalve onze

1) De Eng. mijl werd dus in iets minder dan 3.18 afgereden.

landgenooten slechts Engelschen naar den prijs mededongen. Axel Paulsen die zich ook had laten inschrijven, trok zich ter elfder ure terug omdat, naar hij zeide, het draaipunt te scherp was. Het is echter vreemd dat, toen dit onaangenaam mensch uit de schaatsenrijderswereld het jaar te voren zich in Engeland bevond om deel te nemen aan den uitgeschreven Internationalen wedstrijd, welke evenwel door dooi geen voortgang kon hebben, hij op het keerpunt geen aanmerking maakte, niettegenstaande dit nog scherper dan in Leeuwarden was.

Een luid gejubel ging door gansch Nederland op toen onze hardrijders op de Groote Wielen op de vreemdelingen de zege mochten behalen. De overwinnaars werden in de Friesche couranten in menig vers bezongen. Door onze overwinning hoovaardig geworden, reisden wij de Nooren na om hen in hun eigen land tot den kamp uit te dagen. Wij kwamen echter »met de kous op den kop» terug. »Het Bestuur van den Nederlandschen Schaatsenrijdersbond had onverantwoordelijk gehandeld» zeide men, niet echter voordat men wist dat van der Zee verslagen was. »Het had moeten weten dat de afstand te groot was (5000 meters), dat onze rijders niet genoeg geoefend waren en dat onze boerenkampvechters door een buitenlandsche reis veel te zenuwachtig werden.» Nu, van het laatste is misschien wel iets aan, ten minste als ik naga met welk een zenuwachtige haast groote hoeveelheden spijs door hen verorberd werden. Reeds op de Deensche boot van Kiel naar Korsör verwonderde ik mij over hun eetlust; visch, vleesch met uien, 't verdween alles gelijk sneeuw voor de zon, en het glaasje brännvin voor den maaltijd, wip — en weg was het. Ik zelf, die van deze voor mij vreemde spijzen slechts zeer

matig had gebruikt, zag helaas! eerst den volgenden dag in Baedeker: »die Sachen sind gut, doch verträgt sie nicht jeder Magen.» Bij hen echter was van een dergelijke »uitwerking» geen »spoor» te ontdekken. En in Noorwegen, in de stationsrestauraties, vraag daar maar eens aan de buffetjuffers naar de Hollandsche landoeconomen die van een paar kenners van vee, melk en boter vergezeld waren — hiervoor zag men toch de beide secretarissen van den Bond en de Friesche hardrijders aan — dan zult ge u al evenmin op een vriendelijken lonk van die zijde kunnen beroemen als wij op onze terugreis. Ik geloof bepaald dat de nederlaag tegen Paulsen eenigszins aan een overladen maag te wijten is geweest.

De hardrijderij werd op zee gehouden. Zoutwaterijs bij dooiweder, waarop deze wedstrijd werd gehouden, is haast onberijdbaar; sneeuwijs waar de zon gedurende geruimen tijd fel op heeft geschinen, is daarbij vergeleken, nog heerlijk te noemen. De baan en de geheele inrichting waren echter uitmuntend, en het Bestuur was zoo innemend mogelijk tegenover de vreemde bezoekers.

In 1886 en 1887 namen Nederlandsche rijders deel aan de wedstrijden in Hamburg. Welk een verschil met Noorwegen! In Christiania volkomen eensgezindheid onder de weinige Bestuursleden, in de vrijstad daarentegen twee op elkander naijverige ijsclubs, ieder rijk gezegend met commissarissen, die voor deze gelegenheid een band vormden die niet bijzonder hecht was. Voorts hadden de vreemdelingen nog te maken met den eigenaar der ijsbaan, en deze was eigenlijk »de baas van het spul». Tot de vereenigen van Hamburg en Altona was zijn gezegde »Ich sei, gewährt mir die Bitte, in eurem Bunde der dritte» meer een

bevel dan een verzoek. Bij den eerstgenoemden wedstrijd ontzag men zich zelfs niet om zonder toestemming van de betrokkene deelnemers, van het oorspronkelijk vastgestelde programma af te wijken.

Op de laatste hardrijderij te Hamburg werd een andere Noor, Harald Hagen, bevochten. Een Zuid-Hollandsche hardrijder, Arie van den Berg, van Benthuizen, was de eerste Nederlander wien het gelukte een met Paulsen gelijkstaanden Noorschen rijder te verslaan. Werd hem dit door de Friezen van harte gegund? Toen ik bij mijn terugkomst uit Duitschland te Rotterdam uit den trein stapte om mij naar Slikkerveer te begeven, werd ik aangesproken door iemand uit Leeuwarden. Het eerste wat hij zeide, was niet: »Hoe heerlijk dat de Nederlanders gewonnen hebben!» doch: »wat is dat ongelukkig afgelopen met de Friezen!» Een dergelijk treurig en bekrompen provincialisme behoort echter, zooals ieder die den gullen aard van Frieslands bewoners kent, zal beamen, daar gelukkig tot de zeldzaamheden.

In Slikkerveer moesten de Nederlanders alweder het onderspit delven, ditmaal tegen hen die zij vroeger overwonnen hadden. De rollen van Hollanders en Engelschen waren omgekeerd. De Britsche rijders mochten een schitterende weêrwraak nemen over de door hen geleden nederlaag bij Leeuwarden. »Tegen de Noren, dat ging al fijn hard, maar de Engelschen, dat zijn compleet locomobielen, hoor!» zeide mij een onzer hardrijders na afloop van den wedstrijd.

In de laatste jaren is de liefhebberij voor het schaatsenrijden, dank zij genoemden Bond die in de wintermaanden zoo goed de groote trom weet te roeren, weder sterk toegenomen. Een andere

zogen rustte echter niet op zijn arbeid. Beide keeren dat een internationale wedstrijd werd gehouden, begon het den vorigen dag te dooien en waren de toeschouwers en dus ook de baten op verre na niet voldoende om de onkosten te dekken. Slechts één hardrijderij bij mooi winterweder en de kas van den Bond zal ruim gevuld zijn. Dan zal zijn Bestuur ook in andere richting werkzaam kunnen worden. Wellicht zal later door zijn toedoen een gladde ijsbaan door geheel Nederland worden verkregen, zullen goede doorgangen onder spoor- en andere bruggen of overgangen er boven worden aangelegd, en vormen dan de baanvegers door geheel ons land, evenals thans in de Rijnstreek, een georganiseerd corps, terwijl allerwege reddingstoestellen verkrijgbaar zijn. Wellicht zal een tentoonstelling kunnen worden gehouden van alle voorwerpen die met ijs of schaatsen in verband staan. Wellicht.... doch laat ik mij niet te veel in de toekomst verdiepen. Misschien bestaat de Bond nog slechts weinig jaren, uitgedroogd door gebrek aan geld of uit elkander gespat door kleingeestigen provincialen of steedschen naijver. Doch ook dan, wanneer de Bond tot het verleden zal behooren, is zijn vestiging niet te vergeefs geweest; al zij ook alleen de meerdere liefhebberij voor het schaatsenrijden het eenig loon van zijn streven geweest, dan nog kan men zich slechts over zijn bestaan verheugen.

Het aanmoedigen van ons geliefd vermaak was ook het doel van deze handleiding. Ik hoop van harte dat het dit niet geheel moge missen.

Koude Winters.

Strengere winters bleven bij onze voorouders lang in 't geheugen, en van den strengsten onder de strengen ging 't gerucht over van geslacht tot geslacht. Altijd was er één als »de koude winter» bij uitnemendheid vermaard, zoolang totdat er eens weer een andere verscheen, die den voorgaanden overtrof of althans naar de kroon stak; en naar den ouden regel: »lest heugt best», werd dan de titel op den nieuwen mededinger overgedragen ¹⁾.

In het jaar o. H. 1149 moet er bij uitzondering zulk een hevige koude geweest zijn, dat zelfs de zeeën, die zich gewoonlijk niet zoo laten kluisteren, bevroren, dat de vogels dood op den grond vielen en eenige menschen doodvroren, gelijk uitdrukkelijk wordt verklaard in die geschreven kroniek, welke in het 8ste boek der geschiedenis van Holland wordt aangehaald door den beroemden en in de vaderlandsche geschiedenis zeer ervaren Janus Douša ²⁾.

Toen in 1568 Prins Willem na den overtocht over de Maas de wijk nam naar Duitschland, bevroren verscheidene »cavalliers» en ruiters van zijn gevolg. De koude duurde tot in Grasmaand; op den 2^{den} van die maand liepen vier man, hand aan hand, over één nacht ijs van de Leeuwarder gracht.

Anno 1594 kon het ijs heele en halve kartouwen dragen.

Eenzoo werden vijf jaren later vier veldstukken op de affuiten over 't ijs van Dordrecht naar Papendrecht gesleept.

1) De Oude Tijd, 1872, bl. 45.

2) Boxborn, Theatrum sive Hollandiae Comitatus et urbium nova descriptio, cap. IV, bl. 43. Amstelodamum 1632.

In 1601 was de kou zoo hevig dat verscheidene schildwachten van het leger van Prins Maurits doodvroren.

In het jaar 1607 begon het op 19 December te vriezen en duurde de winter, behalve enkele dagen dooi, tot diep in Maart en in Engeland tot in April. Van Texel ging men over zee naar Wieringen. De grootste kou heerschte van 14—17 Januari. In Parijs werden vuren op straat gestookt. Menschen en kinderen, visschen, vogels en andere dieren vroren bij menigte dood. »Brokke aarde waren toen meerder waard dan goud" 1).

Na twee jaren had men alweer een langdurige vorst. De kou begon op nieuwjaarsdag en hield drie maanden aan. Men ging met sleden van Texel naar Wieringen, ja 't vroom zoo streng »dat den Hont en voor Rammekens toegevrosen waeren". De Thames lag ook al dicht, evenzoo alle rivieren in Frankrijk 2).

In 1617 had men een koude »die deur vel en vleesch passeerde" van 8 December tot 18 Maart, welke »langduurigheid groote benaeuwtheit veroorsaecte." Granen en garst, hop en boekweit, 't was alles verdwenen en wat men nog veel erger vond: er was zelfs geen turf, hout of kolen meer om bier te koken, zoodat de bewoners van 't Noorderkwartier in de ijselijke noodzakelijkheid waren om water te drinken 3).

Anno 1620 reed men op schaatsen van Friesland over Vlieland en Texel naar Wieringen. De Noordzee was 38 vademen diep be-

1) Aanteekeningen over eenige harde winters en strenge koude van 1568 tot 1709, gedrukt te Amsterdam bij J. ter Beek, bezijden de Beurs. (Fred. Muller, Ned. Historieplaten n°. 3443).

2) De Navorscher dl. V, bl. 1.

3) De Navorscher dl. V, bl. 275.

vroren. Men trof er geheele eilanden van ijs aan. Een Engelsch schip dat op den Apt in het ijs bekneld lag, werd met wagens en paarden ontladen. Men sloeg op zee tenten op waar wijn, bier en »soopjes" verkocht werden. Graaf Ernst Casimier, de stadhouder van Friesland, ondernam een groote sledevaart van Leeuwarden naar Harlingen en vervolgens over zee, waar hij ten aanschouwe van duizenden menschen een compagnie soldaten zich liet oefenen ¹⁾.

Twee jaren later hield Vrouwe Anna Sophia, de hertogin van Brunswijk, zulk een sledetocht van Enkhuizen naar Stavoren en Leeuwarden; zij was vergezeld van een compagnie gewapende soldaten op schaatsen.

In het jaar 1658 plaatste men op den 1sten Mei te Kopenhagen meiboomen en piktonnen op het ijs, hetwelk toen in de Sond nog 6 à 8 voet dik was ¹⁾.

Toen nog in het laatst van Maart 1886 de lucht naar vorst stond, en er werkelijk ook nog ijs in het water lag, meende men dat men het dezen winter al erg kwaad zou hebben. Het liep echter zooals men het noemt, met een sisser af. Niet echter alzoo in den winter van 1667, waarvan wij het volgende aangeteekend vinden:

In January sestien honderd zeven en tsestig
Doen vroort en het snieuwde zeer heftig
Stijf zes weken stont de vaert geheel stil
Drie weken voer men geheel na wil
Het voornaamste dat hier wordt genoteerd,
Is datter zoo veel ijs quam in de Meert.

1) Aanteekeningen over eenige harde winters, enz.

NOTA.

De 16^e Meert begint weert hart te vriezen.
 De 17^e moesten de vissers haar winst verliezen.
 De 18^e liepen veel volk voor de laag op het IJ.
 De 19^e passeerd men van d' een tot d' ander zij.
 De 20^e bood weer en wind noch weinig toen.
 De 21^e leek of weer en wind anders wou doen.
 De 22^e was de wind weer felder aan 't vriezen.
 De 23^e begon 't ijs door de son hart te verliezen.
 De 24^e al vriezende verloor 't ijs zijn kracht.
 De 25^e zijnder veel over 't ijs komen met voordacht.
 De 26^e liepender nog drie van stee over 't IJ.

Namiddag zeijlden de schuiten voorbij.

De 27^e Heeft d' oostenwind 't ijs op Pampus hoog gezet.
 De 29^e Was 't varen daar over nog wel belet.
 De 30^e Quamen eenige daar over varen en lopen mee.
 De 1^e April liepen eenigen personen nog op Zuiderzee.
 De 2^e dito is in 't val een schip door 't ijs vast gehegt.
 Dit is genooterd van M. T. de Loodsen haar knegt,
 Om Gods groote wonderwerken en kracht
 Te doen helpen houden in gedacht¹⁾.

Uit dezen laten winter dagteekent het bekende versje:

Te Sinte Matthijs

Zag men noch sneeuw noch ijs,

1) Nieuwe Rotterdamsche Courant, 4 April 1887. Overgenomen uit de L. C.

En in de maend Maert

Reed men over het Scheld met koets en paerd ¹⁾.

In 1674 reed men op 4 April nog schaatsen en op den 7^{den} dierzelfde maand werd reeds gezwommen ²⁾.

Over den korten doch harden winter van 1689 bestaat eveneens een gedicht.

In October trof men al ijs in het water aan.

Den 1 November had de Oostewind weer gedaan.

Den 12 was dezelve weer helder aan 't gaan.

Den 13 en 14 begon 't sterker te waaijen en te vriesen.

Den 15 en 16 moesten de schippers haar winst verliezen.

Den 17 bevroor een schip met koeijen in het IJ.

Den 18 ging men voor de Laag de scheepen voorbij.

Den 19 liepen veel menschen van d' een tot d' ander kant,

Alzoo veilig bijna als op het vaste land.

Dienzelfde dag reeden 5 mannen in slee en paert

Op 't ijs, over de Haarlemmer trekvaart.

Den 20 scheen 't of 't vriezen een weinig was gedaan.

Den 21 liet men de koeijen uit 't schip over 't IJ gaan.

Den 22 liepen de boeren over 't IJ met melk.

Den 23 was het overloopen gedaan voor elk.

1) J. van der Baan, Wolfaartsdijk, bl. 65.

In het XXX dl. van den Navorscher, bl. 160 en 335, luidt dit versje eenigszins anders.

2) J. van der Baan, Wolfaartsdijk bl. 65. In dit werk vindt men nog verscheidene harde winters opgeteekend, o.a. 1607, 1622, 1655, 1657, 1658, 1677, 1683, 1687, 1695, 1865.

Dit is gezet en op het papier gebracht,
Opdat men altoos moet denken aan Gods Almacht ¹⁾.

Doch dit is alles nog niets, vergeleken bij den winter van 't jaar 1709, waarvan wij de bijzonderheden kennen uit een oud lied van dien tijd dat gezongen werd op de »voys: van de Spaense Ruijter". In Hamburg en Dantzig vroren vele menschen dood. In Vlaanderen en Brabant, te Brugge, Sluis, Gent en Ostende heerschte groote ellende. Van vele reizigers bevroren de vingers.

De post van Rotterdam
Soo als hij rijden quam
Aen de Moerdijk, wilt hooren,
Die zat op zijn paerd
Als een stok soo stijf bevrooren,
Als ons de courant verklaard.

De Hamburgse post,
De dood ook smaken most,
Is van zijn paerd gezegen.
Door dese felle kou
Bleef hij leggen onderwegen.
Maer, ziet, zijn paerd getrouw,

Die volgden 't regte spoor
En quam so aen 't comtoir
Zonder zijn meester rijden,

1) Fred. Muller, Ned. Historieplaten n°. 2789.

Met postbrieven gelaen,
 Dat verscheijde mensen zeijden:
 Waer komt dit paerd vandaen?

De vogels, klein en groot,
 Vielen ter aarden dood.
 Zij konnen haer niet roeren,
 Te vliegen in de lugt,
 Want de kou quam haer vervoeren
 Dat zij vielen ter vlugt.

In Keulen bevroren zes schildwachten, trouw tot aan den dood op hun post; van Kortrijk wordt hetzelfde verhaald. In Amsterdam overkwam zulk een ongeval aan drie »Raetelwagten”. Verder vertelt men dat:

Daer was een burgerman,
 Die reed na Durkerdam
 Met een ijslee, wil hooren,
 Die nam zijn huisvrouw mee
 En twee kinders die bevrooren
 Alle drie dood in slee.

In de stad Aken lag het bad dicht, hetgeen in geen 118 jaren gebeurd was. In Parijs en de omstreken dezer stad lieten 3500 menschen door de koude het leven. Geen wonder dat het lied eindigt met de bede:

O! groote God van al,
 Ziet neer op 't aerdsche dal,

Verhoord ons droevig kermen,
 En geeft ons kou na kloor',
 Wilt ons altemaal beschermen
 Voor soo een winter weer ¹⁾.

Nog voor een halve eeuw was de winter van 1740 alom bij elk als »de koude winter» vermaard; zijn opvolger was 1823. En mocht een lezer de opmerking maken, dat men nu aan dezen laatsten ook al sinds lang niet meer denkt, en eigenlijk »de koude winter» niet meer tot de spreekformules van 't hedendaagsche geslacht behoort, dan heeft hij geen ongelijk; tegenwoordig vernemen wij uit honderd kranten alle dagen zooveel nieuws, dat wij aan zulke ouderwetsche dingen niet meer denken kunnen, en 't zijn nu de revolutiejaren en geen koude-winterjaren meer, die in de geheugen-kroniek époque maken. Maar nog voor ruim een halve eeuw was dit anders, en »de kou van 't jaar 40» was toen spreekwoordelijk. En als men te dien tijde »de Overwintering van Tollens» hoorde reciteeren, dacht men niet anders, of de dichter, die toch geen kijkje op Nova-Zembla was gaan nemen, had voor zijne koudeschildering 1740 tot model gekozen; zelfs dat bibberingwekkende:

En de ingedragen sneeuw, die aan hun houtsblok zit,
 Valt op de vuurplaat af, maar blijft er droog en wit,

komt met 1740 precies overeen, waarvan een tijdgenoot aantee-

1) Waeragtig verhael van al de droevige ongelukken, die 'er van dese winter zijn geschied, door de groote kouw, in 't jaar 1709.

kende, dat op de drie koudste dagen (9, 10 en 11 Januari) »alles zoo verstijfde door de strenge koude en vorst, dat niets, zelfs bij 't vuur, ontdooyt kon blijven.» — Een waar Nova-Zembla!

Te gevoeliger trof de lieden die felle kou in 1740, omdat zij er reeds aan ontwend waren; tien jaren lang had men niet dan »kwakkelwinters» gehad, en even lang hadden de schaatsenrijders gemord en geprutteld ¹⁾.

Reeds in den herfst van 1739 kon men er vast op rekenen dat men een winter van sta-vast zou krijgen, Zoo verhaalt iemand van dien tijd dat:

Toen de zon de lienie sneê
 En dag en nagt was even lang, gelijk hij deê
 Den een-en-twintigste September, dat toen even
 De wind hem in het Oost, Noord-Oosten had begeeven:
 Een voorboô dat hij in dien hoek heel lang blijft staan ²⁾.

Voorts deelde een vriend hem mede:

. . . . dat door de mieren
 Vrij meerder voorraad dezen zomer was vergaard.
 Als wel in eenig jaer; hij spitten daar op de aard;
 En vond een mierennest, wel vier voet diep gedooken,
 Daar heeft hij wonderen van tegens mij gesproken!
 En zij, zo maar het jaar een quakkel winter geeft,
 Dat dan de mier een voet pas onder 't aardrijk leefd.

1) De Oude Tijd, 1872, bl. 45.

2) De wintersche Vermaakkelijkheden, in de kunstige schaatserijders.
 B. Mourik, bl. 12.

Hij hoorden ook op de stal, de boeren melk koejen,
 Buiten gewoonten, aan het bulken en aan 't loejen.
 Dus wierd hij aangespoord om bij den boer te gaan,
 Daar hij de koejen op de stal zag rillend staan:
 Zelfs op een dag, als noch de zon zijn gloed niet spaarden,
 Maar met haar stralen noch verwermd de aarden,
 Dat wissen teekens zijn van vorst en langen kouw,
 Hij die nog meerder tot verzeekering weeten wouw,
 Bemerkten, dat de zeelt en aal niet wierd gevonden
 In 't visrijk water, maar gedrongen in de gronden,
 Haar schuyfplaats zогten tot verwarming der natuur.
 Den kikvorsch sprak hij, die haar tijden weet, en uur
 Van koomen en van gaan, was vroeg in 't riet gedooken,
 De zwaluw, ojevaar, haar nesten uitgebrooken,
 En met haar jongen, na een warmer klimaat,
 Drie weeken vroeger, telkens daar men vast op gaat.
 Waar van het land konijn noch laat bespringt de kruinen,
 Dit wonderlijke vee diep in de grond geboord.
 Men had ook lang veel vogt uit 't Noorden hier gehad,
 Dat baard meest groote kouw, en op dat guure nat,
 Zo is voorleeden week, de sneeuw ook neêr gekoomen,
 En die viel in de slik. 'k heb menigmaal vernoomen,
 Als dat de spreuk is waar, zo sneeuw valt in de slik,
 Zo vriest het in het kort, wel duim of handen dik.
 De wind liep Oost, Zuid Oost, de maan ging zich omkleeden
 Met dikke kringen: alle sterren in geleeden
 Die flonkerden.

En de kring

Die om de maan was, op een avond, gaf een teeken,
 Als dat de wind, uyt het Zuid Oost, niet ligt zal breeken,
 En uyt dien hoek zo is de vorst het sterkst' van al ¹⁾.

Reeds met Allerheiligen,

. . . . de Vorst

De wateren alöm bezette met een korst
 Van ijs, en oude en jong', belust op schaatsen-reijen,
 Uitnoode op zijnen vloer een wijl te spelemeijen ²⁾.

Maar lang duurde 't niet; de wintervorst bedacht zich spoedig en trok na Sint Maarten weer af. Daar had men 't klagen op nieuw: »er zijn geen ouderwetsche winters meer!» Bij 't smullen aan de kerstgans voorspelden de profeten, dat men weêr een kwakkelwinter hebben zou, en toen de nieuwjaarspret afgelopen was, »kreeg men de lente al in 't gesigt.»

Maar, o wee! »Dat zal ik je anders leeren,» zei de wintervorst, en hij kwam op den 5^{den} Januari met een fellen oostewind aangieren, en maakte 't zoo bar, dat des avonds de drie koningen bij hun ster stonden te rillen en klappertanden, en 's anderen daags de schaatsenrijders alweer op de baan waren. Elken morgen vond men 't kouder dan den voorgaanden, en de oostewind sneed zoo scherp, dat »yder besorgt was voor neus en ooren». Den 10^{den} Januari was 't zondag, maar de kerken bleven leêg; en toch was de maandag nog kouder: de thermometer van Fahren-

1) De wintersche Vermaakkelijkheden, enz. t. a. p.

2) Gedenk-Zuil opgerecht ter gedagtenisse van den jare 1740 door G. Klinkhamer, bl. 5. Amsterdam 1741.

heit stond op den 11^{den}, volgens de waarneming van Nicolaas Duyn te Haarlem, twee graden onder nul (Fahrenheit). Te Amsterdam had men dien dag een Botermarkt zonder boeren, een Noordermarkt zonder lapjeskeersters en een beurs zonder kooplieden, ofschoon 't anders elken maandag op de eerste kermis, op de tweede een Noachs-ark, en op de derde zoo vol was, dat »men er zig naaulijks omkeeren kon.» Ja, men zag geen mensch op straat, want de wind sneed »met zulk een scherpigheyt in het aangesigt, dat het ondraaglijk was», en niemand anders dacht, of, door een onregelmatigheid in de omwenteling der aarde, was Holland naar Spitsbergen verzeild. 't Vroor zoo fel, dat steenen bruggen scheurden, regenbakken sprongen en kelders borsten.

Wat zou 't nu den volgenden dag zijn? Zeven dagen lang was het telkens geweest:

Nog kouder wordt de lucht; nog guurder elke nacht! en met kille huivering en vreeselijken angst zag men den dinsdag te gemoet.

De profeten voorspelden de ijselijkste dingen: de dampkring zou in ijs verkeeren en den menschen 't bloed in 't lijf bevrozen; de muren der huizen zouden scheuren en de steden veranderen in puinhoopen, waar de bevrorenen onder begraven en de nog levenden onder verpletterd zouden worden. Maar gelukkig hadden zij 't weër mis. Die gevreesde dinsdag bracht verzachting en 's woensdags begon 't zelfs te dooien. 't Was toen juist volle maan, en men had er een eklips bij, — en nu wist ieder boer en burger het fijne van de zaak: de dooi kwam van de maan, maar de kou van de eklips, waarvan 't onweêrsprekelijk bewijs was, dat het onmiddelijk na de laatste weër op een vriezen ging als te voren.

En ofschoon de maan nu en dan nog eens weêr dooi gaf, zij had haar kracht door de eklips verloren, en de vorst begon telkens op nieuw, en 't ijs »lag er zoo dik in, of 't er nooit weêr uit zou". Op sommige plaatsen kreeg het ijs een verbazende dikte. In de aantekeningen van den reeds genoemden tijdgenoot (medegedeeld in den Navorscher, Dl. V, bl. 194) leest men, dat voor Enkhuizen in 't begin van Maart, bij gelegenheid dat men er een vaart wilde opbijten, om twee schepen tegen den ijsgang in veiligheid te brengen, het ijs vijftien voet dik bevonden werd, zeker door 't opkruien. Ofschoon er *f* 9500 geboden werd, waren er geen liefhebbers om dat werk aan te nemen.

Den 22sten Januari was het in den Amstel zoo dik, dat de ijsbreker — een zwaar vaartuig, dat van voren met scherpe ijzers beslagen was en door een eskadron paarden getrokken werd — er niet meer door kon, en de brouwers een vaart tot Weesp moesten doen zagen, wat zij voor *f* 2858 aanbesteedden. Het werken met dien ijsbreker lokte een menigte kijkers op den Buiten-Amstel, en daaronder ook Hendrik de Veer, den oudsten zoon van Joost de Veer, een deftig burger van Amsterdam. De kou beving dien jonkman zoodanig, dat hij 't den volgenden dag bestierf: men zei, dat zijn ingewanden bevroren waren.

Een menigte menschen »vrooren, bij gebrek van dekzel, in hunne huisjes op een erbarmelijke wijze dood". Anderen, die van de eene plaats naar de andere wilden gaan, kwamen, dood en stijf op de sleden zittende, met open oogen aanrijden. Aan de postiljons overkwam ditzelfde lot te paard. Van de schildwachten verongelukten er zooveel dat er een order werd uitgevaardigd om hen precies elk half uur af te lossen. De chirurgijns verdien-

den geld als water met het afzetten van bevroren ledematen ¹⁾. 't Gasthuis te Amsterdam is »vervult geweest van doode lijken van desulken, die door koude en armoede zijn vergaan». Op 't Franschepad vrozen zelfs een man en een vrouw in hun bed dood. En na 't midden van Februari verhief de vorst zich met nieuwe woede, zoodat het op den 23sten, 24sten en 25sten dier maand weêr bijna zoo koud was als op den 9^{den}, 10^{den} en 11^{den} Januari. Niet alleen lag de geheele Zuiderzee dicht, zoodat zij met wagens en sleden bereden werd, maar ook alle zeegaten; bij den Briel had het ijs sedert 1688 zoo vast niet gezeten, en de Noordzee zelve was bevroren tot op een halve mijl; ja, voor Ostende strekte 't ijs derdehalve mijl in zee, wat, volgens de loodsen, nog nooit gebeurd was. Maar voor de Hollandsche kust zag men een zonderling schouwspel; langs 't geheele strand lagen twee dammen van ijs, tien of twaalf voet hoog met een breede straat tusschen beiden, waarin tal van lieden zich met wandelen vermaakten, vooral bij Scheveningen, Katwijk en Zandvoort. Had men in dien tijd ons vernuft en onzen ondernemingsgeest bezeten, men zou er nog beter van geprofitteerd hebben; industriëelen zouden in die ijsmuren spoedig nissen en zalen hebben te verschijn geroepen, en men had concerten en theaters, bierhalles en restauraties, ja zelfs de »Volksvljijt'' op de Noordzee kunnen hebben!

Natuurlijk was 't niet in ons vaderland alleen, dat de noordsche

1) Navorscher XXII, bl. 241. De winter van 1740.

Wagenaar XIX, bl. 273.

Ultr zoo den baas speelde; heel Europa, zelfs Italië rilde van de koude¹⁾. 't Was op den 17^{den} Februari te Milaan zóó koud, dat er geen mensch op straat kwam, en voor Genua zag men, wat niemand daar ooit gezien had, — een bevroren zee. Te Parijs verzokerden de metereologen, dat het drie graden kouder was dan een koude winter in Lapland; er werden tot nut van 't algemeen groote vuren op pleinen en straten gebrand, en evenzoo deed men te Brussel en in andere steden. In Engeland bevroren de watermolens onder 't malen; rotsen scheurden en er sprongen bronnen uit te voorschijn, die gansche parochiën overstroomden en in ijsvelden herschiepen. De sneeuw lag er 14 voeten hoog, »een wonderlijk gesigt, als wij ons verbeelden de straten met sneeuw bedekt tot boven de boven drumbels van deuren en vensters". In Duitschland was 't eveneens; te Duisburg zwol de Rijn, door ijsclammen verstoppt, ter halver hoogte en bevroor, zoodat niemand er uit of in kon. De Oostzee leverde een schouwspel op, als anders slechts in de IJsee te zien was; te Dantzig zag men niet dan ijsbergen op de reê. Over de Sont reed men met groote, geladen wagens, wat sedert 1659 niet gebeurd was. De Deensche soldaten, die nu den weg over zee vrij hadden, deserteerden in menigte, zoodat er schildwachten langs het strand gezet moesten worden; en ook het wild gedierte werd door reislust bevangen: de Deensche herten en reeën maakten uitstapjes naar Schonen, en de Zweedsche beren naar Denemarken. Deze laatste dieren

1) In het jaar 1830 reed men te Napels schaatsen. (Almanak voor het Schoone en Goede. 1831. Lied aan den Winter door J. v. O. bl. 108 v.v.)

en de wolven plaagden de menschen verschrikkelijk; in Polen vielen zij met hoele bataillons op de dorpen aan, en in Zweden versterkten de landlieden hun huizen en schuren met palissaden togen dat boos gedierte. Ook in de oostelijke gewesten van ons land had men van de wolven last, en één heeft er zich zelfs bij Amsterdam vertoond, die echter geen menschen verslond, maar zich met kippen en honden vergenoegde.

Uit Trier werd geschreven, dat men er de raven dood uit de lucht zag vallen; uit Luxemburg, dat men er de wilde ganzen met de hand ving; uit Engeland, dat er gansche scholen ganzen en eenden dood op 't ijs lagen; en uit Duitschland, dat burgers en boeren er adellijk wildbraad om niet aten, daar de herten en wilde zwijnen bevroren langs de wegen lagen, en elk die slechts voor 't halen had.

Te Duinkerken werd een schip binnengehaald, welks geheele bemanning aan armen en beenen bevroren was; te Hamburg arriveerde den 12^{den} Januari een postwagen met doodgevroren passagiers; te Derby, in Engeland, kwam een postiljon binnenrijden, die op zijn paard bevroren was; en den 26sten Februari kwamen te Amsterdam de brieven uit Zuid-Holland te laat aan, omdat het postpaard onderweg doodgevroren was.

De schamele gemeente had veel te lijden: kou, armoë en gebrek; alles was duur en er was weinig te verdienen; niet allen konden baanvegen of met kock-en-zoopje staan. In de bank van leening kon men niet meer bergen; »de diaconieën hebben veel aansoek gehadt en het ordinairen moeten verdubbelen; het hujs-sittenhuis is al vroeg uijtgegeven geweest van turff.” Maar met den nood wedijverde de liefdadigheid.

't Teër mededoogen dat den noodt geen bijstant weigert,
Getroffen met het leedt, ontsloot zijn schat-tresoor.

.
Groot Ruslants Keizerin op haaren throon begaan
Met hun die in dien noodt den doodt als tegenloopen
Schonk twintig tonnen schats om broodt en hout te koopen.
Brittanjes Rijks-vorst met den Erf-prins, en den drom
Des Adels, zag met vlijt naar noodtsbedrukten om,
En schonk een milde gift; en Hollandts ingezete
Hadt nog zijn' oude deugdt der mildtheidt niet vergeeten,
Die schoot met heldren glans haar stralen lieflijk uit:
En schoon de felle koude alom de wat'ren sluit,
Nog bleef 't barmhertig hart der burg'ren ongesloten ¹⁾).

In sommige steden maakte het gemeen weleens een oloop, om een grutter en een bakker te plunderen, doch te Amsterdam had men een plundering van bijzonderen aard, — een plundering van een waterschuit in den vroegen morgen. Vóór dag en dauw vielen de plundersaars met emmers gewapend er op aan, en vóór negenen was de schuit al geheel leeggeschept door een ontelbare menigte dorstlijdenden. Trouwens nergens was 't gebrek aan drinkwater zoo groot; de menschen behielpen zich met brokken ijs uit den burgwal te halen en die te smelten ²⁾). In Zeeland betaalde men voor een emmer water 7 stuivers en voor iedere turf één.

1) Gedenk-zuil opgeregt, enz. t. a p.

2) 't Zelfde gebeurde in den kouden winter van 1823, ofschoon men toen wel 24 stadsbakken te Amsterdam had, waarvan er in 1740 nog geen enkele bestond. Maar die stadsbakken waren, eens geopend, ook spoedig

Maar, spijt kou en kommer, joelde de vreugde op 't ijs. Wien 't klagen in huis verveelde, ging dáár zijn verkleumden geest wat opvroolijken. Bij alle steden waar een ruime ijsbaan was, had men de van ouds vermaarde »Kermis op 't ijs" 1). De Amsterdamsche patriciërs hadden »behagen, om zig met een koets met twee paarden in de Keyzersgragt te vertoonen" 2). De heeren, die hofsteden aan den Amstel hadden, verzochten hun vrienden buiten, alsof 't zomer ware, en reden er heen, inplaats van over den harden, hobbeligen rijweg, over de gladde ijsbaan. Zoo schrijft Jacob Bicker Raije: »Den 28^{en} Januarij ben ik met een koets van den heer Willem Bus, met drie paarden bespannen en met ons vieren daarin, over 't ijs op den Amstel naar diens hofstede Oostermeer gereden." Deze buitenplaats lag bij Ouderkerk, en Willem Bus was een schatrijk man, die op de Keizersgracht bij de Spiegelstraat naast »het Derde Vredejaar" woonde, en den roem had, dat hij »zeer nobel tracteerde", waarom dan ook zijne vrienden graag met hem uitreden, zelfs in »den kouden winter."

Enkhuizen kreeg druk bezoek van Friezen, die met paard en sleê of op schaatsen over zee kwamen, en ook van Hindelooper vrouwen, die op een mooi beschilderd priksleedje heen en weêr gingen; terwijl de Noord-Hollanders wederkeerig uitstapjes naar Stavoren maakten. Op één dag, namelijk op den 26^{en} Februari,

uitgeput, en de lieden leden gebrek als vroeger. En zoo zag men ook in 1823 ijsklompen met karren en kruiwagens rondventen, maar zij leverden, als zij gesmolten waren, nauwelijks eenig drinkbaar vocht.

1) De Oude Tijd, 1872, bl. 46—49.

2) De Volksvermaken, bl. 587, n°. 5.

kwamen te Enkhuizen wel 160 sleden en 3000 schaatsenrijders uit Friesland ¹⁾).

Op de sneeuw hield men sledevaarten. De vermakelijkste waren die der studenten, omdat ze gemaskerd verschenen en de oude narregilden deden herleven. Een kostte echter aan een Leidsch student, die blootshoofds en nog wel met geschoren kruin, om een abt te verbeelden, den tocht had meegemaakt, het leven ²⁾).

En zoo als hier was 't overal. Alom werd naar 's lands wijs de ijsvreugd gevierd: op Teems en Tyne, op Rijn en Elve, op Seine en Nawa. Op den 1^{en} Maart maakte een schoenmaker van Mannheim op den Rijn een schoen van een el lang, die vervolgens met optocht en muziek werd rondgedragen en aan den Keurvorst vereerd; en op dienzelfden dag maakten de wijnkuipersgezellen van Frankfort aan de Main ³⁾ een vat van achttien, en de leeringens een van negen aam, waarna zij, onder 't drinken van rooden en witten wijn, een hoepeldans uitvoerden, en ten slotte de beide tonnen in triomf naar den Römerberg rolden, om in den kelder van 't stadhuis bewaard te worden. Of ze er nog zijn, heb

1) De Oude Tijd, 1872, bl. 50.

2) De Volksvermaken, bl. 601.

3) 'k Rep van der kuip'ren vreugd op 't ys te Frankfort niet
Nog hoe het Jagers volk zich op den Rhijn vermaakte;
Nog hoe een ijs-kanon ijs-ballen uit zig slaakte;
Nog andren aardigheên; of hoe, gelijk iets vreems,
Het dagelijks een markt verbeelde langs den Teems.

(Gedenkzuil opgerecht, enz. t. a. p.).

Zoo bestaat er een photographie van een wijn-fust, gekuipt op de Maas, bij het ijsvermaak in den winter van 1772. Het vat zelf behoort aan den heer Cornelder, Bierstraat, Rotterdam.

ik niet onderzocht, maar zoo niet, dan hebben zeker de Franschen in 1792 of later ze geroofd. En waar in »den kouden winter» een bruiloft gevierd werd, moest ook op 't ijs gedanst worden; hetgeen echter op den 24^{en} Februari, in een Fransch dorp bij Tours, een zeer treurigen afloop had, daar de danseressen door 't ijs zakten en verdronken.

Eindelijk, op den 10^{en} Maart besloot de wintervorst zijn afscheid te nemen, en kwam de dooi zich vertoonen; maar de lieden vertrouwden hem niet meer; hij had hen zevenmaal geftopt, en »alle credit verlooren». Evenwel meende hij 't nu toch oprecht; 't was »een gewisse dooij met regen, die het ijs, al vriesende en doijende, allengs deed verdwijnen». Toch reed men nog den 13^{en} Maart met wagens en sleden over de Zuiderzee, en 't duurde eenige weken eer alle ijs verdwenen was. Op den 18^{en} Maart was de Haarlemmerweg bij Amsterdam vol kijkers: er werd een schuit, als ijsbreker gewapend en geharnast, door acht paarden door de vaart getrokken, waarop den volgenden dag de eerste trekschuit weêr naar Haarlem voer, vol volk en met groot gejuich. En ten zelfden dage staken al de herbergen in de Haringpakkerij de vlag uit, omdat de eerste torenschuit van de Overzij kwam ¹⁾.

1) De Oude Tijd, 1872, bl. 50 en 51.

Aantekeningen van den harden winter des jaars 1740, bij Jacob ter Beek te Amsterdam gedrukt.

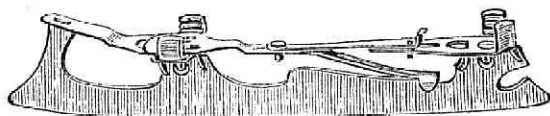
Schaatsen.

Schaatsen voor het schoonrijden.

Van de zoogenaamde kunstschaatsen zijn de Amerikaanse, en onder deze de »Acme Club Skate» of Halifax schaats, bij ons te lande het meest bekend.

De prijs van de gewone Halifax schaatsen bedraagt 2 dollars en 90 cts. ($\pm f$ 7.25) en van de vernikkelde 3 dollars en 90 cts. ($\pm f$ 10.25). Ze zijn te verkrijgen bij de Star Manufacturing Company, 72 Bedford Row, Halifax, N. S., Canada.

Deze schaats is gelijkmatig gebogen volgens een straal van zes voet. De snede van het ijzer, die een weinig hol wordt geslepen, is 6 m.m. breed. De voet staat op een hoogte van $3\frac{1}{2}$ c.m. bij den hiel, van $3\frac{3}{4}$ c.m. bij de holte en van 4 c.m. bij den bal. Het gewicht van één schaats, voor een voetlengte van 28 c.m., is 490 gram.

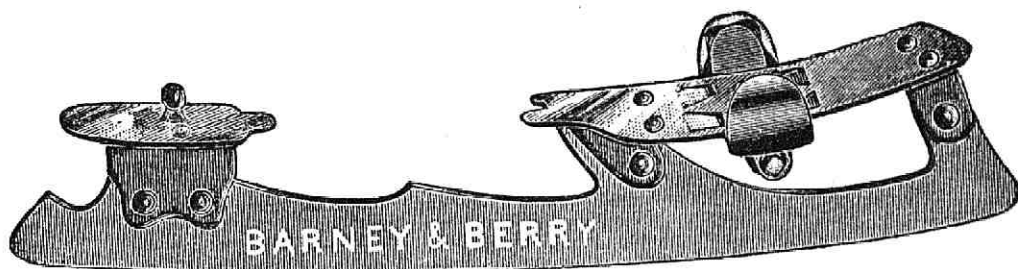

De grootste Amerikaanse schaatsenfabriek is die van Barney and Berry te Springfield in Massachusetts. De schaatsen van dezen fabrikant zijn zeer sterk gebogen (nog meer dan de Halifax) en meestal van voren van een scherpe punt voorzien welke dient om de pirouette op te maken. Op een dergelijk paar rijdt Callie Curtis.

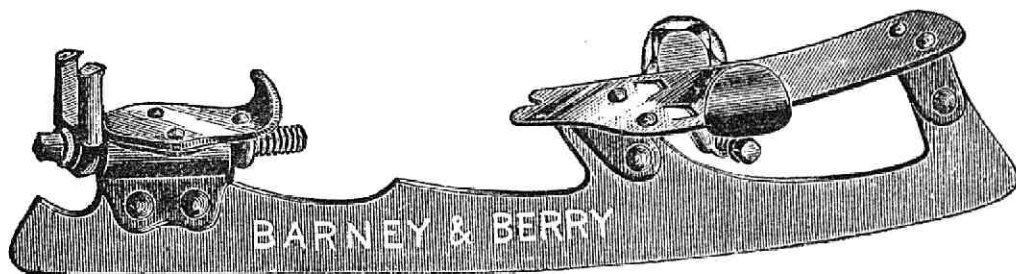

Evenals bij de Acme is ook bij deze schaats het voetblad van

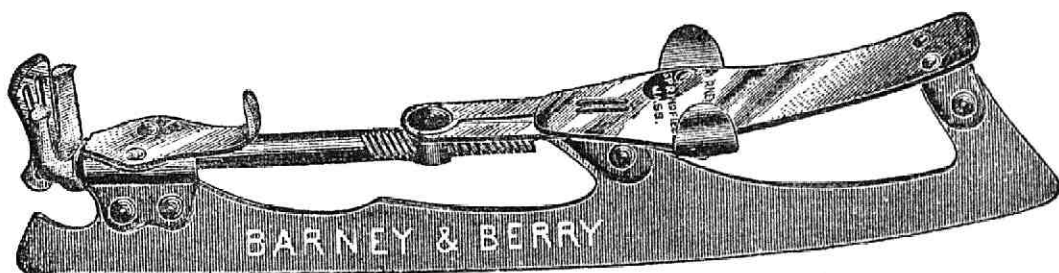
ijzer. Een paar van de goedkoopste soort kost omstreeks *f* 2.50, een van de beste niet minder dan *f* 37.50. De voet staat op een hoogte van $3\frac{3}{5}$ c.m. bij den hiel en van $4\frac{1}{2}$ c.m. bij den bal. De snede van het ijzer is 5 m.m. breed. Het gewicht van deze schaatsen hangt af van de manier van bevestigen en bedraagt van één schaats, voor een voetlengte van 28 c.m., minstens 400 gram.

Barney & Berry's New-York Club.

Barney & Berry's All Clamp.

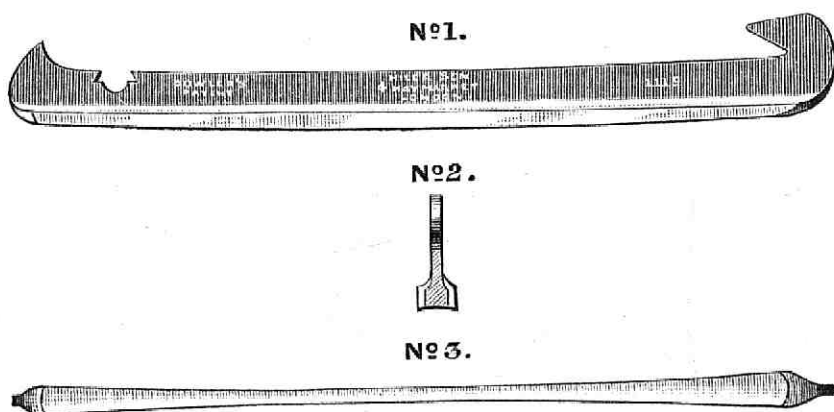
Barney & Berry's Number R.

De schaatsen die in Engeland voor het figuurrijden gebruikt worden, zijn grootendeels nog voorzien van houten voetstapels.

Evenals bij de Amerikaansche, eindigt ook bij de Engelsche schaatsen de schenkel eerst achter den hiel, terwijl zoowel het vooreinde als het achtereinde gelijkmatig zijn afgerond.

De gewone schenkel is 6 m.m. breed. Vroeger heeft men in Engeland ook ijzers beproefd die in het midden buitengewoon breed waren en aan voor- en achtereinde daarentegen zeer smal uitliepen. Dit model, dat nog steeds o.a. door de kunstrijders Werner en gebroeders Paulsen wordt gebruikt, werd echter als onjuist verworpen.

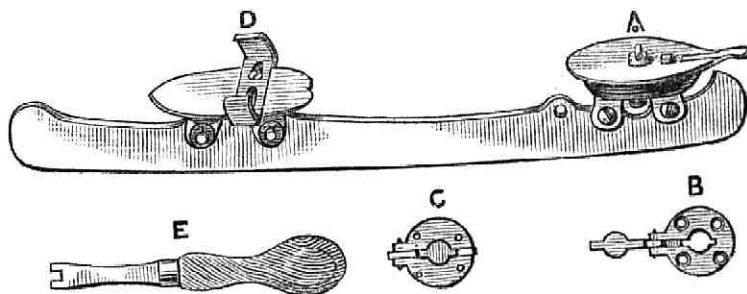
In 1879 werd door een lid van de Londensche Skating Club, kapitein Dowler, een schenkel ingevoerd die integendeel in het midden het smalst is en aan het voor- en achtereinde zeer breed uitloopt. Om de schaats niet te zwaar te doen worden, heeft men het gedeelte van den schenkel dat niet op het ijs rust smaller gemaakt, zooals men uit afbeelding n°. 2 zien kan. Dit gedeelte heeft ongeveer dezelfde dikte als een gewone Friesche schenkel.

- N°. 1. Dowler schenkel op zijde gezien.
 N°. 2. " " van achteren gezien.
 N°. 3. " " van boven gezien.

Het gewicht van een Engelsche schaats, voorzien van een Dowler schenkel, een houten voetstapel en de gewone bevestiging, is 410 gram. De voet staat, zoowel bij den hiel als bij den bal, 4 c.m. boven het ijs. De breedte van den schenkel is in het midden 6 m.m., vooraan 12 m.m. en achteraan 10 m.m. De schaats is gebogen volgens een straal van zeven voet en wordt een weinig hol geslepen. Het hoogste punt van den schenkel is volkomen in het midden en niet, zooals bij de Amerikaansche schaats, een weinig meer naar voren aangebracht. De prijs verschilt naar gelang van de wijze van bevestiging. De laagste prijs bedraagt omstreeks *f* 25.—.

Deze schaatsen, waarvan wij hieronder een paar afbeeldingen geven, zijn te verkrijgen bij Hill & Son, 4, Haymarket, Londen en bij Walter Thornhill & Co., 144, New Bond Street, Londen.

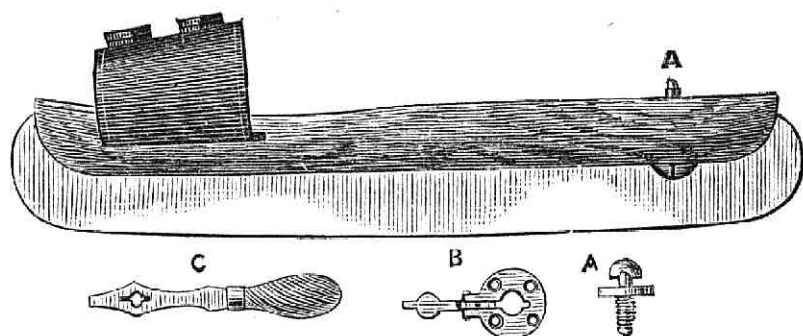
Hill's Patent Skeleton revolving heel plate schaats.

A. Omdraaiend hielblad.

B. Plaatje om in de hak te bevestigen (geopend).

C. " " " " " " " (gesloten).

E. Schroevendraaier.

Hill & Son's T-schaats.

- A. De T-bevestiging.
- B. Plaatje om in de hak te bevestigen.
- C. Schroevendraaier.

Zoowel de Amerikaansche als de Engelsche schaatsen zijn, volgens mijn bescheiden meening: 1°. te rond, 2°. te zwaar en 3°. te breed van ijzer. Ik heb daarom in den vorigen winter een paar schaatsen laten maken hetwelk men een gewijzigd Engelsch model zou kunnen noemen. Ze zijn aan de hak 4 c.m. hoog en aan den toon 4½ c.m., terwijl het hoogste punt niet in het midden doch iets meer naar voren is aangebracht. De schenkel vertoont de Dowlervorm, doch in plaats van in het midden 6, vooraan 12 en achteraan 10 m.m. breed te zijn, is hij in het midden slechts 2 en aan het voor- en achtereind 4 m.m. breed. De schaats is gebogen volgens een straal van omstreeks 14 voet en in de breedte volkomen vlak, en niet zooals de Engelsche een weinig hol geslepen. Deze schaatsen, die natuurlijk muurvast aan den voet bevestigd worden, bevallen mij uitmuntend. Het voorste gedeelte van het houten voetblad is zooveel opgehoogd dat de schoen overal met het hout aaneensluit en er dus geen ruimte bestaat tusschen voet en voetstapel. Het gewicht bedraagt 300 gram. Dit

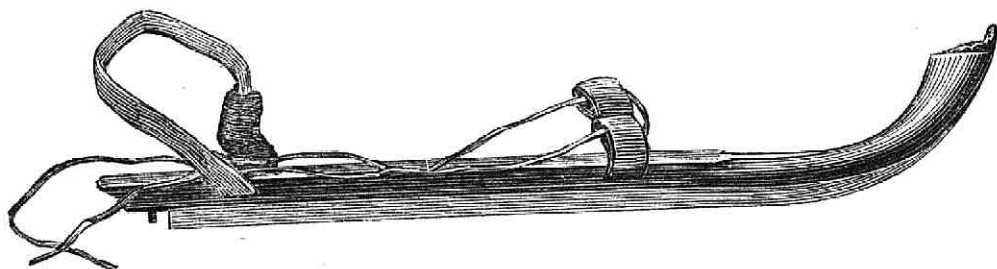
model is te bekomen voor *f* 10.— bij A. K. Hoekstra, schaatsensmid te Warga (Friesland).

Hij die zich op kunstrijden wil toeleggen, doet echter m. i. raadzaam om eerst dan een paar van een der thans beschreven soorten te nemen, wanneer hij op Friesche of Hollandsche schaatsen, die slechts zeer weinig rond zijn geslepen, het buitenbeensrijden volkomen machtig is. Daar de buitenwaartsche boog op een paar Friesche zooveel moeilijker te beschrijven is dan op de meer gebogen buitenlandsche schaatsen, heeft de rijder zijne spieren veel leniger gemaakt en zal hij, wanneer hij eindelijk op een meer gebogen schaats staat, verbaasd zijn over het gemak en de zekerheid waarmee hij buitenoverzwaait en over de lichtheid waarmee hij rijdt.

Schaatsen voor het hardrijden.

De Friesche schaats heeft een schenkel die op het midden 3 m.m. breed, vooraan iets breeder en achteraan een weinig smaller is. De hals heeft een lengte van \pm 13 c.m. De schenkel eindigt midden onder den hiel van den voet, terwijl de houten voetstapel verder doorloopt. De hoogte van de schaats bedraagt in het midden 3 c.m. De schenkels zijn over het algemeen zoodanig geslepen dat, als men ze met de sneden in het midden tegen elkander zet, aan het achtereind een ruimte van 2 m.m. is. De binnenkant van het ijzer is een weinig hooger dan de buitenkant. Deze wijze van slijpen is oorspronkelijk Hollandsch en diende waarschijnlijk niet alleen om den afzet krachtiger te maken, daar een ijzer met een scherpen hoek natuurlijk dieper in het ijs dringt dan een met een rechten hoek, doch ook om bij het buitenbeens-

rijden, wijl men dan schuins buitenover helt, de glijkracht te verhoogen, omdat men bij een rechthoekig geslepen schaats, terwijl het lichaam in overhellenden stand staat, niet op de geheele breedte van het vlak, doch slechts op den buitenrand voortglijdt. De beste Friesche schaatsen, die »onopgetuigd" *f* 2.50 à *f* 3.—kosten, worden te Warga, IJlst en Oudkerk vervaardigd. Het gewicht van één schaats, die »opgetuigd" is, bedraagt 310 gram. Goede Friesche schaatsen zijn te bekomen bij A. K. Hoekstra te Warga.

In Friesland worden ook nog smallere schenkels, omstreeks $1\frac{1}{2}$ m.m. breed, gebruikt. Deze worden rugschaatsen genoemd, omdat ze naar boven in het hout breeder worden, zoodat de schenkel een stompen hoek vertoont, wat volgens het gevoelen van de kenners niet goed is.

De gewone Hollandsche schaats onderscheidt zich slechts van de Friesche in den hals die niet met hout is bekleed, en in den schenkel die één m.m. breeder is. Het gewicht van één Hollandsche, die opgetuigd is, bedraagt 370 gram. De schenkel is $3\frac{1}{2}$ c.m. hoog en wordt een weinig ronder dan de Friesche geslepen. Onder de gewone Hollandsche schaats wordt verstaan de Linschoter, de Bergambachtsche en de

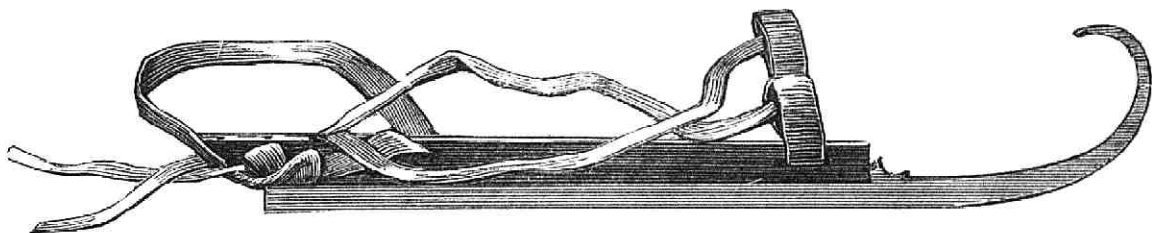
La Hollandaise sur les patins.

*Où vas-tu, cher enfant, si je sens rompre la glace,
Si te m'enfonce au moins que te l'embrasse.*

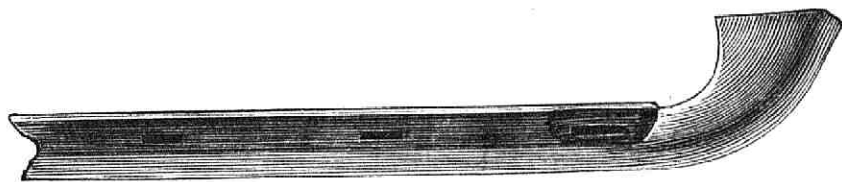
J.M.W. Turner

J. Goussier del. Archibald Burns sculp. Bruckmann del. H. Goussier sculp.

Brennemoorsche, welke drie soorten alleen verschillen in het versiersel van den hals.

Bovendien bestaan er nog twee andere soorten van Hollandsche, t. w. de Hollandsch-Friesche doorloopers of Ouderkerksche ¹⁾ schaatsen en de Waddinxveensche schaatsen. Deze beide soorten onderscheiden zich in menig opzicht van de andere Nederlandsche. De ijzers, die 3 m.m. breed zijn, eindigen nl. eerst gelijk met de hak. Verder hebben zij beide een zeer korten hals, terwijl die van de Waddinxveensche snel omhoog rijst («vol» is). De Waddinxveensche schaatsen zijn echter bij lange na niet zoo sierlijk en vlug van model als de Friesche. Ze zijn te bekomen bij de Rooij (een goeden schaatsensmid) te Waddinxveen en kosten *f* 5.—.

De Engelsche hardrijdersschaats, de Whittlesea-runner, wordt vervaardigd door Colquhoun & Cadman, Douglas Works, Sheffield. De prijs is omstreeks *f* 8.—.

De Engelsche schaatsen verschillen van alle andere in hooge mate doordat zij van achteren naar voren gelijkmatig lager worden. De

1) Zoo genoemd naar Ouderkerk aan den Hollandschen IJssel.

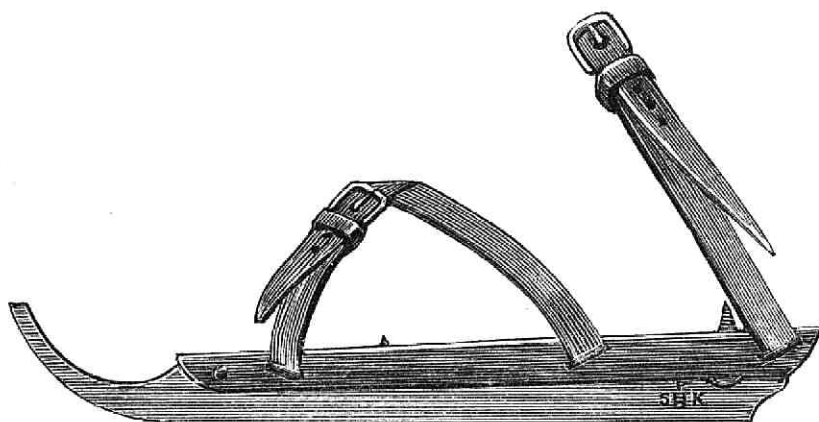

*Le Hollandais sur la glace.
Ca la pipe à la main, venez, chers camarades,
Bravons le froid, et faisons cent gambades.*

L. Delaunoy del.

J. Goussier sculp. et Ed. Deshayes del. avec Privilege du Roi le 20 Mars 1832.

ijzers zijn zoodanig geslepen, dat als men ze op het midden van den schenkel tegen elkander houdt, de ruimte tusschen de beide schaatsen, zoowel ter plaatse waar de hals begint als bij de uiteinden, slechts een weinig grooter is dan de dikte van één briefkaart. De hals rijst, na het uiteinde van het hout, onmiddellijk omhoog. De gewone breedte van den schenkel is 4 m.m.

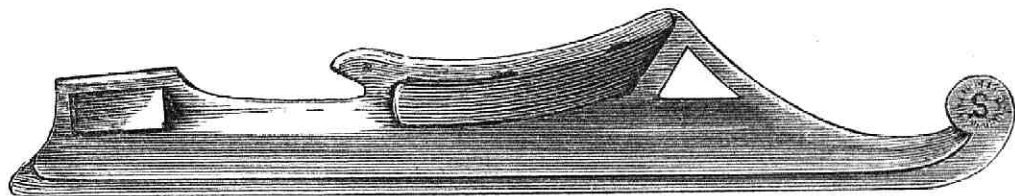

De schaatsen van Paulsen zijn in de laatste jaren tweemaal van vorm veranderd. Bij den eersten Internationalen wedstrijd in Weenen gebruikte hij nog houten voetstapels. De schaatsen waarop hij de Nederlandsche rijders versloeg hebben aan den hiel een hoogte van 5 c.m. en loopen, van de holte van den voet tot aan het vooreinde van het voetblad, overcenkomstig den vorm van den schoen, gelijkmatig naar boven, zoodat men met de toonen $6\frac{1}{2}$ à 7 c.m. boven het ijs staat. De schenkel is, bij een voetlengte van $27\frac{1}{2}$ c.m., $37\frac{1}{2}$ c.m. lang. Het achtereind van den schenkel, dat 1 c.m. achter de hak uitsteekt, is afgerond. De hals heeft een lengte van 9 c.m. en loopt niet, zooals bij die van de Friesche schaats, langzaam naar boven doch rijst aan het einde plotseling omhoog; de hals is »voller» zooals de schaatsensmeden zeggen. Het ijzer is 2 m.m. breed. De Noordsche

schenkels zijn, evenals de Engelsche, in de lengte bijna vlak geslepen. Het gewicht van één schaats bedraagt 530 gram. De schaatsen worden met 10 koperen schroeven (vier lange in de hak en zes kortere in de zool) aan den schoen bevestigd. Ze worden vervaardigd door de gebroeders Werner te Christiania en kosten omstreeks *f* 14.—.

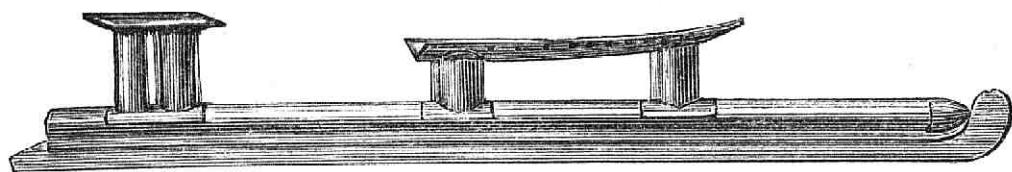
De schaatsen die Paulsen in den vorigen winter gebruikte zijn veel lichter; één schaats weegt slechts 350 gram. De hals heeft thans een lengte van 13 c.m. en het achteruitstekend gedeelte bedraagt $2\frac{1}{2}$ c.m., zoodat de schaats bij een voetlengte van 28 c.m., 43 c.m. lang is.

De heer de Gruyter, 27 en 38 Leidsche straat, Amsterdam, heeft de agentuur dezor schaatsen. Ze zijn ook te bekomen bij de firma Bastet in de Kalverstraat.

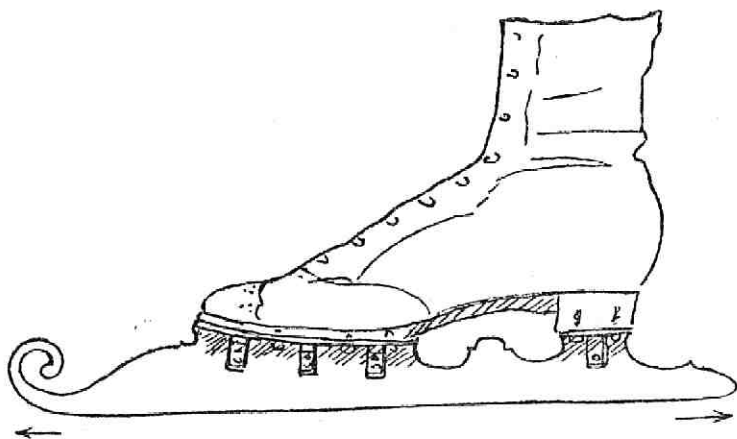

De Noordsche schaatsen van Hagen hebben, bij een voetlengte van 28 c.m., een schenkel die $44\frac{1}{2}$ c.m. lang is. De hals is 13 c.m. lang en het achter de hak uitstekend gedeelte $3\frac{1}{2}$ c.m. Achteraan is de schaats 6 c.m. en vooraan $5\frac{1}{2}$ c.m. hoog. De schenkel is $1\frac{1}{2}$ m.m. breed en volkomen recht geslepen, zoodat men met een lengte van 42 c.m. het ijs raakt. Evenals bij die van Paulsen is de schenkel niet in het midden van het voetblad aangebracht doch 1 c.m. meer naar binnen, zoodat daardoor dezelfde uitkomst wordt verkregen als de Engelsche, en sommige Friesche rijders beoogen met het binnenwaarts aanbinden van de schaatsen. Hagen

gebruikt schoenen zonder zolen en hakken, d. w. z. het bovenleder van den schoen wordt op het blikken voetblad van de schaats met koperdraad vastgenaaid; zoodoende verkrijgt men niet alleen een veel lichter schoeisel, maar staat men tevens, bij een zelfde hoogte der schaats, dichter bij het ijs. Een flanellen of kurken zoeltje wordt op het blikken voetblad gelegd. De schenkels worden, evenals die van Paulsen, in een ronden blikken koker gesoldeerd. Zij onderscheiden zich van het laatste model van Paulsen in werkelijkheid slechts in geringe mate; schijnbaar is het verschil groot. De schaats van Paulsen toch is bij de toonen hooger dan bij den hiel, en bij die van Hagen is dit juist omgekeerd. Men moet echter niet uit het oog verliezen dat Paulsen met hakken, Hagen zonder hakken rijdt.

De Deensche schaatsen van Thorvald Groth zijn 42 c.m. lang en $4\frac{1}{4}$ c.m. hoog. De schenkel is vooraan 2 m.m. en achteraan $1\frac{1}{2}$ m.m. breed.

De schaatsen die in Amerika voor het hardrijden gebruikt wor-

den, zijn vaak 52 c.m. lang, waarvan een gedeelte ter lengte van 13 c.m. achter de hak uitsteekt. De hals is iets korter dan die van de Noordsche schaatsen.

Beschouwen wij thans de schaatsen voor hardrijders.

De Friesche schaats is uitmuntend geschikt om tochten op te maken. De lange, langzaam omhoog rijzende, hals is buitengewoon doelmatig om over oneffenheden te glijden. Daar de schenkel onder het midden van de hak eindigt, wordt de rijder in staat gesteld om oogenblikkelijk stil te houden. Door de geringe hoogte van de schaats staat men zeer vast, en daar zij door middel van leeren banden slechts losjes aan den voet wordt vastgehecht, is het vallen of het geraken in scheuren veel minder gevaarlijk dan met een schaats die onwrikbaar aan den voet wordt bevestigd. Bovendien kan men een flinke vaart op deze schaatsen rijden. Alleen het scherpe ijzeren of koperen puntje, hetwelk vooraan bovenop den hals wordt aangebracht, is als zeer gevaarlijk streng af te keuren.

Ook de Hollandsche is een goede tochtschaats en is bij dooiweder, wegens de meerdere breedte van den schenkel, boven de Friesche te verkiezen. De krul, waarmede de hals eindigt, is echter zeer gevaarlijk, daar men door deze licht in de schaats van een ander haakt en bijgevolg valt.

Met de Waddinxveensche schaats glijdt men over oneffenheden niet zoo gemakkelijk als met de beide eerstgenoemde Nederlandsche schaatsen. Van de drie soorten zal men echter op de Waddinx-

veensche het hardste rijden. Als de hals van deze schaats even »vol» werd gemaakt als die der Noordsche, en de schaats zelve muurvast aan den voet werd bevestigd door middel van een schroef of ander voorwerp in de hak, en de tusschenruimte tusschen de voetzool en het hout werd opgevuld, zou de Waddinxveensche schaats voor hardrijders op de korte baan zeer aan te bevelen zijn.

Bij de Engelsche hardrijdersschaats zijn, zoowel het lager worden van den schenkel als de zeer korte hals, aangebracht om den afzet zoo krachtig mogelijk te maken. De hals is echter niet »vol» genoeg en de schenkel voor hard ijs te breed. Daar tusschen het voorste gedeelte van den voet en den houten voetstapel nog ruimte is, gaat bovendien een gedeelte van de aangewende kracht verloren. Voorts zou het aanbeveling verdienen als de schenkel eerst gelijk met de hak eindigde en daar werd afgerond. De voorover hellende stand van de schaats belemmert de glijkracht; het loopen of »klauwen» daarentegen gaat gemakkelijker met deze schaatsen dan met andere. Voor hardrijden op korten afstand schijnen ze mij zeer goed, niet echter voor het rijden op langen afstand, tenzij men zoo volmaakt geoefend en gestaald van spieren zij als een Engelschman die aan wedstrijden deelneemt.

De Noordsche schaats is als het ware het tegenovergestelde van de Engelsche. Bij de schaatsen van Paulsen en Hagen is het er vooral op aangelegd om de glijkracht zoo groot mogelijk te maken. Aan den anderen kant verkrijgt men door de meerdere hoogte der schaats meer »Schwungkraft» zooals de Duitschers zeggen. Daar de schaats onwrikbaar aan den voet is bevestigd en er tusschen schoenzool en voetblad geen ruimte aanwezig is, gaat

niets van de aangewende kracht verloren. De afzet geschiedt, omdat de schenkel of volkomen vlak of bijna vlak wordt geslepen, met den geheelen voet en niet, zooals bij de Friesche, slechts met dat deel van de schaats hetwelk onder den bal van den voet is en met het gedeelte van den hals hetwelk het dichtst bij de toonen is. Het doorloopen van den schenkel en het afronden aan het einde er van is geschied opdat niet de rijder, indien hij achterover zwikt, met een scherpen kant in het ijs drukt en zoo-doende zijn vaart stremt ¹⁾.

Voor een wedstrijd op de lange baan is m. i. aan de Noordsche schaatsen verreweg de voorkeur te geven boven alle andere. En dit is niet te verwonderen. Zoowel de Nederlandsche als de Engelsche schaatsen zijn steeds beschouwd als vervoermiddel en voornamelijk voor dit doel gevormd. In Noorwegen daarentegen waar het tochten maken zoo goed als onbekend, en bovendien door de sneeuw bijna nooit mogelijk is, heeft men de schaats uitsluitend met het oog op hardrijderijen vervaardigd.

Het in blik vatten van de schenkels is te verkiezen boven houten voetstapels. Al neemt men nog zulk oud hout, toch zal dit bij langdurige vochtigheid een weinig krom trekken en zullen ook de ijzers daarom niet meer recht zijn. Bovendien kunnen de schenkels steviger in blik dan in hout bevestigd worden, en ten slotte is een hooge schaats, wier voetstapel van blik is, lichter. De zoo

1) Bij ons te lande hebben sommige rijders, vooral schippers, de gewoonte om voorop de schaats te staan, zoodat een gedeelte er van dikwijls ter lengte van 5 c.m. en meer, achter de hak uitsteekt. Zij die dit doen, zeggen dat de vaart langer behouden blijft.

hooge en lange schaats van Paulsen (nl. het laatste model) weegt slechts 350 gram; de iets kortere en veel lagere Friesche schaats heeft een gewicht dat slechts 40 gram minder is.

Het klauwen is op de Noordsche schaatsen, wegens de buitengewone lengte van den hals en de hoogte van den schenkel, haast onmogelijk. Op het voorlaatste model van Paulsen kon men, daar de hals korter was, nog eenigszins klauwen, en wellicht zou het daarom raadzaam zijn om, indien de af te leggen afstand niet grooter is dan 1 Engelsche mijl, den hals van dit model te behouden. Hoe hooger echter de schaats is, des te langer kan de hals zijn.

De wijze van bevestiging heeft het nadeel dat geen enkele vrije beweging aan den voet wordt vergund en men dus daardoor kramp krijgt; na echter de schaatsen gedurende een paar dagen gebruikt te hebben, heeft men hiervan geen last meer. Eveneens ondervindt degene die aan het binden met riemen gewend is een »los" gevoel aan voet en enkel. Ook dit verdwijnt na korten tijd; bovendien, niets verhindert tot meerdere stevigheid een riem te nemen die over de wreef en onder den voetstapel gaat.

Ook wat hardheid van staal betreft, staan de Noordsche schaatsen bovenaan, dan volgen de Nederlandsche, daarna de Engelsche en eindelijk de Amerikaansche.

De Nederlandsche schaatsen zijn de goedkoopste doch tevens het slordigst afgewerkt. Bezie de beide kanten der snede van een Nederlandsche schaats en ge zult steeds, bij de eene in meerdere, bij de andere in mindere mate, bobbel en holten ontdekken, die natuurlijk de snelle vaart belemmeren. Bij de buitenlandsche schaatsen, t. w. bij de goede soorten, vertoonen de beide kanten een volmaakte rechte lijn.

Het slijpen geschiedt bij ons te lande met bijzonder weinig zorg. Men betaalt er ook slechts *f* 0.25 of *f* 0.40 voor, terwijl in Engeland, waar het slijpen machinaal geschiedt, dit *f* 1.20 kost. Is bij ons een schaats geslepen, zoo ziet men tallooze dwarsstreepjes, de »braam», op het ijzer, welke natuurlijk zeer hinderlijk voor den gang zijn. Ook als men met den nagel langs de beide kanten der snede strijkt, gevoelt men menig haakje, dat, evenals de braam, met een oliesteentje gemakkelijk kon worden weggenomen. Om te zien of schaatsen goed zijn geslepen, moet men ze niet tegen elkander zetten, daar dan nog de bult van den eenen schenkel in de holte van den anderen kan passen, doch ieder afzonderlijk op een zuiver horizontaal vlak, b.v. een teekenplank, plaatsen.

Ook bij rond geslepen schaatsen verdient het machinale slijpen de voorkeur, daar men een veel zuiverder boog verkrijgt dan indien dit uit de hand wordt gedaan.

Om de schaatsen 's zomers te bewaren, legt men ze op een drooge plaats, na ze eerst ingesmeerd te hebben met vasiline of een mengsel van olie met benzine (olie $\frac{2}{3}$, benzine $\frac{1}{3}$).

Het Rijden.

Wir schweben, wir wallen auf hallendem Meer,
 Auf Silberkrystallen dahin und daher:
 Der Stahl ist uns Fittig, der Himmel das Dach,
 Die Lüfte sind eilig und schweben uns nach.
 So gleiten wir Brüder! mit fröhlichem Sinn
 Auf eherner Tiefe das Leben dahin.

(HERDER'S Gedichte, V, Der Eistanz).

Algemeene regels.

1. De beide zijden van een schaats worden binnenkant en buitenkant genoemd. De binnenkant is de rechterzijde van de linker en de linkerzijde van de rechter schaats. De buitenkant is de linkerzijde van de linker en de rechterzijde van de rechter schaats. Een rijder kan zich dus op vier verschillende wijzen voortbewegen, t. w.: binnenwaarts voorwaarts, binnenwaarts achterwaarts, buitenwaarts voorwaarts en buitenwaarts achterwaarts.

2. De afzet geschiedt èn met den binnenkant èn met den buitenkant der schaats. Het afzetten met den buitenkant heeft plaats bij het »overtreden», zoowel vooruit als achteruit.

3. De voet waarop wordt voorgegleden, wordt de werkende en degene die niet op het ijs rust, de vrije genoemd.

4. Bij den afzet zijn de knieën gebogen. Het werkend been behoort zoo spoedig mogelijk gestrekt te worden, daar het rijden met rechte knieën een eerste vereischte is voor een goeden schaatsenrijder.

5. De schaats van het vrije been behoort slechts zeer weinig

van het ijs te worden opgelicht, terwijl de punt van den voet naar beneden wordt gericht. Onder het voortglijden moeten de voeten niet ver van elkander verwijderd zijn, doch bijna aaneengesloten.

5. Men moet vooruit en niet naar zijn voeten kijken. Voorts moet elke onnoodige beweging met het lichaam vermeden en armen en handen rustig worden gehouden.

7. Elke beweging behoort tweemaal meer op het linker dan op het rechter been herhaald te worden.

8. Voor kleeding neme men een kort buis en korte broek, liefst van tricot daar dit om het lichaam sluit en de wind dus minder »vat» op den rijder heeft. Een jas met slippers en een gewone pantalon zijn hinderlijk met rijden. Hardrijders behooren tevens nauwe mouwen te hebben die om den pols sluiten.

In ons land rijdt men gewoonlijk op pantoffels of lage schoenen, een zeer verkeerd aanwendsel. Men drage rijgschoenen die boven den enkel reiken, met lage en breede, zoogenaamde Engelsche, hakken. De schoenen moeten zoo licht mogelijk van gewicht zijn en de zolen niet te dik, zoodat men de schaats als het ware kan voelen.

De eerste schreden op het ijs.

Het maagdlijk ijs is minder glad,
O jeugdlief, dan uw levenspad.

(Gedichten van den Schoolmeester. IJs.)

Men sta op het ijs op beide voeten, met den rechter een halve voetlengte voor den linker, terwijl de punten der voeten iets naar buiten, in een hoek van omstreeks 45 graden tot elkander, wor-

den gericht. In dezen stand brenge men het gewicht van het lichaam op den rechter voet, terwijl men zich een weinig voorover buigt, ligt den linker voet van het ijs en plaatst dezen na een korte schrede voor den rechter op dezelfde wijze als de rechter eerst voor den linker stond. Nu brenge men het gewicht van het lichaam op den linker voet over en herhale de geheele beweging met den rechter.

Een weinig vooroverhellen kan in het begin geen kwaad en is veiligheidshalve voor een leerling aan te bevelen.

Wanneer de voet op het ijs wordt neergezet, moeten de knie en de enkel stijf worden neergezet.

Op deze wijze met korte schreden voortschrijdend, geraakt men langzamerhand aan het glijden. Men moet hierbij oppassen dat de voeten niet zijwaarts uitglijden noch zich te ver van elkander verwijderen, ten einde steeds het gewicht van het lichaam van den eenen voet op den anderen te kunnen verplaatsen.

Langzamerhand trachte men den vooropgestelden voet, door er het gewicht van het lichaam op over te brengen, met den achtersten voet vooruit te schuiven, terwijl men zich met de schaats van den laatstgenoemden van het ijs afzet, de knie van het voorste been buigt en het achterste strekt.

De voeten kunnen thans verder van elkander verwijderd worden nl. ter lengte van een gewone schrede en zelfs daarboven, doch altijd zoodanig dat de voet, met welken de afzet geschiedt, zonder verlies van het evenwicht van het ijs opgeheven, naar voren geplaatst en met het gewicht van het lichaam belast kan worden.

Is men een weinig meer geoefend, dan kunnen de afzetten krachtiger worden en sneller elkander opvolgen.

Dikwijls ziet men de leerlingen in het schaatsenrijden zich vasthouden aan stoelen of sleden. Dergelijke hulpmiddelen zijn sterk af te keuren daar het eerste vereischte van schaatsenrijden, de kunst om zijn evenwicht te bewaren, op deze wijze niet zoo spoedig als anders geleerd wordt. Wees niet bang voor een »jolly good tumble”. Kan het u troosten:

Fallen is der Sterblichen Loos. So fällt hier der Schüler
Wie der Meister; doch stürzt dieser gefährlicher hin ¹⁾.

Voor de volgende gebreken dient men zich, vooral in den beginne, te wachten.

De meesten willen terstond hard rijden, en jakkeren met handen en beenen, tillen de voeten onregelmatig en te hoog op, en vorderen bij slot van rekening bijna niets.

Ook is het een gewone fout dat men met het eene been, gewoonlijk het rechter, meer en beter uitslaat dan met het andere.

Het stoppen.

Het stuiten van de vaart geschiedt op de volgende wijze:

Men zet de beide voeten naast elkander, buigt zich voorover, ligt de toonen een weinig op en krast dan met de scherpe achter-einden in het ijs. Hierdoor wordt de tegenstand zoo groot dat men bijna oogenblikkelijk stilstaat. Men moet echter een goed schaatsenrijder zijn om op deze wijze te kunnen stoppen; bovendien is het alleen mogelijk met schaatsen waarvan de schenkel reeds halverwege de hak eindigt.

1) Goethe. Die Eisbahn.

Een gemakkelijker wijze van stoppen geschiedt door een kleine wending te maken en zich dwars op beide schaatsen in een kromme lijn te laten voortglijden.

Ook kan men den gang stremmen door den vrijen voet loodrecht achter den werkenden te plaatsen en het lichaam achterover te buigen.

Een goed rijder heeft bovendien nog verschillende bewegingen tot zijn beschikking om op te houden.

De wending van vooruit naar achteruit.

Terwijl men op beide voeten voortglijdt, keert men zich met een tamelijk snellen draai op het voorste gedeelte der schaats om, door de hielen een weinig op te lichten. Men glijdt dan in achterwaartsche richting voort. Om den gang te behouden, draait men de voeten een weinig naar binnen en zet men met den binnenkant der schaats af. Men buigt zich voorover en laat het gewicht van het lichaam rusten op het voorste gedeelte der schaats. De voeten worden niet van het ijs opgeheven.

Achteruit rijden.

Men zet den rechter voet eenigszins dwars naar binnen voor den linker die rechtuit voor het lichaam staat. Nu zet men af met den binnenkant van de rechterschaats en glijdt achteruit voort op den linkervoet, beschrijft daarna met den binnenkant van de rechter schaats een halven cirkel naar rechts waarbij de rechervoet achter den linker komt. Daarop draait men den linker een weinig dwars naar binnen en volbrengt met dezen voet dezelfde beweging. Het hoofd moet achterwaarts gedraaid worden in de richting waarin men rijdt.

GRONDFIGUREN.

Het vooruit-buitenwaartsche rijden.

De grootheid van den boog hangt af van de schaats en van de bedrevenheid des rijders. Hoe ronder de schaats is geslepen, des te kleiner bogen beschreven kunnen worden.

Men kan buitenwaartsche bogen maken waarvan de pees (om een meetkunstigen term te bezigen) slechts weinige voeten en ook, wat veel fraaier is, waarvan deze 10, 15, 20 voeten en meer lang is. Het maken van kleine bogen is veel gemakkelijker en vordert minder kracht. Voor een grooten boog wordt vereischt dat men zich met kracht afstoot en langzaam en gelijkmatig op de heup omdraait. Hoe sterker de stoot en hoe langzamer de draaing is, des te grooter en flauwer gekromd wordt de boog. Na zich met kracht te hebben afgezet, tevens echter zoodanig dat het aanwenden der kracht niet in het oog valt, moet men gelijktijdig het lichaam buitenwaarts laten overhellen en op de heup omdraaien. Hierdoor beschrijft men van zelf met den werkenden voet een kromme buitenwaartsche lijn. Het vrije been ligt men slechts zeer weinig van het ijs op, met de toonen naar beneden, en brengt het gelijkmatig en zonder ruk naar voren, zoodat de hak van dezen voet met den werkenden voet een hoek van omstreeks 50 graden vormt. Gelijktijdig laat men het lichaam achterover hellen en glijdt aldus, zijwaarts en tevens achterwaarts hellend, den boog ten einde. Door het achterover hellen wordt de vaart vermeerderd en wint de beweging in sierlijkheid. Het been dat naar voren gebracht wordt moet vooral niet, ook nadat het voor het andere been is geplaatst, hoog worden opgelicht, terwijl

men de punt van dezen voet steeds naar beneden moet trachten te richten. Het bovenlichaam moet altijd volkomen rechtop blijven en met het onderlichaam een rechte lijn vormen. De knie van het vrije been moet onmiddellijk na den afzet geheel worden gestrekt, daar de minste buiging leelijk staat. Men volbrengende geheele beweging zoo rustig mogelijk.

De vooruit-buitenwaartsche boog kan ook met overtreden geschieden, waarbij de vrije voet telkens over den werkenden wordt heengeslingerd.

Bij deze beweging kan, evenals bij den gewonen vooruit-buitenwaartschen boog, telkens een acht in het ijs worden gegrift door den boog iederen keer tot een cirkel te voleindigen.

Bij de schoonrijderijen die in ons land worden gehouden, neemt men gewoonlijk de volgende regels aan.

Algemeene regels bij het schoonrijden.

De mededingers rijden volgens de volgorde der getrokken nummers en berijden de baan van het boveneinde naar het benedeneinde en daar aangekomen in eens door terug naar de plaats van afrit. Nadat ieder mededinger de baan éénmaal heeft omgereden, worden de punten van elk nummer, eerst van iederen keurmeester afzonderlijk en daarna van allen te zamen, geteld. Naar het aantal mededingers wordt het aantal omloopen, dat nooit meer dan drie zal zijn en aan het oordeel der keurmeesters wordt overgelaten, bepaald.

Na den eersten omloop valt die helft of dat twee-derde gedeelte van de ridders af, hetwelk de minste punten heeft verkregen. Hebben twee ridders een gelijk aantal, dan kunnen de keur-

meesters hen laten loten of verder tot den wedstrijd doen mededingen, te hunner keuze.

Verder rijden de aanblijvende mededingers in volgorde als boven omschreven, om na afloop van den tweeden rit weder te halveeren of dan reeds aan de eindbeslissing te worden onderworpen, in welk laatstgenoemde geval het grootste getal punten de prijzen bepaalt.

Bijzondere bepalingen bij het schoonrijden in paren.

Het rijden van heeren met dames geschiedt naast elkander, hetzij met gekruiste armen, hetzij gearmd, of hand aan hand, naar keuze, waarbij de dame aan de rechterzijde en bij gevolg de heer aan de linkerzijde rijdt.

De beoordeeling zal geschieden volgens het rijden van het paar, niet volgens dat van den heer en de dame afzonderlijk.

Verduidelijking der punten.

Houding: recht, doch ongedwongen.

Na den afzet behoort het vrije been sierlijk te worden bijgetrokken.

Al te stijve armen (militairement) ontsiert, te veel beweging of slingering nog meer; een met het rijden overeenkomstige beweging is aan te bevelen.

Sierlijk overhellen. Dat is: de rijder moet zijn geheele gewicht op den rijdenden voet werpen, vol vertrouwen op zijn balans, en het lichaam evenveel rechts als links laten overhellen; de rechter slag moet even vast en lang zijn als de linker.

Het nette zetten van den voet. Dat is: men moet niet achteruit, maar links en rechts uitslaan.

Lange slag. Onder het sierlijk overhellen is tevens begrepen

het wijd overzwaaien van de baan; de linker slag moet even lang zijn en met dezelfde veerkracht geschieden als de rechter.

De vooruit-binnenwaartsche boog.

De binnenwaartsche boog wordt door onze rijders ten onrechte veracht. Voor het kunstrijden is het noodzakelijk dat men, zoowel vooruit als achteruit, een dergelijken boog kan beschrijven. Ook is de beweging volstrekt niet zoo gemakkelijk als algemeen wordt geloofd, d. w. z. om haar sierlijk uit te voeren.

De voeten worden tot elkander in een hoek van 75 graden gezet, en het gewicht van het lichaam gebracht op den rechter voet, waarop het eerst wordt voortgeleden. Men trekt linkerheup en schouder terug, houdt het hoofd een weinig links en stoot met den binnenkant van de linker schaats kalm af. Is de boog volbracht, dan wordt de linker voet naar voren gebracht en op het ijs gezet, terwijl de rechter naar buiten wordt gewend en het gewicht van het lichaam op den linker wordt overgebracht. Ook hierbij kan de figuur acht worden gevormd en evenzoo het overtreden worden gevoegd.

De achteruit-buitenwaartsche boog.

Evenzeer als elke andere achterwaartsche beweging, wordt ook deze op het voorste gedeelte der schaats gereden.

Schouder en heup worden meer teruggetrokken dan bij den vooruit-buitenwaartschen boog, daar de afzet bij dezen meer loodrecht op de richting der beweging geschiedt en niet, zooals bij den achteruit-buitenwaartschen, eenigszins zijwaarts in evenwijdige richting, waarvoor meer kracht vereischt wordt. Het hoofd wordt

zoover links of rechts gewend dat de rijder over den schouder heen achteruit ziet. De vrije voet wordt achteruit gehouden en eerst bij het einde van den boog naar voren gebracht, terwijl dan tevens de werkende voet een tamelijk krommen achteruit-binnenwaartschen boog beschrijft. De voetpunten komen weder bij elkander, en dezelfde beweging wordt nu met het andere been uitgevoerd.

Het overtreden verhoogt bij deze beweging aanmerkelijk de schoonheid.

De achteruit-binnenwaartsche boog.

Deze beweging is zeer moeilijk.

De voeten worden naar binnen gekeerd met de punten tegen elkander. Het gewicht rust op den rechter voet, op welks binnenkant men staat, de rechter schouder wordt teruggetrokken en de afzet gegeven met de binnenzijde der linker schaats. Daar de afstoot niet zulk een groote uitwerking heeft als anders, moet hij zoo krachtig mogelijk zijn. Na den afzet worden de voeten kruiswijze achter elkander geplaatst, het hoofd wordt naar links gewend en het oog over den linker schouder in de richting van den boog gericht. Om den afzet sterker te maken en het lichaam een bevalliger houding te geven, is het raadzaam vóór het voleindigen van den boog den vrijen voet parallel naast den werkenden te plaatsen; hierbij beschrijft eerstgenoemde voet een kleinen achteruit-buitenwaartschen boog, die gedurende den afzet met den anderen voet in een achteruit-binnenwaartschen boog overgaat.

Overtreden is ook bij deze figuur mogelijk.

Figuurrijden.

De Slangenboog.

Men onderscheidt vier soorten van slangenbogen al naarmate vooruit of achteruit, buitenwaarts of binnenwaarts wordt begonnen.

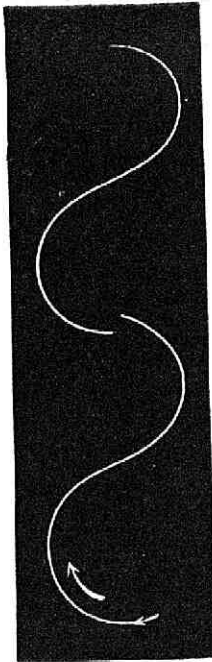

Fig. 1.

Bij den vooruit-buitenwaartschen slangenboog, maakt men eerst een gewonen vooruit-buitenwaartschen boog, brengt daarna den vrijen voet naar achteren en draait het hoofd en het lichaam binnenwaarts. Door deze beweging komt men op den binnenkant der schaats te staan en gaat de buitenwaartsche boog in een binnenwaartschen over. (Fig. 1).

Bij den vooruit-binnenwaartschen slangenboog brengt men, na den eersten vooruit-binnenwaartschen boog, den vrijen voet naar voren en draait het hoofd en het lichaam buitenwaarts.

De beide andere slangenbogen worden op dezelfde wijze uitgevoerd.

De drie. (Fig. 2).

Om dezelfde reden als de slangenboog wordt ook de drie in 4 soorten onderscheiden.

Bij de vooruit-buitenwaartsche drie beschrijft men met den rechter voet een vooruit-buitenwaartschen boog. Bij het einde van den halven cirkel maakt men een kwart wending door den linker schouder van links naar rechts te draaien en zich iets op het voorste gedeelte der schaats op te heffen. Thans ontstaat een

draaipunt waaromheen het vrije been, dat achter wordt gehouden, een zwaai neemt, en zodoende wordt de tweede kwart wending op den binnenkant der schaats volbracht en de eerste kwart wending tot een halve vermeerderd. Men beschrijft voorts den achteruit-binnenwaartschen boog welke kleiner is dan de eerste boog.

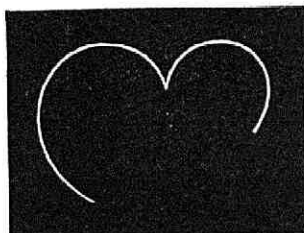

Fig. 2.

Bij de vooruit-binnenwaartsche drie maakt men eerst een vooruit-binnenwaartschen boog op den rechter voet, verheft zich tijdens de wending een weinig op de punt der schaats en brengt het hoofd naar links, met den blik over den linker schouder gericht.

Om de achteruit-buitenwaartsche drie te volvoeren, moet de wending van achteruit naar vooruit op de hak geschieden. De wending wordt vergemakkelijkt door met het vrije been in de lucht een slingerende, op een drie gelijkende, beweging te maken; de voetpunt wordt hierbij gestrekt en sterk buitenwaarts gekeerd. Dit hulpmiddel moet zoo weinig mogelijk in het oog vallen.

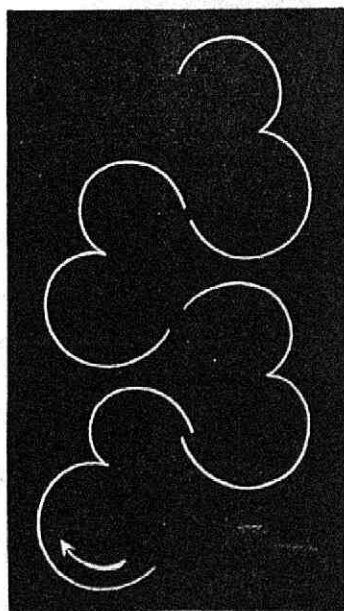

Fig. 3.

Ook bij de achteruit-binnenwaartsche drie geschiedt de wending naar voren op de hak.

De verschillende soorten van de drie kunnen afwisselend van den eenen op den anderen voet worden voortgezet (Fig. 3).

Bij Fig. 4 moeten de voeten, bij verandering van de rechter in

de linker drie, sterk buitenwaarts met de hakken tegen elkander worden geplaatst.

De volgorde is:

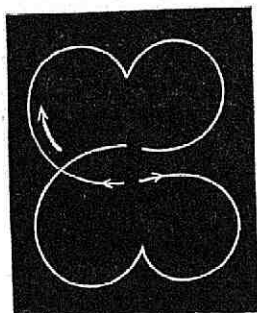

Fig. 4.

R(echter) V(ooruit) Buit(enwaarts) W(ending)
A(chteruit) Bin(nenwaarts).

L(inker) V. Buit. W. A. Bin.

Volgorde van Fig. 5:

R. V. Buit. W. A. Bin.

L. A. Bin. W. V. Buit.

Volgorde van Fig. 6:

R. V. Bin. W. A. Buit.

L. A. Buit. W. V. Bin.

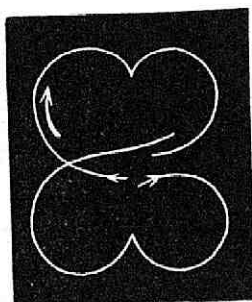

Fig. 5.

Bovendien kan men nog de volgende zeer moeilijke beweging maken:

R. V. Bin. W. A. Buit.

L. V. Bin. W. A. Buit.

De dubbele drie. (Fig. 7).

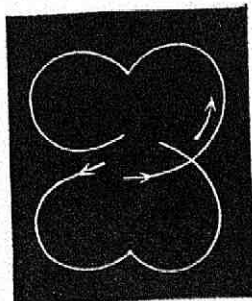

Fig. 6.

Deze figuur eindigt steeds met denzelfden boog als met welken begonnen wordt.

Volgorde van de vooruit-buitenwaartsche dubbele drie:

R. of L. V. Buit. W. A. Bin. W. V. Buit.

De voet die niet op het ijs rust, behoort steeds achter te worden gehouden.

Volgorde van de vooruit-binnenwaartsche dubbele drie:

R. of L. V. Bin. W. A. Buit. W. V. Bin.

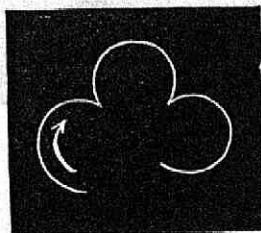

Fig. 7.

Volgorde van de achteruit-buitenwaartsche dubbele drie: R. of L. A. Buit. W. V. Bin. W. A. Buit.

Volgorde van de achteruit-binnenwaartsche dubbele drie: R. of L. A. Bin. W. V. Buit. W. A. Bin.

Deze beweging is het moeilijkst.

Ook de dubbele drie kan afwisselend van den eenen voet op den anderen worden voortgezet.

De strop. (Fig. 10).

Indien men den middelsten boog van de dubbele drie verkort, ontstaat op het ijs Fig. 8. Verkort men dezen boog nog meer, dan verkrijgt men Fig. 9, en wordt eindelijk de verkorting van den boog tot één punt teruggebracht, zoo wordt de strop gemaakt. (Fig. 10).

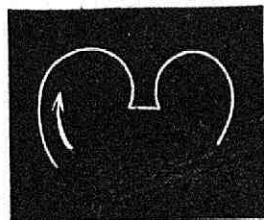

Fig. 8.

De beide halve wendingen worden als één volkomen wending uitgevoerd. De vrije voet heeft bij deze beweging meer vrijheid dan bij de dubbele drie. Wordt deze voet met een zwaai om den werkenden heengebracht, dan neemt de strop den vorm van een ring aan. De stropvorm is echter te verkiezen.

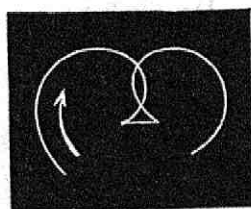

Fig. 9.

De vooruit-buitenwaartsche strop. Men beschrijft een rechter vooruit-buitenwaartschen boog, vermeerdert de zijwaartsche over-

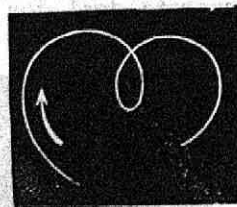

Fig. 10.

neiging door het terugtrekken van den rechter schouder, laat het gewicht van het lichaam op de hak rusten en slingert gelijktijdig het linker been zoover om het rechter dat een halve wending vol-

bracht wordt. Van dit oogenblik af moet de vrije voet bij de tweede wending niet verder naar voren worden gebracht, daar anders de boog, die overeenkomt met den derden boog van de dubbele drie en waarmede men zich uit den strop verwijdert, te klein wordt. Men moet de hulp van den vrijen voet liefst zoo weinig mogelijk gebruiken.

De vooruit-binnenwaartsche strop. Nadat men den rechter vooruit-binnenwaartschen boog heeft gemaakt, wordt de linker schouder teruggetrokken, het lichaam voorover gebogen en de linker voet om den rechter, rugwaarts kruisend, heengezwaaid totdat een halve wending is volbracht. In dit oogenblik wordt de vrije voet met een krulvormige beweging, die met een strop in de lucht overeenkomt, met den werkenden voet voorwaarts gekruist en zodoende een tweede halve wending volbracht. De strop wordt op de hak gemaakt.

De achteruit-buitenwaartsche strop. Hierbij wordt de balans naar de voorste helft der schaats overgebracht, zoodat bij de wending het achterste deel van het ijs kan gelicht worden.

De achteruit-binnenwaartsche strop. Dit is de gemakkelijkste figuur. Ook bij deze drage men zorg zich op het voorste deel der schaats op te heffen.

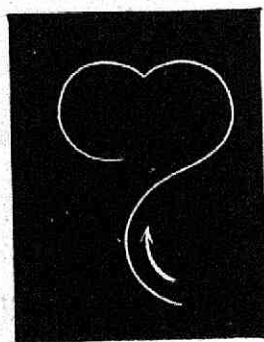

Fig. 11.

Samenvoeging van grondfiguren.

Fig. 11.

1.	V.	Buit.	Bin.	W.	A.	Buit.
2.	V.	Bin.	Buit.	W.	A.	Bin.
3.	A.	Buit.	Bin.	W.	V.	Buit.
4.	A.	Bin.	Buit.	W.	V.	Bin.

Fig. 12.

R. V. Buit. Bin. W. A. Buit.
L. A. Buit. Bin. W. V. Buit.

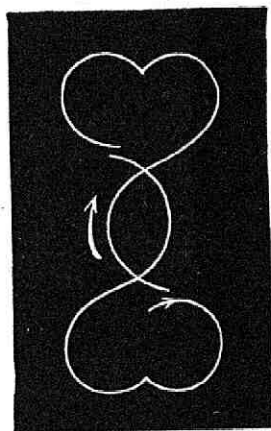

Fig. 12.

Fig. 13.

R. V. Bin. Buit. W. A. Bin.
L. A. Bin. Buit. W. V. Bin.

Eene verdubbeling van de voorgaande samenvoeging leidt tot Fig. 14, die ook op 4 verschillende manieren kan worden uitgevoerd.

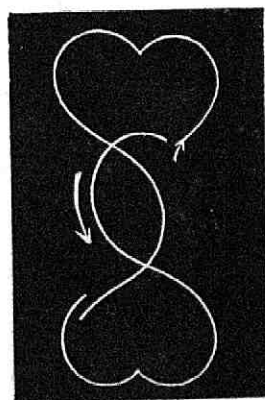

Fig. 13.

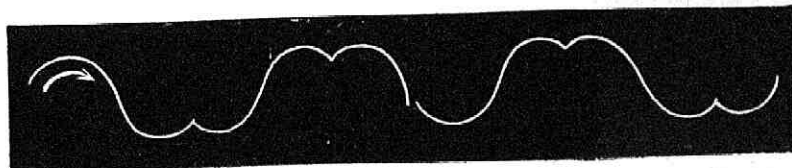

Fig. 14.

Het klaverblad of de drie met slangenboog. (Fig. 15).

1. V. Buit. W. A. Bin. Buit.
2. A. Bin. W. A. Buit. Bin.
3. A. Buit. W. V. Bin. Buit.
4. A. Bin. W. V. Buit. Bin.

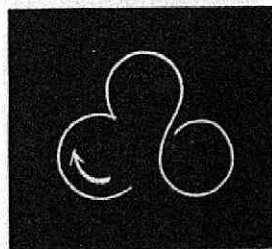

Fig. 15.

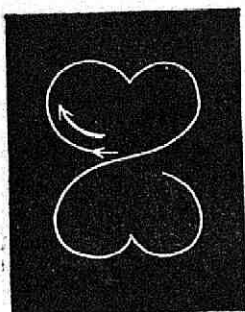
De drie-slangenboog-drie. (Fig. 16).

Fig. 16.

1. R. V. Buit. W. A. Bin. Buit. W. V. Bin.
L. V. Bin. W. A. Buit. Bin. W. V. Bin.
2. R. A. Buit. W. V. Bin. Buit. W. A. Bin.
L. A. Bin. W. V. Buit. Bin. W. A. Buit.

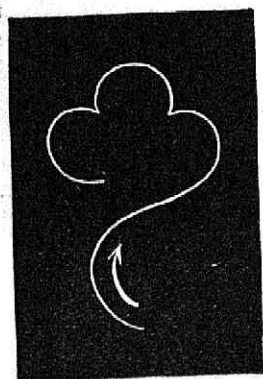
De slangenboog met dubbele drie. (Fig. 17).

Fig. 17.

1. V. Buit. Bin. W. A. Buit. W. V. Bin.
2. V. Bin. Buit. W. A. Bin. W. V. Buit.
3. A. Buit. Bin. W. V. Buit. W. A. Bin.
4. A. Bin. Buit. W. V. Bin. W. A. Buit.

Fig. 18.

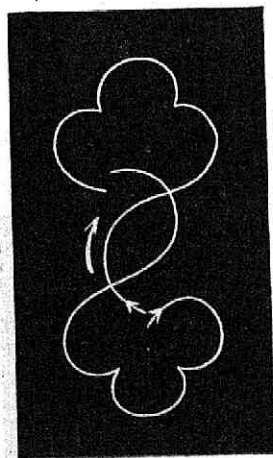

Fig. 18.

- R. V. Buit. Bin. W. A. Buit. W. V. Bin.
L. V. Bin. Buit. W. A. Bin. W. V. Buit.

Fig. 19.

R. A. Buit. Bin. W. V. Buit. W. A. Bin.
L. A. Bin. Buit. W. V. Bin. W. A. Buit.

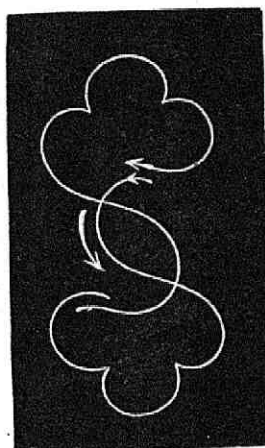

Fig. 19.

De dubbele drie-slangenboog-dubbele drie. (Fig. 20).

1. R. V. Buit. W. A. Bin. W. V. Buit. Bin.
W. A. Buit. W. V. Bin.
L. V. Bin. W. A. Buit. W. V. Bin. Buit.
W. A. Bin. W. V. Buit.
2. R. A. Buit. W. V. Bin. W. A. Buit. Bin.
W. V. Buit. W. A. Bin.
L. A. Bin. W. V. Buit. W. A. Bin. Buit.
W. V. Bin. W. A. Buit.

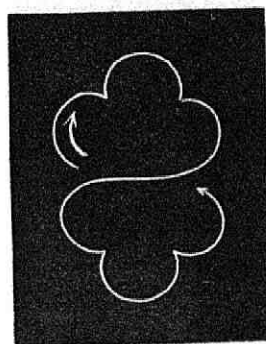

Fig. 20.

De slangenboog met strop.

Deze figuur kan op vier verschillende wijzen gemaakt worden.

1. Fig. 21. R. V. Buit. Bin. S(trop) V. Bin.
L. V. Bin. Buit. S. V. Buit.

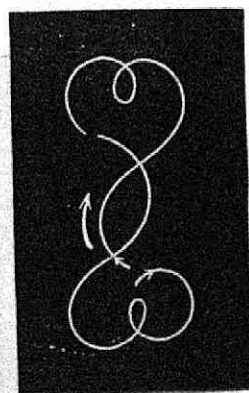

Fig. 21.

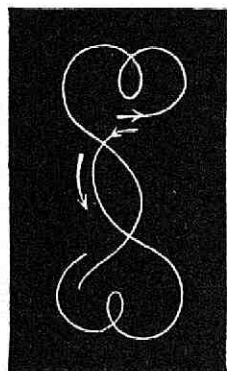

Fig. 22.

2. Fig. 22. R. A. Buit. Bin. S. A. Bin.
L. A. Bin. Buit. S. A. Buit.

De paragraaf of de strop-slangenboog-strop. (Fig. 23 en 24).

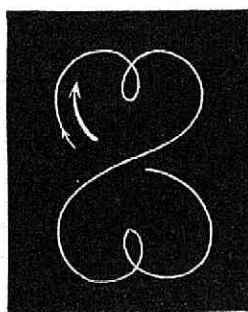

Fig. 23.

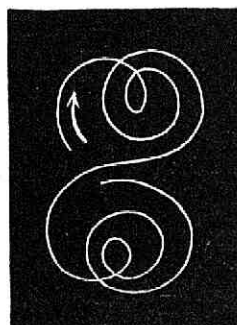

Fig. 24.

1. R. V. Buit. S. V. Buit.
Bin. S. V. Bin.
L. V. Bin. S. V. Bin.
Buit. S. V. Buit.
2. R. A. Buit. S. A. Buit.
Bin. S. A. Bin.
L. A. Bin. S. A. Bin.
Buit. S. A. Buit.

De drie met dubbele drie. (Fig. 25).

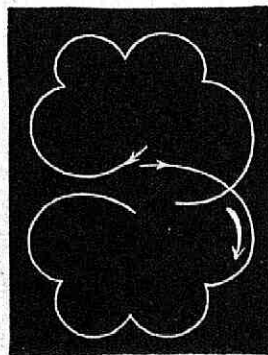

Fig. 25.

1. R. V. Buit. W. A. Bin. W. V. Buit. W. A. Bin.
L. V. Buit. W. A. Bin. W. V. Buit. W. A. Bin.
2. R. V. Buit. W. A. Bin. W. V. Buit. W. A. Bin.
L. A. Bin. W. V. Buit. W. A. Bin. W. V. Buit.
3. R. A. Buit. W. V. Bin. W. A. Buit. W. V. Bin.
L. V. Bin. W. A. Buit. W. V. Bin. W. A. Buit.

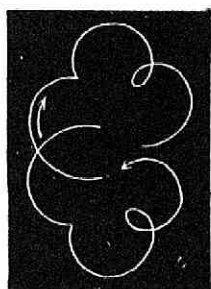
De drie met strop.

Fig. 26.

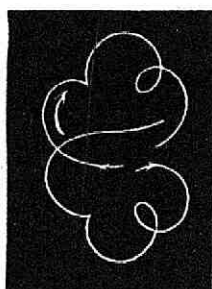

Fig. 27.

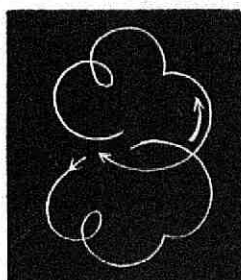

Fig. 28.

Fig. 26. R. V. Buit. W. A. Bin. S. A. Bin.

L. V. Buit. W. A. Bin. S. A. Bin.

Fig. 27. R. V. Buit. W. A. Bin. S. A. Bin.

L. A. Bin. W. V. Buit. S. V. Buit.

Fig. 28. R. V. Bin. W. A. Buit. S. A. Buit.

L. A. Buit. W. V. Bin. S. V. Bin.

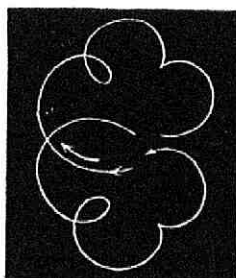
De strop met drie.

Fig. 29.

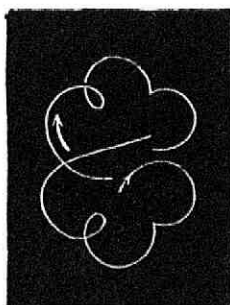

Fig. 30.

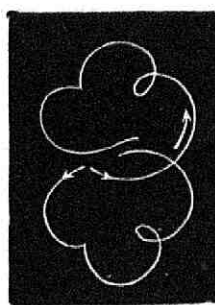

Fig. 31.

Fig. 29. R. V. Buit. S. V. Buit. W. A. Bin.

L. V. Buit. S. V. Buit. W. A. Bin.

Fig. 30. R. V. Buit. S. V. Buit. W. A. Bin.

L. A. Bin. S. A. Bin. W. V. Buit.

Fig. 31. R. V. Bin. S. V. Bin. W. A. Buit.

L. A. Buit. S. A. Buit. W. V. Bin.

Fig. 32 en Fig. 33.

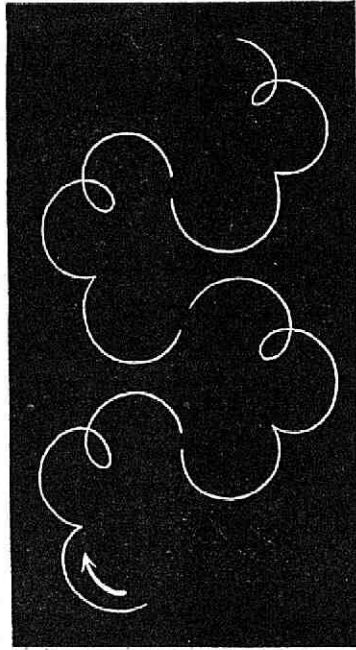

Fig. 32

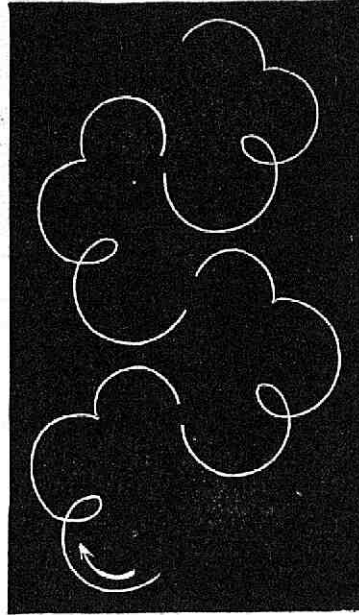

Fig. 33.

Fig. 34, Fig. 35, Fig. 36 en Fig. 37.

- Fig. 34. R. of L. V. Buit. W. A. Bin. S. A. Bin. W. V. Buit.
 » 35. R. of L. V. Bin. W. A. Buit. S. A. Buit. W. V. Bin.
 » 36. R. of L. A. Buit. W. V. Bin. S. V. Bin. W. A. Buit.
 » 37. R. of L. A. Bin. W. V. Buit. S. V. Buit. W. A. Bin.

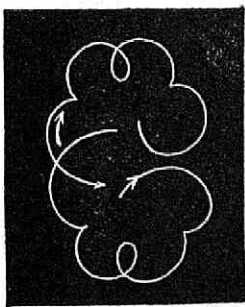

Fig. 34.

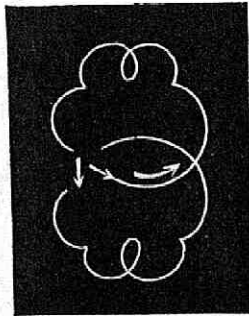

Fig. 35.

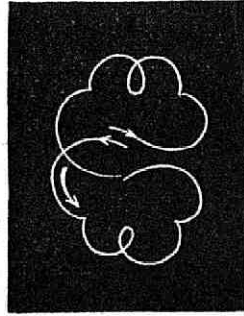

Fig. 36.

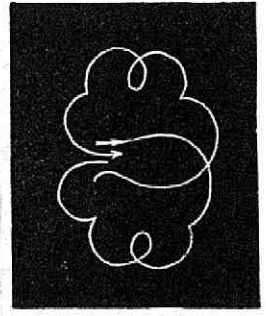

Fig. 37.

Fig. 38, Fig. 39 en Fig. 40.

Fig. 38. R. V. Buit. S. V. Buit. W. A. Bin. S. A. Bin.

L. V. Buit. S. V. Buit. W. A. Bin. S. A. Bin.

Fig. 39. R. V. Buit. S. V. Buit. W. A. Bin. S. A. Bin.

L. A. Bin. S. A. Bin. W. V. Buit. S. V. Buit.

Fig. 40. R. V. Bin. S. V. Bin. W. A. Buit. S. A. Buit.

L. A. Buit. S. A. Buit. W. V. Bin. S. V. Bin.

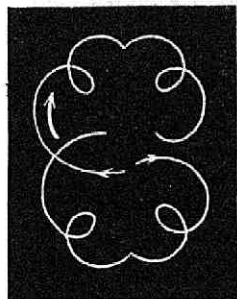

Fig. 38.

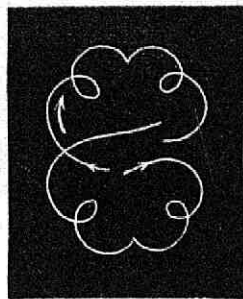

Fig. 39.

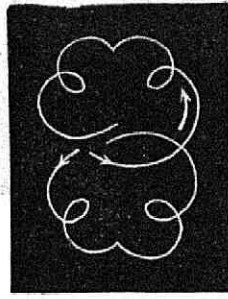

Fig. 40.

De tot nu toe beschreven figuren kunnen met één afzet worden uitgevoerd; de thans volgende kan men slechts maken door telkens aan het lichaam een nieuwe vaart te geven, welke verkregen wordt door het vrije been snel en krachtig vooruit of achteruit te zwaaien. Zodoende zou men een figuur tot in het oneindige kunnen voortzetten, indien slechts de krachten van den rijder dit vergunden.

Fig. 41. Men begint met den slangenboog. Na den eersten vooruit buitenwaartschen boog wordt de vrije voet snel, evenals of men een afzet in de lucht wilde geven, achteruit gebracht en na den binnenboog naar boven gezwaaid.

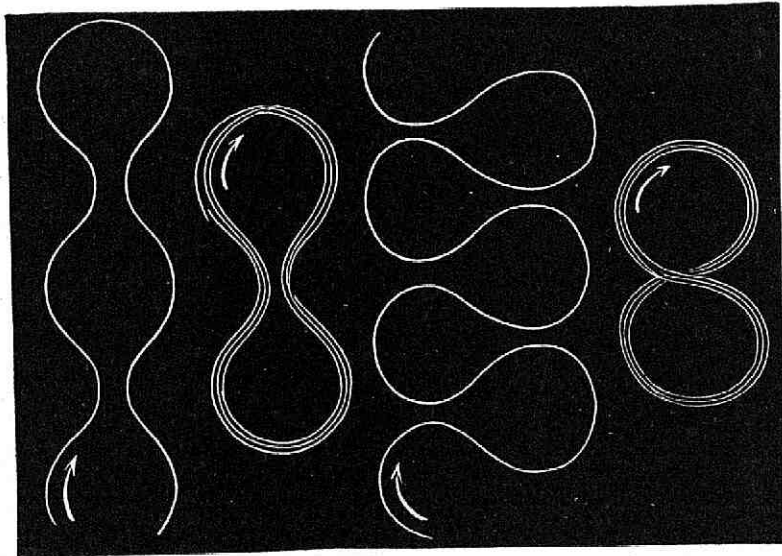

Fig. 41. Fig. 42. Fig. 43. Fig. 44.

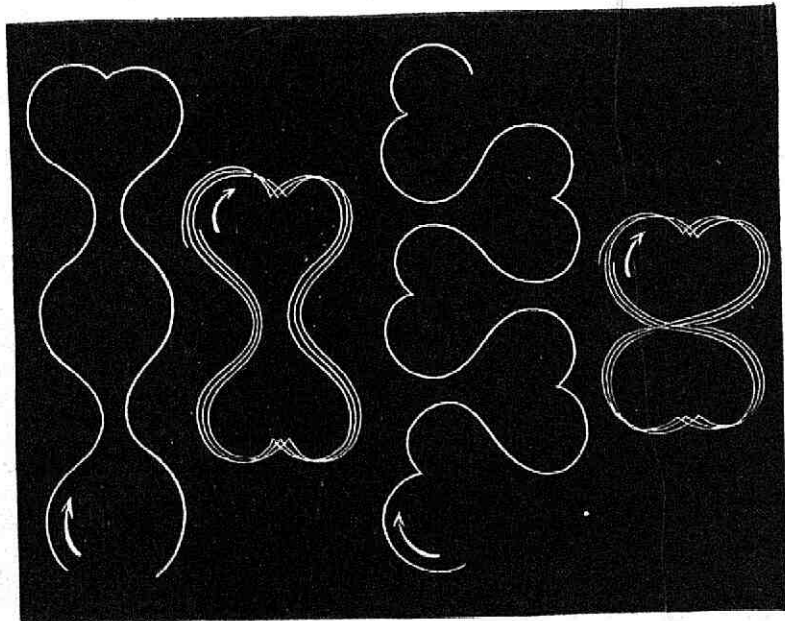

Fig. 45. Fig. 46. Fig. 47. Fig. 48.

De Schaatsemaaker.
Om licht behaagen, Een wichtig waagen.

De Eydelheid, om Vreugd te raapen,
Wyl 't weerels hert naar uytvlucht dorst,
Begeeft sich op de waater korst, ..
En laat de Dood van onder gaapen :
So speeld de Mens op't aerdse Wel,
Als over't gaapen van de Hel.

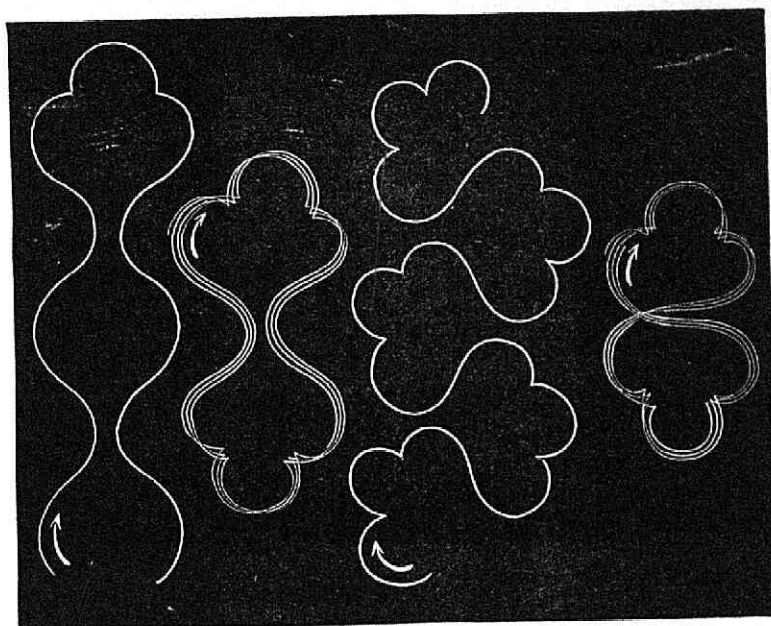

Fig. 49.

Fig. 50.

Fig. 51.

Fig. 52.

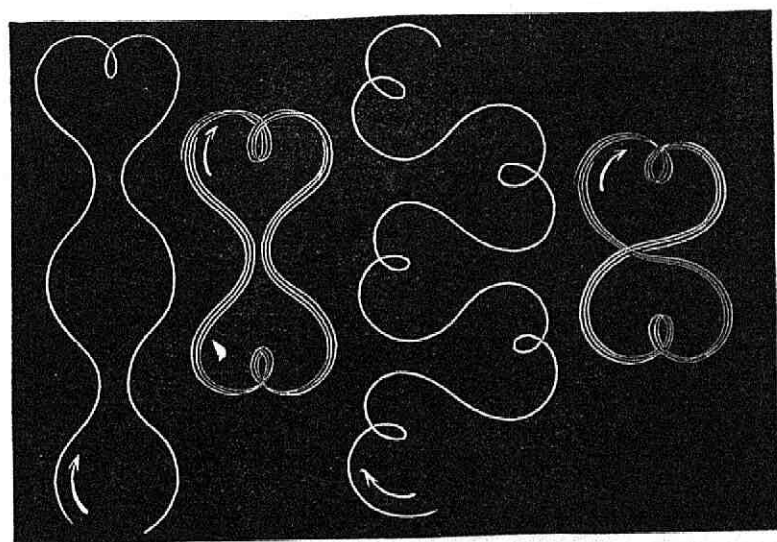

Fig. 53.

Fig. 54.

Fig. 55.

Fig. 56.

VERSCHILLENDE FIGUREN.

De verkeerde drie.

De verkeerde drie ontstaat uit de gewone drie wanneer vóór en na de wending een verwisseling van binnen- en buitenkant plaats heeft. Beide bogen moeten kort zijn.

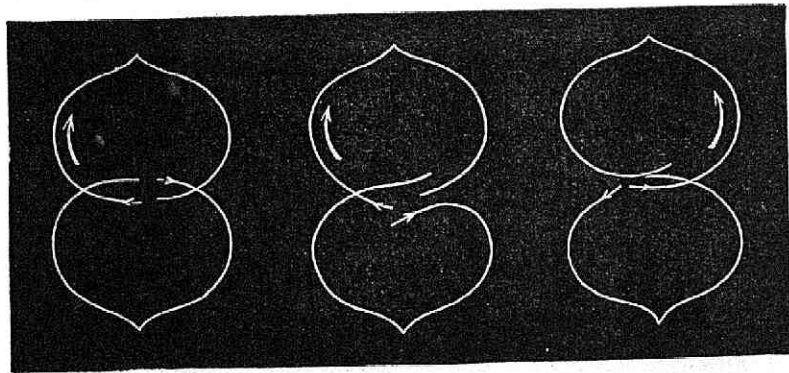

Fig. 57.

Fig. 58.

Fig. 59.

Fig. 57. R. of L. V. Buit. Bin. W. A. Buit. Bin.

Fig. 58. R. V. Buit. Bin. W. A. Buit. Bin.

L. A. Bin. Buit. W. V. Bin. Buit.

Fig. 59. R. V. Bin. Buit. W. A. Bin. Buit.

L. A. Buit. Bin. W. V. Buit. Bin.

Bij de wendingen naar voorwaarts rust het gewicht op de hak, bij die naar achterwaarts op de voetpunt. In het begin mag de knie een weinig gebogen zijn.

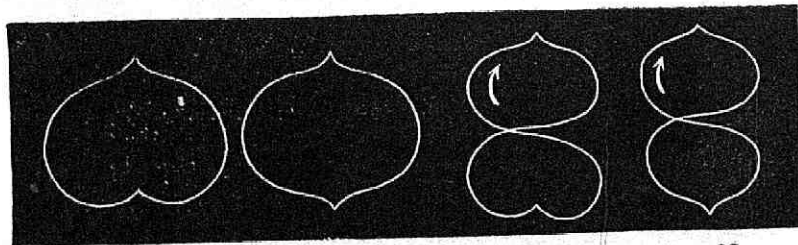

Fig. 60.

Fig. 61.

Fig. 62.

Fig. 63.

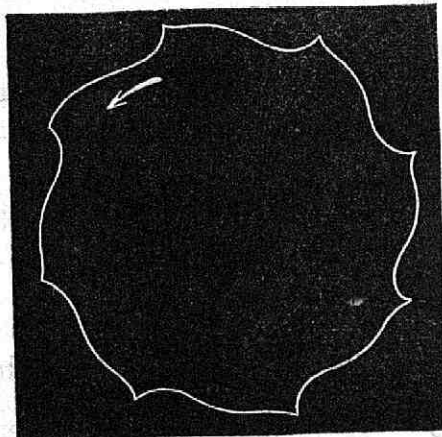

Fig. 64.

De kantwisseling en de verkeerde kantwisseling.

Deze figuren ontstaan uit den slangenboog met drie en uit de drie met slangenboog, wanneer de boog voor de wending zooveel mogelijk wordt verkocht. In het eerste geval heeft de kantwisseling en in het laatste de verkeerde kantwisseling plaats.

Een andere manier is deze: men maakt een halve verkeerde drie tot aan de wending, zonder na deze een kantwisseling te maken.

De gestippelde lijn bij Fig. 65 stelt de voortzetting der verkeerde drie voor.

Voor de verkeerde kantwisseling maakt men een gewone drie tot kort na de wending en verwisselt dan van kant. (Zie Fig. 66).

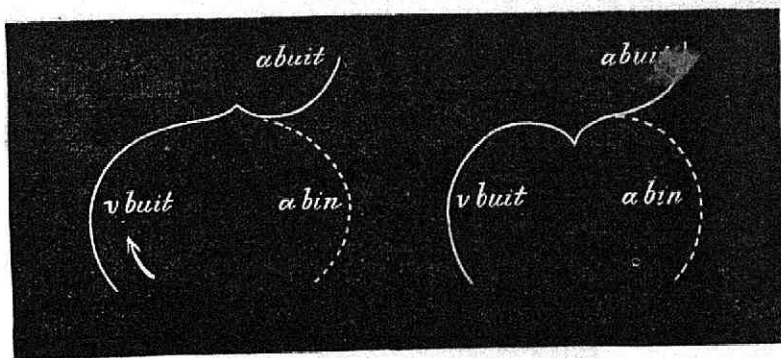

Fig. 65.

Fig. 66.

Fig. 67 en Fig. 69 zijn kantwisselingen, Fig. 68 en Fig. 70 verkeerde kantwisselingen.

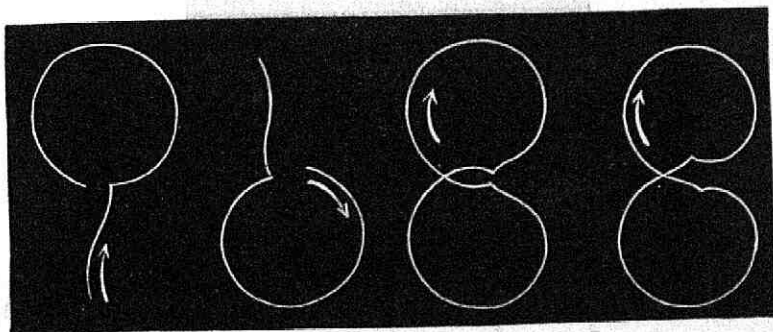

Fig. 67.

Fig. 68.

Fig. 69.

Fig. 70.

Fig. 71 is een gewone en Fig. 72 een verkeerde kantwisseling.

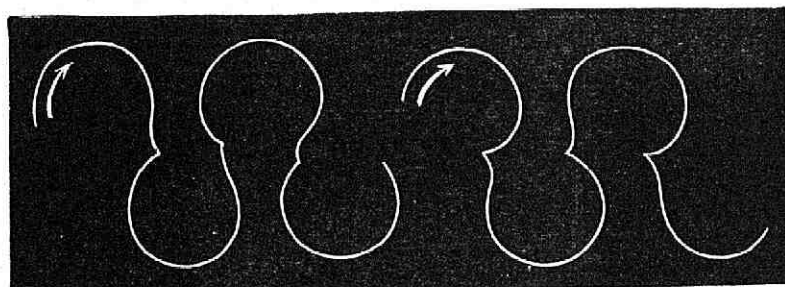

Fig. 71.

Fig. 72.

De Bril. (Fig. 73).

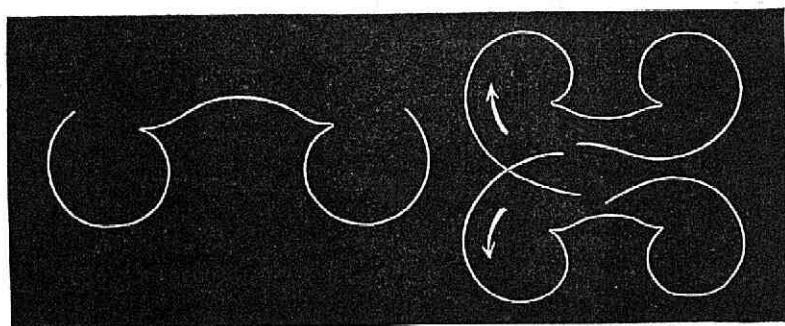

Fig. 73.

Fig. 74.

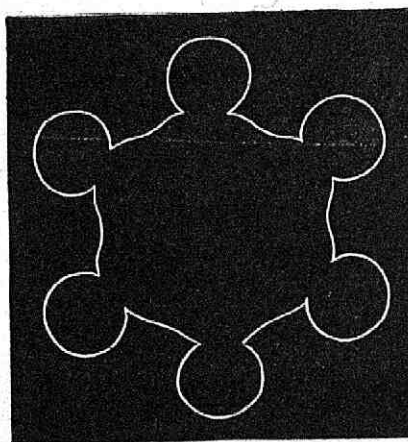

Fig. 75.

De gelijkkantige wending. (Fig. 76).

Indien bij de kantwisseling en de verkeerde kantwisseling de aan de wendingen het naast liggende vereenigingsboog van den

slangenboog tot niets wordt teruggebracht, dan rijdt men van vooruit buitenwaarts naar achteruit buitenwaarts en van vooruit binnenwaarts naar achteruit binnenwaarts, zonder van kant te verwisselen. Men moet op het rechte tijdstip zich opheffen, hetzij op de voetpunt, hetzij op de hak, al naarmate men vooruit of achteruit de wending maakt.

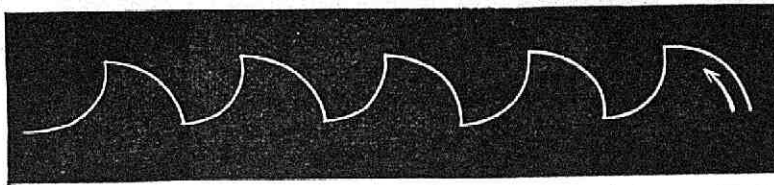

Fig. 76.

Voor Fig. 77 beschrijve men een voorwaartschen slangenboog, late den binnenwaartschen boog er van uitloopen, verheffe zich een weinig op de voetpunt zoodat men stilstaat, en make door het langzaam naar voren brengen en snel achteruit halen van den vrijen voet, terwijl men den voet goed strekt, een achteruit-binnenwaartschen boog waarvoor men gelijktijdig de houding heeft aangenomen. Dezen achteruit-binnenwaartschen boog verandere men langzamerhand in een achteruit-buitenwaartschen en dezen wederom in een achteruit-binnenwaartschen.

Fig. 78 (de *amorboog*), Fig. 79 (de *amorboog met strop*), Fig. 80 (de *buffelhoorn*) en Fig. 81 (de *tulp*) zijn variaties van Fig. 77.

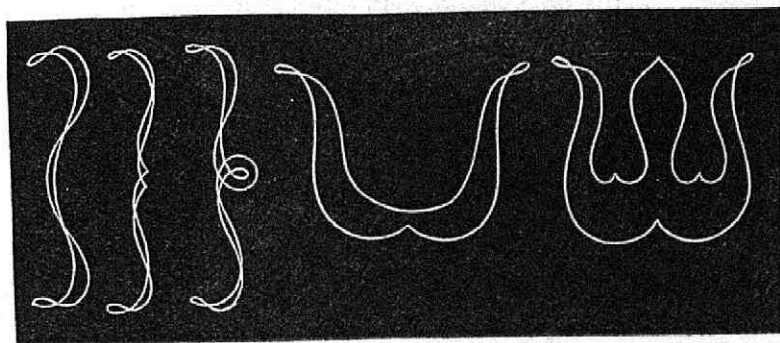

Fig. 77, 78, 79.

Fig. 80.

Fig. 81.

Fig. 82, Fig. 83, Fig. 84 en Fig. 85.

Fig. 82.

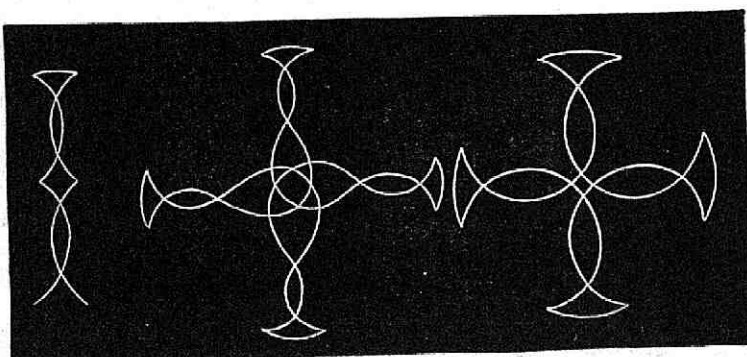

Fig. 83.

Fig. 84.

Fig. 85.

Bij Fig. 86 schijnt de rijder zich in een tegenovergestelde richting aan de werkelijke te bewegen. Men staat op den linker voet, met de voetpunt sterk buitenwaarts gedraaid, plaatst het rechter been zoover mogelijk voorwaarts kruiselings over het linker been. In dezen stand laat men het gewicht van het lichaam rusten op den buitenkant der rechter schaats en beschrijft daarmede een kleinen achteruit-buitenwaartschen boog, terwijl men met den buitenkant van den linker voet naar voorwaarts afzet. Onmiddellijk na den afzet slingert men het linker been achteruit, waardoor de korte rechter achteruit-buitenwaartsche boog in een langen achteruit-binnenwaartschen verandert. Nu brengt men den linker voet met sterk naar buiten gekeerde voetpunt kruiselings over den rechter, laat het gewicht op den linker voet rusten en zet naar voren af met den buitenkant der rechter schaats, waardoor aan den achteruit-binnenwaartschen boog een kleinere achteruit-buitenwaartsche wordt toegevoegd.

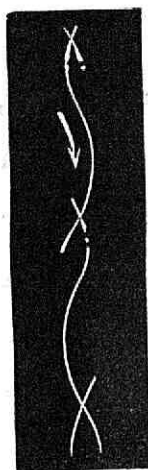

Fig. 86.

Fig. 87.

In geval er slechts één kantwisseling plaats heeft, ontstaat Fig. 87.

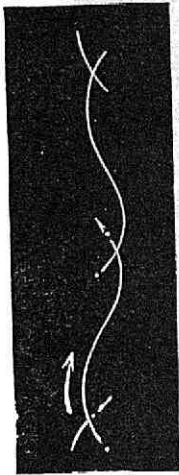

Fig. 88.

Fig. 88 is het tegenovergestelde van Fig. 86. Terwijl men op den linker voet, met de voetpunt sterk naar binnen, staat, wordt de rechter voet met vooruit-buitenwaartschen boog kruiselings er over heen gezet en een voorwaartsche slangenboog beschreven. Daarna wordt de linker voet langzaam kruiselings achteruit geplaatst die doorop een slangenboog beschrijft.

FIGUREN MET AANLOOP.

De spiraal.

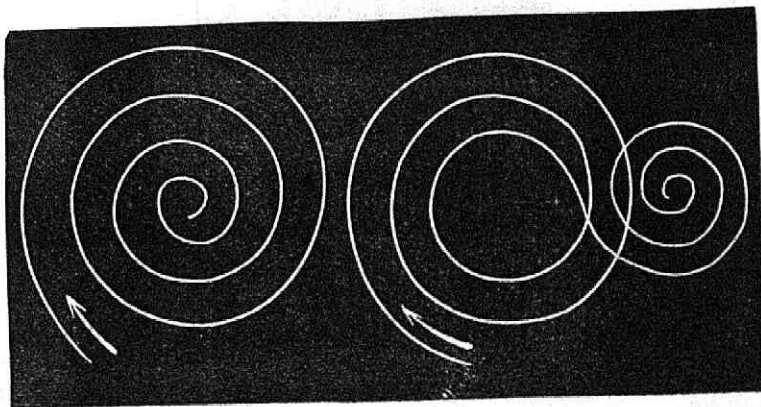

Fig. 89.

Fig. 90.

De schoonste spiraal is de achteruit buitenwaartsche.

Fig. 90 is de dubbele spiraal.

Fig. 91 en Fig. 92 stellen voor de dubbele spiraal met kantwisseling en verkeerde kantwisseling.

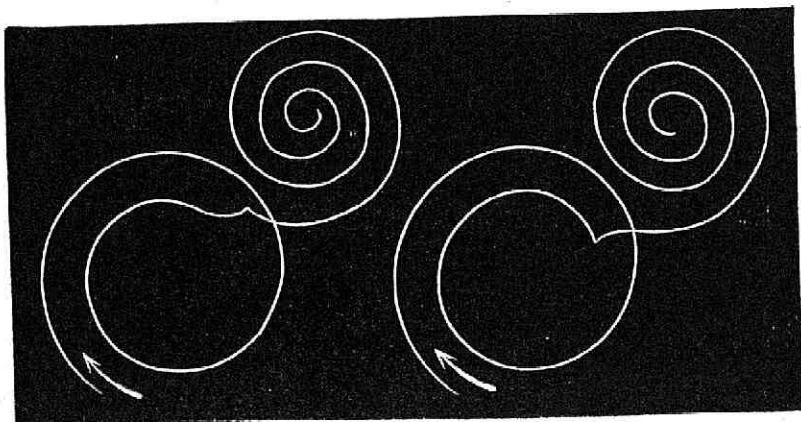

Fig. 91.

Fig. 92.

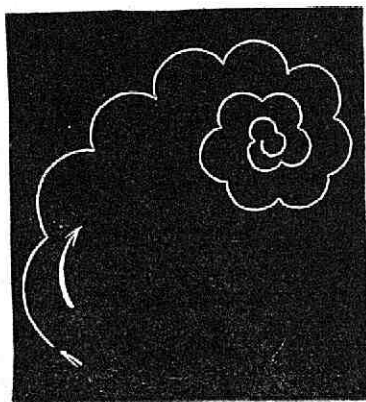
De Roos. (Fig. 93).

Fig. 93.

De thans behandelde figuren zijn de meest bekende en voor de Nederlanders, die zich op het kunstrijden willen toelagen, m. i. voorloopig voldoende. De beschrijving van alle mogelijke samenvoegingen zou voor den lezer een vervelend en onnut werk zijn en voor mij zelve een begin zonder einde.

Evenmin als de grondfiguren en de samenvoegingen van grondfiguren, die op beide voeten tegelijk worden uitgevoerd, door mij verklaard zijn, evenmin heb ik melding gemaakt van de danspassen, als wals en polka mazurka, van de pirouettes en van de

verschillende letters en cijfers die in het ijs kunnen worden gegrift. Van de eerste soort heb ik geen gewag gemaakt omdat deze figuren in het algemeen niet op schoonheid kunnen bogen, terwijl de letters en cijfers eigenlijk niet tot het schaatsenrijden behooren, daar deze op het ijs met de punten of scherpe kanten worden geteekend. Hen die zich hierin echter willen oefenen of zich verder in het figuurrijden wenschen te bekwamen, verwijs ik naar een van beide hieronder vermelde uitmuntende handleidingen:

10. A System of Figure-Skating by H. E. Vandervell and T. Maxwell Witham. London: Horace Cox, 346, Strand. Prijs: 7 s. 6 d.

20. Spuren auf dem Eise von D. Diamantidi, Dr. C. v. Korper, M. Wirth. Wien 1881. Alfred Hölder.

In Engeland rijdt men ook zeer veel in gezelschap de verschillende figuren. Men doet dit met twee, drie of meer personen gelijk. Het spreekt van zelf dat men eerst volkomen in staat moet zijn de figuren alleen te kunnen rijden, voordat men ze gemeenschappelijk kan beschrijven. Ook over dit onderdeel bestaat een werkje, t. w. Combined Figure Skating by Montagu S. F. Monier-Williams and Stanley F. Monier-Williams, London: Horace Cox, 346, Strand. Prijs: 5 s.

Banen en reglementen voor hardrijderijen.

De lengte van een gewone hardrijdersbaan bedraagt 160 meter. De uitritten, welke aan beide uiteinden der baan worden aangebracht, moeten minstens 30 meter lang zijn, zoodat, daar rondom

de hardrijdersbaan nog een bijbaan van 10 meter breedte wordt aangelegd, men een terrein noodig heeft hetwelk 240 meter lang en 26 meter breed is. De hardrijdersbanen moeten ieder minstens 3 meter breed zijn. Zij worden meestal van elkander gescheiden door middel van latten, welke de eigenaardigheid hebben van nimmer den rechten weg te willen bewandelen en tevens, evenals de ook wel gebezigde ijsschollen, bij de minste aanraking met een schaats losraken en dwars over de baan liggen. Het beste is, tusschen de seinpalen die aan de uiteinden der baan zijn aangebracht en waarmede de winner van een rit wordt aangewezen, een stevig wit geverfd touw te spannen of een afscheiding te maken met een smallen sneeuwdam die met water moet zijn begoten.

De palen waarmede de bijbanen worden afgebakend en welke, door middel van touw of netwerk van ijzerdraad met elkander verbonden, een goede omheining vormen, kan men op 15 meter afstand van elkander laten zetten.

De tenten moeten zoodanig geplaatst worden dat de menigte zooveel mogelijk verdeeld wordt, b.v. tegenover den ingang, aan het andere einde der baan, het buffet, halfweg de eene bijbaan de tribune, halfweg de andere de muziektent. Verder behooren nog een kleedkamer en een directietent te worden opgesteld.

Bij de hardrijderijen op grooten afstand worden verschillende vormen van banen gebruikt. In Engeland rijdt men op een zelfde baan als bij ons bij gelegenheid van hardrijderijen op 160 meter, met dien verstande dat de baan verlengd wordt en een of meer

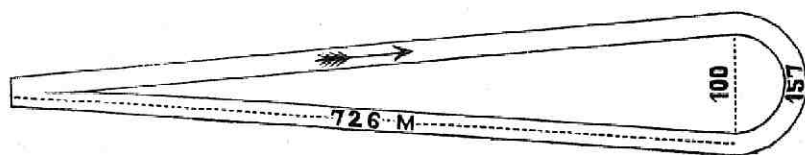
scherpe keerpunten heeft. Deze wijze van rijden, ook bij den wedstrijd op de Groote Wielen gevolgd, heeft het nadeel dat de mededingers niet in volle vaart om het scherpe keerpunt kunnen draaien.

In Noorwegen zijn de banen langwerpig met ronde hoeken. In tegenstelling met het bij ons en in Engeland heerschende gebruik, wordt de baan niet in twee gelijke deelen voor ieder der kampioenen gescheiden doch vormt één geheel. De keerpunten worden zoodanig aangebracht, dat de volle vaart kan behouden worden en slechts met den buitenvoet een weinig krachtiger afzet dan met den binnenvoet wordt vereischt. Daar op het middenterrein niemand wordt toegelaten, heeft men ook in de breedte en niet, zooals bij ons, alleen in de lengte het gezicht op de baan; deze inrichting heeft dit voordeel dat men de strijders van begin tot einde nauwkeurig kan volgen. Daar de baan echter één geheel vormt, kan de een achter den ander gaan rijden, zoodat degene die vóórrijdt in veel ongunstiger stelling is dan zijn mededinger, daar hem niet alleen vóór den wind door zijn makker de wind wordt afgevangen doch ook in den wind door hem de winddruk moet worden gebroken. Men heeft bij den »match» te Slikkerveer deze wijze van rijden voorkomen, door te bepalen dat de mededingers naast elkander moesten rijden en na elke rondte van plaats moesten verwisselen, zoodat hij die het eerst de buitenbaan bereed, daarna de binnenbaan kreeg. Doch ook dan heeft nog degene die bij de laatste rondte de binnenbaan berijdt, een groot voordeel daar deze rondte altijd in het snelste tempo zal worden gereden.

In Hamburg is de baan driehoekig en vormt eveneens één ge-

heel. Zij gaat aan hetzelfde euvel mank als de Noordsche banen.

De oorspronkelijke baan te Slikkerveer was aangelegd in den vorm van een vlieger, met een ronden kop, ter breedte van 150

meter, als keerpunt. De rijders hadden derhalve, daar de lengte der baan op één Engelsche mijl was bepaald, twee rechte einden, elk van ruim 700 meter, benevens een flauw gebogen stuk van ruim 150 meter, af te leggen. In het binnenste dezer vliegervormige baan werd geen publiek toegelaten, zoodat men de kampioenen altijd kon zien. Ieder was verplicht op de rechte einden zijn eigen baan te houden, terwijl deze bij den draai gemeenschappelijk was, zoodat de mededingers daar vóór, naast of achter elkander konden rijden.

Deze inrichting is m. i. boven alle anderen te verkiezen. Het voordeel van den eenen rijder boven den anderen is hierbij uiterst gering, daar hij die het geluk heeft den binnenkant te trekken en dus bij de keerpunten den kortsten draai kan nemen, daarentegen het nadeel heeft dat de andere, indien deze te gelijk met hem aan het keerpunt komt, achter hem zal gaan rijden en hem zodoende den wind afvangt of laat breken, al naarmate de draai vóór of in den wind geschiedt. Dit nadeel, over een afstand van slechts 150 meter, zal tegen het eerstgenoemde voordeel nagenoeg opwegen.

In ons land en in Engeland moeten de winners van de verschillende partijritten telkens op nieuw tegen elkander rijden,

totdat er ten laatste slechts twee mededingers overblijven die dan om prijs en premie strijden. In Noorwegen rijdt men uitsluitend op tijd, zoodat hij die van een aantal mededingers in den kortsten tijd de baan heeft afgelegd, dadelijk tot prijswinner wordt uitgeroepen. Te Hamburg wordt nog bovendien een kamprit gehouden, waartoe evenveel rijders worden toegelaten als prijzen zijn uitgelooft. Zijn er b.v. 10 mededingers en 4 prijzen, dan vallen na den eersten rit 6 rijders af en moeten de 4 overigen om de prijzen nog één keer rijden op tijd. In Noorwegen en te Hamburg wordt, ter wille van het publiek, ook bij paren gereden; de tijd komt echter slechts in aanmerking. Bij den wedstrijd voor Heeren-liefhebbers te Slikkerveen werd de Hamburgsche wijze van rijden gevolgd. Het zou misschien een verbetering zijn, als tusschen de 4 laatsten niet op tijd doch bij paren werd gereden, zoodat de winners der prijzen dan de baan één keer meer hebben af te leggen.

Reglement voor een hardrijderij op 160 meter.

Art. 1. De hardrijderij wordt gehouden onder leiding van het Bestuur van de IJclub en van die personen welke genoemd Bestuur aanwijst.

Art. 2. De baan is recht en 160 meter lang.

Art. 3. Ieder die aan den wedstrijd wenscht deel te nemen, is verplicht zijn naam, woonplaats en ouderdom op te geven aan den Heer, uiterlijk uren vóór den tijd waarop de wedstrijd aanvangt.

Het inleggeld bedraagt f 1.

Art. 4. Alle behoorlijk ingeschreven mededingers zullen tot bepaling van de volgorde loten.

Art. 5. Men rijdt in partijen van twee personen. Hij die het laagste nummer heeft getrokken, berijdt de rechterbaan ¹⁾.

Art. 6. Indien het getal mededingers oneven is, moet degene die het laatste nummer heeft getrokken, met den winner van de eerste partij rijden ²⁾.

Art. 7. Wanneer alle partijen den eersten rit hebben gedaan, zullen zij op nieuw tegen elkander rijden, overeenkomstig de oorspronkelijke loting.

Art. 8. Wie van elke partij twee ritten verliest, is afgereden.

Art. 9. Wint ieder van de twee mededingers één rit, zoo heeft

1) Hierbij dient opgemerkt worden dat deze regel in één geval niet kan toegepast worden. Stel nl. dat er 11 mededingers zijn, dan zal n°. 11 na den eersten omloop (d. i. wanneer van alle partijen de winner bekend is) tegen den winner van de eerste partij rijdende, de rechterbaan krijgen niettegenstaande zijn hooger nummer.

2) Indien het aantal rijders na den tweeden omloop ook oneven is, dan komt degene die onder aan staat, bij den derden omloop boven aan de lijst. Voorbeeld A: er zijn zeven mededingers. Eerst rijden n°. 1 en n°. 2, dan n°. 3 en n°. 4 en ten slotte n°. 5 en n°. 6 tegen elkander den eersten rit; daarna vangt de tweede rit tusschen n°. 1 en n°. 2, en zoo vervolgens, aan. Stel n°. 1, 4 en 6 winnen het van hunne mededingers dan rijdt n°. 7 tegen n°. 1 en n°. 4 tegen n°. 6. Voorbeeld B. Er zijn negen mededingers. N°. 2, 3, 6 en 8 winnen het van hunne tegenstanders, dan wordt de tweede lijst n°. 9 tegen n°. 2 en n°. 3 tegen n°. 6 terwijl n°. 8 staan blijft. N°. 2 en n°. 3 zijn de winners dan rijdt n°. 8 tegen n°. 2 en blijft n°. 3 staan. Ten slotte rijden n°. 3 en n°. 2 tegen elkander. Wint n°. 2 dan moet n°. 3 en n°. 8 nog om de eerste premie kampen, omdat nog niet is uitgemaakt wie van beiden het snelst rijden.

De hardrijderij begint gewoonlijk van den naast bij de stad opgerichten paal tot den benedensten, en de tweede rit geschiedt dus naar de stad terug.

een derde rit plaats. In dit laatste geval wordt om de baan geloot en rijden de mededingers van denzelfden kant af van welke de laatste rit is geschied.

Art. 9. In geval van een »kamprit”¹⁾, heeft een derde rit plaats. De mededingers behouden daarbij hun eigen baan en rijden van denzelfden kant af van welke de kamprit is geschied.

Art. 10. De eene mededinger mag den anderen niet hinderen noch in de baan van zijn tegenstander rijden, telkens op straffe van verlies van den rit voor den persoon die gehinderd heeft of zijn eigen baan niet heeft gehouden.

Art. 11. Vallen²⁾ wordt door de keurmeesters niet in aanmerking genomen.

Art. 12. De wijze van afrijden is aan den seingever overgelaten³⁾; deze is gemachtigd tot beslissing van alle geschillen welke den afrit betreffen.

Art. 13. Indien een schaatsenrijder afwezig is, wanneer zijn beurt om te rijden is aangebroken, en afwezig blijft, nadat zijn naam door den seingever is afgeroepen, zal zijn tegenstander alleen over de baan gaan en beschouwd worden als winner van de partij.

Art. 14. De keurmeesters beslissen alle geschillen, behalve die den afrit betreffen (art. 12), in het eerste en hoogste ressort.

1) D. i. wanneer beide rijders tegelijk het einde bereiken.

2) Valt iemand dicht bij het einde en glijdt over de streep vóórdát zijn tegenstander er over rijdt, dan wint de eerste toch.

3) Om de juiste plaats voor den afrit aan te duiden, maakt men met een mes of ander scherp voorwerp een tamelijk diepe gleuf in het ijs.

Art. 15. Alle protesten of klachten moeten onmiddellijk ter kennis van de keurmeesters worden gebracht ¹⁾.

*Reglement voor den internationalen wedstrijd op schaatsen,
gehouden op de Grootte Wielen, bij Leeuwarden.*

Art. 1. De Internationale Hardrijderij wordt gehouden onder leiding van het Bestuur van het Nederlandsch Schaatsenrijdersbond en van die personen welke genoemd Bestuur aanwijst.

Art. 2. De afstand bedraagt 1609 meter. De baan is recht en heeft één keerpunt.

Art. 3. Ieder die aan den wedstrijd wenscht deel te nemen is verplicht zijn naam en woonplaats, vergezeld van het inleggeld van f 6.— te zenden aan den Heer , uiterlijk twee dagen vóór den dag waarop de wedstrijd bepaald is.

Art. 4. Alle behoorlijk ingeschreven mededingers zullen den dag vóór den wedstrijd loten, in het koffiehuis , ten uur , opdat de volgorde van rijden bepaald worde; zooveel mogelijk zal worden zorg gedragen dat geen twee schaatsenrijders van dezelfde nationaliteit tegen elkander kampen.

Art. 5. Wanneer alle paren den eersten rit hebben gedaan, rijden de winners op nieuw tegen elkaar overeenkomstig de oorspronkelijke loting, en zoo vervolgens totdat de prijzen gewonnen zijn.

Art. 6. Indien het getal deelnemers oneven is, heeft hij die het hoogste nummer trekt een vrijen rit, en krijgt bij den volgenden omrit het laagste nummer, zoodat hij boven aan de lijst geplaatst wordt.

1) Zie tevens bl. 215.

Art. 7. De wijze van afrijden zal aan den seingever¹⁾ worden overgelaten, die gemachtigd zal zijn tot beslissing van alle geschillen welke den afrit betreffen.

Art. 8. Indien een schaatsenrijder afwezig is wanneer zijn beurt om te rijden is aangebroken, en afwezig blijft, nadat zijn naam door den seingever is afgeroepen, zal zijn tegenpartij alleen over de baan gaan.

Art. 9. Ieder mededinger zal verplicht wezen zijn eigen baan te houden en bij het voorbij rijden, op de plaats van het keerpunt, links voor zijn tegenpartij uit te wijken.

Art. 10. De scheidsrechter zal alle geschillen of twisten, welke mochten ontstaan, in het eerste en hoogste ressort beslissen.

Art. 11. Alle protesten of klachten moeten onmiddellijk ter kennis van den scheidsrechter worden gebracht, daar er anders geen acht op geslagen zal worden.

Art. 12. Indien twee rijders »kamp» gereden hebben, zal de scheidsrechter deze mededingers oproepen om nogmaals tegen elkander te rijden. Deze kamprit vindt eerst plaats nadat een paar andere ritten zijn gedaan of een tijdsverloop van minstens 10 minuten is verstreken.

Art. 13. Van mededinging zijn uitgesloten degenen van wie het bewezen is dat zij bij een hardrijderij iemand hebben omgekocht, zich zelve hebben laten omkopen, of op eenigerlei wijze verving hebben veroorzaakt.

1) Waarom gebruikt men meestal de woorden „start” en „starter” in plaats van de Hollandsche uitdrukkingen „afrit” en „seingever”?

*Reglement voor den Internationalen wedstrijd op schaatsen,
gehouden te Slikkerveer.*

Art. 1 = Art. 1 van het voorgaande reglement.

Art. 2 = De afstand bedraagt 1609 meter. De baan is recht met een draai van 100 meter middellijn.

Art. 3 en 4 = Art. 3 en 4 van het voorgaande reglement.

Art. 5. De hardrijderij geschiedt op tijd en in paren.

Art. 6. Aan den beslissenden rit, eveneens op tijd en in paren, nemen slechts die vier rijders deel, welke in den kortsten tijd den eersten rit hebben afgelegd.

Art. 7. De oneven nummers nemen bij de afdeulingsritten den binnenkant, terwijl bij den beslissenden rit diegenen den binnenkant hebben welke in den kortsten tijd den eersten rit hebben afgelegd.

Art. 8. Ieder rijder is verplicht op de rechte einden zijn eigen baan te houden, terwijl deze bij den draai gemeenschappelijk is, zoodat de mededingers daar vóór-, naast- of achter elkander kunnen rijden, mits de eene den anderen niet hindert.

Art. 9. Indien twee rijders kamp gereden hebben, zullen de rechters, indien dit noodzakelijk mocht zijn, hen oproepen om nogmaals te rijden.

Art. 10 = Art. 7 van het voorgaande reglement.

Art. 11 = Art. 8 van het voorgaande reglement.

Art. 12. Alle protesten of klachten, de qualificatie van een der mededingers betreffend, moeten vóór den rit, — die den rit zelve betreffend, onmiddellijk na den rit, schriftelijk ter kennis van de scheidsrechters worden gebracht.

Art. 13. De scheidsrechters zullen alle onregelmatigheden of geschillen, welke ontstaan mochten, in het eerste en hoogste ressort beslissen.

Art. 14. Van mededinging zijn uitgesloten zij die reeds gediskwalificeerd zijn, zij die tegen een gediskwalificeerden rijder gereden hebben, en verder allen welke zich aan bedriegelijke praktijken schuldig maken of hebben gemaakt.

Verklaring van de uitdrukking: Heeren liefhebbers.

Als liefhebbers worden beschouwd:

1°. Zij die nooit in een openbaren wedstrijd om geld, hetzij als prijs, hetzij als inzet of inleggeld, gereden hebben.

2°. Zij die van 31 Maart 1886 af nooit, voor zoover hun bekend, met of tegen een beroepsrijder om eenigen prijs gereden hebben.

3°. Zij die nooit, ter wille van een geldelijk voordeel, in de uitoefening der atletiek onderricht gegeven, dezelve uitgeoefend of daarbij als helpers dienst gedaan hebben.

De Vooroefeningen ¹⁾.

Onder »vooroeeningen» ²⁾ versta men: het stelselmatige voor-

1) Zie hierover: Handleiding voor de atletische training in het algemeen en voor het schaatsenrijden in het bijzonder, van Baron de Salis. Amsterdam, Ellerman, Harms en Co., 1886, Prijs 25 c., welk boekje ik ieder, die aan hardrijderijen wensch deel te nemen, sterk aanraad te koopen.

2) Met de Hollandsche uitdrukking »vooroeeningen» tracht ik een vertaling aan de hand te geven van het Engelsche woord »training». Ook de uitdrukking »training» zal oorspronkelijk wel niet zulk een uitgebreide beteekenis gehad hebben als ze thans heeft.

bereiden van het lichaam, opdat hetzelfde op een vastgestelden dag tot de grootst mogelijke krachtsinspanning voor een bepaalde lichaams oefening in staat zij, zonder dat deze krachtsinspanning tot volslagen uitputting leidt of de gezondheid benadeelt.

De reden dat de meesten onzer hardrijders slechts weinige jaren hun roem kunnen handhaven, is m. i. voornamelijk te wijten aan de omstandigheid dat zij geen lichaamsbewegingen maken, zoodat hunne spieren niet gestaald zijn en hun lichaam geen weerstand kan bieden aan de herhaalde sterke krachtsinspanning welke er van vereischt wordt. Onze hardrijders op de korte baan nemen gedurende den ijs tijd dagelijks aan hardrijderijen deel; geen wonder dat een persoon die geen vooroefeningen heeft gedaan, hiermede zijn gezondheid knakt. Zooals de gewone hardrijderijen bij ons te lande zijn ingericht, is het hardrijden op 160 meter veel schadelijker dan het deelnemen aan internationale wedstrijden, daar bij deze, volgens de thans geldende reglementen, de baan slechts een paar malen behoeft te worden afgelegd en bij een hardrijderij op de korte baan 10, 12 en meer keeren. Zoowel zij die aan wedstrijden over langen afstand, als zij die aan hardrijderijen over korten afstand deelnemen, moeten, indien hun gezondheid hun slechts iets ter harte gaat, zich aan de vooroefeningen onderwerpen.

Door deze vooroefeningen wordt het zachte vleesch hard en neemt het in omvang toe en worden de spieren sterker, terwijl de bewegingen in kracht en vlugheid winnen.

Men sta 's morgens niet te laat op en neme gedurende een korten tijd een koud bad. Na het lichaam met een ruwen doek goed afgedroogd te hebben, wrijfve men de beenspieren stevig

met een stuk flanel hetwelk gedoopt is in arnica of kamferspiritus. In den laatsten tijd gebruikt men daarvoor hippacea, een middel dat uitmuntend schijnt te bevallen en te verkrijgen is bij W. F. Timperley & Co., Amsterdam, Binnenkant 44. Na het bad gebruike men een glas melk met een weinig droog brood en vange daarna de loopoefeningen aan. Na afloop verkleede men zich en wrijf de spieren. Dan gebruike men een stevig ontbijt, bestaande uit brood, rauwe eieren en koud vleesch, en begeve zich later aan zijn dagelijksch werk.

Bij het ontbijt is rund- en lamsvleesch boven varkens- en kalfsvleesch te verkiezen. Het brood mag niet te versch zijn. Gebruikt men 's morgens in plaats van melk liever thee, zoo moet deze niet te sterk en zonder suiker gebruikt worden.

Het middageten bestaat uit gebraden (en niet gekookt) rund- of lamsvleesch, kip, wild of visch en versche (geen ingemaakte) groenten. Spek kan geen kwaad voor iemand die gewend is aan zwaren arbeid. Aardappelen, rapen en knolgewassen in het algemeen zijn, evenals specerijen, nadeelig.

Elken dag mag men niet meer drinken dan twee liter wijn met water of licht bier. Sterke drank is verboden waar.

Rookten is niet geoorloofd.

's Avonds omstreeks twee uren na het middageten herhale men de loopoefeningen en wrijf na afloop het lichaam goed droog en de spieren met hippacea in.

Men begeve zich eerst ter ruste wanneer ruim een uur is verlopen na den avondmaaltijd, welke niet te zwaar mag zijn. Men slape minstens 7 uur. Een luchtige slaapkamer is een eerste vereischte. Het bovenlichaam mag niet onder te warme dekens liggen.

De matras moet met paardenhaar, zeegras, stroo of kapok, en nooit met veeren, zijn gevuld. Het hoofdkussen mag niet hoog noch bijzonder zacht zijn.

De loopoefeningen worden langzamerhand over een grooteren afstand uitgestrekt. Als men begint met de vooroefeningen moet men niet te hard noch te ver te loopen; gelijdelijk vermeerdere men de snelheid en den afstand. Het nut der loopoefeningen is wel eens in twijfel getrokken, m. i. ten onrechte. Hierbij worden toch vele van dezelfde spieren gebruikt welke bij het schaatsenrijden dienst doen, d. w. z. indien men nl. goed loopt. Het hardloopen van iemand die zich in dit vak heeft bekwaamd, verschilt in hooge mate van het hardloopen van een leek. De laatste raakt met den geheelen voet den grond, de eerste daarentegen alleen met den bal en de teenen van den voet. De bewegingen van een geoefenden looper zijn een aaneenschakeling van sprongen. Ook de beste hardrijders, zooals Okke van den Berg, Wybe de Vries, Renke van der Zee, springen eenigszins onder het hardrijden. Bij elke streek geven zij zich een weinig van het ijs op en rijden daardoor »lichter» en sneller dan zij die niet opwippen. Het is daarom aan te bevelen dagelijks, bv. 's middags, gedurende eenige minuten, kniebuigingen te maken. Men begint den 1sten dag met 25 kniebuigingen en vermeerdert het getal dagelijks met 5 tot een maximum van 100, 200 en meer, al naar mate van den afstand waarvoor men zich wil bekwamen.

Zoodra er ijs in het water ligt, moet men de loopoefeningen staken en vervangen door schaatsenrijden. Dagelijks make men groote tochten en rjde om den tweeden of derden dag zoo hard als men kan den afstand waarvoor men zich bekwaamt, of nog

liever een paar honderd meter meer, indien de afstand groot is.

In den eersten tijd van de vooroefeningen gevoelt men, evenals wanneer men begint met schaatsenrijden, stijfheid in de verschillende spieren. Langzamerhand verdwijnt deze pijn.

Op den dag vóór den wedstrijd mag men slechts kalm gedurende een paar uur schaatsenrijden. Op den dag van den wedstrijd zelf rijde men alleen het laatste half uur vóór den aanvang, van het feest, en wel in goede vaart, ofschoon niet met volle kracht.

De hardrijders moeten trachten noch binnen- noch buitenwaarts te rijden, daar anders altijd een scherpe kant in het ijs snijdt en de vaart dus eenigszins gestremd wordt. Zij moeten zoodanig op hun schaatsen staan dat de volle breedte van den schenkel op het ijs rust. Door de armen, overeenkomstig de beweging van het rijden, heen en weer te zwaaien, wordt de vaart vermeerderd. Onze hardrijders zwaaien met de armen meer op zijde uit dan de Engelsche en Noorsche rijders, die de armen beter naar voren en naar achteren brengen. De laatste wijze is te verkiezen, daar men dan een rechter streek rijdt. Het is een algemeen verspreide doch verkeerde meening als zoude Paulsen geen gebruik maken van deze armbewegingen en steeds zijn handen rustig op den rug houden. Als het »spant», zwaaien Hagen en Paulsen even lustig met hunne armen als onze corypheeën op het ijsveld; alleen wanneer zij het op hun »slofjes af kunnen» of bv. een afstand van 25 Engelsche mijlen in hun eentje op tijd rijden, leggen zij de handen op den rug.

Onze kampioenen spannen wat rijden en snelheid betreft ongetwijfeld boven de vreemdelingen de kroon. Indien zij zich slechts

de moeite wilden getroosten om vooroefeningen te maken, zouden de Nederlandsche rijders ook op den langen afstand telkens als overwinnaars uit het strijdperk treden.

Tijdsopgaven.

NEDERLAND.

In de Prov. Friesche Courant van Januari 1848 vindt men de navolgende opgaven van snelheid van rijders op hardrijderijen in Leeuwarden en elders, van het begin dezer eeuw af.

Leeuwarden.

1809, 20 Jan. Door Haukje Gerrits, van Veenwouden, is de baan, lang 148 Ned. ellen, afgereden in 12 sec. (Hardrijderij van vrouwen).

1823, 2 Jan. Door Atze Geerts Atsma, van Terzool, met Trijntje Johannes Reidinga, van Goijengahuizen, en door Wijbren Pieters Speerstra met Antje Pieters Speerstra, van Goijengahuizen, werd de baan, lang 226 Ned. ellen, afgereden in 26 sec. (Hardrijderij van man en vrouw gepaard).

1823, 18 Jan. Door Häntje Jans Speerstra, van Grauw, is de baan, lang 207 Ned. ellen, afgereden in 18 sec.

1830, 14 Jan. Door Halbe Hoites Hoitema, van Hommerts, is de baan, lang 163 Ned. ellen, afgereden in 17 sec.

1838, 15 Jan. Door Freerk Uiltjes Huizinga is de baan, lang 162 Ned. ellen, afgereden in 15 sec.

1840, 21 Dec. Door Freerk Uiltjes Huistra, van Langweer, is de baan, lang 168 Ned. ellen, afgereden in 15 sec.

Vóór het jaar 1823 heeft Pier Thomas Stornebrink, van Wijtgaard, rijdende tegen Atze Geerts Atsma, van Terzool, de baan, lang 166 Ned. ellen, met streken van 48 Friesche voeten of 15.65 Ned. ellen, afgereden in 14 sec.

Harlingen.

1838, 30 Jan. Door F. U. Huizenstra, van Terzool, is de baan, lang 160 Ned. ellen, afgereden in 14 sec.

Dokkum.

1848, 3 Jan. Door Melle H. Kastelein, van Tietjerk, is de baan, lang 160 Ned. ellen, afgereden in 15 sec.

Sneek.

1848, 5 Jan. Door Okke van der Wal, van Workum, is de baan, lang 165 Ned. ellen, afgereden in 14 sec.

Uit deze opgaven blijkt dat, voor zooverre bekend is, de vlugste rijder Pier Thomas Stornebrink geweest is die, indien hij steeds dezelfde snelheid had kunnen behouden, een uur gaans (5555 Ned. ellen) zou gereden hebben in 7 min. 49 sec. en

van Leeuwarden naar Harlingen	in	0	uur	31	min.	16	sec.
» » » Groningen	»	1	»	18	»	10	»
» » » Amsterdam	»	2	»	36	»	20	»
» » » 's Gravenhage	»	3	»	54	»	30	»
» » » Brussel	»	6	»	30	»	50	»
» » » Londen	»	9	»	46	»	15	»
» » » Parijs	»	12	»	22	»	35	»

en rondom de wereld in 390 en eindelijk naar de maan in 369 dagen. Hebt gij lust om het na te rekenen, vermaak er u mede!

Verder blijkt dat mannen alleen een uur gaans gemiddeld in 8 min. 36 sec. afleggen, terwijl mannen en vrouwen achter elkander dit in 10 min. 55 sec. doen, en vrouwen alleen in 7 min. en 36 sec., dus het snelst.

Internationale wedstrijd op schaatsen, gehouden op 28 Januari 1885, op de Grootte Wielen bij Leeuwarden.

Richting der baan: Oostwest.

Lengte der baan: 1609 meter.

Wind: Zuidwest.

Weersgesteldheid: Dooi en Mist.

Temperatuur: 36 à 38° F.

IJs: glad en vrij hard, met 2 à 4 c.m. water er op.

N A M E N.	Tijd van N ^o . 1. m. s.	Tijd van N ^o . 2. m. s.	Kracht v. d. wind p. meter.
Eerste rit.			
P. Bruinsma, vrije rit, partij afwezig.	3.57 ² / ₅	—	20 k ^o .
C. Goodman Tebbutt, vrije rit, partij afwezig.	4.09	—	20 »
Okke van den Berg » » » »	4.10	—	20 »
Klaas Huitema slaat S. S. Burlingham	4.04 ² / ₅	4.05 ³ / ₅	20 »
T. de Koning, vrije rit, partij afwezig	4.23 ² / ₅	—	20 »
D. Postma » » » »	4.20	—	20 »
T. B. Veninga » » » »	3.41 ⁴ / ₅	—	20 »
B. Kingma slaat George Smart	3.39 ⁴ / ₅	3.33 ¹ / ₅	20 »
R. van der Zee, vrije rit, partij afwezig	3.33	—	20 »
P. H. Westra slaat M. Castelein	3.37 ¹ / ₅	3.48 ² / ₅	19 »
W. Zijlstra, vrije rit, partij afwezig	3.50	—	19 »
E. G. ten Kate slaat H. P. Westra	4.03 ² / ₅	4.03 ⁴ / ₅	18 »

N A M E N.	Tijd van N ^o . 1. m. s.	Tijd van N ^o . 1. m. s.	Kracht v. d. wind p. meter. □
Tweede rit.			
P. Bruinsma slaat C. Goodman Tebbutt	3.34 ⁴ / ₅	3.39	17 k ^o .
Okke van den Berg, vrije rit.	4.16	—	17 »
Klaas Huitema slaat T. de Koning	4.08	4.21 ² / ₅	16 »
T. B. Veninga » D. Postma	3.36	3.42 ¹ / ₅	15 »
R. van der Zee » B. Kingma	3.52	3.54	14 »
P. H. Westra, vrije rit	4.34 ¹ / ₅	—	13 »
W. Zijlstra slaat E. G. ten Kate	3.38	3.52	13 »
Derde rit.			
P. Bruinsma slaat Okke van den Berg	4.07 ¹ / ₅	4.09	13 »
T. B. Teninga » Klaas Huitema	3.49	3.51 ² / ₅	12 »
R. van der Zee » P. H. Westra	4.07 ¹ / ₅	4.11 ⁴ / ₅	11 »
W. Zijlstra, vrije rit.	—	—	—
Vierde rit.			
P. Bruinsma slaat W. Zijlstra	3.55 ¹ / ₅	3.56	8 »
R. van der Zee » T. B. Veninga	3.26	3.35 ⁴ / ₅	7 ¹ / ₂ »
Rit om 2 ^e en 3 ^e Premie.			
W. Zijlstra slaat T. B. Veninga	3.47 ³ / ₅	3.48	7 ¹ / ₂ »
Rit om Prijs en 1 ^e Premie.			
P. Bruinsma slaat R. van der Zee	3.37 ³ / ₅	3.38	7 ¹ / ₂ »

*Internationale wedstrijd om het Meesterschap van Nederland
voor Heeren liefhebbers op 1609 meter, gehouden op 19 Januari
1887, te Slikkerveer.*

Weersgesteldheid: Dooi en mist.

IJs: zacht en slecht.

De vier mooiste tijden werden in den eersten rit behaald door:

C. Goodman Tebbutt . . .	in 4 min. $2\frac{2}{5}$ sec.
W. J. van Vollenhoven . . .	» 4 » 10 »
K. Pander Jz.	» 4 « 9 »
en H. van Blommenstein . . .	» 4 » 17 »

Beslissende rit.

	Tijd N ^o . 1.	Tijd N ^o . 2.
C. G. Tebbutt slaat W. J. van Vollenhoven	3.57	4.03
K. Pander Jz. » H. van Blommenstein	4.03	4.19

Kamprit om 1^e en 2^e premie,

W. J. van Vollenhoven slaat K. Pander	$3.57\frac{3}{5}$	$4.18\frac{3}{5}$
---------------------------------------	-------------------	-------------------

»Matches» tusschen Engelschen en Nederlanders, gehouden te
Siikerveer, op 16 en 17 Februari 1887.

Eerste dag.

Weersgesteldheid: Helder.

IJs: glad en tamelijk hard.

Lengte der baan: 3100 meter.

G. See (in de twee eerste rondten had hij de buitenbaan) slaat
Arie van den Berg in 5 m. $51\frac{1}{5}$ s.

James Smart (in de twee eerste rondten had hij de buitenbaan)
slaat B. Kingma in 5 m. 55 s.

See (in de twee eerste rondten had hij de buitenbaan) slaat in
5 m. $45\frac{2}{5}$ s. Smart die 5 m. 53 s. gebruikte.

Tweede dag.

Lengte der baan: 1609 meter.

Weersgesteldheid en ijs waren gelijk aan die van den vorigen dag.

- G. See (eerste rondte binnenbaan) 2 m. $56\frac{1}{5}$ sec. slaat
 A. v. d. Berg (eerste rondte buitenbaan) 2 m. $58\frac{1}{5}$ sec.
 J. Smart (eerste rondte buitenbaan) 2 m. $53\frac{4}{5}$ sec. slaat
 B. Kingma (eerste rondte binnenbaan) 2 m. $54\frac{2}{5}$ sec.

Beslissende rit.

See (buitenbaan) 2 m. 54 sec. slaat

Smart (binnenbaan) 2 m. $54\frac{1}{5}$ sec.

Wedstrijd op een baan ter lengte van 320 meter.

Arie van den Berg	$28\frac{1}{5}$ sec. slaat
G. See	$31\frac{1}{5}$ »
B. Kingma	$33\frac{1}{5}$ » »
S. Werkhoven	$39\frac{2}{5}$ »

Beslissende rit.

Arie van den Berg	28 » slaat
B. Kingma	$28\frac{2}{5}$ »

NOORWEGEN.

» *Match* » te Christiania op 26 Februari 1885.

Lengte der baan: 4827. $3\frac{1}{2}$ maal de baan.

IJs: zoutwatersneeuwijs.

Temperatuur: 35° Fahr.

	A. PAULSEN.		VAN DER ZEE.	
$\frac{1}{2}$ omrit	$1.22\frac{1}{5}$	te zamen	1.20	te zamen
1 "	3.08	4.30	3.25	4.45
2 "	3.14	7.44	3.45	8.30
3 "	$3.24\frac{1}{2}$	$11.08\frac{1}{2}$	$3.43\frac{1}{2}$	$12.13\frac{1}{2}$

Internationale wedstrijd te Christiania op 25 Februari 1885.

Lengte der baan: 4827 meters. $3\frac{1}{2}$ maal de baan.

B. Kingma 12 min. 25 sec.

C. Werner 12 min. 37 sec.

WEENEN.

Internationale wedstrijd op 22 Januari 1882.

IJs: slecht. Lengte der baan: 1609 meter. 13 keerpunten.

Axel Paulsen 3 min. $35\frac{3}{5}$ sec. ¹⁾.

HAMBURG.

Internationale wedstrijd op 22 Januari 1886.

Wind: N.W.; winddruk: matig.

Weersgesteldheid: hevige sneeuwbuien.

Temperatuur: 31° Fahr.

IJs: vrij goed met wat sneeuw erop.

Eerste rit op een baan van 1609 meter met
7 bochten.

Gronemann	4.07
Van den Berg	3.37
Fekkers	4.12
Groth	3.56
Veninga	$3.34\frac{1}{5}$
Bruinsma	3.34

1) Geschäfts und Rechenschafts-Bericht des Wiener Eislauf-Vereins über die saison 1881/82, bl. 6.

Paulsen	3.24
Zijlstra	3.45
De Vries	3.26 ¹ / ₅
Hansen	4.—
Kingma	3.47

Eerste rit op een baan van 3500 meter met
15 bochten.

	1ste omrit. 700M.	2de omrit.		3de omrit.		4de omrit.		5de omrit.	
Groth	1.49	1.53		1.46		2.—		1.45 ² / ₅	
te zamen			3.42		5.38		7.38		9.23 ² / ₅
Van den Berg	1.50	1.53		1.46		2.—		1.31	
te zamen			3.43		5.39		7.39		9.10
Werner	1.39	1.37		1.35		1.46		1.39 ³ / ₅	
te zamen			3.16		4.51		7.37		8.16 ³ / ₅
Kingma	1.41	1.38		1.38		1.46		1.30	
te zamen			3.19		4.57		7.43		8.13
Bruinsma	1.35	1.40		1.50		1.50		1.56 ¹ / ₅	
te zamen			3.15		5.05		6.55		8.56 ¹ / ₅
Paulsen	1.25	1.30		1.34		1.35		1.36	
te zamen			2.55		4.29		6.04		7.40
Zijlstra	1.43	1.41		1.46		1.58		1.50	
te zamen			3.24		5.10		7.08		8.58
Veninga	1.40	1.40		1.39		1.42		1.42	
te zamen			3.20		4.59		6.41		8.23 ¹ / ₅

Beslissende ritten op 23 Januari 1886.

Wind: O.; winddruk: zeer gering.

Weersgesteldheid: helder.

Temperatuur: 26° Fahr.

IJs: glad en vrij hard.

1609 meter.

Paulsen	3.05 ² / ₅
De Vries	3.06
Bruinsma	3.13
Veninga	3.17 ³ / ₅
Van den Berg	3.17

3500 meter.

	1ste omrit.	2de omrit.		3de omrit.		4de omrit.		5de omrit.	
Paulsen	1.22	1.26		1.27		1.29		1.30 ³ / ₅	
te zamen			2.48		4.15		5.44		7.14 ³ / ₅
Kingma	1.23	1.28		1.44		1.30		1.44	
te zamen			2.51		4.35		6.05		7.49
Werner	1.25	1.33		1.33		1.31		1.30 ¹ / ₅	
te zamen			2.58		4.31		6.02		7.32 ¹ / ₅
Veninga	1.27	1.30		1.33		1.33		1.27	
te zamen			2.57		4.30		6.03		7.30

Internationale wedstrijd op 17 Januari 1887.

Wind: O.Z.O.; winddruk: zeer gering.

Weersgesteldheid: helder.

Temperatuur: 18° Fahr.

IJs: glad en vrij hard.

1609 meter. Eerste rit.

Van den Berg	3.16 ¹ / ₅
Lundblad	4.04

IANUARIUS.

C. Inghen. inv. et sc.

Die Welt liegt unter Eis, Es stehn die Wasserrögen;
 und doch gefriert uns hier nicht ein verliebt's Wort.
 Hat uns Cupido nur die Schrittschuh angezogen,
 so fahren wir erhitzt und als geflügelt fort.

C. Weigel. exc.

Veninga	3.22
Groth	3.46
Hagen.	3.13 ¹ / ₅
Kingma	3.15 ¹ / ₅

3500 meter. Eerste rit.

Van den Berg.	8.34
Kingma	8.34 ² / ₅
Hagen.	7.26 ² / ₅
Veninga	7.37

Beslissende ritten. 18 Januari.

Wind, weersgesteldheid, temperatuur en ijs kwamen overeen met die van den vorigen dag.

1609 meter.

Veninga	3.19 ¹ / ₅
Kingma	3.19 ⁴ / ₅
Van den Berg.	3.16 ⁴ / ₅
Hagen.	3.17 ¹ / ₅

3500 meter.

Kingma	7.32
Veninga	7.32 ¹ / ₅
Hagen.	7.21
Van den Berg.	7.31

ENGELAND ¹⁾.

Wedstrijd te Thorney. 8 Dec. 1879. $1\frac{1}{2}$ Eng. mijl ²⁾ met 6 keerpunten. IJs slecht. Jarmin Smart. 5 m. $56\frac{2}{5}$ s.

Wedstrijd te Welney. 10 Dec. 1879. $1\frac{1}{2}$ Eng. mijl met 3 keerpunten. G. Smart. 5 m. $32\frac{4}{5}$ s.

Wedstrijd te Chippenham Park. 13 Dec. 1879. $1\frac{1}{2}$ Eng. mijl met 2 keerpunten. G. Smart. 5 m. $19\frac{2}{5}$ s.

Wedstrijd te Littleport. 26 Dec. 1879. $1\frac{1}{2}$ Eng. mijl met drie keerpunten. IJs slecht. Kamprit tusschen Dewsberry en Watkinson. 5 m. 34 s.

Wedstrijd van heeren-liefhebbers uit Londen te Welsh Harp, Hendon. 27 Dec. 1879. 1 Eng. mijl met één keerpunt. Smith. 3 m. $46\frac{2}{5}$ s.

Wedstrijd van heeren-liefhebbers te Welsh Harp, Hendon. 26 Jan. 1880. $1\frac{1}{2}$ Eng. mijl met drie keerpunten. Fred. Norman. 5 m. $23\frac{1}{5}$ s.

Wedstrijd te Welsh Harp, Hendon. 26 Jan. 1880. $1\frac{1}{2}$ Eng. mijl met drie keerpunten. Dewsberry. 4 m. $53\frac{1}{5}$ s.

Wedstrijd te Grantchester. 29 Jan. 1880. 1 Eng. mijl met 3 keerpunten. 3 m. $20\frac{2}{5}$ s.

Wedstrijd te Ely. 30 Jan. 1880. 1 Eng. mijl met 3 keerpunten. G. Smart. 3 m. $29\frac{1}{5}$ s.

1) Ontleend aan het Official-hand-book of the National Skating Association for the year 1881.

Van elken wedstrijd is alleen de kortste rit opgegeven.

2) Eng. mijl = 1609 meter.

Wedstrijd te Welney. 14 Jan. 1881. $\frac{1}{2}$ Eng. mijl met 3 keerpunten. IJs slecht. G. Smart. 2 m. 0 s.

Wedstrijd te Crowland. 15 Jan. 1881. $1\frac{1}{2}$ Eng. mijl met drie keerpunten. IJs goed. G. Smart. 5 m. $23\frac{4}{5}$ s.

Wedstrijd te Cambridge. 17 Jan. 1881. $1\frac{1}{2}$ Eng. mijl met drie keerpunten. IJs middelmatig. G. Smart. 5 m. $20\frac{2}{5}$ s.

Wedstrijd te Ely. 19 Jan. 1881. 1 Eng. mijl met drie keerpunten. IJs slecht. G. Smart. 3 m. $52\frac{2}{5}$ s.

Wedstrijd te Birmingham. 21 Jan. 1881. 1 Eng. mijl met drie keerpunten. IJs prachtig. G. Smart. 3 m. $20\frac{1}{5}$ s.

Wedstrijd van heeren-liefhebbers uit Londen op het Elstree reservoir. 22 Jan. 1881. IJs prachtig. 1 Eng. mijl met 3 keerpunten. Charles Crute. 3 m. $44\frac{2}{5}$ s.

Wedstrijd op het Elstree reservoir. 22 Jan. 1881. G. Smart. 3 m. $17\frac{2}{5}$ s.

Wedstrijd te Wroxham. 24 Jan. 1881. IJs prachtig. 1 Eng. mijl met één keerpunt. G. Smart. 3 m. $20\frac{1}{5}$ s.

Wedstrijd te Littleport. 26 Jan. 1881. IJs prachtig. 1400 meters met één keerpunt. G. Smart. 2 m. $46\frac{3}{5}$ s.

AMERIKA ¹⁾.

50 yards ²⁾. New-York. 28 Dec. 1885. S. D. See en C. B. Davidson. 6 s.

60 yards. New-York. 28 Dec. 1885. S. D. See. $7\frac{1}{5}$ s.

75 yards. New-York. 30 Dec. 1883. S. D. See. $8\frac{3}{5}$ s.

1) Ontleend aan the Spirit of the Times. New-York, 9 April, 1887.

2) Yard = 91 c.m.

87 yards, 6 inches	1). Meadows	10 Febr. 1883.	G. D. Philips.	$9\frac{3}{5}$ s.
100 »	New-York.	27 Jan. 1883.	» »	$10\frac{3}{8}$ s.
150 »	»	» »	» »	$15\frac{7}{8}$ s.
220 »	»	30 Dec. »	» »	$22\frac{3}{8}$ s.
300 »	»	20 » »	» »	$31\frac{2}{5}$ s.
$\frac{1}{4}$ Eng. mijl.	16 »	» »	» »	$44\frac{1}{5}$ s.
1 Eng. mijl op een ovale baan welke $\frac{1}{4}$ Eng. mijl in omtrek was. New-York. 2 Febr. 1884. A. Paulsen. 3 m. $26\frac{2}{5}$ s.				
2 Eng. mijlen. New-York. 2 Febr. 1884. A. Paulsen. 6 m. $56\frac{1}{5}$ s.				
3 » » » » » » » » 10 m. $33\frac{2}{5}$ s.				
4 » » op een ovale baan welke $\frac{1}{12}$ Eng. mijl in omtrek was. Montreal. 3 April 1885. F. Dowd. 14 m. $10\frac{1}{2}$ s.				
5 Eng. mijl. Montreal. 3 April 1885. F. Dowd. 17 m. 45 s.				
6 Eng. mijlen. New-York. 2 Febr. 1884. A. Paulsen. 21 m. 38 s.				
7 » » » » » » » » 25 m. $17\frac{4}{5}$ s.				
8 » » » » » » » » 29 m. $9\frac{4}{5}$ s.				
9 » » » » » » » » 32 m. $54\frac{1}{5}$ s.				
10 » » » » » » » » 36 m. $37\frac{1}{5}$ s.				
15 » » » » » » » » 55 m. 9 s.				
20 » » » » » » » » 1 u. 14 m. $7\frac{1}{5}$ s.				
25 » » » » » » » » 1 u. 33 m. $28\frac{2}{5}$ s.				
30 » » op een ovale baan, welke $\frac{1}{8}$ Eng. mijl in omtrek was. New-York. 25 Jan. 1882. S. J. Montgomery. 2 u. 31 m. 12 s.				
35 Eng. mijlen. New-York. 25 Jan. 1882. S. J. Montgomery. 2 u. 56 m. 15 s.				

1) Inch = 26 m.m.

- 40 Eng. mijlen. New-York. 25 Jan. 1882. S. J. Montgomery.
3 u. 21 m. 22 s.
- 45 Eng. mijlen. New-York. 25 Jan. 1882. S. J. Montgomery.
3 u. 47 m. 16 s.
- 50 Eng. mijlen. New-York. 25 Jan. 1882. S. J. Montgomery.
4 u. 13 m. 36 s.

Kunstmatige ijsbanen.

De eerste kunstbanen werden in Amerika gemaakt; deze waren deels open, deels overdekt. Op een vloer van beton, die volkomen waterpas ligt en met een rand is omgeven om het water tegen te houden, wordt 3 à 4 c.m. water opgepompt. Dagelijks bespuit men de oppervlakte, ten einde haar steeds glad te houden en te voorkomen dat het ijs door de schaatsen geheel wordt weggeschaafd. Bij dit ijs heeft men echter het nadeel dat de dooi er onmiddellijk zijn invloed op doet gevoelen; bovendien is het maken van een betonbaan zeer kostbaar.

Om een groote oppervlakte in een ijsveld te veranderen, moet zij eerst van alle oneffenheden gezuiverd en waterpas worden gelegd. Daarop maakt men den grond zoo »dicht» mogelijk door middel van rollen. Vervolgens brengt men op den bodem een mergellaag van minstens 6 c.m., die eenigszins bevochtigd en daarna gerold moet worden. (Om 's zomers weêr volop gras te hebben, is het voldoende op dezen mergelgrond een aardlaag van 2 c.m. te brengen). Het geheel wordt omgeven met een 50 c.m. hoogen dam, die op de top circa 1 meter breed is en aan de

binnenzijde, welke met een hoek van 45 graden naar beneden gaat, met een stevig vastgeslagen mergellaag van ruim 12 c.m. dikte wordt voorzien. Het water wordt erin gepompt tot een hoogte van minstens 30 c.m. en steeds door middel van een stoempomp op peil gehouden.

Men kan ook het ijs onmiddellijk op den grond aanbrengen. Er moet dan gewacht worden totdat de grond opgevroren is, en eerst daarna mag deze met water worden bespoten. Nooit mag er meer dan 2—5 m.m. water in eens worden opgebracht, daar anders luchtbelllen ontstaan. Is dit dunne laagje volkomen bevroren, zoo kan op nieuw een laagje van dezelfde dikte worden aangebracht. Dit herhaalt men zoolang totdat men ijs van minstens 4 c.m. dikte heeft verkregen. Er moet vooral op gelet worden dat het water zoo gelijkmatig mogelijk verdeeld wordt. Het bespuiten geschiedt met slangen, aan wier uiteinden een zeer fijne roos is aangebracht, zoodat het water als een stofregen op den grond neervalt. Hoe hooger men spuit, des te beter het is, daar de kleine waterdruppels dan reeds half bevroren op den grond komen. Bij geringe vorst moeten de ijslaagjes, die op de baan worden gebracht, dunner zijn dan bij sterke vorst. Kan men gebruik maken van een waterleiding, zoo is dit water verreweg te verkiezen boven hetgeen men uit naburige vaarten verkrijgt, omdat het water uit een waterleiding een hoogere temperatuur heeft waardoor de verschillende lagen zich beter met elkander verbinden. Is men in de gelegenheid het water te verwarmen, zoo verzuime men dit vooral niet. Elken nacht moet de baan natuurlijk op nieuw worden bespoten; het afschraapsel der schaatsen moet eerst verwijderd en de scheuren en gaten dicht gemaakt worden.

Voor het stoppen van de gaten neemt men zeer kleine schilfers ijs, die men vaststampst in het gat en daarna met warm water begiet. Bij dooiweder moet het vijlsel der schaatsen steeds worden weggeveegd, daar het ijs anders zeer spoedig tot rotten overgaat. In plaats van onze gewone bezems gebruikt men daarvoor in Engeland zoogenaamde »Sqwegees», een soort van »oude wijven», lange stokken waarop een plankje, met india-rubber overtrokken, recht-hoekig is aangebracht.

IJsongelukken.

Daer wort mij soo veel toe betrouwt
 Als yemant hier ontrent:
 Al ben ick maer drie dagen oudt,
 Ick worde straks berent.
 Van eersten af heb ick geen vree:
 Siet hoe mijn saecken staen,
 En leef ick dan een dagh of twee,
 Dan gaet het harder aen.
 Men druckt my met soo groote magt
 Dat alles scheurt en kraakt,
 Dus word' ick haest te niet gebracht,
 En t' eenemael mismaeckt:
 Daer gy die daer soo vluchtig rijt,
 Ick bid u denck het vry,
 O vrienden! dat u levenstijdt,
 Veel snelder loopt dan gij.

(Amsterdamsche Spin-Huys ofte Lust-Hof der
 Adelycke Jufferen. Winter-Liedt. Amst., 1680).

De eerste en meest belangrijke vraag is: hoe dik moet het ijs zijn om een mensch te kunnen dragen? In het algemeen kan men zeggen, dat het voor een volwassen persoon gevaarlijk is

zich te wagen op een ijsvlakte die minder dan 5 c.m. dik is, en ook dan zij men nog zeer op zijn hoede om zich met veel personen daarop te bewegen. Voor een eenigszins goed bevolkte baan wordt een dikte van 8 c.m. vereischt. Bij hardrijderijen, muziekuitvoeringen of andere feesten, waar een groote toeloop van menschen ontstaat, mag het ijs niet dunner dan 13 c.m. zijn.

Het ijs heeft op stilstaand water een dikte van 5 c.m. verkregen wanneer het bij stil weder gedurende drie nachten ± 10 graden Fahrenheit, gedurende twee nachten ± 15 graden, of gedurende één nacht ± 30 graden gevoren heeft. Ijs van 5 c.m. dat zich gevormd heeft in één nacht is sterker dan ijs van dezelfde dikte, verkregen bij hoogere temperatuur in langeren tijd. Hoe gestrenger de vorst, des te taaier het ijs¹⁾.

Bovenstaande opgaven gelden slechts voor »gezond zwart» ijs. Voor »sneeuwijs» en ijs op modderig en vuil water is een meerdere dikte noodig. Boven waterplanten »dikt» het ijs weinig »aan» en rot zelfs in het voorjaar door het »werken» van den grond geheel weg. Op stroomend water is het ijs bij vloed sterker dan bij eb, daar in het laatst genoemde getij de spleten en scheuren niet met water worden gevuld en ook de draagkracht, wegens den geringeren weerstand van het water, minder is.

Komt men aan plaatsen, waar het ijs nog niet de vereischte dikte heeft, en welke men om de een of andere reden wil wagen over te steken, dan is het raadzaam het gewicht van het lichaam

1) Hen die over dit onderwerp meer wenschen te weten, verwijs ik naar het Album der Natuur van 1855, bl. 147 vv. Het ijs en de ijsvorming door W. A. Hazeu.

Courage! saa! de Doot volgt na.

*Hoe ligtlyk waagt men lyf en leven,
Op't ys, om kortswyl, zonder noot!
En dus bevint men zig pas even
Een duym twee drie maar van de Doot.*

op een zoo groot mogelijke oppervlakte te doen rusten, hetzij door wijdbeens op beide schaatsen zonder afzetten voort te glijden, hetzij door zich in horizontale ligging over de oppervlakte te rollen, of, wat nog het verkieslijkst is, door gelijk een pad met uitgestrekte beenen en armen zich over het ijs voort te schuiven. Het afzetten geschiedt in het laatst genoemde geval door in de handen een mes, schaar of ander puntig voorwerp te nemen, terwijl men bovendien door de hielen een weinig schuin op te lichten met den hals der schaats zich gemakkelijk kan voortduwen.

Men mag nimmer zoo roekeloos zijn een ijskorst te berijden door welke een gewone klinkersteen, die met kracht in de hoogte wordt geworpen, geheel wegzinkt. Blijft de steen ter halver hoogte uitsteken, dan bezit het ijs voldoende draagkracht voor één persoon.

In Duitschland zijn door »die Gesellschaft zur Rettung Schiffbrüchiger» ladders verkrijgbaar gesteld die over het ijs worden toegeschoven naar de plaats waar iemand door het ijs is gevallen. De zijbalken van deze ladder bestaan uit een lang en een kort stuk, welke met scharnieren zoodanig aan elkander zijn verbonden dat men het kleinste gedeelte loodrecht door de opening in het ijs kan laten neervallen, waardoor degene die zich in gevaar bevindt, in staat wordt gesteld op de sporten naar boven te klimmen. Het zou zeer wenschelijk zijn, dat in ons land van gemeentewege op verschillende plaatsen, b.v. bij bruggen, dergelijke ladders en andere reddingstoestellen werden verstrekt. Geen tenter moest ook vergunning bekomen een tent op het ijs op te slaan, zonder de uitdrukkelijke verplichting van in zijn tent zulke reddingstoestellen voorhanden te hebben.

Bij ijsfeesten is het aanbevelenswaardig, op land of op een

plaats waar weinig ridders komen, een slede te plaatsen waarop een lichte roeiboot is geladen. In de roeiboot zelf moeten eenige haken en, voor het geval dat de slede door het ijs zakt, ook riemen gereed liggen.

Wanneer iemand door het ijs valt, trachte hij niet onmiddellijk zelf zich te redden, indien het ijs niet tamelijk sterk is. Bij iedere poging om er bovenop te geraken, zal men op nieuw de oppervlakte breken, spoedig uitgeput raken en verdrinken. Zoo hulp in aantocht is, doet men beter zoolang zich aan het ijs vast te houden; het is voldoende dat het hoofd boven water steekt.

In alle omstandigheden is het af te raden dat een ander zich begeeft naar de plek waar het onheil is geschied, daar ook deze meestal er bij zal invallen. Wil men het toch doen, zoo moet men zijn lichaam in horizontale ligging er heen schuiven; in geen geval verzuime men een langen stok mede te nemen. Komt gij aan den rand van het wak, steek dan uw mes in het ijs, opdat degene die er in ligt, u niet naar zich toe kan trekken. Natuurlijk behooren, indien de redding gelukt, beide personen in horizontale ligging zich van het wak te verwijderen. Stokken schuift men zoodanig over de opening dat zij op beide kanten rusten. Vooral bij tochten is het voorzichtig een langen stok mede te nemen.

In geval men er invalt, beproeve men niet zich loodrecht uit het gat te werken, doch trachte het linker been en den rechter arm, of het rechter been en den linker arm, op het ijs te leggen en dan door bewegingen van het vrije been en den vrijen arm het lichaam in horizontale ligging op het ijs te schuiven; men zoek hiervoor een hoek in het wak uit. Bij vriezend weder is een zeer korte tijd voldoende om de natte kleederen van arm en been aan het

ijs een weinig te laten vastvriezen en zodoende houvast te krijgen op het gladde ijs. Men kan ook beproeven door zwembewegingen, hetzij op den rug, hetzij op den buik, op het ijs te geraken.

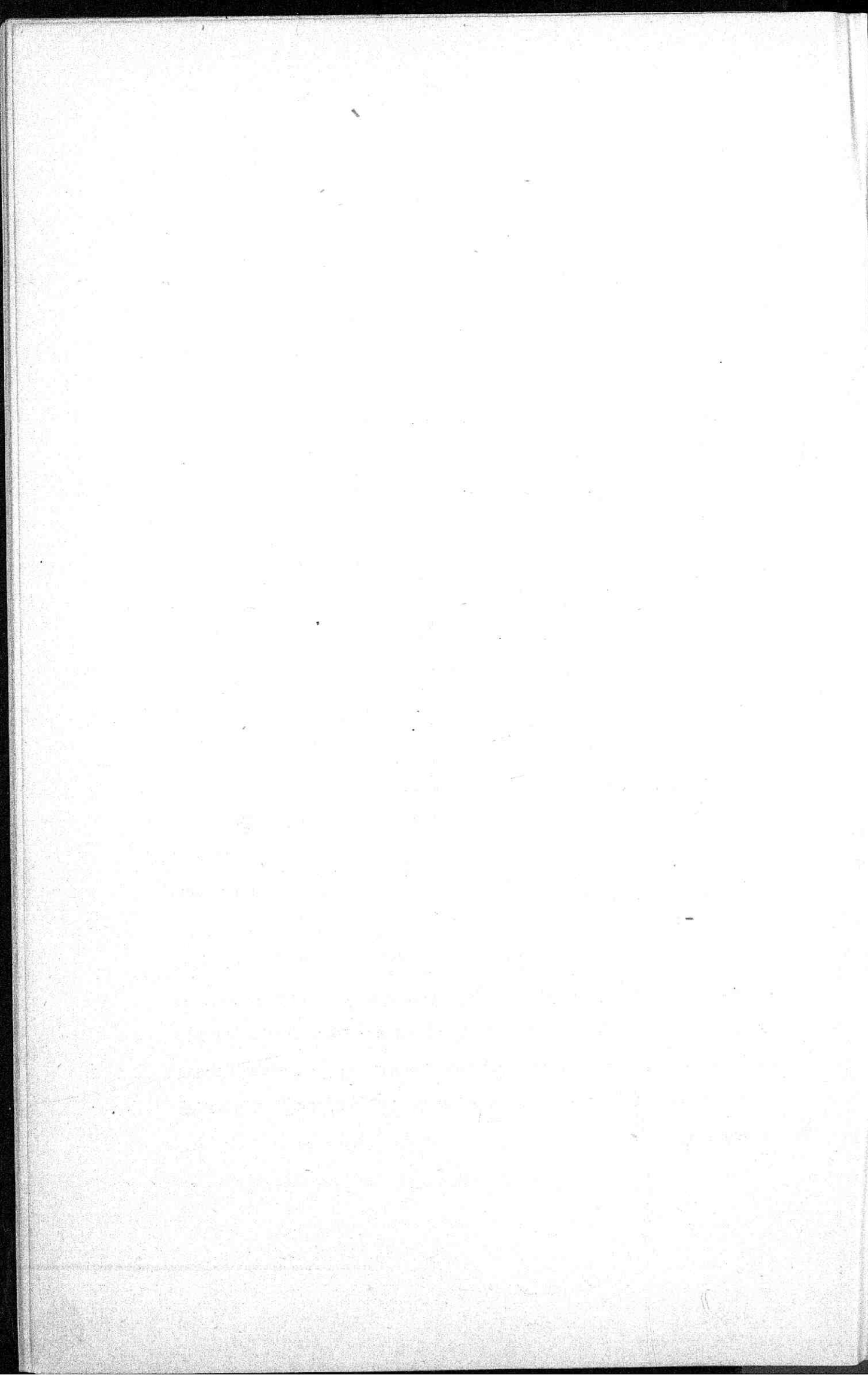
Ieder schaatsenrijder stelle het zich tot een regel steeds een sterk circa 10 meters lang koord mede te nemen. Aan het einde bevestige men een houten klos, een zoodanigen als onder aan gordijnkoorden wordt gevonden. De zwaarte van den klos stelt iemand in staat, dezen aan den in gevaar verkeerenden persoon toe te werpen terwijl de klos, daar hij van hout is, blijft drijven en dus gemakkelijk kan gegrepen worden.

Men winde, als men uitgaat, het touw met den klos eenige malen om het lichaam; zodoende is het medenemen er van niet hinderlijk.

Is er geen touw bij de hand, dan moeten de medetochtgenooten hunne schaatsen aan elkander binden, met een schaats aan het einde, om toe te werpen, of broeken en jassen uittrekken en de arm- en beenpijpen aan elkander vastknoopen.

De zoozeer gevreesde verstijving in ijswater treedt niet zoo spoedig in als men algemeen gelooft. Op de eerste snijdende koude volgt spoedig een prikkelend gevoel van warmte; door doelmatige bewegingen met het lichaam kan men bovendien den bloedsomloop bevorderen.

Die onder het ijs schiet, is gewoonlijk verloren. Gebeurt het, zoo draaie men zich om, doe de oogen open en zwemme naar de plek die zich donker afteekent; dit is het wak. Zoodra iemand bemerkt dat hij door het ijs valt, behoort hij de armen omhoog te steken; het onder het ijs schieten kan zodoende voorkomen worden.

B L A D W I J Z E R.

	Bladz.		Bladz.
A kademie der Eisläufer, . . .	157.	achteruit-buitenwaartsche	
A mateurs,	307.	boog,	274.
A merika,	31 v.v.	amorboog; amorboog-strop, .	293.
B aaivanger,	148; 170 noot 3.	bril,	292.
B aan, zie hardrijdersbaan en ijs- baan.		buffelhoorn,	293.
B aanveger,	115.	drie, en verkeerde drie, .276 ; 289.	
B alk, krijtschrift aan den, . .	147.	drie-dubbele drie,	284.
B ezems,	327.	drie-slangenboog,	281.
B ezoek aan de 11 Friesche steden,	151.	drie-slangenboog-drie,	282.
B ibliographie van het schaat- senrijden,	4 noot 2.	drie-strop,	285.
B oog, zie figuur.		dubbele drie,	278.
B ijten,	120; 242.	dubbele drie-slangenboog- dubbele drie,	283.
C anada, winter in,	31 v.v.	kantwisseling, en verkeerde kantwisseling,	291; 292.
D ansen, zie spelen.		klaverblad,	281.
D ichters, ijsvermaak bij de, 45—47.		overtreden,	272.
D owler schenkel,	252.	paragraaf,	284.
D raaisleedjes,	109; 123.	roos,	296.
D uitschland,	30; 157 v.v.	slangenboog,	276.
E ngeland,	29; 121 v.v.	slangenboog-dubbele drie, . .	282.
E ng. mijl,	322 noot 2.	slangenboog-strop,	283.
F endistrict en fenskating, . . .	29.	spiraal,	295.
F iguren,		strop,	279.
acht,	272.	strop-drie,	285.
achteruit-binnenwaartsche boog,	275.	strop-slangenboog-strop, . . .	284.
		tulp,	293.
		vooruit-binnenwaartsche boog,	274.

	Bladz.		Bladz.
vooruit-buitenwaartsche boog,	271.	Kluchtspelen,	47; 136.
Figuurrijden,		Kolven, zie spelen.	
in de 16 ^e , 17 ^e , 18 ^e eeuw en		Kosteloze borrel,	146; 159.
omstreeks 1800:		Krijtschrift aan den balk, . . .	147.
83; 117; 139; 169; 188; 190.		Kunstbaan, zie ijsbaan.	
in gezelschap,	297.	L eekster takje,	198.
handleidingen voor,	297.	Letterkunde, ijsvermaak in de, 45 v.v.	
reglementen voor,	272.	Liedjes, zie IJsliedjes.	
Fleur, Gebr.; fleuren,	169; 170.	Liefhebbers, Heeren,	307.
Frankrijk,	30.	M askerades op 't ijs,	193.
Frascati,	224.	Militaire manoeuvres, zie soldaten.	
G eldverspilling in den ijs-		Mijl, Eng.,	322 noot 2.
tijd,	139 noot 2.	N apret in Friesland,	25; 151.
Godsdienstoefening op het ijs, .	101.	Noorwegen, schaatsenrijden in, .	28.
H andleidingen voor het schaat-		O ude wijven,	327.
senrijden,	4; 297.	Overtreden,	272.
H ardrijden,	212.	P aaascheieren eten,	192.
in de 15 ^e , 16 ^e en 17 ^e eeuw:		Priksleden,	116; 181.
82; 90; 107 noot 1; 150.		Prikslede van been,	74.
reglement voor,	301.	Prijzen voor hardrijden in de	
op rolschaatsen,	203.	17 ^e eeuw,	107 noot 1.
wijze van uitdaging tot, . . .	150.	R ecords,	312.
H ardrijdersbaan,	225; 297.	Redden,	328.
H ardrijders,		Reglementen,	272; 301; 304.
bekende,	154; 155; 156; 185; 191.	Rink,	31 noot 2.
oude,	23; 24; 214.	Rolrijden,	173; 199; 201; 203.
wenken aan,	311.	Rolschaatsen,	205.
H ardrijderijen,		hardrijden op,	203.
gekostumeerde,	194.	als cingars vermeld,	199.
internationale,	225; 234; 312.	als volitos vermeld,	200.
prijzen in de 17 ^e eeuw bij, .	107.	Rolschaatsenbaan,	205.
van jongens,	213.	Rolsleden,	206.
van vrouwen, 90; 175 v.v.; 178; 212.		Rusland,	27.
H eraldiek, de winter in de, . .	49.	Russische bergen,	28; 206 v.v.
H ockey,	93 noot 2.	S chaats, afleiding van het	
H outen plankjes,	85.	woord,	88 noot 1.
I nch,	324 noot 1.	bekendheid van het woord in	
J oden, vrees der,	119.	de 18 ^e eeuw,	88 noot 1.
K amprit,	303.	Schaats van been,	69 v.v.
K ermis op het ijs, 107 v.v.; 122; 195; 247.		bij de Chineezers,	73.
K lauwen,	151.	uitdrukking eraan ontleend, .	72.
K leding,	267.	Schaatsen, Hollandsche,	

	Bladz.		Bladz.
uit de 18 ^e eeuw,	162.	vermeld onder de uitdrukking	
uit den tijd van Berkhey, 167; 168.		fleuren,	170.
uit het begin van de 19 ^e eeuw, 190.		vermeld onder de uitdrukking	
Schaatsen, Friesche, uit het be-		schaaverdijnen,	118.
gin van de 19 ^e eeuw,	188.	werken over,	4.
Schaatsen, bewaren van,	265.	Schaatsenrijderspenning, 142 noot 1.	
Schaatsen, jagen op,	28.	Schaatsenslijpen,	145; 265.
Schaatsen, soorten van,		Schenkel, afleiding van het woord, 72.	
Acme Club schaats,	250.	Schilderkunst, ijsvermaak in de, 43; 44.	
Amerikaansche hardrijders-		Schoenen,	267.
schaats,	260.	Schoonrijden, zie figuurrijden.	
Amerikaansche kunstschaats, 250.		Sleden, 74; 107; 116; 181; 206; 247.	
Czaar-Peter schaats, . 168 noot 2.		Sledevaart,	98; 232; 248.
Deensche schaats,	260.	Sneeuwschoenen,	51; 58-63; 69.
Engelsche hardrijdersschaats, 257.		Canada,	37.
Engelsche kunstschaats,	251.	jagen op,	55; 57.
Friesche schaats,	255.	Sneeuwschoenloopen, 36; 57; 63 v.v.	
Hagen, schaats van,	259.	Sneeuwschoenloopers in het	
Halifaxschaats,	250.	leger,	56; 63.
Hollandsche schaats,	256.	Sneeuwschoenloopers in de oude	
Paulsen, schaats van,	258.	Noordsche dichtkunde en my-	
Waddinxveensche schaats,	256.	thologie,	52; 53.
Schaatsen, vermeld onder de uit-		Soldaten op schaatsen,	
drukking:		87 v.v.; 126 v.v.; 193; 230.	
klompentelders,	103 noot 1.	Spelen en vermaken op het ijs:	
hollandsche muilen, . 103 noot 1.		bals en dansen,	
redens,	197.	26; 28; 32; 108; 194; 249.	
scheuvels,	198.	balspel,	37; 108; 116.
schofer,	181.	beelden, maken van,	27.
schovelinghen,	87.	curlingspel,	31 noot 2.
schrenckelschoenen,	103.	dobbelen,	96.
schrijtschroen,	158 noot 3.	draaisleedjes,	109; 123.
schuiverdijne,	118 noot 1.	drukkers,	123 noot 2.
schuivers,	163.	drijftol,	136 noot 2.
scolootsen of scoeloetsen,	81.	ganstrekken,	108 noot 3.
scrieschoe,	170.	halen van een Goudsche pijp, 197.	
Schaatsenbanden, versiering		halen van een Leekster takje, 198.	
van,	162; 167.	hardglijderij van honden en	
Schaatsenmakers,	256; 257.	katten,	108.
Schaatsenmakersgilde,	85.	katknuppelen,	108 noot 2.
Schaatsenrijden,		kermis op het ijs, zie Kermis.	
professor in het,	159.	klootschieten, . 108 noot 3; 116.	

	Bladz.		Bladz.
koekslaan,	108.	Vallen,	303.
kolven,	50; 94.	Vooroefeningen,	307.
kuipen,	109; 248.	Weervoorspellingen,	1; 238.
locrosspel,	34.	Winters, merkwaardige,	230 v.v.
maskerades,	193.	Winterliedjes, zie ijsliedjes.	
paascheieren eten,	192.	Yard,	323 noot 2.
palingtrekken,	108 noot 3.	IJs, vereischte dikte van,	328.
ringsteken,	109.	Ijsbaan voor negers,	32.
rijden met koetsen,	109; 247.	Ijsbaan, kunstmatige, 31; 209; 325.	
schoenmaken,	109; 248.	Ijsbreker,	120; 242; 249.
schijfschieten,	109.	Ijsbrug,	107.
ijskanon,	248 noot 3.	Ijscircussen,	32.
vlieger oplaten,	136.	Ijsclubs,	29; 209; 212.
zeilen op schaatsen,	198.	Ijsliedjes, 45-47; 96; 137; 142; 144; 183.	
Spreekwoorden,	48; 119; 159.	Ijsongelukken,	112; 327.
Sprongen, groote,	154; 189.	Ijspaaleizen,	27; 31.
Stoppen,	269.	Ijsparken,	32.
Toboggan,	34; 35.	Ijsschuiten,	33; 99; 105.
Tochten, groote,	130; 152; 154.	Ijssporen,	86; 94.
Training,	307.	Zwitserland, schaatsenrijden in, 30.	
Truvier,	37 noot 1.	Zeilen op schaatsen,	198.
Tijdsopgaven,	312.		

DRUKFOUTEN EN VERBETERINGEN.

Bl. 14 noot 2	<i>staat:</i> Eligiarum	<i>lees:</i> Elegiarum.
" 30 r. 9 v. b.	" de vader	" den vader.
" 81 r. 4 v. o.	" op het ijs	" opt ys.
" 81 r. 3 v. o.	" op 't ijs	" opt ys.
" 81 r. 2 v. o.	" dz.	" dat.
" 81 r. 1 v. o.	" ijs	" ys.
" 147 noot	" 4) bl. 24.	" 3) bl. 24.
" 154 r. 12 v. b.	" pottbakker	" pottenbakker.
" 159 noot 6	" einem Treund	" einen Freund.
" 189 r. 1 v. o.	" keukensteulen	" keukenstoelen.
" 215 r. 9 v. o.	" grand	" grands.
" 215 r. 8 v. o.	" poli	" polis.
" 248 r. 5 v. o.	" de Main	" den Main.
" 291 r. 4 v. b.	" verkocht	" verkort.
" 325 r. 1 v. o.	" de top	" den top.

NB. Door een onachtzaamheid is de afbeelding van een rolschaats op bl. 206, in plaats van op bl. 205, afgedrukt.